

ТАВРІЙСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
V. I. VERNADSKY TAURIDA
NATIONAL UNIVERSITY

Academia de Studii Economice din Moldova

廣州工商學院
Guangzhou College of Technology and Business

广州科技职业技术大学
Guangzhou Vocational University of Science and Technology
全国首批职业本科大学

Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського
Професійно-технічний університет науки
та технологій Гуанджоу
Коледж технологій та бізнесу Гуанджоу
Академія економічної освіти Молдови

**I МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ДО 160-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Частина 2

16–17 березня 2023 року

м. Київ, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

Науковий комітет:

Валерій БОРТНЯК, доцент, кандидат юридичних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Цуй ПНДЕ, професор, доктор технічних наук, Професійно-технічний університет науки та технологій Гуанджоу;

Ріхуа ВАНГ (王日华), професор, доктор наук у галузі громадського здоров'я, Коледж технологій та бізнесу Гуанджоу (广州工商学院);

Григорій БЕЛОСТЕЧНИК, професор, доктор габілітованих наук, Академія економічної освіти Молдови;

Олександр БЕССАРАБ, кандидат філологічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Володимир НОЖЕНКО, кандидат технічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Володимир ГОРНИК, професор, доктор наук з державного управління, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Анатолій ПУТІНЦЕВ, доцент, кандидат економічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Павло БЕЗУС, доцент, кандидат економічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Ірина ПЕТРОВСЬКА, доцентка, кандидатка економічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Олена ЄВМЄШКІНА, професорка, докторка наук з державного управління, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Євгенія ГОРЮНОВА, доцентка, кандидатка історичних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Сергій ГУБАРЄВ, доцент, кандидат юридичних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Зореслава ЗАХОЖАЙ, доцентка, кандидатка історичних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Алла ПЕТРОВА, доцентка, кандидатка психологічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Наталія КУЩ, доцентка, кандидатка філологічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Костянтин КОМСАРОВ, доцент, кандидат філологічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Володимир КИСЕЛЬОВ, професор, доктор технічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Наталія ОМЕЦІНСЬКА, доцентка, кандидатка технічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Сергій ЛІСОВЕЦЬ, доцент, кандидат технічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Олександр ГУЙДА, кандидат наук з державного управління, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Наталія ДОБРОВОЛЬСЬКА, доцентка, докторка психологічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Валерій МАРЧЕНКО, заслужений діяч мистецтв України, кандидат мистецтвознавства, композитор, аранжувальник, доктор філософії, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського;

Олег БОЙЧЕНКО, кандидат економічних наук, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.

Організаційний комітет:

Мадяр Іванна Василівна, фахівчиня відділу інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Кузьменко Анастасія Олександрівна, секретарка відділу інноваційного розвитку Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Асоян Емма Шаваршівна, провідна фахівчиня відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Пилипенко Анастасія Сергіївна, фахівчиня відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Координатори конференцій:

Величковська Юлія Федорівна, начальниця відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Асоян Емма Шаваршівна, провідна фахівчиня відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Шеремет Анна Віталіївна, фахівчиня відділу міжнародних зв'язків Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

І Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 березня 2023 р., м. Київ. Частина 2. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – 288 с.

ISBN 978-966-397-303-6

У збірнику представлено матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету до 160-ї річниці від дня народження В. І. Вернадського (16–17 березня 2023 року, м. Київ).

УДК 005.745:378(477)(062.552)

ISBN 978-966-397-303-6

© Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2023
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2023

ЗМІСТ

НАПРЯМ 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Батюк Р. Б.

Оцінка ефективності зовнішньоекономічної діяльності
аграрних підприємств 10

Грудцина Ю. В.

Мотиваційний моніторинг в системі управління персоналом 16

Іваненко В. В.

Передумови інтеграції вітчизняних підприємств до глобальних
та регіональних виробничих мереж 20

Мадяр І. В., Кобиліна Ю. М.

Менеджмент освіти: демократизація управління закладами освіти
як необхідність в умовах сьогодення 24

Михайленко М. Г.

Розвиток ризик-менеджменту
на транспортно-логістичних підприємствах в умовах глобалізації 28

Надрага В. І., Пекін А. Ю.

Проблеми оцінювання ефективності систем мотивації
та стимулювання персоналу в умовах глобалізації 32

Sviderska S. Ye., Kukhta P. V.

Management aspects of launching new cosmetic products
in the conditions of the Ukrainian market 35

Чекаленко Л. Д.

Як і чим завоювати світовий ринок? 39

НАПРЯМ 10. РОЗВИТОК ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ

Kalamam O. B., Dyshkantiuk O. V., Vlasiuk K. V.

Classification of expenses of hospitality industry enterprises as a tool
for effective management of their activities 44

Петраченко Д. О.

Продукти з насіння промислових конопель як складова розвитку
гастрономічного туризму 48

Смирнов І. Г., Любіцева О. О.

Біблійна географія та гастрономічний туризм 51

НАПРЯМ 11. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Адамська І. П.

Захист прав публічних службовців у сучасних умовах України 57

Анісімов В. О.

Громадськість як суб'єкт антикорупційної діяльності в Україні 60

Березка Н. О.

Позитивний та негативний вплив лобізму
на діяльність органів публічної влади 63

Возовик О. О.

Антикризове публічне управління економічною сферою
в умовах війни 66

Ганжук О. А.

Деякі аспекти взаємодії місцевого самоврядування та інститутів
громадянського суспільства в контексті реформування
місцевого самоврядування 70

Гаращук С. М.

Особливості взаємодії органів публічної влади та ІТ-компаній 74

Горник В. Г., Нищенко Є. В.

Підходи до дослідження державного регулювання майнових відносин 77

Грень Т. Я.

Сучасні реалії соціального захисту в Україні 80

Джурик Ю. А., Труш А. С.

Система формування нагляду та контролю
за діяльністю державних компаній 84

Дуфенюк О. М.

Штучний інтелект як засіб забезпечення балансу в дихотомії
«об'єктивність – суб'єктивність» у кримінальному провадженні 88

Євмешкіна О. Л.

Особливості політики енергетичної ефективності в країнах ОЕСР 93

Іванченко А. В.

«Відповідальність» державних службовців як визначальна ціннісна
детермінанта державної служби в умовах реалізації системних реформ ... 98

Кашук О. Д.

Особливості регулювання державної житлової політики 101

Кулик І. О.

Концепція належного врядування у публічному секторі України 105

Кучерявий В. М.	
Значення цивілізованого лобізму в органах державної влади у сучасних умовах	108
Маринушкін А. Г.	
Значення рішень Конституційного суду для ефективності державного управління в Україні.....	112
Масик М. З.	
Особливості інституціональної стійкості публічного управління в сучасних умовах.....	116
Масик Р. І.	
Розвиток механізмів належного врядування в Україні	120
Михайленко М. М.	
Забезпечення державного регулювання у сфері захисту населення від інфекційних хвороб в Україні.....	124
Науменко В. Д.	
Стратегічне планування у контексті соціально-економічного розвитку держави	128
Охонько С. М.	
Визначення заходів запобігання корупції в представницьких органах влади	130
Павлів О. В.	
Проблеми та переваги реформування місцевого самоврядування у контексті розвитку земельних відносин	134
Петренко В. П., Марич В. Ф.	
Ноосфера В. І. Вернадського і умова забезпечення в людських спільнотах «диктатури розуму»	138
Русенко Н. В.	
Характеристика основних загроз внутрішньополітичній безпеці України	142
Рябцев Г. Л.	
Проблеми стратегічного управління в Україні і шляхи їхнього вирішення.....	145
Тессман А. А., Тарасенко Т. М.	
Застосування штучного інтелекту в стратегічному плануванні: перспективи для територіальних громад.....	148
Хар М. І.	
Роль та значення державного управління містобудівною діяльністю	152

НАПРЯМ 12. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ

Васильсва І. В.

Відходи вугледобувних підприємств. Екологічні аспекти 156

Kyselov V. B., Dychko A. O., Minaieva Yu. Yu.

Reliability of complex environmental monitoring systems..... 160

Ковальчук В. О.

Ознаки адміністративних послуг..... 164

Kozminykh M. A., Konstantinov O. I.

Analysis of the feasibility of using modern refrigerants
on ship cooling systems..... 167

Коржов Є. І.

Оцінка можливих екологічних наслідків порушення режиму
регульованого надходження води до пониззя Дніпра 172

Лук'янчук О. П., Гапонюк М. М., Кузьмич А. А.

Підвищення екологічної ефективності водорегулювання осушуваних
мінеральних ґрунтів у змінюваних сучасних умовах 177

Minaieva Yu. Yu., Dychko A. O., Ometsynska N. V.

Monitoring and control in emergency situations of heat energy systems 182

Омецинська Н. В., Мінасва Ю. Ю., Юсипів Т. В.

Складові екологічної та енергетичної безпеки України..... 185

Петриковська А. А., Малимон С. С.

Екологічні проблеми та теплоенергетику будівництві..... 188

Tertychna O. V., Pinchuk V. O., Podoba Yu. V.

Actual environmental aspects of livestock in Ukraine 191

НАПРЯМ 13. СУЧАСНІ КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Євланов М. В., Черепньов І. А.

Використання алгоритмів кластеризації
для вирішення задачі призначення завдань виконавцям проекту..... 195

Коломієць Ю. Ю.

Біотехнократична ідеологія: від ноосфери до техносфери 198

Лісовець С. М.

Використання мови програмування C# для доступу
до баз даних Microsoft SQL Server 202

Обручнікова Н. Д., Авдєєва С. О.	
Сучасні комп'ютерно-інтегровані технології та перспективи їх застосування в освіті: роль штучного інтелекту у сучасному освітньому процесі – переваги і недоліки.....	204
Pryhodko D. E., Symonova A. A.	
Prospects for the use of risk assessment methods in planning the life cycle of engineering products	208
Ushkarenko O. O., Redka I. V.	
System approach principles for the development of computerized control systems	212
Yanko A. S., Zapara V. Yu.	
Improvement of fault-resistant characteristics of specialized processors based on the system of residual classes	215
НАПРЯМ 14. ПРИКЛАДНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ	
Головченко М. М.	
Сучасна платформа «ПТАХ» як складова інформаційних систем у діловодстві.....	219
Мельник В. Є., Филь Р. С.	
Використання технологій 3D друку для потреб безпеки і оборони.	222
Прилуцька А. В.	
ІТ – медіація як правова інформаційно-комунікативна технологія.....	225
Распопов В. Б.	
Цифровізація в освіті. Дослідження дидактичних можливостей штучного інтелекту «ChatGPT».....	229
Юксель Г. З.	
Війна в Україні та проблеми висвітлення в медіа положення корінного кримськотатарського народу	233
НАПРЯМ 15. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	
Атаманюк С. І.	
Загальні дефініції професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання інноваційних видів рухової активності.....	238
Голуб В. П., Зеленик О. В., Горбунов О. А.	
Питання фізичної реабілітації осіб із ампутованими кінцівками з використанням комп'ютерних технологій	241
Дейнеко А. Х., Красова І. В., Біленька І. Г.	
Активна рухова діяльність як шлях до здорової нації.....	245

Добровольська Н. А., Карпілянський Д. А. До проблеми визначення об'єктів і суб'єктів фізкультурно-спортивної реабілітації.....	249
Зеленюк О. В., Голуб В. П., Горбунов О. А. Фізичне виховання у закладах вищої освіти України: знищення чи розвиток?	253
Корнієнко О. В. Навчально-освітня програма «Психосоматичне здоров'я дітей на межі століть» (теоретико-методологічні та емпіричні положення).....	256
Кузнецова Л. І., Долженко Л. П. Особливості мотивації до занять фізичною культурою учнів старшого шкільного віку	260
Перегінець М. М., Долженко Л. П. Впровадження інноваційних засобів рухової активності в процес фізичного виховання старшокласників	263
Sisetskiy A. P. Rehabilitation of coronary artery disease, arterial hypertension and anxiety-depressive disorders during wartime.....	266
НАПРЯМ 16. УДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЛЕМЕНТАРНИХ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ	
Горєлов О. М. Енергоінформаційний підхід у визначенні лікувальних властивостей рослин	269
Колоскова О. К., Тарнавська С. І., Горбатюк І. Б. Ефективність застосування комплексних гомеопатичних препаратів «Умкалор» та «Тонзилотрен» в лікуванні гострих тонзилофарингітів у дітей.....	273
Павлова О. О. Застосування антигомтоксичних препаратів – необхідна складова сучасного підходу до профілактики та лікування гострих і хронічних захворювань людини.....	276
Khavich O. O., Tanina S. S., Karatsuba T. A. The effect of Spotted hemlock on the glutathione system in conditions of experimental tumor growth.....	279
Tsymbalov V. S. The first step of the alternative approach in wellness practices in conditions of transition to remote mode.....	282

НАПРЯМ 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-1>

Батюк Р. Б.,

аспірант кафедри менеджменту

Львівського національного університету ветеринарної медицини

та біотехнологій імені С. З. Гжицького

м. Львів, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах ринкової економіки кожне підприємство самостійно визначає свою діяльність, зокрема зовнішньоекономічну. Від цього залежить розвиток підприємства, а тому здійснення зовнішньоекономічної діяльності має бути результативним та ефективним з формування відповідного механізму управління, який дозволить ефективно впливати на діяльність об'єкту управління з метою досягнення цілей підприємства при здійсненні ЗЕД.

На сьогоднішній день, поняття ефективності зовнішньоекономічної діяльності розкривається за допомогою різних економічних показників, таких як економічний ефект від експортної діяльності, та інших показників ефективності зовнішньоторговельних операцій.

В умовах жорсткої конкуренції на зовнішніх ринках, а також у ситуації економічних шоків, правильна, достовірна оцінка ефективності зовнішньоекономічної діяльності дозволяє підвищити ефективність діяльності всього підприємства в цілому, а також застрахувати себе від ризиків втрати доходів.

Результати дослідження сутності поняття «ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства» у працях вітчизняних та зарубіжних вчених узагальнено у табл. 1.

Завдання підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності є багатоплановою, вона пов'язана з ефективністю використання активів підприємства, коштів, а також з проведенням різноманітних інвестиційних процесів, пов'язаних з досягненням високого рівня якості виробленої продукції.

Таблиця 1

**Систематизація поглядів до визначення сутності поняття
«ефективність зовнішньоекономічної діяльності»**

Автори	Утожднення сутності поняття	Недоліки
А. Брояка [1]	як комплексний показник прибутковості підприємства	– основним критерієм ефективності є тільки прибуток; – не зазначено інші аспекти забезпечення ефективності.
Т. Васюк [2, с. 139]	як результат отриманий від окремої операції	– не враховано витрати понесенні в результаті здійснення зовнішньоекономічної діяльності; – не зазначено інші аспекти забезпечення ефективності.
Ю. Козак [3, с. 259]	як елемент збільшення доходу	– не розкрито механізм збільшення доходу; – не завжди отриманий результат свідчить про ефективність.
О. Котиш [4, с. 6]	як комплексний показник прибутковості підприємства	– краще застосовувати для тих підприємств, які добре освоїли ринок; – залежить від обсягів діяльності підприємства.
Р. Псюк [5]	як елемент збільшення доходу	– не розкрито механізм збільшення доходу для підприємства.
А. Семенов, Г. Семенов [6, с. 54].	як результат успішної маркетингової діяльності	– потребує проведення спеціального маркетингового дослідження. – не зазначено інші аспекти забезпечення ефективності.
Dr. Ram Singh [7, с. 104]	як процес взаємозв'язку складових конкурентоспроможності підприємства	– використовується лише два елемента в оцінці ефективності зовнішньоекономічної діяльності; – вузькість спрямування.

Джерело: власні дослідження

Ефективність зовнішньоекономічних операцій закладається ще на етапі планування, а оцінюється у вигляді фінансового аналізу.

Вихідною методичною базою для оцінки й аналізу зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств має бути системний аналіз та комплексний, діалектичний підхід, що зумовлює необхідність вивчення окремих елементів і системи в цілому в постійному русі, змінах, в процесі постійного оновлення. Це є важливим не тільки для пізнання суті економічних категорій, але і для формулювання висновків щодо практичного їх застосування, прийняття управлінських рішень на різних рівнях ієрархічної системи управління в аграрному секторі України [8, с. 9].

Отже, маємо завдання сформулювати всебічний комплексний підхід до аналізу системи економічних показників ефективності від експортних операцій, у тому числі в умовах фінансової кризи та ступеня впливу окремих країн-контрагентів на загальний обсяг прибутку підприємства від зовнішньоекономічної діяльності.

Схематичний алгоритм оцінки зовнішньоекономічної діяльності представлений на рис. 1, 2, 3.

Даний, комплексний, підхід необхідний при оцінці потенційних можливостей та очікувань аграрних підприємств у конкурентній боротьбі на зовнішньому ринку збуту, а також розробці заходів щодо максимізації прибутку від експортної діяльності та мінімізації ризиків. Підприємству-експортеру необхідно проводити аналіз ефективності ЗЕД як на стадії укладання зовнішньоторговельного контракту (контрактна оцінка), і у процесі провадження діяльності (за фінансовим результатом).

Сутність підготовчого етапу полягає у визначенні необхідності оцінки, визначення об'єкта та цілей, призначення відповідальних за оцінку, а також розподіл між ними функціоналу.

За підготовчим етапом слідує планування робіт з оцінки. В насамперед відповідальні аналізують вже поставлені цілі, далі визначається перелік необхідних джерел для отримання відомостей для оцінки, а також призначаються безпосередні виконавці та їм встановлюються терміни виконання.

Третім етапом є процес бору та обробки інформації безпосередніми виконавцями. Насамперед, проводиться збір інформації з певних джерел, далі інформація обробляється і групується за однорідністю, складається актуальна блок-схема.

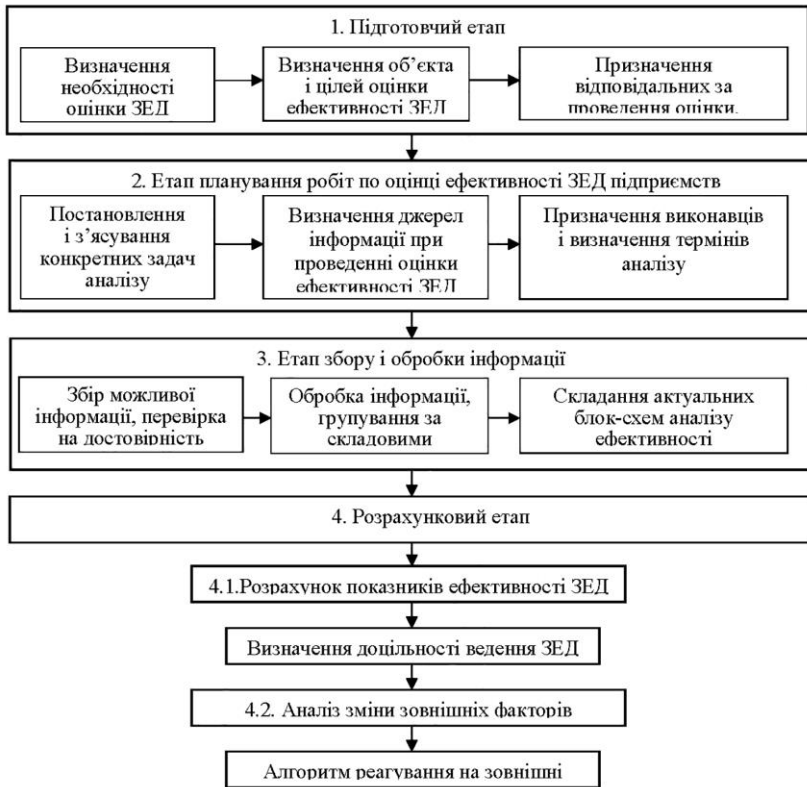

Рис. 1. Узагальнений алгоритм оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств

Розрахунковий етап є заключним в алгоритмі, при завершенні якого формується перелік необхідних поведінкових дій для підприємства. Насамперед проводиться розрахунок стандартних показників ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Аналізуються окремо імпортні та експортні операції.

Під час аналізу експорту використовуються наступні показники:

- рентабельність експортного продажу
- економічний ефект експорту
- економічна ефективність зовнішнього толлінгу.

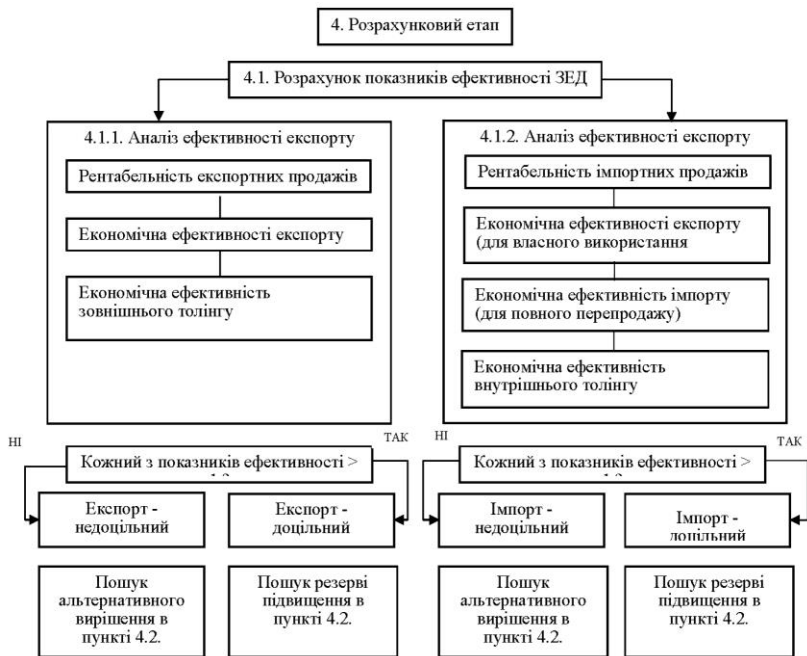

Рис. 2. Деталізований алгоритм етапу 4.1 оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств

Цей підхід дозволить:

- укласти зовнішньоторговельний контракт, що відповідає максимальному критерію ефективності;
- контролювати своєчасність виконання контракту та вносити коригування у процесі реалізації зовнішньоторговельного угоди;
- оцінити рівень впливу зовнішньоторговельної діяльності на економічні показники підприємства загалом.

При оцінці економічних показників ефективності, в умовах фінансової кризи важливо оцінювати результат у розрізі кожної з країн, а так само в динаміці. Це дозволить розставити потрібні пріоритети та перерозподілити поставки до країн, що приносять найбільший дохід компанії експортеру.

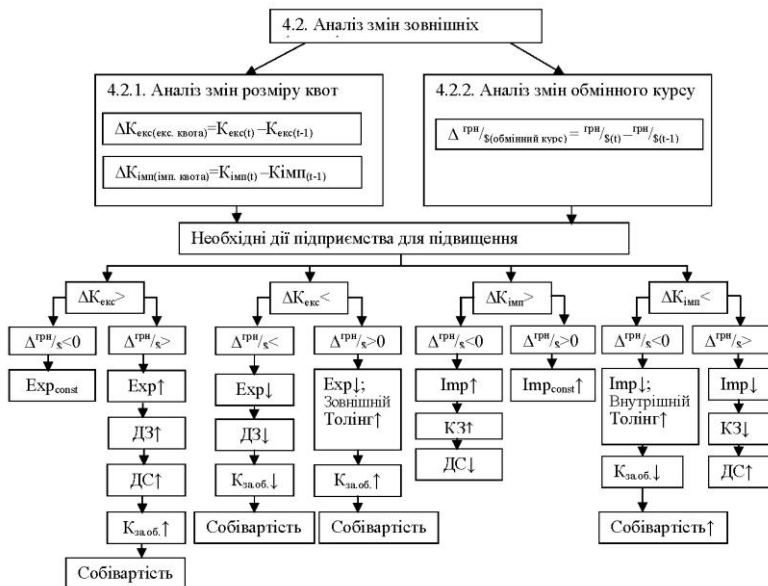

Рис. 3. Деталізований алгоритм етапу 4.2 оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності

Важливо відзначити, що низка пунктів вимагають суб'єктивної, експертної оцінки, а деяких потрібні маркетинговий інструментарій. Серед аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища в алгоритмі прийняття рішень про ведення зовнішньоекономічної діяльності, наприклад, оцінка рівня якості. Дані етапи неможливо поррахувати математично.

Список використаних джерел:

1. Брояка А. А. Оцінка та шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки.* Полтава, 2012. Випуск 5. Том 2. С. 46–51.
2. Вічевич А. М., Максимець О. В. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник. Львів : Афіша, 2004. 140 с.
3. Козак Ю. Г. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств. К. : Освіта України, 2012. 272 с.
4. Котиш О. М. Теоретичні аспекти ефективності зовнішньоекономічної діяльності: понятійно-категоріальний апарат. *Конкуренто-*

спроможність та інновації: проблеми науки та практики. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 17–18 листопада 2016 р. Харків : ФОП Лібуркіна Л.М., 2016. С. 334–340.

5. Псюк Р. М. Детермінанти ефективності зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. *Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції «Управління інноваційним процесом в Україні: налагодження взаємодії між учасниками».* Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 98–99.

6. Семенов Г. А. Економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності акціонерного товариства. *Економічний вісник Донбасу.* 2009. № 4(18). С. 54–59

7. Dr Ram Singh. *International trade operations.* First Edition: New Delhi, 2009. 504 p.

8. Батюк Р. Б. Методичні підходи до оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького.* Львів, 2021. Т. 23. № 98. «Економічні науки». С. 3–11.

9. Кубів С. І., Федюк В. В. Методичні підходи до оцінювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору. *Підприємництво і торгівля.* 2020. № 27. С. 44–47.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-2>

Грудцина Ю. В.,

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри менеджменту та міжнародних економічних відносин
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

МОТИВАЦІЙНИЙ МОНІТОРИНГ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Формування ефективної кадрової політики підприємства потребує створення ефективного мотиваційного середовища, заснованого на загальній місії підприємства, людському потенціалі та закономірностях і тенденціях сучасного менеджменту. Активізація мотиваційних факторів є умовою створення мотиваційного середовища, в якому буде відбуватись як розвиток персоналу загалом, так професійний та особистісний ріст кожного працівника зокрема.

Мотивація й стимулювання є вагомим фактором при управлінні персоналом. Всесвітньо визнані авторитети в галузі менеджменту підкреслюють, що «... на першому місці стоять люди; якщо немає відповідного персоналу, то й інші фактори виробництва мало що допоможуть у досягненні поставленої цілі» (Т. Пітерс, Р. Уотермен). «Коли у нас вже є штат, сформований із підготовлених, розумних і енергійних людей, як наступний крок потрібно стимулювати їх творчі здібності» (А.Моріта) [1, с. 57].

В даний час на підприємствах застосовують головним чином такі інструменти мотивації персоналу як заробітна плата та ряд інших економічних важелів. Але фіксований посадовий оклад не завжди є ефективним способом мотивації. Якщо людина, незалежно від того скільки вона працюватиме, буде одержувати однакову суму грошей, то це врешті-решт буде призводити до зниження продуктивності її праці. Елементи суб'єктивного преміювання (раз у період (квартал/рік) за результатами оцінки безпосереднього керівника), не працюють так добре, як хотілося б. Системи штрафів, що є присутніми у деяких організаціях, скоріше демотивують співробітника, спонукаючи його лише формально виконувати деякі доручення і служить здебільшого засобом дисциплінування.

Говорячи про моральне стимулювання, то там де керівництво фокусується на даному питанні, це приносить свої плоди. Працівники таких підприємств відчують себе у безпеці, впевнені у собі і довіряють керівникам. В таких організаціях часто панує відвертість і взаємоповага.

Головна задача керівника полягає в постійному вивченні колективу, визначенні індивідуальних особливостей співробітників при формуванні мотиваційного механізму.

Досвід свідчить, що традиційні методи збирання даних щодо мотиваційної спрямованості персоналу вже не задовольняють потреби практики управління, необхідно запровадити в кожній організації систему мотиваційного моніторингу, яка б створила нову інформаційну базу для прийняття управлінських рішень у сфері мотивації трудової діяльності.

В роботі [2, с. 90], визначено, що «мотиваційний моніторинг являє собою систему нагляду і контролю мотивації та розвитку працівників для швидкої діагностики та оцінки щодо забезпечення підвищення ефективності виробництва. Метою моніторингу є сприяння визначенню стимулів впливу на поведінку працівників для досягнення їхніх власних цілей та мети підприємства загалом. В основі практики лежить проведення опитування персоналу з метою визначення ієрархії їхніх мотивів».

У роботі [3, с. 138] автор пропонує вимірювати мотиваційний потенціал в системі мотиваційного моніторингу і зазначає, «щоб відслідковувати стан мотивації працівників, варто використати мотиваційний потенціал, який характеризує готовність працівника до максимальної трудової віддачі, розвитку конкурентоспроможності, реалізації в роботі набутих знань, здібностей, умінь, навичок і відображає ступінь задоволеності мотиваційних потреб працівника. Чим вище значення мотиваційного потенціалу, тим більша задоволеність мотиваційних потреб працюючих. Чим більша задоволеність мотиваційних потреб працюючих, тим ефективнішою для підприємства може бути робота таких працівників»

Тобто, ми бачимо, що функціонування системи мотиваційного моніторингу спрямовано на вивчення потреб персоналу, що постійно змінюються, ціннісних орієнтацій працівників і мотивів їх трудової діяльності, виявлення змін у структурі мотивів, прогнозування їх розвитку та впливу на результати діяльності всього підприємства. Мотиваційний моніторинг може сприяти визначенню найбільш дієвих нині важелів і стимулів впливу поведінки конкретних працівників із досягнення стратегічних цілей організації.

На рівні підприємств робота служб мотивації повинна бути спрямована на вивчення потреб, що постійно змінюються, інтересів, ціннісних орієнтацій працівників у сфері праці, мотивів їх трудової діяльності, мотиваційного потенціалу і ступеня використання у трудовому процесі, виявлення змін у структурі мотивів і прогнозування їх розвитку та впливу на результати діяльності. Мотиваційний моніторинг сприяє визначенню найбільш дієвих, у даний період важелів і стимулів впливу на поведінку конкретних працівників з метою досягнення їх цілей і цілей організації.

В даний час основою мотивації, без сумніву, є рівень заробітної плати та задоволення соціальних потреб. Проте навіть у нинішніх умовах не можна забувати і про більш високі рівні мотивації – про відкрите визнання досягнень конкретних працівників, про надання можливостей для їх самовираження.

Залежно від контингенту працівників як мотивація може у тій чи іншій формі використовуватися метод, що полягає у залученні працівників до активної участі в управлінні підприємством, тим більше, що мотивація співробітників тягне за собою зменшення вартості продукції та збільшення продуктивності за рахунок виключення невиробничих втрат, у тому числі на контроль діяльності, а значить – підвищення ефективності та конкурентоспроможності компанії в цілому.

Якість трудового життя є на сучасному етапі найважливішим стимулом зростання продуктивності праці на підприємствах. Вона визначається станом трудового колективу, досконалою системою оплати праці, ефективним робочим місцем, ставленням керівництва підприємства до співробітників, можливістю службової кар'єри й об'єктивною атестацією кадрів, забезпеченням соціальних гарантій і додаткових благ співробітникам.

Варто наголосити на тому, що необхідно перевіряти наслідки системи заохочень. Майже всі успішні мотиваційні заходи з часом втрачають свою ефективність, оскільки працівники починають сприймати їх як гарантоване і невід'ємне. Треба постійно оновлювати мотиваційні заходи, та відслідковувати ті, які втратили свою привабливість, і періодично додавати нові.

Таким чином, мотивація відіграє провідну роль у формуванні успішної діяльності підприємства, керівник повинен враховувати і вміти використовувати в арсеналі всі засоби управління соціально-психологічними механізмами регуляції поведінки працівників. Необхідно сформувані розуміння, що кожен окремо взятий співробітник – це частина колективу, і від його поведінки належатиме результат діяльності всього колективу. Використання мотиваційного моніторингу як цілісної системи безперервного відслідковування та аналізу основних мотиваційних складових повинно стати провідним засобом в прийнятті рішень по управлінню персоналом.

Список використаних джерел:

1. Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник. Київ : КНЕУ, 2002. 345 с.
2. Лисенко В. В., Сироватко О. І. Мотиваційний моніторинг як метод ефективного розвитку персоналу підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 20(2). С. 88–91. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_20\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_20(2)_20) (дата звернення 13.03.2023).
3. Стахів О. В. Моніторинг мотивації працівників як засіб підвищення конкурентоспроможності підприємства. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8925/14-Stahiv.pdf?sequence=1> (дата звернення 13.03.2023).

Іваненко В. В.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та міжнародних економічних відносин

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ВИРОБНИЧИХ МЕРЕЖ

Глобалізаційні процеси, які можна вважати визначальними у розвитку сучасного світового господарства, призводять до його інтернаціоналізації невід'ємною складовою якої є транснаціоналізація виробництва. Відповідно основоположними передумовами появи та розвитку глобальних та регіональних виробничих мереж є міжнародний поділ праці, інтенсивний розвиток різних форм міжнародних економічних відносин, а саме: зростання обсягів міжнародної торгівлі, інтенсифікація руху капіталу, розвиток науки і технологій, виникнення та розвиток багатонаціональних підприємств тощо. Участь вітчизняних підприємств у глобалізованих виробничих мережах також впливає на зміни позицій країни у міжнародному поділі праці та на розвиток окремих галузей, економіки в цілому.

Слід зауважити, що світові інтеграційні процеси реалізуються на основі залучення різних суб'єктних рівнів міжнародних економічних відносин. Необхідність оптимізації витрат, оптимальність використання порівняльних переваг компаній стали важливими передумовами для створення виробничих мереж на глобальному та регіональному рівнях, що можна розглядати як своєрідне поєднання різноманітних ланцюгів створення доданої вартості та їх взаємодію із різнонаціональними суб'єктами, що інтегруються до виробничих, збутових, інфраструктурних мереж на основі створення багатонаціональних компаній та їх взаємодії із зовнішніми партнерами. Зважаючи на те, що все більше національних підприємств інтегрується до багатонаціональних виробничих мереж дослідження глобальних та регіональних виробничих мереж, із позиції зауваженого впливу, наразі залишається важливим та актуальним.

Регіональні та глобальні виробничі мережі виділяють більшою мірою з точки зору географічної диверсифікації виробничих процесів. Зазначається, що глобальна виробнича мережа включає компанії однієї групи, що реалізують діяльність у глобальному масштабі. Регіональні виробничі мережі в свою чергу орієнтовані на співпрацю географічно

близько розміщених компаній орієнтованих на виробництво, реалізацію товарів чи послуг. Слід зазначити, що зауважені мережі ризикатся не лише структурою інтегрованих утворень, а також ризиками та можливостями для багатонаціональних компаній та їх структурних підрозділів.

Проте на сучасному етапі розвитку міжнародного бізнесу одна і та сама компанія може бути залучена до кількох регіональних мереж. Ймовірним є також те, що регіональна виробнича мережа може об'єднувати компанії навіть не залежно від близькості географічного розташування. Відповідно виробнича мережа також може вважатися глобальною навіть коли всі структурні підрозділи розміщено в одному регіоні. Отже, на нашу думку, як із наукової так із практичної точки зору зауважені визначення потребують перегляду з позиції критеріїв визначення.

Як зауважувалось, для сучасного етапу розвитку світогосподарських процесів характерним є подальший інтенсивний розвиток міжнародних виробничих мереж за рахунок інтеграції національних підприємств країн, що розвиваються, країн із перехідною економікою та пострадянських країн. Виключенням не є Україна. Основними передумовами, чинниками формування, розширення регіональних та глобальних виробничих мереж, інтегрування до їх структури нових підприємств, з метою створення конкурентних переваг для компанії, можна вважати наступні. Можливість отримання доступу до сировини, ринків, технологій, до ефективних механізмів функціонування економіки відповідної країни, порівняно дешевої та кваліфікованої робочої сили, мінімізація витрат, доступ до інфраструктури, постачальників, ринків, орієнтація на якість життя.

Важливими правовими передумовами є законодавство щодо іноземних інвестицій, створення спільних підприємств, податкове, щодо виробничих відносин, створення компаній, митно-тарифне та нетарифне регулювання, здійснення злиття та поглинань, експропріації, репатріації прибутків тощо.

Серед економічних передумов основними є структура податків, інфляційні процеси, курс валюти, валютний контроль, процентні ставки, діловий клімат, боргові державні та корпоративні зобов'язання, доходи на душу населення, динаміка макроекономічних показників тощо.

Політичні передумови визначаються послідовністю державної політики та ставленням держави до іноземних інвестицій, політика уряду, антивласницьке лоббі в уряді, співвідношення політичних сил та політичних партій, їх вплив на економіку, діяльність профспілок, рівень корупції, наявність військових конфліктів.

Серед соціально-культурних передумов слід визначити: тип та рівень культури, норми, звичаї, ментальність населення, поширені мови в суспільстві, прийняті релігії, національна приналежність населення, система освіти та перепідготовки кадрів, співвідношення соціальних груп, матеріальна культура.

За важливістю при прийнятті рішень щодо залучення підприємств відповідних країн до глобальних та регіональних виробничих мереж досліджувані фактори проградовано за балами наступним чином. Прозорість національних законодавчих норм – 5,07; прозорість міжнародних нормативних актів – 5,0; логістика – 4,9; нетарифні бар'єри – 4,71; митні процедури – 4,63; захист прав інтелектуальної власності – 4,56. митні тарифи та збори – 4,54; наявність міждержавних угод – 4,51; преференційний доступ до ринку – 4,24 [2].

Важливе значення, на нашу думку, для відродження та розвитку економіки України після закінчення війни має продовження інтеграції вітчизняних підприємств у регіональні та глобальні виробничі мережі, в першу чергу через систему прямого іноземного інвестування. Проте такі процеси можуть бути ефективними лише за умови створення сприятливих передумов, а саме належного інвестиційного клімату. Слід констатувати, що протягом останнього десятиліття значно зросла кількість українських підприємств, що інтегровані у глобальні виробничі мережі, але їхня частка не висока, темпи такої інтеграції залишились повільними у порівнянні із компаніями розвинених країн.

Основною передумовою ефективного залучення українського бізнесу до міжнародних виробничих систем є вирішення наступних проблем, що були та є перепорою на шляху до зауваженої інтеграції.

Однією із головних причин та перепорою розвитку підприємств у більшості секторів економіки є нестача фінансування. Зовнішнє фінансування бізнесу за останні роки, особливо під час війни суттєво скоротилось, а саме зменшилось надходження коштів від іноземних інвесторів, інвестиційних інституцій, позик із за кордону, що орієнтовані на бізнес. Кошти державних та місцевих бюджетів у структурі джерел фінансування більшості галузей під час війни практично відсутні.

Тому необхідними передумовами розвитку української економіки на основі інтеграції національних компаній до регіональних європейських та глобальних виробничих мереж мають бути наступні. Узгодження законодавства та формування механізму захисту прав власності, що суттєво вплине на прийняття рішення іноземними інвесторами щодо ведення господарської діяльності в Україні.

Подолання широкомасштабної корупції, проведення остаточної та ефективної судової реформи, стабілізація валютного курсу

та фінансової системи, зниження вартості фінансових ресурсів, стабілізація внутрішнього попиту, мінімізація тіньової економіки, скорочення бюрократичних процедур на усіх рівнях ведення бізнесу, прозора та ефективна податкова система, політична та економічна стабільність, а головне припинення військових дій на території України.

Сприятливими передумовами, що створено в Україні за останні роки можна вважати проведені реформи щодо діджиталізації, дерегуляції, валютної лібералізації(пі час військового стану в країні призупинено), скасування обмежень щодо репатріації дивідендів, проведено реформи Митної та Податкової служб, спрощено порядок ведення касових операцій, започатковано ринок землі, створено Вищий антикорупційний суд, відновлено механізм відшкодування ПДВ тощо. Інвестиційній привабливості України сприяє також вигідне географічне положення, порівняно дешева та кваліфікована робоча сила, значний науковий потенціал, наявність різноманітних природних ресурсів. Інфраструктура значною мірою потребує також відновлення та інвестицій.

Українська економіка повинна орієнтуватись на лібералізацію та відкритість для іноземних інвестицій. Аналітика Світового Банку стверджує, що Україна має суттєвий потенціал для збільшення присутності національного бізнесу у регіональних та глобальних виробничих мережах. Національна економіка також повинна орієнтуватись на високотехнологічні виробництва на інноваційній основі, зміни в її структурі та експорті. Важливою є міжнародна виробнича інтеграція в галузях із високою доданою вартістю, а саме: різних підгалузях машинобудування, особливо військово – промислового комплексу, ІТ секторі, агропромислового комплексу, хімічній, харчовій, легкій промисловості. Не виключенням є енергетичний сектор, видобувні та обробні галузі.

Практично всі галузі української економіки потребують відновлення та збільшення потужностей, інвестицій, нових стратегій розвитку діяльності на внутрішньому та закордонних ринках.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний центр Industry4Ukraine. Інтеграція в глобальні ланцюги доданої вартості. *Аналітичний центр Industry4Ukraine*. 2020. URL: <https://www.industry4ukraine.net/digest-6/>

2. Kano L. Global value chains: A review of the multi-disciplinary literature. *Journal of International Business Studies* volume 2020. 51. 577–622. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/s41267-020-00304-2>

Мадяр І. В.,

*завідувачка відділу інноваційного розвитку
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Кобиліна Ю. М.,

*директорка центру підвищення кваліфікації
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ: ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Вибух знань вимагає розробки методологій інтеграції трансдисциплінарних інтегрованих знань, які найкраще візуалізувати у вигляді спіралі. Майбутнє вимагатиме активної толерантності між науковцями, які працюють у різних дисциплінарних спеціалізаціях, трансдисциплінарного синергізму, офіційного визнання важливості мережевої взаємодії та необхідності реструктуризації. Необхідно формувати нові відносини як всередині університету, так і між ним та його партнерами в суспільстві, засновані на заслуженій довірі. Це в свою чергу вимагає вибудовування ефективних механізмів та впровадження освітнього менеджменту.

Освітній менеджмент – це процес прогнозування, планування, прийняття рішень і формулювання освітньої політики з метою досягнення поставлених освітніх цілей. Він передбачає застосування процесу планування, організації, координації, контролю, нагляду та оцінки людських і матеріальних ресурсів з метою досягнення освітніх цілей і завдань.

Джоель Бабалола стверджує, що освітній менеджмент – це концепція, яка супроводжує прагнення поставити систему формальної освіти під контроль, регулювання та нагляд [2, с. 5]. В свою чергу Александер Ідоко розглядає освітній менеджмент як процес, який допомагає через навчальні заклади розвивати людську особистість. Таким чином, основний обов'язок керівника навчального закладу полягає в тому, щоб зробити так, щоб його робота була спрямована на досягнення цілей, які були заздалегідь сплановані [1, с. 3].

З різних визначень можна зробити висновок, що освітній менеджмент відповідає за:

1. Плануванням, прийняттям рішень і формулюванням освітньої політики, цілей і програм.

2. Використання та управління освітніми ресурсами для досягнення освітніх цілей.

3. Мобілізація людей в освітній системі для ефективної роботи над досягненням цілей.

4. Планування, організація, контроль, проведення та нагляд за діяльністю в закладах освіти для досягнення поставлених цілей.

У сучасну епоху демократія одноставно розглядається і приймається «як спосіб життя». Це стосується не лише окремої нації, але й усього світу. Саме це твердження означає, що в кожному аспекті розвитку необхідно дотримуватися або приймати демократичні принципи, цінності та ідеї. Відповідно, у сфері управління освіти вони повинні бути прийняті та реалізовані. Система освіти в демократичних країнах повинна бути керованою належним чином, щоб продовжувати і витримувати зміни та виклики сьогодення.

Важливо відзначити, що демократичний освітній менеджмент є потребою дня для забезпечення повноцінного освітнього розвитку кожної нації. Поняття «влада і контроль» є двома основними ознаками демократичного управління освітою, які здійснюються в децентралізованій формі. В цей же час, децентралізація відноситься до типу управління, в якому контроль передається структурним підрозділам або особам, починаючи з низового рівня і закінчуючи найвищим рівнем. При цьому визнаються права всіх підрозділів або осіб, які пов'язані з закладом освіти. За такого типу управління освітою в навчальному закладі переважають "наші почуття", панує атмосфера взаємної довіри, що супроводжується спільним плануванням, груповими дискусіями, участю всіх співробітників та організацією програми у формі спільного підприємства.

За такого управління працівники отримують належний простір для планування, адміністрування, організації, спрямування, координації, нагляду, контролю та оцінювання покладених на них завдань. Однак, як і в демократичному управлінні освітою, в демократичному управлінні освітою наголошується на дотриманні наступних принципів.

Відповідно до сучасних викликів, ЮНЕСКО та інші міжнародні організації рекомендують і заохочують дії з демократизації освіти, зокрема боротьбою з дискримінацією, реалізацію прав на освіту меншин, освіту дорослих і реалізацію безперервної освіти, а також впровадження децентралізованої та демократизованої системи управління освіти, особливо у закладах вищої освіти.[3]

Відповідно до принципів демократичного врядування, базовими принципами демократичного освітнього менеджменту є:

– Принцип розподілу відповідальності. У сфері демократичного освітнього менеджменту кожен, хто більшою чи меншою мірою залучений до процесу, повинен взяти на себе відповідальність за спільну роботу. Важливими є принципи субординації та делегування обов'язків відповідно до професійних компетенцій співробітників.

– Принцип рівності. Оскільки рівність є основною ознакою демократії. Вона повинна розглядатися і прийматися у сфері демократичного управління освітою. Тому весь персонал, який залучений до процесу, повинен мати рівні умови, права та можливості для виконання своїх обов'язків.

– Принцип свободи. У сфері демократичного освітнього менеджменту кожна людина повинна мати свободу виконувати свої обов'язки у межах власної сфери компетенції. Це призведе до того, що управління освітою кожної освітньої програми буде успішним з демократичної точки зору.

– Принцип співпраці. Для того, щоб зробити освітній менеджмент будь-якої освітньої програми успішним, необхідно забезпечити більш тісну співпрацю між різними особами, залученими до сфери освітнього менеджменту.

Вищезазначене доводить, що сучасні механізми управління освітою повинні базуватись на 6 принципах ефективного і демократичного управління закладами освіти та освітнім процесом:

1. Структурна демократія.

Будучи першим принципом управління освітою в сучасну епоху, він робить акцент на демократії в структурній перспективі. У цьому принципі управління освітою адміністрація освіти повинна практикувати принципи демократії як у структурній, так і в функціональній формі.

2. Операційна демократія. Цей принцип управління освітою надає пріоритет практичному аспекту демократії як способу життя та форми врядування. Суть демократії полягає в тому, щоб надавати значення гідності кожної людини та допомагати їй зрозуміти своє «я», у цьому контексті цей принцип розглядає демократію як питання духу, способу життя та моделі поведінки. З огляду на це, завданням і обов'язком керівника навчального закладу є зосередження уваги на повсякденних подіях.

3. Справедливість. Оскільки справедливість є однією з основних ознак демократичного управління, вона розглядається як важливий принцип управління освітою, який є демократичним за формою і практикою. Крім того, кожна людина повинна отримати завдання або доручення відповідно до її потреб, вимог, здібностей, схильностей

тощо. Таким чином, адміністратори освіти для здійснення справедливості як одного з принципів освітнього адміністрування повинні бути розсудливими у відносинах з працівниками та студентами.

4. Рівність можливостей. Для того, щоб підтримувати рівність можливостей у сфері освіти в конкретній формі, управління освітою відіграє життєво важливу роль. Для цього слід приділяти більше уваги рівності освітніх можливостей задля прискорення процесу побудови рівноправного людського суспільства, в якому віковична соціальна експлуатація буде зведена до мінімуму.

5. Виваженість. Загалом, розсудливість означає мислення, планування або демонстрацію думок про майбутнє. Використовуючи контекстуальний підхід, можна сказати, що бачення перспективи та майбутнього закладу освіти повинні бути інтегровані в сферу адміністрування.

6. Адаптивність, гнучкість і стабільність. Заклад освіти має бути здатним пристосовуватися до мінливих ситуацій та оперативно модернізуватись і модифікуватись відповідно до викликів сьогодення. В цей же час зберігаючи базові постулати освіти та не відходячи від базових концептів освітнього процесу.

Отже, аналізуючи вищезазначене, можемо зробити висновки, що освітній менеджмент – це управління системою освіти, в якому група поєднує людські та матеріальні ресурси для нагляду, планування, розробки стратегії та впровадження структур для реалізації системи освіти [3, с. 508].

Оскільки суспільний прогрес ґрунтується на ефективній системі освіти, а підвищення її ефективності пов'язане з демократизацією, необхідно вжити невідкладних заходів щодо демократизації освіти на всіх рівнях відповідно до кроків, що здійснюються в напрямі демократизації суспільства. Демократизація освіти базується на взаємодії чотирьох основних взаємопов'язаних компонентів: демократизації форм освітньої діяльності, демократизації змісту освіти, гуманізації функціонування навчальних закладів та позанавчальної діяльності учнів, демократизації взаємодії освіти з іншими сферами суспільного життя. Вирішення цих завдань потребує співпраці законодавців, економістів, соціологів, педагогів, управлінців освіти та ухвалення нового комплексного закону про освіту.

Список використаних джерел:

1. A Idoko. Educational Management and other Contemporary Problems. Makurdi, Nigeria. Wintoren Books. 2015.

2. Joel Babalola. Educational Management Thought and Practice. Ibadan: Codat Publications. С. 1–16.

3. Michael Connolly, Chris James, Michael Fertig. The difference between educational management and educational leadership and the importance of educational responsibility. *Educational Management Administration & Leadership*. 2017. №47. С. 504–519.

4. UNESCO European Centre for Higher Education. The Democratization of education: basic principles. *UNESCO European Centre for Higher Education*. 1991. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000093679>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-5>

Михайленко М. Г.,
здобувач рівня PhD за освітньо-науковою програмою
Управління проєктами
Одеського національного морського університету
м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах всесвітньої глобалізації підприємства транспортно-логістичного ланцюга розвиваються в умовах ризику та невизначеності. Задля максимізації результатів роботи кожного із підприємств ланцюга постачання необхідно застосовувати відповідні методики управління ризиками.

Важливо зауважити, що ризики можуть бути як негативними, так і позитивними. Задля досягнення оптимальних результатів підприємницької діяльності ризики мають бути керованими. Такими результатами можна вважати досягнення поставлених цілей та функціонування відповідно до зазначених цінностей.

Найважливішими факторами, що впливають на успіх або провал організації і є важливими для дослідження ризиків є:

- аналіз розміру, динаміки і потенціалу розвитку ринку;
- дослідження кон'юнктури ринку, сегментація ринку і виділення ключових сегментів;
- конкурентний аналіз ринку;
- аналіз цін і загальний економічний аналіз ринку;

- аналіз структури розподілу або дистрибуції товару на ринку;
- аналіз способів реклами, методів просування і підтримки товарів на ринку;
- аналіз попиту, ключових потреб і особливостей поведінки споживачів на ринку;
- виявлення головних ринкових і споживацьких тенденцій [1].

Робота ризик-менеджера здебільшого складається із аналітики можливих факторів впливу на поточні та планові показники діяльності компанії.

Ризик-менеджмент дає можливість прогнозувати тенденції розвитку необхідного рівня економічної стійкості компанії, ґрунтуючись на аналізі ризиків, які супроводжують діяльність компанії.

Ризик-менеджмент – це набір процедур і технологій прийняття і виконання управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію ризиків у встановленні економічної стійкості компанії [2].

Робота із ризиками особливо важлива у часи стрімкого розвитку глобалізації. Глобалізація є одним із ключових факторів впливу на розвиток діджиталізації. Діджиталізаційні процеси, в свою чергу, потребують зміни форми роботи ризик-менеджменту на підприємстві.

У роботі підприємств транспортно-логістичного циклу все більше процесів стають діджиталізованими. Суднохідні лінії переходять на частково автоматизований формат роботи із документацією. Такі процеси передбачають автоматизовану обробку інструкцій до документів та перевезень на інтернет-сторінках. Безпосереднє видання документів та підтвердження бронювання можливе лише після мануального узгодження працівників відділу документації. Працівники такого відділу однієї компанії можуть фізично знаходитися у різних країнах.

Конкуренція транспортно-логістичних компаній в свою чергу стимулює подальший розвиток глобалізаційних процесів. Все більше поширюється тенденція взаємодії замовника, у ролі якого може виступати імпортер або експортер, напряму із суднохідними лініями без посередника, у ролі якого зазвичай виступає компанія-експедитор. Суднохідні лінії створюють власні логістичні відділи, які можуть називатися інтермодальними, або дочірні експедиторські компанії задля того, аби розширювати сервіс із морської складової перевезення на комплексну із урахуванням наземної. Наземна частина перевезення може включати в себе безпосередньо автомобільне або залізничне перевезення, функціонал із митно-брокерського оформлення, комплектації контейнерів супутніми матеріалами (щит, картон, флексітанк, десикант, тощо) та інше.

Також все більше експортерів, імпортерів та трейдерів відкривають власні логістичні відділи задля мінімізації фінансових витрат на роботу із посередниками. Така модель максимізує ризики компанії-замовника перед другою стороною міжнародного контракту із купівлі-продажу продукції через максимізацію відповідальності. До аспектів такої відповідальності можна віднести ризики наведені нижче:

- несвочасна постановка транспорту під навантаження або розвантаження;
- помилки у супровідній документації;
- зрив дедлайнів транспортних операторів;
- ускладнення диспуту штрафних санкцій у випадку їх застосування;
- відсутність аналітики із найкращих пропозицій при роботі із ключовими партнерами;
- відсутність ексклюзивних тарифів, які експедитори отримують від суднохідних ліній через недостатні обсяги вантажу заявленого до перевезення.

Серед основних причин розвитку глобалізаційних процесів можна виділити такі:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес, що змінює систему соціально-економічних відносин та підвищує технічний рівень організаційно-економічних відносин суб'єктів господарювання;
- виникнення глобальних проблем людства [3].

Основні сфери загроз підприємства в умовах глобалізації залишаються незмінними:

- а) фінансово-господарська;
- б) техніко-технологічна;
- в) кадрова;
- г) інформаційна;
- д) сфера корпоративного управління;
- е) правова;
- ж) охорони навколишнього середовища, екологічної безпеки [4].

Сфери загроз для підприємства також можна розглядати як сфери розвитку. В залежності від бізнес-плану та методології управління дані сфери можуть бути сегментовані за ступенем значущості для відповідного розподілу ресурсів. Такий процес сегментації та упорядкування можна використовувати в якості інструменту глобалізації для самого підприємства.

Як висновок, взаємозв'язок між впливом глобалізації на діяльність транспортно-логістичних підприємств та зворотнім впливом діяльності таких підприємств на світову глобалізацію є беззаперечним. Діджиталізація як одна із ключових ланок такого взаємозв'язку використовується підприємствами задля максимізації продуктивності та стимулює не лише власний розвиток, але й створює нові робочі місця у регіонах віддалених від виробництв та головних офісів компаній.

Таким чином взаємне стимулювання допомагає розвиватися як підприємствам загалом, так і фахівцям окремо. Все більше професій стають досяжними для віддаленої роботи, що збільшує опціон із вибору як для підприємств, так і для фахівців.

В умовах глобалізації особливо актуальним стає розвиток ризик-менеджменту на транспортно-логістичних підприємствах. Глобалізація із позиції ризик-менеджменту є однією із ключових тенденцій, від яких залежить стратегія розвитку та адаптації компанії на ринку транспортно-логістичних послуг. Така тенденція стимулює всесвітній розвиток ризик-менеджменту та доцільне використання ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Федулова І. В. Стратегія ризик-менеджменту. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/787de408-a344-46c5-9b2a-4aa4ec20de50/content>
2. Балабанов И. Т. Ризик-менеджмент. М.: Фінанси і статистика, 1996. 192 с.
3. Глобалізація процесів логістики. URL: https://pidru4niki.com/13331222/ekonomika/globalizatsiya_protseviv_logistiki
4. Временко Л. Фінансово-економічні аспекти ризик-менеджменту для підприємства. *Фінансові послуги*. 1997. No 2. С. 26–28.

Надрага В. І.,

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
та міжнародних економічних відносин*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Пекін А. Ю.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та менеджменту
Академії праці, соціальних відносин та туризму
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМ МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Для адекватного реагування на зміну стану мотивації праці на підприємстві та відповідного коригування елементів кадрової політики та системи управління персоналом необхідно проводити оцінку ефективності мотивації персоналу.

Ефективність мотивації персоналу піддається оцінюванню, під час якого враховується ступінь досягнення тих цілей, які ставить керівництво підприємства і працівники. Одержані в результаті цього оцінки виконують дві функції: орієнтувальну та стимулюючу.

Зміст орієнтувальної функції полягає в тому, що кожний працівник завдяки самооцінюванню та оцінюванню з боку колективу, керівників, споживачів тощо усвідомлює себе, свій стан і поведінку та отримує можливість визначати напрями і способи подальшої діяльності.

Унаслідок стимулюючої функції оцінювання в працівника формується переживання успіху чи невдач, що підтверджує правильність або помилковість його поведінки, спонукає до діяльності в потрібному напрямі [2, с. 352].

Методика оцінювання рівня задоволеності персоналу (мотивів та потреб) має враховувати низку особливостей. По-перше, система мотивації суб'єктів господарювання передбачає застосування інструментів, які заохочують до праці, котрі суттєво різняться між собою. Це, у свою чергу, значно ускладнює порівняння форм їх прояву та зведення в один узагальнюваний показник. По-друге, залежно від сукупності об'єктивних та суб'єктивних чинників, ті чи ті засоби

мотивації праці для різних працівників мають різну значущість. По-третє, методика має спиратись на дані персоналу, а не результати суб'єктивних оцінок керівництва.

Перелічені особливості враховує методика інтегрального оцінювання економічних процесів та явищ, яку доцільно застосовувати з метою оцінки рівня задоволеності персоналу системою мотивації праці на підприємстві [3, с. 154]. Показник «рівень задоволеності» належить до суб'єктивних оцінок. Тому у процесі акумуляції вихідної інформації необхідно скористатись традиційними методами опитування. В анкеті персоналу необхідно з метою здійснення відповідного оцінювання запропонувати питання щодо ранжування окремих інструментів за рівнем їх задоволеності. У разі незастосування того чи того засобу мотивації на підприємстві, рівню задоволеності присвоюється значення 0 (нуль). Характерною рисою інтегральних оцінок є використання коефіцієнтів, які розраховуються як нормовані показники. Саме це дає можливість зіставляти непорівнювані показники та об'єднувати (інтегрувати) їх у єдиний узагальнений показник. При цьому як базу нормування використовують еталонні значення показників.

У зв'язку із застосуванням методики інтегрального оцінювання виникає низка проблем, які пов'язані з вимірюванням мотивації праці. Серед них, наприклад: необхідність застосування різних показників; наявність великої кількості факторів, які впливають на трудову мотивацію з різною силою та інколи в протилежних напрямках; різноманіття форм та способів прояву мотивації праці, як об'єктивних, так і суб'єктивних; складність проведення межі між мотивацією праці як соціально-економічною та соціально-психологічною категоріями.

З метою мінімізації наведених негативних чинників вважається за доцільне використовувати тест «Мотиваційний профіль», який розробили Ш. Річі та П. Мартін [4, с. 185]. Він адаптований до умов підприємств та організацій України авторами [1, с. 420]. Результати тесту визначаються балами від 0 до 363 у вигляді цілих чисел. Для визначення ступеня задоволеності потреб працівників за кожним із цих факторів використовують тест «Ступінь задоволеності мотиваційних потреб працівника». Заповнюючи опитувальник, респонденти самостійно повинні оцінити, наскільки вони задоволені кожним із 12 мотиваційних факторів. Оцінка визначається за шкалою від 0 балів до 1 балу числовими значеннями у вигляді десяткового дробу з одним знаком після коми. Значення 0 балів – відповідає визначенню «цілком незадоволений», 1 бал – «цілком задоволений», 0,5 – «середнє».

Щоб можна було здійснювати подальший аналіз, запропоновано гармонізувати обидві шкали. Подальша діагностика мотивації

передбачає побудову діаграми мотиваційного профілю працівника, яка має на меті поділ мотиваційного поля на чотири квадранта. Для обробки результатів двох тестів формують таблицю, перший рядок якої – це номер кожного мотиваційного фактору, другий – значення ступеня задоволеності потреби за кожним із 12 мотиваційних факторів, отриманих за допомогою тесту «Ступінь задоволеності мотиваційних потреб працівника», третій рядок – значення мотиваційного фактору, отримане за допомогою тесту «Мотиваційний профіль» (дані зведені до десяткового дробу).

Для визначення першочергових потреб будеється діаграма мотиваційного профілю працівника. Сама діаграма розглядається як координатна площина, а номери факторів – як точки з координатами: ступінь задоволеності та значущість фактору. За діаграмою можна визначити, який із дванадцяти мотиваційних факторів є для працівника важливим, і водночас встановити, за якими з них він не задовольняє свої потреби. Саме такі мотиваційні фактори мають стати першочерговими для подальшої розробки мотиваційних заходів з метою задоволення потреб опитаного працівника.

З метою оцінювання результативності проведених заходів розраховують мотиваційний потенціал працівника, що характеризує його готовність до максимальної трудової віддачі, розвитку конкурентоспроможності, реалізації в роботі набутих знань, здібностей, умінь, навичок. Така готовність може бути зумовлена певними чинниками – зовнішніми та внутрішніми мотиваторами. Якщо мотиватори підібрані правильно, а система мотивації гарантує здійснення очікувань персоналу, то працівники виконуватимуть необхідну для соціальної служби роботу творчо та якісно. Значення ступеня задоволеності 12 мотиваційних потреб працівника характеризують рівень мотивації, тобто відображають, якою мірою задовольняється кожна з потреб окремо взятого працівника.

Наступний етап полягає в тому, що кількісні показники необхідно перевести у якісні за допомогою шкали значень мотиваційного потенціалу, яка будується з урахуванням мінімального і максимального значення мотиваційного потенціалу та якісних рівнів задоволеності. Так, рівнів задоволеності працівника своєю роботою може бути п'ять: «цілком незадоволений», «більше незадоволений, ніж задоволений», «стан невизначеності», «більше задоволений, ніж незадоволений» і «повністю задоволений».

Аналіз і кількісна оцінка показників ефективності системи матеріального стимулювання праці дадуть змогу виявити недоліки в діяльності підприємства, визначити напрями щодо підвищення ролі

матеріальних стимулів на підприємстві, повернути заробітній платі мотиваційну та відтворювальну функції.

Список використаних джерел:

1. Економіка праці та мотивація трудової діяльності: підручник / В. І. Надрага, А. Ю. Пекін ; Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України; за заг. ред. В. І. Надраги. Київ : ІПК ДСЗУ, 2020. 518 с.

2. Економіка праці та соціально-трудова відносина : підручник / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колога. Київ : КНЕУ, 2009. 711 с.

3. Колот А. М., Цимбалюк С. О. Мотиваційний менеджмент : підручник. Київ : КНЕУ, 2014. 479 с.

4. Sheila Ritchie, Peter Martin. Motivation Management. Gower, 1999. 293 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-7>

Sviderska S. Ye.,

*PhD Student at the Department of Management of Innovation
and Investment Activities
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Kukhta P. V.,

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management of Innovation
and Investment Activities
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

MANAGEMENT ASPECTS OF LAUNCHING NEW COSMETIC PRODUCTS IN THE CONDITIONS OF THE UKRAINIAN MARKET

The current conditions of the Ukrainian market create numerous challenges and restrictions for companies operating in the country. The activities of companies specializing in cosmetic products are no exception, despite the fact that this industry is not inherent to excessive fluctuations and is usually stable. The process of launching new cosmetic products is a complex and multifaceted management problem that requires

careful planning and execution and usually includes such aspects as: product development, the latest technologies usage, development of an effective marketing strategy and quality control. Appropriate management of these aspects can help companies successfully bring their products to market and gain a competitive advantage.

In the process of preparing for the launching of new products to the market, companies must take into account consumer needs, market trends, regulatory requirements, market competition, constant product renewal and development of new formulas, launching of new technologies into production, ethical and social aspects that must be taken into account. In the conditions of martial law, each of the listed aspects has an indisputable influence of the ongoing military operations on the territory of Ukraine.

Considering the conditions of existence of both Ukrainian brands and distributors or subsidiaries of international holdings, the following challenges can be identified: transfer of the manufacturing to other regions and its full or partial restoration, decrease in the purchasing power of consumers, changes in the consumers structure due to the numerous departures of women abroad and the performance of military services by men, a decrease in the assortment of components and a lack of raw materials, electricity outages, changes in customs regulations on the import of foreign products, the irrelevance of previously developed marketing strategies, etc.

As a result of the described trends, competition is significantly intensifying in almost all areas, and the market of cosmetic products is no exception: due to the relocation of some productions and a decrease in the number of potential consumers, the supply significantly exceeds the demand, which intensifies competition and forces business representatives to review their approaches to marketing campaigns, taking into account the significant reduction of marketing budgets.

According to the analytical data of a large Ukrainian company in the field of electronic payment services, the market of cosmetic products fell by 96% in the period from March 2022 to January 2022 and by 70% in the period from May 2022 to May 2021 (Figure 1). According to many studies, the recovery of the category began in May, and due to the fact that the segment of cosmetics for hygienic needs is almost a physiological need, the cosmetic products industry showed the best dynamics among many retail categories [2].

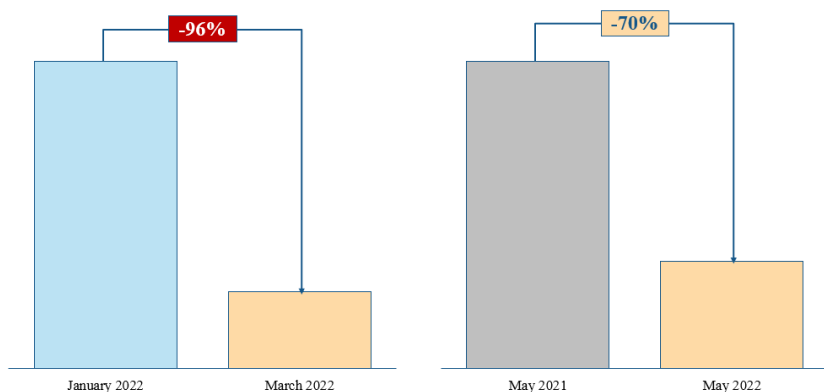

Fig. 1. Volume of Ukrainian cosmetics products market in dynamics [1]

So, it is relevant considering what type of reaction is inherent and what recommendations could be given to different categories of players in the Ukrainian market of cosmetic products: distributors or subsidiaries of international holdings and companies of Ukrainian origin.

International companies and distributors of international brands also face serious challenges when introducing new cosmetic products to the Ukrainian market. The Ukrainian market is highly fragmented, with a large number of small retailers and distributors, and now this trend has become even more acute. Thus, companies must establish a reliable distribution network to reach all potential consumers. They need to find and cooperate with reliable and relatively safe distributors who have a permanent presence in the market to ensure the availability of their products in the unoccupied regions of Ukraine.

Also, this group of players of the specified market needs a complete revision of the marketing strategy, because usually such plans are formed in relation to the global vector of the cosmetic brand, taking into account only certain features of national markets. The Ukrainian market is now quite complicated due to completely new ethical and social norms, the slightest mistake in relation to which can lead to a boycott of the company's products. According to some studies, the average check in the segment is consistently higher than in the pre-war period, in some weeks even twice as much. Analysts say that this is due to the fact that consumers are buying the usual sets in larger volumes, which makes cosmetics and hygiene the most effective category in terms of marketing budgets [2].

Ukrainian companies respond to these challenges with the following strategic decisions:

- Development of non-gender product lines, i.e. production of cosmetics that is unified and can be used by both men and women.
- Production of products in Ukraine from natural materials: without parabens, silicones, etc., to close the trend for naturalness inherent in the younger generation.
- Limiting the breadth of the assortment: testing consumer reactions through the release of limited collections and the subsequent introduction of successful new products into the company's permanent assortment.
- Compliance with cruelty-free technologies to avoid social condemnation due to violation of socially accepted ethical norms and use of the company's code of values.
- Creation of special loyalty systems, such as a club for regular customers with discounts and gifts.
- The use of personalized approach technologies and mobile applications that contribute to a unique consumer experience [3].

The tendency that the Ukrainian consumer tries to support the national producer when making purchases deserves special attention. This, to some extent, gives Ukrainian manufacturers of cosmetic products additional advantages over global companies. But even this trend is not permanent, that is, it must be constantly supported by the marketing actions of companies.

It is also important to note that the market of cosmetic products significantly depends not only on the dynamics of sales directly to the consumer, but also in the category of distribution for and through representatives of professional use, in particular, dermatologists and cosmetologists. Starting from September 2022, Ukrainians are looking for cosmetology services on the Internet almost as actively as before the start of the war. The demand for them falls no more than a month after the start of another crisis. This is evidenced by the research results of the digital consulting agency Olshansky and Partners. After the start of the full-scale war, cosmetology in Ukraine was interested in a total of 82,000 times a month on the Internet, which is half as much as in March 2021 before the war. However, already in April 2022, demand increased and stabilized in May. Therefore, in the second half of 2022, Ukrainians were already looking for cosmetology services an average of 140,000 times a month – almost at the level of the summer of 2021 [4].

Thus, the introduction of new cosmetic products to the Ukrainian market is an urgent management problem that requires careful research and justification of measures to solve it. Companies must navigate a complex regulatory environment, understand cultural differences, establish a reliable distribution network, and develop a pricing strategy that meets consumer needs. By developing a comprehensive market entry strategy and rethinking

marketing plans, companies can overcome these challenges and achieve success in the Ukrainian market.

Bibliography:

1. Басов, Д. На що українці витрачають гроші під час війни. Дослідження. *Журнал Forbes Ukraine*. 14 червня 2022 р. URL: <https://forbes.ua/inside/v-30-raziv-menshe-kosmetiki-ale-stabilna-komunalka-na-shcho-ukraintsi-vitrachayut-groshi-pid-chas-viyni-doslidzhennya-14062022-6567>

2. Дослідження: Український e-commerce під час війни. *DIA – Дніпропетровське Інвестиційне агентство*. 13 вересня 2022 р. URL: <https://dia.dp.gov.ua/doslidzhennya-ukra%D1%97niskij-e-commerce-pid-chas-vijni/>

3. Краса рятує: як змінюється український ринок краси під час війни. *Vogue*. 2 грудня 2022 р. URL: <https://vogue.ua/article/beauty/kozha/tri-ukrajinskih-brendi-krasi-stvoreni-pid-chas-viyni-50643.html>

4. Про красу забувають на місяць, не більше. Як змінювався попит українців на послуги косметологів у дні війни та пандемії – дослідження. *Бізнес*. 28 грудня 2022 р. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/poslugi-kosmetologiv-yak-zminyuvavsya-popit-ukrajinciv-pid-chas-viyni-ta-pandemiji-novini-ukrajini-50293987.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-8>

Чекаленко Л. Д.,

*доктор політичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут всесвітньої історії
Національної академії наук України»
м. Київ, Україна*

ЯК І ЧИМ ЗАВОЮВАТИ СВІТОВИЙ РИНОК?

Для досягнення амбітних цілей – посилення позиції України у світі необхідно починати з розгортання й підвищення рівня двосторонньої співпраці. Особливу увагу звернути на такий механізм взаємодії, як поширення інформації й поліпшення іміджу держави, фактично «розкручування» національного брендингу. Складником іміджування держави є також територіальний брендинг із просування й популяризації конкретних територій.

Зазначені форми взаємодії як завдання на найближчу перспективу включити в зовнішньополітичну стратегію України.

Брендинг – це спосіб вирізнити себе від конкурентів і довести чому ваші пропозиції є кращими за інші, зазначає Elizabeth Smithson [1]. Для розробки бренда використовують рекламу, репутацію, логотип тощо. Усі ці елементи разом створюють один унікальний і привабливий професійний профіль. Логотип є найважливішим елементом брендингу, оскільки він є символом компанії. Ось чому професійний дизайн логотипу має бути потужним і легко запам'ятовуватися, справляючи позитивне враження.

Складником національного брендингу є територіальний брендинг, який посідає важливу частину такої роботи, оскільки сприяє відновленню інфраструктури, формуванню кваліфікованої робочої сили, стимулюванню місцевого підприємництва та державно-приватних структур, виявленню та залученню територіально / транстериторіально сумісних компаній і промислових об'єктів; також створенню особливих місцевих визначних пам'яток, розбудови соціальної інфраструктури й культурних об'єктів, що сприяє залученню іноземного капіталу з подальшим ефективним просуванням брендингового об'єкту.

Чергова економічна криза, яка охопила Європу й Америку на початку 2000-х років, поставила на порядок денний питання, як збільшити купівельну спроможність населення, покращити промислову базу і зробити свій продукт привабливим, – стверджує *Philip Kotler*, якого називають батьком маркетингу [2]. У сфері територіального брендингу безперечно лідерську позицію посідає політичний радник *Simon Anholt* [3]. Після двох десятиліть роботи з президентами і прем'єр-міністрами 54 країн він розробив план, аби «зробити світ кращим». У чому полягає ідея автора? 2014 року Анхольт заснував проєкт *Good Country* (хороша країна), метою якого є допомога країнам в об'єднанні зусиль, аби працювати разом для вирішення глобальних проблем, як-от зміна клімату, бідність, міграція та тероризм. Для цього автор запропонував мобілізувати «єдину супердержаву, що залишилася на планеті – світову громадську думку – для зміни способу діяльності країн, міст і компаній».

Анхольт розробив сітку показників розвитку для вимірювання прогресу країн і назвав його «Індексом хорошої країни». За індексом країни ранжируються відповідно до їх внеску в розвиток людства і планети. Нині усталений Індекс хорошої країни містить 35 показників, які здебільшого корегуються зі статистичними сітками ООН, Світової банк та інші міжнародні агентства. Автори проведених досліджень дотримувалися низки критеріїв. У територіальному брендингу *Simon*

Anholt виокремлює шість характерних елементів: туризм, політика, експортні бренди, бізнес та інвестиції, культура.

Ідея Simon Anholt зацікавила й залучила, 700 мільйонів прихильників у всьому світі, що об'єднались у мережеву партію «Хороша країна». Цей бренд спрацював. Він згуртував однодумців, які відчують розчарування в сучасній політиці, які прагнуть змін на краще, оскільки глобальні проблеми потребують глобальних рішень, а для цього треба працювати разом.

Інший вагомий приклад вдалого застосування брендингу – досягнення Німеччиною високого рейтингу. Очевидці цього процесу згадують, як німці після війни соромилися визнати, що вони є німцями, намагалися, перебуваючи за кордоном, не говорити німецькою мовою. Поступово все змінилося: індекс національного бренда зріс у десятки разів. Нині «добре» й почесно бути німцем і пишатися тим, що ти є німець. За даними Anholt-GfK Nation Brands Index, глобальний рейтинг найсильніших національних брендів 2017 року знову очолила Німеччина, На друге місце у світовому рейтингу країн-брендів вийшла Франція, яка 2016 року займала п'яту позицію. На третьому місці – Велика Британія, якій вдалося поліпшити своє становище після 2016 року, коли позиції її національного бренда постраждали через Брекзїт. Імідж США помітно погіршився 2017 року з багатьох складників [4].

Розробляючи стратегію брендингу необхідно враховувати, що територіальні варіанти брендизму, як до речі й інші, не завжди бувають успішними. Найяскравіший провал мав брендінг, пов'язаний з американською військовою кампанією в Афганістані. Серед негативних прикладів нагадаємо невдачу експерта з американського брендінгу *Charlotte Beers*, якій було доручено поширювати американські цінності в ісламському світі [5]. Результати такої політики не забарилися. 2003 року населення мусульманських країн суттєво змінило ставлення до США, яке знизилося до негативного. Навіть у Єгипті американську політику підтримувало лише 6% населення. Її помилка – військову операцію в Афганістані було названо «Безмежна справедливість», хоча в мусульман таку справедливість має тільки Аллах... Ситуація, змусила США в терміновому порядку змінювати назву операції на «Непорушну свободу». Не сприяли іміджу американців і низькопробні листівки проти бен Ладена, що поширювали в країні ісламу.

Територіальні брендінги було запроваджено й у деяких колишніх радянських республіках. Влада Таджикистану запустила брендінг Ягнобської долини, що спирався на ідею екочистоти етнічного населення – ягнобців, їхньої антропологічної й культурної цілісності,

збереженої з давніх-давен. Відомо також і про провал стратегії ЄС у Середній Азії, а саме в Таджикистані й Киргизстані, у реалізації проєктів із боротьби з бідністю та сприяння економічному розвитку, співпраці у сфері вищої освіти, навчанні прикордонників за Програмою розвитку ООН (USAID), боротьби з корупцією, наркотрафіком тощо [6].

Серед залучених у польську економіку є велика кількість іноземних фірм світового рівня, таких, як Google, Nokia або IBM. Місто Вроцлав і воєводство ведуть перед в цьому питанні. У 2006 році у Вроцлаві було створено Агенцію Розвитку Вроцлавської Агломерації, яка є відповідальною за пошук інвесторів і співробітництво з ними. У результаті з 2006 року в регіоні з'явилися 200 іноземних фірм, які забезпечили роботою понад 90 000 працівників, і рівень безробіття в регіоні впав за декаду з 12 до 2 відсотків. Серед інших міст Польщі привабливими для інвесторів водночас виявилися такі східні міста, як Пшемисль, також Бяла Підляска й Жешув [7].

Для відбудови зруйнованих війною регіонів, підвищення зовнішньополітичного та інвестиційного іміджу України бажано розробити мережу заходів, спрямованих на започаткування спільних проєктів з інвесторами із відновлення економіки України, що руйнується війною російського агресора проти нашої держави. Як засіб запропонувати міжтериторіальний брендинг країнам, з якими є розвинутим двостороннє співробітництво. Такий варіант об'єднання спільних зусиль простежується в розкрутці спільних транскордонних територіальних брендів у Закарпатській і Прикарпатській областях з Угорщиною, а у Волинській і Житомирській областях із Польщею. Українська територія має ще незаймані екологічно чисті куточки в цих регіонах, які можна було б використати.

Наступний брендинг нам підказали американці через фільм «Чорнобиль». Розкрутка цього брендингу «Чорнобильський синдром» могла б привернути залучити в нашу країну не тільки туристів, а і промислові кошти. можна запустити індустрію (лейби, футболки Чорнобиль, різноманітні сувеніри Чорнобиль тощо).

Можливо після війни з'явиться брендинг «знищена зброя рашистів», або *пам'ятні місця війни, наші Герої*, з відповідними туристичними маршрутами. Певні можливості криються й у розкрутці брендів сільськогосподарської продукції України: як *«український хліб годує світ під час війни»* тощо.

У розв'язанні цих питань має допомогти публічна дипломатія, бізнесові кола, мережа посольств, серія публікацій у відомих рекламних агенціях тощо.

Список використаних джерел:

1. Elizabeth Smithson 14 Oct 2015 What Is Branding And Why Is It Important For Your Business? <https://www.brandingmag.com/2015/10/14/what-is-branding-and-why-is-it-important-for-your-business/>
2. Philip Kotler. The Father of Modern Marketing. <http://www.philkotler.com/page2-2/>
3. Simon Anholt. Policy advisor. https://www.ted.com/speakers/simon_anholt. May 12, 2015 / Simon Anholt. <https://ideas.ted.com/heres-how-to-run-the-world/>
4. Country Brands: 2017 Anholt-GfK Roper Nation Brands Study Reveals Winners, Losers and Trends. <https://placebrandobserver.com/anholt-gfk-nation-brands-index-2017-highlights/> ; Terror brandyzmu w ‘social media’. – <http://staniszewskimarek.blogspot.com/2010/02/Autor: pj> Źródło: Redakcja Forbes.
5. About – Charlotte Beers • I'd Rather Be In Charge. <http://charlottebeers.com/about.php>. Charlotte Beers Breaks a Gender Barrier – 4A's <https://www.aaa.org/timeline-event/charlotte-beers-breaks-gender-barrier/>
6. 16 Мая 2018 г. Стратегия ЕС в Центральной Азии не достигла своих целей – французский эксперт Марлен Ларюэль. – <http://eurasia.expert/strategiya-es-v-tsentralnoy-azii-ne-dostigla-svoikh-tseley/>
7. Inwestorzy zagraniczni mają swoje ulubione lokalizacje. Pozналиśmy je. <https://www.forbes.pl/gospodarka/inwestorzy-zagraniczni-maja-swoje-ulubione-lokalizacje-poznalismy-je/1xpmdls> 28 cze 18 13:10 Artur Reszko / PAP Rejestracja firm jest powiązana z tym, gdzie zagraniczni inwestorzy stawiają swoje fabryki. #kongres regionów #inwestycje zagraniczne

НАПРЯМ 10. РОЗВИТОК ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-9>

Kalaman O. B.,

*Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor at the Department of Hotel, Restaurant and Tourism Business
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

Dyshkantiuk O. V.,

*PhD, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Management,
Hotel and Restaurant Business and Tourism
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

Vlasiuk K. V.,

*Senior Lecturer at the Department of Hotel, Restaurant and Tourism Business
International Humanitarian University
Odesa, Ukraine*

CLASSIFICATION OF EXPENSES OF HOSPITALITY INDUSTRY ENTERPRISES AS A TOOL FOR EFFECTIVE MANAGEMENT OF THEIR ACTIVITIES

In order to ensure the efficiency of enterprise development by minimizing costs, a special place is given to their classification. The grouping of costs used by enterprises in different industries may differ significantly and be based on different criteria. At the same time, most domestic enterprises give priority to the following options for their division: direct and indirect, fixed and variable, basic and overhead. However, in recent years, the method of cost management borrowed from foreign experience, based on the dependence of costs on changes in production volumes, by differentiating them into fixed and variable costs, has become widespread in our country [1].

Along with the above-mentioned methods of cost allocation, there are many other approaches. Thus, according to homogeneity (composition), costs are divided into simple (costs of a specific type of resources, for

example, wages, depreciation, etc.) and complex (one item includes several types of resources, for example, shop costs). For the purposes of analysis and management, complex costs, unlike simple costs, are subject to division into separate types of costs. According to the degree of controllability, there are regulated (subject to targeted managerial influence) and unregulated (uncontrollable) costs. Depending on the frequency of occurrence, the following groups of expenses are distinguished: one-time, periodic and current. One-time (capital) expenses are of a one-time nature (related to the implementation of enterprise development projects, including production modernization, introduction of innovations, etc.) Their calculation, depending on the nature (specifics) of the project, is formalized and carried out according to an appropriate algorithm. Recurring costs occur at certain intervals (periods) of time (e.g., planned overhaul costs). Current (operating) costs are those associated with the use of raw materials, supplies, operation and maintenance of equipment, and other costs that are included in the relevant items of production cost [2].

It is important to distinguish between production and non-production costs in accordance with the areas of activity of the enterprise. Production costs include costs directly related to the manufacture of products (including costs incurred in the course of the technological process, from the supply of raw materials to the receipt of the product at the finished goods warehouse). Non-production costs are those incurred in the process of selling products on the market, as well as costs associated with the maintenance of non-industrial facilities (canteens, kindergartens, outpatient clinics, etc.) [3].

According to the nature of the activity, expenses are divided into basic and auxiliary or basic and overhead. The group of basic costs includes costs directly related to the main technological process, according to the profile of the enterprise, while auxiliary (overhead) costs are considered to be costs associated with the functioning of auxiliary units of the enterprise (packaging/capping of products, repair work, transportation, electricity supply, etc.), as well as organizational and administrative costs [4].

Of particular importance for hospitality enterprises is the grouping of costs in relation to the stage of processing of the object of labor, which provides for their division into costs associated with both work in progress and finished goods. Since industry enterprises, due to the long technological cycle of wine production, unlike most food industries, have large volumes of work in progress, this group of costs should be subject to independent analysis [5].

The systematization of costs depending on the place of occurrence (specific operation, site, workshop, enterprise as a whole) is necessary to identify bottlenecks (unproductive costs or overruns) in all links of the technological chain of wine production in order to apply appropriate methods and tools to eliminate irrational and unnecessary costs. In addition,

such a grouping of costs can be used in the preparation and analysis of cost estimates for each structural unit (division) of the enterprise.

Depending on the degree of coverage of the company's activities by the standardization, expenses are divided into: standardized and non-standardized. Normalized expenses are those that can be calculated in advance by applying rules and regulations. In the food industry, many types of costs are calculated on the basis of standardization. Non-normalized costs are costs for which there are no rules and regulations or cannot be applied, so they cannot be calculated in advance (for example, costs of correcting defects, etc.) [6].

According to the method of allocating costs to the cost of production, they are divided into two groups: direct and indirect. By scale, the costs are divided into total, specific, average and marginal. The total costs of production and sale of products (total cost) are recognized as aggregate costs, which can be considered both for the entire volume and in the context of the product range (by varieties and types). Specific costs are the costs of producing a unit of a particular type and grade of product. Comparison of specific costs for different types of products allows to identify unpromising ones that negatively affect the company's performance and, based on the analysis, should be excluded from the product range. The average unit costs are the unit costs without taking into account the product mix. Marginal costs are determined by the difference between the price and specific variable costs and include fixed costs and profit per unit of output [7].

Depending on the way costs are accounted for, they are divided into elements (as part of the cost estimate) and costing items (as part of the cost of production). From the perspective of resource efficiency, all company expenses are divided into productive, unproductive and non-current. Productive costs include those that ensure the achievement of high performance indicators of the enterprise. On the contrary, unproductive costs arise in the event of shortcomings in the organization of production and management (non-compliance of product quality with international standards, excessive energy consumption, outstripping the growth rate of average wages over the growth rate of labor productivity, etc.) Irreversible costs (in fact, losses) arise as a result of unsatisfactory organization of production (defects, equipment downtime, loss of working time, etc.) [8].

Due to the adopted accounting and reporting systems, an analytical approach to the division of costs into accounting and management costs has become widespread. Accounting costs are actual expenses that are allocated in accordance with accounting and tax accounting. Managerial (economic or opportunity) costs are a more comprehensive concept, since in addition to the above costs, they include lost opportunities. In this regard, experts distinguish a group of implicit costs – the difference between economic

and accounting costs, which makes it possible to identify lost opportunities in various areas of the company's activities.

The most important condition for the effective development of an enterprise is cost planning, which, accordingly, involves dividing them into groups: covered and not covered by the plan. Expenses not covered by the plan should be separated from the total expenses of the enterprise and subject to strict control and analysis. The use of this classification of costs will facilitate their targeted analysis, development of methods and tools aimed at reducing costs and, as a result, create the prerequisites for the effective development of hospitality companies.

Bibliography:

1. Колісник Г. М. Витрати підприємницького сектора України: методологія та практика : монографія. Ужгород : ПП «АУТДОР-ШАРК», 2016. 360 с.

2. Купріна Н. М. Шаталова А. В., Апостолов К. В., Бачинська О. В. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства: теоретичний та практичний аспект. *Економіка харчової промисловості*. Одеса, 2018. Т. 10. Вип. 4. С. 48–57.

3. Шпикуляк О. Г. Інститут витрат в економічній теорії і практиці. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси» Зб. наук. праць. Вип. 5(20), част. 1. Редкол. : відп. ред. д.е.н., проф. Герасимчук В. В. Луцьк, 2008. 367 с.

4. Каламан О. Б. Управління стратегією розвитку виноробних підприємств: монографія. Одеса : Друкарський дім, Друк Південь, 2020. 294 с.

5. Купріна Н. М., Черненко І. О. Оборотні активи підприємства: теоретичний та практичний аспект. *Економіка харчової промисловості*. Одеса, 2018. Т. 10. Вип. 1. С. 28–37.

6. Кузів М. С., Михайлишин Н. П., Гудзь Н. В., Берестецька О. М. Облік в галузях промисловості : навч. посібник / ред. Н. В. Гудзь. Тернопіль : КРОК, 2013. 316 с.

7. Каламан О. Б., Дишкантюк О. В., Власюк К. В. Дефініція сутності менеджменту маркетингових комунікацій на підприємствах готельно-ресторанного господарства. *Економічний простір*. 2022. № 182. С. 65–72.

8. Череп А. В. Управління витратами підприємств харчової промисловості в ринкових умовах господарювання : автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами». К., 2008. 38 с.

Петраченко Д. О.,
*кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник відділу
інженерно-технічних досліджень
Інституту луб'яних культур
Національної академії аграрних наук України
м. Глухів, Сумська область, Україна*

ПРОДУКТИ З НАСІННЯ ПРОМИСЛОВИХ КОНОПЕЛЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ

Світова практика засвідчує істотний вплив туризму на соціально-економічний розвиток регіонів. Відбувається це через сприяння діяльності малого і середнього бізнесу, підвищення зайнятості місцевого населення, розвитку інформаційної та комунально-транспортної інфраструктури, удосконалення інвестиційної привабливості тощо [2]. Гастрономічний туризм є одним з перспективних напрямів розширення сфери туристичних послуг. Даний вид туризму спеціалізується на знайомстві споживача з історією виникнення, технологією приготування, культурою споживання страв, напоїв, продуктів, а також кулінарними традиціями певного регіону. В процесі таких турів споживач не тільки знайомиться з рецептурами та дегустує страви, а й відвідує місця вирощування та збору сировини, виробництва продукції тощо [5, с. 6–7].

Розширення на туристичному ринку країни такого явища, як гастрономічний туризм, стане одним з небагатьох чинників економічного розвитку України, а також виступить в ролі засобу для поглиблення інтеграційних процесів між нашою країною та світом [6].

Незалежно від географічного розміщення, кожна область України славиться своєю унікальною кухнею відповідно до історичних традицій регіону. В Україні існує усталена гастрономічна карта [4], яка представляє національні гастрономічні вподобання залежно від культурної спадщина та місця розташування області. Це, насамперед, різноманітні варені, смажені, тушковані, печені страви, що характеризуються великим розмаїттям смаків і мають свої особливості та тонкощі залежно від регіону приготування.

Одним з нових гастрономічних напрямів, який розширить кордони гастрономічного туризму для України, можуть стати страви з насінням промислових конопель або продуктами його переробки. Сьогодні харчовий напрям використання насіння промислових конопель

знаходиться в стадії розвитку. Цьому сприяє наявність в конопляному насінні поліненасичених жирних кислот (Омега-6 та Омега-3). Ці речовини потрібні для збереження і захисту функцій різних клітин організму. Вони не синтезуються в організмі, а поступають лише з їжею. Завдячуючи біохімічному складу конопляне насіння відносять до категорії природних функціональних харчових продуктів, що позитивно впливають на фізіологію організму людини [3 с. 11; 7 с. 6]. Насіння конопель тисячоліттями використовувалось різними культурами в якості харчової добавки з високим вмістом корисних речовин. Більшість спеціалістів радить для вживання певне співвідношення ненасичених жирних кислот, яке відмінно збалансоване саме в насінні конопель [8]. Тому страви з насінням промислових конопель це не лише смачно, а й корисно.

В Україні створені всі передумови для розвитку конопляного гастрономічного туризму. Сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, наявність безнаркотичних сортів конопель української селекції, відпрацьовані технології вирощування та збирання рослини, переробки урожаю для одержання сировини та продукції високої якості.

Харчову продукцію з насіння промислових конопель можна розділити на три категорії. До першої категорії відноситься конопляне насіння в натуральному вигляді. Його можна використовувати безпосередньо в їжу, а також для приготування різноманітних страв та напоїв. Недоліком такого продукту є наявність у насіння неістівної оболонки, що негативно позначається на смакових якостях. До другої категорії відносяться продукти переробки конопляного насіння. Це олія холодного пресування та очищене конопляне ядро. Дані продукти придатні для вживання в чистому вигляді, а також як основа або добавка для виготовлення холодних та гарячих, солоних та солодких страв, солодоців, напоїв, випічки тощо. Цінність даної продукції в тому, що вона є джерелом рослинного білка, яке знаходиться в легкозасвоюваній формі. До третьої категорії слід віднести перероблені супутні продукти виробництва олії (висівки, борошно, протеїн) та очищеного ядра (конопляна січка), які мають широкий спектр харчового використання. Кожна категорія продукції з насіння конопель може бути використана як основа для розроблення нових страв та напоїв, або в якості додаткового компонента у вже відомих рецептурах.

На харчовому ринку країни представлені готові до вживання конопляні продукти (олія, ядро, борошно, протеїн, висівки), різноманітні солодоці з насінням промислових конопель (цукерки, печиво, халва, пасти), алкогольні та безалкогольні напої тощо. На Сумщині є практика організації гастрофестивалів, в меню яких представлені страви з насінням промислових конопель [1].

На фестивалі відвідувачі мали змогу скуштувати як традиційні конопляні продукти, так і продукти та страви з конопляним насінням (сир, бургер, м'ясні страви, печиво, цукерки). За результатами фестивалю було відмічено, що страви з конопляним насінням користувалися значним попитом з боку відвідувачів.

Використання продукції з насіння промислових конопель в гастрономії буде мати позитивний вплив в багатьох напрямках. В першу чергу, це користь для організму людини. Насіння промислових конопель та продукти їх переробки характеризуються високою біологічною цінністю, мають в своєму складі ряд вітамінів, мікроелементів, поліненасичених жирних кислот. По-друге, це гарний інструмент популяризація серед населення рослини промислових конопель, зміна стереотипів мислення та загального ставлення до рослини як сільськогосподарської культури. Сьогодні в Україні, через багаторічну заборону на вирощування безнаркотичних конопель, відсутня культура споживання коноплепродукції. В третіх, це дасть поштовх для розвитку високорентабельної галузі коноплярства. Підвищення попиту на продукцію з насіння конопель буде стимулювати аграріїв до збільшення площ посіву під культурою. Слід зазначити, що розвиток коноплярства – це не лише розвиток сільського господарства, а й відповідний розвиток суміжних галузей: переробної, харчової, текстильної, косметичної, будівельної тощо. В четвертих, це створення нового власного, унікального, цікавого для населення, конкурентоспроможного на ринку продукту, який буде здатен задовольнити потреби споживачів.

Використання продукції конопель в гастрономії стане магнітом для розвитку соціального, культурного й економічного напрямів. Розвиток конопляного гастрономічного туризму в певній місцевості забезпечить приплив як туристів з України, так і закордонних туристів, що позитивно відобразиться на соціально-економічному розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Гладенко Ю. Коноплі, як чинник розвитку туристичної дестинації. Інновації у коноплярстві 2020: матеріали шостої міжн. наук.-практ. конф. (Глухів, 26–28 серпня 2020 р.). Суми, 2021. С. 88–96.
2. Ковешніков, В. С. Гармаш В. В. Винний та гастрономічний туризм: важливий потенціал розвитку економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 4. С. 32–37.
3. Коноплярство: наукові здобутки і перспективи : монографія / В. Г. Вировець та ін. Суми, 2018. 158 с.

4. Любшин І., Тасевич М. Гастрономічна карта України. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/2142308-gastronomicna-karta-ukraini-infografika.html (дата звернення: 13.03.2023).

5. Мальська М. П., Філь М. І., Пандяк І. Г. Гастрономічний туризм : навч. посібник. Київ, 2021, 304 с.

6. Рубіш М. А., Чорій М. В., Зеленська Л. В. Гастрономічний туризм як засіб активізації туристичних дестинацій. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2020. №1(13). С. 61–66.

7. Ткаченко С. М., Мохер Ю. В., Лайко І. М. та ін. Довідник конопляра. Суми, 2021. 27 с.

8. Survey of minor fatty acids in Cannabis sativa L. fruits of various origins. URL: <http://www.druglibrary.net/olsen/HEMP/ИНА/jiha4107.html>. (дата звернення: 13.03.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-11>

Смирнов І. Г.,

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Любіцева О. О.,

*доктор географічних наук, професор,
завідувачка кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

БІБЛІЙНА ГЕОГРАФІЯ ТА ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ

Біблія є не тільки священною книгою для деяких світових релігій, але й джерелом історичних та географічних знань. Так, виділяють такий напрям, як **Біблійна географія** – розділ біблеїстики, що включає у себе географію Палестини та оточуючих її країн. Біблійна географія Палестини, у свою чергу, поділяється на два розділи: 1) фізична географія – дає опис Святої землі в тому вигляді, як вона існує нині (розташування, рельєф, геологія, клімат, флора, фауна); 2) історична географія – відзначає ті географічні особливості Святої землі, котрі вже зникли, оскільки за 4 тисячі років з часів Авраама багато чого змінилося в географічній картині країни (зникли численні тварини,

котрі згадані в Біблії, змінилася флора тощо). У цих двох аспектах розглядається і географія «біблійних країн» [1]. Розглянемо деякі з біблійних чудес, їхні географічні особливості та туристичний аспект.

Чудеса Мойсея. Головним біблійним чудотворцем можна вважати пророка Мойсея, який з'єднав «коліна Ізраїлеві» в один народ і вивів його з Єгипту, де той знаходився у рабстві [3]. Всі знають, що в Біблії розповідається про єгипетський полон іудеїв. Однак, правильніше було б сказати, що сини Ізраїлю самі прийшли у Єгипет в голодні роки і знаходились там на положенні нинішніх гастарбайтерів. Працювали вони в основному на будовах, так продовжувалось декілька століть. Потім плодovitість іудеїв стала насторожувати єгипетських фараонів. Фараон Рамзес II (1279–1213 рр. до Р.Хр.) наказав повитухам вбивати кожного новонародженого сина ізраїльтян. Оскільки повитухи не виконали його наказ, фараон наказав кидати у річку кожне іудейське маля чоловічої статі. Мати Мойсея сплела кошик з тростини та залишила свого сина на березі річки. Дочка фараона знайшла маля, пожаліла його і взяла до палацу. Фактично Мойсей виховувався у палаці фараона як принц. Але, коли він досяг 40-річчя він замислився про долю іудейського народу, втік з палацу і став жити, як простий пастух. Ось тоді йому з'явився бог Яхве у «неопалимій купині» і оголосив, що його божественна місія відвести синів Ізраїлю з єгипетського рабства до землі обітваної, де течуть молоко і мед. В Книзі Вихід Давнього Заповіту описана драматична і повна пригоди історія про те, як Мойсей вивів свій народ з Єгипту. Багато дослідників є думки, що Вихід стався за часів фараона Мернептаха, наступника Рамзеса II. Єгипет тоді був ослаблений війнами з агресивними сусідами, чим і вирішили скористатися іудеї. Спочатку Мойсей хотів мирно вирішити цю справу: він пішов на зустріч з фараоном і поросив його відпустити ізраїльський народ, але той не тільки відмовив, а ще більше посилив гніт іудеїв. Однак у синів Ізраїлю був божественний захисник Яхве, який скерував до Єгипту 10 страт. Правитель Єгипту поступився лише після десятої страти, яка полягала у тому, що гинули усі первістки єгиптян, у т.ч. самого фараона, а також усе первородне їхньої худоби. У подальшій історії є один загадковий момент: у Книзі Вихід Яхве говорить: «І дам народу цьому милість в очах єгиптян; і коли підете, то підете не з пустими руками: кожна жінка випросить у своєї сусідки її речі срібні і золоті, ще одяг; ви вдягнете у нього синів і дочок ваших і заберете це у Єгиптян» (Вих. 3:21-22). Деякі вчені на підставі цього висувають версію, що Виходу ізраїльтян передував їх озброєний заколот, у ході якого вони пограбували маєтки єгиптян [2]. Якщо це так, то стає зрозумілим, чому фараон, який спочатку дозволив синам Ізраїлю покинути Єгипет, потім вислав за ними погоню. Він

майже наздогнав їх на березі Чорного (у перекладі – Червоного або Тростинного) моря. І тут Мойсей за допомогою Яхве проявив себе, як дійсний чудотворець. У Біблії про це говориться: «І протягнув Мойсей руку свою на море, і гнав Господь море сильним східним вітром всю ніч і зробив море суходолом, і розступилися води. І пішли сини Ізраїлеві серед моря по суходолу: вода їм була муром ліворуч і праворуч» (Вих. 14:21-22). Однак в коридор, що утворився, слідом за ізраїльтянами пішли і єгиптяни: «...і увійшли за ними в середину моря усі коні фараона, колісниця його і вершники його» (Вих. 14:23). Але тут Мойсей за велінням Господа вчинив ще одне диво: «протягнув Мойсей руку свою на море і до ранку вода повернулася на своє місце; а Єгиптяни бігли назустріч воді. Так потопив Господь Єгиптян серед моря. І вода повернулася і накрила колісницю і вершників всього війська фараонова, яке увійшло за ним у море. Не залишилось жодного з них. А сини Ізраїлеві пройшли суходолом серед моря: води були їм муром ліворуч і праворуч. І позбавив Господь в день той Ізраїльтян з рук Єгиптян, і побачили сини Ізраїлеві Єгиптян мертвими на березі моря» (Вих. 14:27-30). Чудесне спасіння ізраїльтян, які пройшли через море, що розступилося перед ними, до цього часу вважається одним із ключових повчальних і символічних біблійних подій. Воно символізує спасіння віруючих в істинного Бога і жахливу смерть язичників, як грішників, що не покались, яких являли собою єгиптяни.

Вчені довгі роки не шкодували сил, щоб об'єктивно оцінити реальність біблійного дива. Ось лише декілька версій [2]: 1. Море, яке перейшли, не замочивши ніг, ізраїльтяни, на івриті називається Ям-Суф, що у точному перекладі означає «море комишу». Спогад про Червоне море з'явився тільки у Новому Заповіті, отже, можна заключити, що Мойсей вів свій народ не через море, а через Гіркі озера, які поросли комишом. Ізраїльтяни, користуючись мілким бродом, пройшли крізь болото, а важкі колісниця єгиптян в них загрузли. 2. Ізраїльтяни обрали шлях по вузькому перешийку, що відділяв Середземне море від озера Сирбоніс, яке знаходиться на декілька метрів нижче рівня моря і часто висихає до такого стану, що його дном можна спокійно пройти, не замочивши ніг. Але загрозу тут являють несподівані буревії, які заповнюють його водою. Ізраїльтяни встигли пройти озеро, що висохло, а потім з півночі налетів ураган, що гнав перед собою гігантські хвилі, які прорвали вузьку дамбу і обрушилися на єгиптян. 3. Деякі вважають, що море розступилося перед синами Ізраїлю внаслідок потужного виверження вулкану 1628 р. до Р.Хр. Саме тоді цей катаклізм практично зруйнував острів Санторіні в Егейському морі. Фахівці з Національного центру атмосферних досліджень в Колорадо і Колорадського університету методом

комп'ютерного моделювання довели можливість такої події, як поділ моря. Вчені припустили, що біблійні події відбулися там, де стародавня притока Нилу підходила до мілководних прибережних лагун, поряд з сучасним Порт-Саїдом. Погоня могла йти через лагуну, відому, як Озеро Таніс. Комп'ютерна модель показала, що східний вітер, що дув із швидкістю 139 км/год протягом не менше 12 годин, міг створити у воді коридор шириною 3,2 км і довжиною 4,8 км, який міг бути відкритим приблизно 4 години.

Ще одне диво, про яке згадується в Біблії – це історія про взяття євреями Іерихона, яка є однією з найвідоміших легенд Старого Заповіту. Біблія стверджує, що стіни неприступної фортеці рухнули від реву труб-«шофарів», у які дули іудейські священнослужителі, і військо Ісуса Навина увійшло до міста без будь-яких перешкод. Але що насправді відбувалося і вирішило долю давньої твердині? Біблейське місто Іерихон дійсно стояло на березі Мертвого моря, у гирлі річки Йордан. Вчені вважають його найдавнішим міським поселенням на Землі і відносять його появу до X–IX тисячоліть до Р.Хр. Згідно з біблійними легендами 3,5 тис років тому пророк Мойсей вивів гноблений єврейський народ з Єгипту, про що написано вище. Далі в планах утікачів було переселення на Землю обітовану, але, щоб досягти цього, іудеям належало завоювати Ханаан, що перекривав шлях на північ. Через 40 років, коли померли усі, хто пам'ятав країну фараонів, а місце Мойсея зайняв Ісус Навін, євреї все ж таки рушили до Палестини. У XIII ст. до Р.Хр. їхнє військо, розбивши аморіїв, вийшло до Іерихона, найбагатшого та наукріпленішого поселення на Близькому Сході. Єврейське військо оточило місто, але ніхто не пускав стріл, не ламав таранами брам. Замість цього процесія жерців-іудеїв, що несла ковчег зі Скрижальми Заповіту, під оглушливий рев труб-шофарів рушила навколо стін. Так тривало 6 днів, а на 7-й, після завершення 7-го кола, єврейська армія засурмила і здійняла такий гучний галас, що стіни міста раптом упали, і воїни Ісуса Навина з кількох боків увірвалася у проломи. Іерихон був зруйнований вщент і забутий [5].

У людей, що жили 500 років тому, історія з трубами, ймовірно, сумнівів не викликала, але у скептиків з епохи НТР повстало питання: що ж сталося 3000 років тому біля стін Іерихону? Дослідники висунули низку припущень. Частина з них ґрунтується на недостовірності письмового джерела. Інша частина припущень базується на маровірогідних збігах: раптовому землетрусі або навіть падінні метеорита. Ще одна екстремальна ідея веде до фізики коливальних, а саме до ефекту резонансу, тобто руйнівного збігу внутрішньої частоти коливальних з частотою зовнішньої дії. Утім, є ще одне, цілком переконливе трактування події. Військова технологія мінування

з'явилася ще у Давньому Єгипті. Ті, що осаджували, таємно прокладали підземний хід до укріплень ворога, потім викопували під фундаментом стіни велику камеру, яка, власне, і називалася «міною». Стелю порожнини зміцнювали перекриттям і дерев'яними розпірками, які в потрібний момент підпалювали. Стийки прогорали, і частина стіни падала. Отже, землекопи війська Ісуса Навіна заклали міни з кількох боків, а ходи з дуттям у труби призначалися тільки для того, щоб заглушити галас від роботи саперів, а також щоб можна було подати знак для одночасного підпалу облитих олією розпірок з різних боків міста. В результаті підірвані стіни впали без будь-якої містики.

Риба святого Петра. Біблійні чудеса наводяться і в Новому Заповіті. Які ж реальні події та географічні реалії стояли за деякими євангельськими притчами? Наприклад, в Євангелії від Матфея розповідається, як найближчого учня Ісуса Христа, апостола Петра, спитали, чи заплатить Ісус податок на храм. Взнавши про це, Ісус наказав Петру сходити до моря, закинути вудку, взяти першу пійману рибу і заплатити податок тією монетою, яку Петро знайде у рибі в пащі. Пішов Петро до моря і сталося все саме так, як передбачав Син Божий [4]. В Ізраїлі, у глибокій западині лежить озеро Кіннерет, або Галілейське море. Розміри його середні: довжина 21 км, ширина 13 км, а глибина доходить до 45 м. З озера витікають декілька річок, у т.ч. священна річка Йордан, вода у якій прісна, смачна та цілюща, а на її березі б'ють гарячі мінеральні джерела. На землях, що лежать навколо озера, проходила майже вся євангельська історія. Тут звучала Нагорна проповідь і були призвані апостоли, одним з яких був місцевий рибалка на ім'я Симон – майбутній святий Петро. Озеро Кіннерет багате на рибу, якої тут нараховують біля 20 видів, з яких половина – промислові, і всі вони їстівні. Але чи можна взнати, яку саме рибу спіймав святий Петро у біблійній притчі? Найчисленніша родина промислових риб озера Кіннерет – це тилапії, які досягають у довжину 45 см і мають вагу біля 2 кг. Друга група – кінерефські, або галілейські сардини, маленька рибка подібна до дрібного оселедця. Третя група – барбуси, або вусачі. Барбус харчується молюсками, равликами, дрібною рибою. В довжину він може досягати 75 см, а важити – понад 7 кг. Ще в Кіннереті водиться мінья – найбільша риба у цій водоймі, довжиною до 120 см, а вагою до 11 кг. Однак за Мойсеевим законом, мінья вважалася нечистою, отже, навряд чи апостол Петро взявся б її ловити. Можна передбачити, що він спіймав тилапію. Саме цю рибку під назвою «риба Святого Петра» у нас час подають в ресторанах, що розкидані по всьому узбережжю озера. Це одна з найпопулярніших страв: свіжоприготовлена тилапія дуже смачна, в ній мало кісток, тому її легко і приємно їсти. Місцеві

мешканці – рибалки стверджують, що тилапія харчується виключно планктоном, тому і має такий гарний смак. Але це означає, що інші види корму їй не цікавлять і тому навряд чи вона клюнула б на звичайну приманку. Тилапію завжди ловлять сітками, отже вона не підходить на роль «риби святого Петра». Це саме можна сказати і про сардину, яка за величиною – мала і не змогла б втримати монету у пащі. Залишається тільки барбус. Найімовірніше Петро піймав саме цю рибу.

На священних берегах озера Кіннерет залишились залишки стародавніх храмів. На одному з фрагментів мозаїчної підлоги у візантійській церкві IV ст. зображена картина з хлібами і двома рибами. А неподалеку, на самому березі на чорному базальтовому камінні стоїть маленька каплиця на честь апостола – святого Петра. Усе це притягує в ці місця туристів, при цьому в них є як пізнавальний, так і гастрономічний інтерес.

Список використаних джерел:

1. Біблійна географія. URL:<https://uk.wikipedia.org/>
2. Логінов О. Дива Мойсея. *Загадки історії*. 2018. № 16. С. 28–29.
3. Перехід євреїв через Червоне море та інші чудеса. URL:
<http://hram.in.ua/>
4. Тимофеев М. Риба святого Петра. *Загадки історії*. 2018. № 16. С. 3.
5. Шауров Е. Полковий оркестр Єгови. *Загадки історії*. 2023. № 3. С. 3.

НАПРЯМ 11. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-12>

Адамська І. П.,
*аспірант інституту державного управління
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

ЗАХИСТ ПРАВ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

В сучасних умовах функціонування української держави особливого значення набуває інституційна стійкість публічного управління та врядування, оскільки воєнні дії розв'язані росією проти українського народу, економічні та глобальні виклики, внутрішня ситуація в країні потребують від публічних службовців ефективної та злагодженої діяльності. Проте, в сучасних умовах публічний службовець не є достатньою мірою захищений як в професійному, так і в правовому полі та соціальному плані. Саме цьому присвячене моє дисертаційне дослідження на тему: «Захист прав публічних службовців у сучасних умовах України».

В умовах високої невизначеності демократичного політичного процесу особливого значення набуває діяльність системи управління: службовці публічних органів влади покликані вирішувати соціальні конфлікти, що виникають на базі зіткнення різних соціальних інтересів, що є умовою стабільності суспільства. Дана система є одночасно основою політичного управління справами суспільства. Публічну службу слід визначати як реалізацію народом влади через виконання завдань і функцій держави, спрямованих на забезпечення публічних інтересів особами на постійній професійній відплатній основі за рахунок бюджетних коштів в органах публічної влади на підставі адміністративно-правового акту про призначення на посаду.

Варто погодитися з Н. Алюшиною, що «інститут державної служби покликаний забезпечити виконання функцій держави за будь-яких умов та обставин. Для ефективного виконання покладених функцій, державна служба повинна залишатися стабільною, професійною та політично неупередженою, відповідати принципам належного

врядування та стандартам і кращим практикам держав-членів ЄС» [1]. Дослідниця також зазначає, що «нещодавно Україна отримала статус кандидата у члени Європейського Союзу, підготовлено план відновлення України та триває реформа державного управління. Враховуючи істотні зміни в умовах функціонування державної служби, важливо розуміти актуальний стан справ, враховувати трансформації, що відбувалися та тривають, й уточнювати вектори руху у розвитку державної служби» [1].

Як зазначає П. Петровський, перед суб'єктом публічно-управлінської діяльності постійно стоїть завдання свідомо визначити зміст своєї діяльності, прийняти оптимальні рішення реагування на існуючі проблеми та отримати максимально можливі результати [2, с. 3].

Публічна служба є одним із найважливіших видів цілеспрямованої діяльності людини, а також усього суспільства і держави в цілому щодо забезпечення базових функцій публічного політичного управління. Підстави її поділу за видами різні і численні. Нерідко вони вступають між собою у певні суперечності й не дозволяють правильно визначити той чи інший вид публічної служби, що здійснюється у межах різних видів публічного управління. Публічна служба в сучасному світі різноманітна і охоплює все більш сфер діяльності людини.

За змістом поняття «публічний службовець» характеризується сукупністю ознак, які мають організаційне, правове, соціальне спрямування. Із позиції правознавства службовець – це учасник специфічного правовідношення, оскільки вступає, з одного боку, у трудові правовідносини, пов'язані з особистим професійним становищем, трудовими правами та обов'язками, із самим процесом праці, а з іншого – в адміністративні, пов'язані з виконанням вимог служби, управлінських функцій.

Відносини, що виникають у зв'язку із вступом, проходженням та припиненням державної служби відповідно до частин другої статті 5 Закону України «Про державну службу» регулюються цим Законом, крім випадків, коли врегулювання таких питань передбачено спеціальними законами. Таким чином, необхідно враховувати норми спеціальних законів, які визначають діяльність окремих державних органів, як, наприклад: «Про прокуратуру», «Про Державне бюро розслідувань», «Про службу в органах місцевого самоврядування» тощо.

Отже, для посилення захисту прав публічних службовців у сучасних умовах України необхідно:

- прийняти загальний нормативно-правовий акт (закон або кодекс) у сфері публічної служби;
- застосувати європейські стандарти щодо гармонізації чинного законодавства;
- збільшити варіативність засобів захисту саме прав публічних службовців на рівні законодавства;
- деталізувати порядок захисту шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Європейського суду з прав людини;
- забезпечити закріплення найбільш важливих гарантій захисту прав публічних службовців на конституційному рівні;
- розширити перелік гарантій у сфері соціального захисту публічних службовців та членів їх сімей на рівні законодавства;
- розробити та законодавчо закріпити дієвий механізм колективного захисту прав публічних службовців, як альтернативу проведення страйків;
- розробити та законодавчо закріпити трудову юстицію для покращення захисту прав усіх категорій публічних службовців;
- розробити та законодавчо закріпити комплекс превентивних заходів для запобігання фактів порушення прав публічних службовців;
- законодавчо закріпити дієвий механізм страхування життя та здоров'я публічних службовців та ін.

Список використаних джерел:

1. Алюшина Н. О. Розвиток інституту державної служби в умовах карантину та воєнного стану. Ефективність державного управління. 2022. Вип. 1/2(70/71). С. 11–16.
2. Петровський П. М. Актуальність наукового обґрунтування публічно-управлінської діяльності в умовах війни. 2022. Вип. 2(30). С. 1–13.

Анісімов В. О.,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ГРОМАДСЬКІСТЬ ЯК СУБ'ЄКТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах суспільного розвитку корупційні явища стали визначним фактором, який доволі сильно перешкоджає розвитку суспільних відносин та забезпеченню національної безпеки в Україні. Корупція негативно позначається не лише на соціально-економічній та політико-правовій сфері суспільної життєдіяльності, але й на свідомості населення країни та розвитку міжнародних відносин. На даний час корупційні явища стали активніше витіснити етично-правові взаємовідносини в суспільстві, чим плавно стають нормою поведінки. Громадськість завзято виступає в якості суб'єкта запобігання корупції. Відповідно до вище зазначеного, можна дійти висновку, що й держава допомагає зблизити зусилля з населенням в процесі боротьби з корупцією. Проте, впродовж тривалого проміжку часу відбуваються суперечки стосовно чіткого визначення терміну «громадськість», її правового статусу та функції тощо. Враховуючи велику роль інституту громадськості, потрібно розуміти, що має під собою це поняття.

У великому тлумачному словникові сучасної української мови під громадськістю розуміється передова частина, передові кола суспільства [3, с. 262]. У юридичній енциклопедії визначено «громадськість як соціально активну частину суспільства, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті країни» [7, с. 640].

С. Глушко зауважує, що громадськість – «це будь-яка особа права (фізична чи юридична особа, об'єднання громадян, їх організація тощо), не наділена публічно-владними повноваженнями, яка самостійно або спільно з іншими особами бере участь у відносинах з приводу запобігання та протидії корупції на підставі й у спосіб, передбачені чинним законодавством України» [4, с. 115].

В. Василевич вважає, що це організована сукупність фізичних та юридичних осіб приватного права, а також їх об'єднань, яка на добровільних засадах бере участь у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики, у тому числі через здійснення контролю за

виконанням органами публічної влади, їх посадовими та службовими особами актів чинного законодавства [2, с. 58].

Досить чітким та повним є перелік прав громадськості щодо антикорупційної діяльності, регламентований статтею 21 Закону України «Про запобігання корупції» [5]:

1) інформувати про виявлення фактів здійснення корупційних порушень, реального, потенційного конфлікту інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості;

2) надсилати запити і отримувати від органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевої влади відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації», інформаційні дані щодо діяльності в сфері запобігання корупції;

3) здійснювати або замовляти здійснення публічної антикорупційної експертизи нормативно-правового забезпечення, надавати відповідно до результатів експертизи рекомендацій до належних установ, а також одержувати від них інформацію щодо врахування даних рекомендацій;

4) приєднуватися до парламентських слухань та іншого роду заходів, спрямованих на запобігання корупційним злочинам;

5) надавати рекомендацій правовим суб'єктам законодавчої ініціативи стосовно напрямів покращення законодавчої бази регулювання взаємовідносин у даній сфері;

6) здійснювати або замовляти здійснення різного роду досліджень, зокрема й наукового та соціологічного спрямування тощо, в сфері запобігання корупції;

7) забезпечувати реалізацію заходів стосовно надання інформації населенню щодо результатів боротьби з корупцією;

8) проведення публічного контролю за дотриманням законодавчих норм у процесі боротьби з корупцією з одночасним застосуванням таких форм контролю, які не заперечує чинне законодавство;

9) забезпечувати реалізацію інших заходів, які не заперечує чинне законодавство в сфері запобігання корупції.

Щодо завдань, то вони у кожній громадській організації різняться. Але, в цілому, слід виокремити такі основні завдання [1]: поширення цінностей та ідеалів громадянського суспільства; застосування процедур участі громадськості у формуванні та реалізації публічної політики; захист та представництво на всіх рівнях громадських інтересів; захист законних соціальних, економічних, культурних та

інших прав і свобод членів; всебічне сприяння запобіганню та протидії проявам корупції на всіх рівнях; формування антикорупційного світогляду та правосвідомості громадян України на основі принципів справедливості та добросовісності.

Отже, немає сумніву, що найголовніше завдання в процесі здійснення державної антикорупційної політики полягає у радикальній зміні громадської свідомості, формуванні серед населення кардинального неприйняття корупційних злочинів. Розв'язання даного завдання потрібно забезпечити насамперед за рахунок плавного посилення правової культури суспільства, забезпечення найбільшої прозорості процесу надання державних послуг, та безперервної адресної запобіжної діяльності в усіх муніципальних органах державної та місцевої влади, а також в саморегулюючих установах. Водночас саме інструменти та методи правового характеру можуть реально сприяти ефективній боротьбі з корупцією. Законодавчі акти виступають складовим елементом в об'єднанні всіх зусиль населення, дозволяють зробити власний внесок інститутам громадянського суспільства та громадськості у процес боротьби з корупцією, посилюючи їх роботу щодо контролю за діяльністю органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Білецький А. В. Поняття громадськості як суб'єкта запобігання корупційній злочинності та правові засади її запобіжної діяльності. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 31. С. 204–218.

2. Василевич В. В. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол.: В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін. ; за ред.проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.

4. Глушко Є. В. Проблеми розуміння категорії «громадськість» у контексті протидії корупції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Вип. 10-2(1). С. 113–115.

5. Закон України «Про запобігання корупції»: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII/ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

6. Московець В. І. Громадськість як інститут громадянського суспільства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 37–43.

7. Юридична енциклопедія : в 6 т. Ред.кол.: Ю. С. Шемшученко (відп.ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А–Г. 1998. 672 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-14>

Березка Н. О.,

*аспірантка кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ЛОБІЗМУ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Лобізм – це процес діяльності, коли групи або особи намагаються вплинути на прийняття рішень урядом або законодавчою владою на користь своїх інтересів. Лобісти можуть включати представників промисловості, бізнесу, професійних груп, некомерційних організацій та інших груп, які прагнуть вплинути на рішення, що стосуються їхніх інтересів.

Лобіювання – це спроба вплинути на дії органів державної влади та місцевого самоврядування через законні засоби з метою підтримки певних інтересів. Цей процес має на меті досягти прийняття важливих рішень, що відповідають інтересам зацікавлених осіб.

Лобісти використовують різноманітні методи, такі як звернення до законодавців та державних службовців, публічні виступи, фінансову підтримку політичних кандидатів та партій, організацію кампаній з впливу на громадську думку та інші [3, с. 149].

У наші часи, в українському суспільстві, поширеною є думка, що приховане (тіньове) лобіювання існує на всіх рівнях влади.

Більшість українців сприймає інститут лобіювання негативно. Цьому сприяє кілька факторів, зокрема:

- недостатня кількість доступної інформації про легальний лобізм поряд з гучними скандалами щодо виявлення «тіньових» схем;

- відсутність чітких механізмів лобіювання в українському законодавстві, що призводить до невмотивованого застосування іноземних термінів;

– неможливість точно встановити межу між легальним просуванням інтересів та підкупом, що часто сприймається як одне й те саме [2, с. 63].

Разом з тим, інститут лобіювання є важливим та ефективним інструментом, який може покращити якість законодавства та забезпечити його стабільність. Це так важливо, що в багатьох країнах світу законодавці працюють над розробкою правових рамок для цього явища.

У США лобістська діяльність стала бізнесом, що приносить мільярдні прибутки. Держава має офіційний реєстр лобістів, які представляють інтереси різних компаній та груп. При цьому США не єдині, хто регулює лобізм. Ринок лобізму офіційно діє в багатьох країнах, включаючи країни Європейського Союзу, Велику Британію та Канаду [4, с. 58].

Таким чином, ми бачимо, що лобізм може мати як позитивний, так і негативний вплив на суспільство та державу.

Позитивні аспекти лобізму полягають у тому, що це дозволяє різним групам інтересів висловлювати свої погляди та допомагає законодавцям приймати рішення, які відповідають потребам суспільства.

Позитивний вплив лобізму може полягати в тому, що лобісти можуть допомогти у вирішенні проблем із законодавчою та регуляторною базою, а також у здійсненні реформ. Це може забезпечити підтримку ініціатив, що покращують умови життя громадян, підвищують рівень безпеки, сприяють економічному зростанню та зменшують негативний вплив на довкілля.

Лобісти можуть виступати в якості представників громадських організацій, бізнесу, профспілок, наукових установ, тобто, тих груп, які мають певні інтереси та потреби. Вони можуть брати участь у публічних дискусіях, консультаціях та інших формах співпраці з органами влади для того, щоб висувати пропозиції та підтримувати ініціативи, що відповідають їх інтересам.

Крім того, лобісти можуть бути джерелом інформації для державних органів, яка допомагає зробити розумний та обґрунтований вибір при прийнятті рішень. Це може допомогти уникнути помилок та негативних наслідків для громадян та бізнесу.

Отже, позитивний вплив лобізму може бути значний, якщо лобісти діють у межах закону та етичних стандартів, дотримуються принципу відкритості та прозорості та стежать за тим, щоб їх дії сприяли покращенню умов життя та розвитку суспільства [1, с. 33].

Однак, негативні наслідки лобізму можуть включати корупцію, відмивання грошей, перевищення повноважень, а також незаконний вплив на прийняття рішень.

Лобізм та корупція є двома різними поняттями, хоча і можуть мати спільні риси.

Лобізм – це законний процес впливу на державні органи з метою просування певних інтересів чи питань. Лобісти можуть пропонувати свої ідеї та аргументи, надавати інформацію та взагалі намагатись переконати представників влади в правильності своїх позицій. При цьому лобісти працюють в межах закону та не порушують етичних норм.

Корупція – це незаконне використання посадових повноважень для отримання особистої вигоди. Корупція може включати у себе незаконні платежі, отримання підкупу, вимагання хабарів чи інші форми зловживання владою.

Хоча лобізм та корупція можуть мати спільні риси (наприклад, обидва поняття можуть включати вплив на владу), вони все ж різняться основними принципами та законністю впливу на дії державних органів.

Якщо лобістам дозволяється використовувати грошові кошти, які надходять від зацікавлених осіб, то існує ризик, що ці кошти можуть бути використані для відмивання грошей. Однак варто зазначити, що відмивання грошей є незаконною діяльністю, і лобісти, як правило, не займаються цим, оскільки це може призвести до суттєвих наслідків.

Тим не менш, якщо лобісти сприяють зацікавленим особам у впливі на дії органів державної влади, може виникати ризик того, що вони отримають винагороду від цих осіб, що може бути сприйнято як відмивання грошей. Це може статися, наприклад, якщо лобісти одержують від зацікавлених осіб плату за послуги, які не були виконані, з метою приховати істинне джерело грошових коштів.

Незаконний вплив лобістів на прийняття рішень означає використання неправомірних методів або інструментів для зміни рішень, що приймаються органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Це може включати в себе вимагання неправомірної вигоди, підроблення документів, погрози і т. д. Також, лобісти можуть використовувати свої зв'язки та вплив для того, щоб отримати неправомірну перевагу в процесі прийняття рішень.

Незаконний вплив лобістів на прийняття рішень може призвести до серйозних наслідків, включаючи порушення законодавства, загрозу демократії, порушення прав інших осіб, а також призвести до негативних соціально-економічних наслідків. Також це може спричинити втрату довіри громадян до державних інституцій.

Важливо, щоб лобісти діяли в межах закону та етичних стандартів і не використовували незаконні методи впливу на прийняття рішень. Держава повинна законодавчо закріпити механізми для контролю за лобізмом та протидії незаконному впливу на прийняття рішень, включаючи вимоги до реєстрації лобістів, обмеження витрат на лобювання та обов'язковість декларування таких витрат.

Список використаних джерел:

1. Євченко Р. І. Інституалізований лобізм, як конвенціональна практика політичної участі. Політичні інститути та процеси. 2022. № 4. С. 31–37.
2. Лубінець Д. В. Лобізм у політичній системі: закордонний досвід для України : дисертація. Спеціальність 052 Політологія. Маріупольський державний університет, Маріуполь, 2020. 241 с.
3. Allern S., Pollack E. The role of think tanks in the Swedish political landscape. *Scandinavian Political Studies*. 2020. 43(3). P. 145–169.
4. De Bruycker I., Beyers J. Lobbying strategies and success: Inside and outside lobbying in European Union legislative politics. *European Political Science Review*. Volume 11. Issue 1. February 2019. P. 57–74.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-15>

Возовик О. О.,

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

АНТИКРИЗОВЕ ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СФЕРОЮ В УМОВАХ ВІЙНИ

Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україні, а відтак введення воєнного стану на території нашої держави призвело до загострення жажливих явищ для національної економіки, які виражаються у руйнуванні логістичних ланцюгів, виробничих потужностей, інфраструктурних об'єктів, що суттєво перешкоджає управлінню економічною сферою. Через це спостерігається суттєве зменшення кількості підприємств, що, в свою чергу, зумовлює зменшення обсягу ВВП, зростання кількості безробітного населення, а також рівня бідності в країні. З метою забезпечення ефективного

економічного розвитку в умовах війни потрібно зосередитися на можливому відновленні діяльності бізнесу.

Важливим питанням, яке стоїть перед підприємством є запобігання банкрутству та забезпечення процвітання компанії. До причин, через які підприємство попадає в кризу відносять: зміну внутрішнього середовища, тобто ті, які виникають в результаті діяльності самого підприємства та зміну факторів зовнішнього середовища, а саме, ті які не залежать від підприємства. В умовах тотальної, широкомасштабної війни весь суспільно-державний механізм спрямований на перемогу над ворогом. Однак економічне зростання в умовах війни можливе, стверджують представники неокласичної теорії [6].

Україна, яка зіштовхнулася із агресією з боку Російської Федерації має величезні труднощі у поєднанні чотирьох факторів економічного зростання – природних ресурсів, трудових ресурсів, капіталу і технологій. Ці труднощі посилюються різноманітними інституційними і соціокультурними перепонами. Найважливішими із них є корупція, хабарництво, недосконалість податкової системи. Але найгірше – це дії агресора по знищенню інфраструктури, які різко негативно впливають на соціально-економічний розвиток нашої країни. Повномасштабна війна як суспільне явище проектується на мілітарну, політичну, економічну, соціальну, гуманітарну та інформаційну сфери. Поряд з цим, постає необхідність ідентифікації господарських ризиків, характерних саме сфері бізнесу, що здійснюється в умовах війни, та окреслення їх наслідків і можливих шляхів оптимізації [4, с. 39].

Державним антикризовим управлінням називають розробку і реалізацію комплексу заходів, спрямованих на управління в умовах вже існуючої кризи, а також на виведення держави з кризового стану, виявлення, прогнозування та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз стабільності держави та її регіонів, а у разі їх настання – на мінімізацію негативних факторів [1, с. 33].

Антикризове публічне управління економічною сферою є процесом цілеспрямованого впливу держави в особі органів державної влади і управління, спрямованого на попередження чи мінімізацію негативних ефектів кризових явищ з метою підтримання сталого економічного розвитку. Державне антикризове управління як економічна категорія макрорівня є системою засобів нормативно-правового та організаційно-економічного впливу держави щодо захисту економіки в цілому та її суб'єктів від загострення протиріч та критичних ситуацій, запобігання банкрутства та припинення або унеможливлення їх майбутнього розвитку. Державне антикризове управління виходить з достовірного аналізу реальної ситуації та постановки максимально конкретних і чітких цілей, а також розробки

інструментів, які допомагають трансформувати кризову ситуацію у напрямі вирішення поставленого завдання – подолання економічної проблеми [2].

Антикризове управління є поєднанням форм і методів реалізації антикризових процедур для органів державної влади. У систему антикризового управління входять механізми, спрямовані на прогнозування та запобігання негативним явищам за рахунок використання стратегій управління та створення нових спеціалізованих програм. Використання антикризових методів управління допомагає не тільки зберегти, але зміцнити та збільшити економічний потенціал держави за умов економічної кризи, надзвичайних ситуацій, військових конфліктів [3].

Функціонування системи забезпечується спільними зусиллями національних антикризових регуляторів, судів та ліцензованих арбітражних керуючих і кризових менеджерів з питань неплатоспроможності [2].

Основними напрямками та інструментами антикризового публічного управління економічною сферою в умовах війни є:

– законодавча та нормативна діяльність у економічній сфері. Основою законодавства України є Конституція. Цивільний кодекс України регулює відносини в межах її території (ст. 4 ЦК України) і відіграє важливу роль у регулюванні відносин між суб'єктами господарювання. Держава користується рівними правами у цивільних відносинах з іншими учасниками цих відносин (ст. 167 ЦК України) [5];

– фінансове управління економічною сферою, мета якого полягає в, передусім, налагодження банківської діяльності, забезпеченні відкритості підприємництва до кредитів на належних умовах, наданні допомоги в сфері відновлення інвестиційної діяльності, забезпеченні зменшення ставок рефінансування, а також забезпеченні ефективності здійснення ринкових операцій тощо;

– управління сферою виробництва. У процесі поглиблення реформування необхідно подолати штучне протистояння між державою та ринком. Слід виходити з того, що основним суб'єктом забезпечення політики економічного зростання, подальшої демократизації суспільства та поглиблення інтеграційних процесів має бути держава. Тому існує об'єктивна необхідність суттєвого підвищення її ефективності діяльності. Водночас слід виключити надмірне державне втручання в зони, де її присутність не обов'язкова. Не заміна усталеного ринкового механізму, а доповнення, вдосконалення, посилення ефективності та його дієвості [5];

– управління інноваційно-інвестиційною діяльністю, яку необхідно реалізувати шляхом використання не лише ринковими методами, але й в поєднанні з адміністративними методами;

– стратегія доходів і соціальна політика. Необхідність посилення регуляторних функцій держави пов'язана із суттєвим посиленням її впливу на розвиток соціальної сфери, процеси, пов'язані зі зміною соціальної структури, подоланням глибокої диференціації доходів населення та зміцненням позицій середнього класу. Надійним гарантом конституційних прав і свобод громадян має бути держава [5].

Таким чином, загалом антикризове публічне управління має досить важливе значення в процесі державного втручання в перебіг кризових явищ (зокрема в сучасних воєнних умовах) та спрямоване на протидію та подолання кризового становища в державі. Головна мета антикризового публічного управління економічною сферою в умовах війни полягає у покращенні інвестиційного клімату в державі за рахунок формування дієвих систем відновлення виробництва збанкрутілих підприємств, недопущенні сфальсифікованого банкрутства, наданні допомоги і реабілітації боржників тощо. Задля досягнення даної мети держава повинна передусім визначити перспективні напрями і використовувати весь комплекс інструментарію у відповідності з поставленими цілями та завданнями антикризового публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Адамська О. Антикризове управління в контексті реагування на регіональні виклики: теоретико-методологічний аспект. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2(55). Ч. 1. С. 30–38.

2. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 326 с.

3. Василенко В. А. Антикризисное управление предприятием : учебное пособие. К. : Центр учебной литературы, 2020. 590 с.

4. Ватченко Б. С., Шаранов Р. С. Антикризове управління підприємством в умовах війни. *Економічний простір*. 2022. № 182. С. 38–43.

5. Кривов'язюк І. В. Антикризове управління підприємством : навчальний посібник. 3-тє видання, доповн. і переробл. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 396 с.

6. Kanova T. Xolt R. Horn R., Rosser B., Rosser M. Keynesian Comparatible Economics: The Iconoclastic Visin of Lyun Turgeon (1920–1999) Chapman University. School of law Legal Studies Research Paper Series. URL: http://www.papers.ssrn.com/sol3/papers_cfm?afabstract_id=929196

Ганжук О. А.,

*аспірант кафедри конституційного і муніципального права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Встановлення Україною курсу на євроінтеграцію зумовлює необхідність повної імплементації вимог європейського управління у політико-правову практику та національне законодавство. Багаторівневність європейського управління, що за переконанням В. О. Серьогіна, характеризується залученням регіональних та місцевих влад для вирішення широкого кола питань Європейського Союзу [9, с. 34, 40], має наслідком посилення особистої участі громадян в рамках місцевого самоврядування, сутність чого висвітлено реформою місцевого самоврядування (децентралізації).

Реформа місцевого самоврядування як складова процесу демократизації, сприяє реалізації європейської концепції належного врядування шляхом залучення громадян до управління державними справами на локальному рівні. Передбачена схваленою Кабінетом Міністрів України Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади 2014 року, реформа децентралізації стала поштовхом для територіальної організації влади та формування ефективного місцевого самоврядування з метою створення та підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян. Важко не погодитися з думкою О. В. Батанова про важливість муніципальної реформи, оскільки місцеве самоврядування як недержавна система організації публічної влади на місцях є одним з тих атрибутів сучасного конституціоналізму та соціально-правової демократичної державності, що у контексті європейського вектора розвитку української держави потребує свого усебічного конституювання та інституціоналізації на принципах гуманізму, людського виміру влади та верховенства права [3, с. 14].

Дійсно, усвідомлення того, що муніципальна влада поруч з державною виступає основоположним елементом уніфікованої публічної влади, дає підстави виокремити низку специфічних рис, що, як поєднують владу органів місцевого самоврядування з державною

владою, так і звертають увагу на її особливі властивості, що забезпечують її вирізнення від інших форм влади, зокрема: 1) спрямованість на реалізацію суспільних завдань та функцій; 2) інституційність як обов'язкова ознака діяльності органів публічної влади; 3) поєднання легальності та легітимності і діяльності місцевих органів публічної влади; 4) загальний локальний характер, що означає, що влада поширюється на всіх осіб в межах відповідної території; 5) універсальний характер, що означає здатність вирішити усі справи суспільного значення в межах відповідної території; 6) обов'язковість рішень владних суб'єктів в межах відповідної території, що опосередковано можливістю використання встановлених законом засобів [10].

Поруч із вказаними рисами, специфічною ознакою муніципальної влади, реалізація якої покладена на органи місцевого самоврядування, також виступає взаємодія як із органами державної влади, так із інститутами громадянського суспільства. На законодавчому рівні зміст терміну «громадянське суспільство» та «інститути громадянського суспільства» не визначено, хоча саме поняття закріплено Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [4], а перелік інститутів громадянського суспільства визначений Постановою Кабінету Міністрів України «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» [7], Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [5]. Аналізуючи вказані підзаконні нормативно-правові акти, виокремлюємо приблизний перелік інститутів громадянського суспільства, серед яких: 1) громадські об'єднання, релігійні, благодійні організації; 2) творчі спілки; 3) професійні спілки та їх об'єднання; 4) організації роботодавців та їх об'єднання; 5) недержавні засоби масової інформації; 6) органи самоорганізації населення; 7) інші невідприємницькі товариства та установи, легалізовані відповідно до законодавства.

Розмірковуючи стосовно взаємодії органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства в контексті реформування місцевого самоврядування, зазначимо два можливих підходи. З точки зору першого підходу, взаємодія органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, як утворень, що мають різну правову природу, має подвійний зв'язок. З одного боку, взаємодія місцевого самоврядування з громадянським суспільством є умовою належного забезпечення реалізації реформи децентралізації публічної влади, що згідно Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади 2014 року, має

наслідком створення сприятливих правових умов для максимально широкого залучення населення до прийняття управлінських рішень, тобто забезпечує можливість участі громадян у державному управлінні [8].

З іншого боку, беручи до уваги, що зміст демократії участі полягає безпосередньо в участі громадян, тобто являє собою тісний взаємозв'язок влади та громадян на рівні муніципалітету, взаємодія місцевого самоврядування з громадянським суспільством є тією сполучною ланкою, яка забезпечує взаємозв'язок суспільства та держави та проявляється через окремі форми демократії участі (партисипативної демократії). Так, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплено такі форми взаємодії громадськості та місцевого самоврядування, як місцеві референдуми (ст. 7), громадські ініціативи щодо рішень влади з місцевих питань (ст. 9), збори громадян за місцем проживання (ст. 8), громадські слухання (ст. 13) [6]. Постановою КМУ «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» регламентовано здійснення громадської експертизи [5] тощо.

З точки зору другого підходу, взаємодія органів місцевого самоврядування з громадянським суспільством уособлює специфічну муніципально-правову взаємодію, оскільки місцеве самоврядування є інститутом громадянського суспільства. Вказаної позиції притримуються О. В. Батанов та В. В. Кравченко, за переконанням яких місцеве самоврядування є інститутом громадянського суспільства [1]. О. Євтушенко також є прихильником вказаної тези, на думку якого місцеве самоврядування є інститутом політичної системи громадянського суспільства, через який держава транслює державну політику й державні інтереси на місцевий рівень, а жителі територіальної громади мають можливість відстоювати інтереси свого співтовариства перед державною владою [2].

На нашу думку, взаємодія органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства в контексті реформування місцевого самоврядування має подвійний характер. З одного боку, місцеве самоврядування, як публічно-правове утворення, реалізує делегований внаслідок реформи децентралізації обсяг владних повноважень на локальному рівні із максимальним залученням громадян в межах територіальної громади до прийняття управлінських рішень через форми демократії участі. З іншого боку, органи місцевого самоврядування через чимале залучення представників громадськості, справедливо можна розцінювати як інститут громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Батанов О.В., Кравченко В.В. Місцеве самоврядування як інститут громадянського суспільства: муніципальноправові проблеми взаємодії та функціонування. *Public Administration Aspects*. 2018. 6(6–7). С. 45–53.

2. Євтушенко О. Місцеве самоврядування – інститут громадянського суспільства та демократичної політичної системи. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2009. Вип. 21. С. 66–70.

3. Конституційно-правові проблеми місцевого самоврядування та децентралізації публічної влади в Україні: монографія / за ред. доктора юрид. наук, професора О. В. Батанова; передмова академіка НАН України Ю. С. Шемшученка та академіка НАПрН України О. В. Скрипнюка. Київ: Талком, 2021. 498 с.

4. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 року № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

5. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

7. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 року № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

8. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2023 р.).

9. Серьогін В. О. Європейське управління як інститут конституційного права Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. Вип. 33, С. 28–44.

10. Серьогіна С. Г. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні : підручник / за ред. С. Г.Серьогіної. Харків : Право, 2005. 256 с.

Гаращук С. М.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІТ-КОМПАНІЙ

На даний час доволі активного розвитку набула цифровізація у суспільному розвитку держави, яка торкається усіх сфер життєдіяльності та виступає важливим елементом у системі комунікації та соціалізації сучасної людини. Надання публічних послуг в умовах цифровізації повинне передусім враховувати потреби як суспільства, так і бізнесу. Водночас цифровізація є джерелом сучасних засобів та процедур, які дозволяють полегшити та спростити, і зробити загальнодоступним та надійним застосування звичних методів. По мірі поглиблення цифровізації у практику публічного управління забезпечується зручність та безпечність подібних методів.

Варто зазначити, що під цифровізацією в системі публічного управління варто розуміти використання інформаційно-комунікативних технологій, перспектив онлайн спілкування в процесі ухвалення та виконання публічних рішень, надання публічних послуг, а також формування ефективних методів реалізації публічної політики у будь-яких сферах життя людини. Цифровізація має на меті забезпечення якомога більшого скорочення стадії передачі інформаційних даних від публічних органів влади до кінцевих споживачів за рахунок дієвого використання цифрової системи. Це, передусім, дає можливість спростити одержання людиною публічних послуг і дозвільної документації, зменшити фінансові затрати на обслуговування системи публічних послуг в режимі оф-лайн, а також скоротити прояви корупційних явищ, оскільки відсутня пряма комунікація надавача публічних послуг з громадянином.

Сьогодні інформація здійснює значущий вплив на функціонування різноманітних соціальних систем як на міжнародному рівні, так і загальнодержавному. З огляду на це, інформаційне забезпечення процесів управління стає найважливішим видом забезпечення практично усіх сфер діяльності суспільства. Відтак, інформаційне забезпечення публічної влади є основою для прийняття і ефективної управлінських рішень. Поширення інформаційних технологій в роботі

органів публічної влади дозволяє підвищити рівень управлінської діяльності [2, с. 80].

Проте, варто зазначити, що без ефективної діяльності ІТ-компаній було б не можливо досягти сучасний високий рівень цифровізації в системі публічного управління. Тому, можна вважати, що на рівень цифровізації в будь-якій сфері життєдіяльності суспільства доволі великий вплив здійснює взаємодія органів публічної влади з ІТ-компаніями.

Найбільш ефективним продуктом, створеним спільно органами публічної влади та ІТ-бізнесом є онлайн-портал державних послуг «Дія». Відповідно до Положення «Про Єдиний державний вебпортал електронних послуг», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 року № 1137, основними завданнями Порталу Дія є: надання електронних послуг (в тому числі адміністративних та інших публічних послуг), забезпечення через електронний кабінет користувача доступу до інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, зокрема про користувача; отримання суб'єктами звернення результатів надання електронних послуг, розгляду звернень та адміністративних справ; забезпечення користувачів інформацією про електронні та адміністративні послуги, а також про інші публічні послуги, надання яких здійснюється з використанням Порталу Дія; подання електронних звернень через Портал Дія та інші [1].

Головними перевагами функціонування онлайн-порталу державних послуг «Дія» є: суттєво зменшені стадії надання електронних послуг та часові затрати на їх отримання; полегшення процесу одержання послуги; ліквідовано корупцію в процесі надання електронних послуг; немає черг та бюрократизму, а також відсутність транспортних затрат; надання можливості людям з особливими потребами та похилого віку користуватися електронними послугами; забезпечення функціонування онлайн-порталу у неробочі та святкові дні. В той же час, можна і виокремити певні недоліки у функціонуванні онлайн-порталу, пов'язані із: недостатнім рівнем цифрових навиків; браком належних технічних засобів; погіршенням доступності Інтернет-мережі; недостатнім рівнем довіри до електронних послуг та взаємозв'язків між сторонами; плутаниною або складністю в процесі заповнення заявки на отримання електронних послуг; браком реальної комунікації тощо.

Тому, на нашу думку, з метою удосконалення роботи електронними послугами варто вжити певні заходи, пов'язані із: аналізом популяризації електронних послуг серед суспільства задля виявлення найактуальніших послуг і проблемних аспектів, на які наражається людина під час користування різними порталами електронних послуг;

розробкою навчальних програм та курсів для суспільства задля покращення навиків роботи з комп'ютером стосовно використання онлайн-порталів електронних послуг.

Отже, беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що не дивлячись на те, що Україна на сьогоднішній день перебуває у воєнному стані, процес цифровізації у сфері публічного управління дедалі більше розвивається завдяки поглиблення тісної співпраці органів публічної влади з ІТ-компаніями. Так, виникають новітні цифрові резерви та методи, які дозволяють покращити подібну співпрацю. Тому, цифровізація у вітчизняних умовах є невід'ємним елементом адміністративного реформування, його відокремленим етапом, та в той же час важливим важелем для змін всередині країни, що підтверджує її важливе значення.

Список використаних джерел:

1. Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text>
2. Сабадош А., Сивак Є. ІТ в процесі адміністрування функціональної діяльності органу державної влади. *European journal of economics and management*. 2018. Vol. 4. P. 76–88.

Горник В. Г.,

*доктор наук з державного управління, професор,
директор Навчально-наукового інституту управління,
економіки та природокористування*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Нищенко Є. В.,

аспірант

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН

Результати будь-якого наукового пошуку багато в чому визначаються правильною методологією. Різні цілі та завдання, а також прийоми та способи дослідження, обрані вченими при аналізі одного і того ж явища, зумовлюють неоднакові результати та, відповідно, різні висновки, їх теоретичну та практичну значимість. Підбір методологічного інструментарію до дослідження державного регулювання майнових відносин, можливо, є однією із головних недостатньо досліджених проблем. Відповідно вивчення державного регулювання майнових відносин необхідно починати з чіткого розуміння методологічних основ, на підставі яких будуватиметься дослідження.

В даний час у науці публічного управління, коли реальність отримала орієнтацію на принцип плюралістичності, звернення до поліметодологізму [1], однією з актуальних проблем є встановлення державного регулювання майнових відносин на єдиних методологічних засадах. Різноманітність відносин та проблем зумовлює використання з метою їхнього наукового дослідження комплексу методів пізнання філософського, загальнонаукового та спеціально наукового рівнів.

Так, філософсько-світоглядні підходи визначають саму стратегію дослідження, його загальну спрямованість, орієнтують на знаходження, відбір, накопичення цілком визначених у соціально-змістовному відношенні фактів і, нарешті (що, можливо, саме головне), зумовлюють характер оцінювання (інтерпретації) отриманих результатів дослідження [2]. Цивілістична доктрина, по суті, завжди використовує діалектичні прийоми при встановленні сутності того чи іншого

правового феномену, визначення поняття, відокремлення його від суміжних понять, пошуку єдності та диференціації тощо.

Саме діалектика дозволяє розглядати явище в цілому та вроздріб, загальне та особливе (з проведенням класифікації), у статичності та динаміці та інше. Дослідження обумовлює необхідність використання з урахуванням загального світоглядного підходу комплексу загальнонаукових методів, тобто опору на фундамент загальнонаукової методології – загальні категорії та принципи пізнання, вироблені філософією науки та загальною філософією. Це зумовлено тим, що метод філософської діалектики реалізується за допомогою інших методів дослідження, а саме: методу діалектичної логіки, методів аналізу та синтезу, методів абстрагування та узагальнення (конкретизації), методів дедукції та індукції, історичного методу, порівняльного методу, методу систематизації, методу класифікації та інших.

Якщо використання діалектичного методу дозволяє досліджувати проблеми цивілістики у поступовій динаміці суспільно-історичного розвитку, а метафізичний рівень аналізу розкрити вчасну сутність майнових відносин, то загальнонаукові методи ніщо інше, як базові архітектонічні процеси, які забезпечують інтелектуальну діяльність людини, його пізнання навколишньої дійсності та встановлення достовірності суджень про неї. За допомогою загальнонаукових методів та заснованих на них прийомів та засобів дослідження майнові відносини можна розглядати як складну соціальну систему, що дає можливість встановити її основну системоутворюючу ознаку та з'ясувати її правову природу, об'єктивні процеси, що у ній відбуваються, визначити місце та призначення взаємопов'язаних елементів даної системи, розглянути їх видову різноманітність, а також простежити хід вирішення проблем забезпечення майнових відносин.

Конкретизація дослідницьких цілей та завдань, що визначається предметом дослідження державного регулювання майнових відносин, зумовлює використання певного набору спеціальнонаукових методів. У загальному підході, по-різному згруповані і по-різному поійменовані, пропонуються неоднакові переліки конкретнонаукових (приватнонаукових), спеціальних та інших методів, які можуть застосовуватися у процесі дослідження явищ і понять [3]. У якості базового може бути прийнятий перелік конкретнонаукових або прикладних методів, який включає: метод структурно-функціонального аналізу (системно-функціональний метод); системно-структурний метод; метод моделювання; метод прогнозування; статистичні та математичні методи; догматичний метод; історичний та логічний методи; метод сходження від абстрактного до конкретного та від конкретного до

абстрактного; конкретно-соціологічні методи. Вибір відповідних методів дослідження визначається як загальним баченням сутності проблем державного регулювання майнових відносин, так і концептуальними основами аналізу характеру та особливостей державного регулювання майнових відносин на сучасному етапі розвитку цивільного законодавства.

Таким чином, наукове дослідження державного регулювання майнових відносин потребує систематизації та конкретизації використання методологічної бази у межах конкретної програми дослідження. У свою чергу, програма наукового дослідження повинна будуватися з урахуванням предмета дослідження на основі домінуючого певного методологічного підходу (підходів).

При цьому при реалізації програми наукового дослідження слід враховувати такі загальнометодологічні постулати, як: об'єктивна обумовленість обраних методів дослідження його предметом; необхідність встановлення єдиної істини, ймовірність якої можна довести та перевірити за допомогою певного об'єктивного критерію; неодмінним показником прийнятності, евристичності певного дослідницького підходу (методу) має бути його здатність сприяти виявленню, розкриттю соціальної сутності досліджуваних явищ.

Список використаних джерел:

1. Gold J. R., Ward S. V., Perkins H. C. Place promotion: the use of publicity and marketing to sell towns and regions. *Journal of rural studies*. 1996. Vol. 2, no. 12. P. 202.
2. Bailey J. T. *Marketing Cities in the 1980s and Beyond*. Cleveland : American Economic Development Council, 1989. 57 p.
3. Kotler P. *Marketing places: attracting investment, industry, and tourism to cities, states, and nations: attracting investment, industry and tourism to cities, states and regions*. New York : Free Press, 1993. 320 p.

Грень Т. Я.,
аспірант інституту державного управління
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Основною метою соціального захисту є забезпечення виживання соціально-незахищених верств населення та першочерговий захист окремих категорій громадян (військовослужбовців, вимушених переселенців, постраждалих та ін.). Як перспективну необхідно розглядати мету, що відповідає ст. 46 Конституції України, згідно з якою громадяни мають право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом.

Такі науковці як В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова підкреслюють, що «соціальний захист – це комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [10].

О. Длугопольський також зауважує, що соціальний захист – це система урядових організаційно-правових та економічних заходів стосовно забезпечення гідного матеріального та соціального становища громадян [4].

Сутність поняття «соціальна політика» характеризується доволі широким діапазоном трактувань. Усе залежить від того, в якій галузі наук розглядається ця проблема. Так, у науці державного управління вона розглядається як комплекс заходів вищих органів державної влади, що характеризуються соціально-економічними, правовими, організаційними та культурно-моральними характеристиками. Ці заходи спрямовані на соціальний розвиток регіонів з урахуванням існуючих ресурсних обмежень і можливостей. Соціальна регіональна політика також розглядається як інструмент влади, який дозволяє регулювати та доповнювати ринкові механізми і соціальні структури щодо надання різноманітних соціальних послуг населенню (у сфері освіти, охорони здоров'я, зайнятості, соціального захисту тощо) на основі принципів перерозподілу, захисту та соціальної справедливості. Державно-управлінський чи практико-орієнтований підхід розглядає її в межах виключно соціально-економічного простору регіону.

На сьогоднішній день становище установ соціального захисту населення на територіях України, де точаться бойові дії, слід вважати досить катастрофічним. Загалом, під наданням соціальних послуг, на нашу думку, слід розуміти фахову діяльність, яка вимагає використання виважених підходів до ухвалення рішень стосовно надання подібних послуг та деталізованого дослідження становища кожної особи, а також передбачає діяльність тільки при тісній комунікації з кожною людиною, задля якомога кращого її залучення до розв'язання особистих проблем.

Надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», яким встановлено, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, що включає низку етапів (аналіз заяви, оцінювання потреб, визначення середньомісячного сукупного доходу заявника, прийняття рішення, розроблення індивідуального плану, укладення договору, виконання договору, здійснення моніторингу) і за терміном займає до 10 робочих днів (в мирний час) [9]. Надання соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів. Це довгий алгоритм дій, на який в умовах воєнного стану не має часу. Адже кожен день, кожна година може бути вирішальною для життя і здоров'я людини. Наприклад, вдома самотніми залишились громадяни похилого віку, рідні яких виїхали до відносно безпечних територій, і, відповідно, ці громадяни потребують допомоги соціальних працівників [1].

Право на соціальний захист віднесено до основоположних прав і свобод та гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел. Закріплюючи на конституційному рівні право на соціальний захист кожного громадянина, без будь-яких винятків, держава реалізує положення ст. 24 Конституції України, відповідно до яких громадяни мають рівні конституційні права і не може бути обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [5, с. 12].

На сьогоднішній день, в сучасних воєнних умовах, Кабінет Міністрів України прийняв чималу кількість нормативно-правових актів в сфері соціального захисту населення, наприклад:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» від 26.02.2022 р. № 162 [8] розкриває порядок виплати і доставки пенсій при утрудненні виплати банківськими установами пенсійного забезпечення та інших грошових допомог їхнім

одержувачам або при технічному обмеженні роботи АТ «Укрпошта» в сфері виплати і доставки пенсій.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 168 [6] розкриває механізм і обсяг одержання додаткової виплати або фінансової допомоги певним категоріям населення на час воєнного стану і при інших ситуаціях.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20.03.2022 р. № 332 у якому визначений механізм надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [3].

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб» від 19.03.2022 р. № 333 визначає механізм компенсації витрат, що пов'язані з безоплатним тимчасовим розміщенням (перебуванням) внутрішньо переміщених осіб, які перемістилися з територій, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, а також житло яких зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження [7].

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах» від 21.10.2022 р. № 1195, яка визначає механізм використання для задоволення потреб евакуйованих осіб з населених пунктів, що розташовані в районах проведення воєнних (бойових) дій (можливих бойових дій), у безпечні райони та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах, а також інших потреб коштів, що надійшли в національній та іноземній валюті від фізичних та юридичних осіб, резидентів і нерезидентів як благодійна пожертва, гуманітарна допомога, гранти та дарунки на поточний рахунок Мінреінтеграції, відкритий в Національному банку [2].

Варто зазначити, що існує ще чимало нормативно-правових актів, які врегульовують реалізацію політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни. Крім цього, відповідними міністерствами згідно із їхньою компетенцією детально визначено особливості правозастосування в сфері соціального захисту населення.

Таким чином, збройний напад з боку Росії спричинив величезне знищення індустріальних об'єктів і масштабні збитки вітчизняній економіці, що, своєю чергою, призвело до зменшення обсягу ВВП. Тому, все це вимагає внесення змін до бюджету і зростання видатків, спрямованих на забезпечення здійснення економічної діяльності. Варто

значити, що цілком закономірно було б зменшити видатки на соціальний захист населення. Проте в сучасних воєнних умовах виникає необхідність використання інших підходів до досліджування даної проблематики. На сьогоднішній день обсяг видатків, спрямованих на соціальний захист населення значно зросли. В перспективі і надалі прогнозується їх зростання, оскільки сучасна українсько-російська війна зумовила суттєве зростання кількості населення, яке потребує державного захисту. Через це, найважливішим завданням держави на сьогоднішній день є при будь-яких умовах допомагати забезпечити соціальний захист населення в період дії воєнного стану не зважаючи на значне обмеження бюджетного фінансування даної статті видатків.

Список використаних джерел:

1. Головка В. В. особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. URL: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16874/1/Golovko.pdf>

2. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2022 р. № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF#Text>

3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>

4. Длугопольський О. Державна політика у сфері соціального захисту населення: аспекти відповідальності суспільного сектора. *Наука й економіка*. 2009. № 4(16), т. 2. С. 148–156.

5. Кадикало О. І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. № 2. С. 10–14.

6. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>

7. Про затвердження Порядку компенсації витрат за тимчасове розміщення (перебування) внутрішньо переміщених осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 333. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp220333>

8. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів

України від 26.02.2022 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>

9. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

10. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика. К. : Вид-во УАДУ, 2003. 65 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-20>

Джурик Ю. А.,

*аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Труш А. С.,

*аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ НАГЛЯДУ ТА КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНИХ КОМПАНІЙ

Одним із важливих елементів правильного та прозорого функціонування державного підприємства є здатність підтримувати строгий контроль та нагляд за їх діяльністю. Це забезпечує своєчасний доступ до повної та точної інформації, який необхідний для прийняття правильних рішень, які забезпечують досягнення поставлених цілей компанією. Саме належний нагляд і контроль дозволяє створити добросовісну систему керування, яка прийматиме врахування інтересів всіх зацікавлених сторін, в тому числі основного власника – народу України.

Необхідність здійснення контролю за діяльністю державних компаній є питанням що вивчається не вперше, зокрема різним його аспектам приділяли увагу такі українські дослідники як Н. Г. Виговська, Г. М. Тарасюк, Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Дікань, І. Ю. Чумакова та інші.

Державні компанії повинні бути ефективними та максимально прозорими під час здійснення своєї діяльності. Станом на сьогодні в Україні зареєстрована величезна кількість державних компаній, проте більша частина з них практично не виконує покладені на них функції, є неповороткими, збитковими та часто корупційними. При такому стані речей частина з них повинна бути приватизована, частина ліквідована,

а невелика частина повинна стати взірцем досягнень корпоративного управління в державному секторі.

На жаль, говорячи про неефективні державні компанії, мусимо констатувати той факт, що продовж всього часу з моменту утворення нової держави Україна, державний сектор економіки не піддавався реформуванню. Через існування неналежного механізму управління державними підприємствами, в тому числі відсутність достатнього контролю та прозорості в їх діяльності, вони неспроможні досягати мети свого функціонування – задоволення потреб України, реалізації її функцій. Значна частина державних підприємств є збитковими або джерелом корупційних ризиків. Результати контрольних заходів засвідчили неналежний контроль з боку уповноважених органів управління за складанням та виконанням стратегічних планів розвитку державних підприємств, річних фінансових та інвестиційних планів, невиконання повноважень уповноважених органів управління щодо виявлення майна, яке не використовується, незабезпечення оформлення прав на земельні ділянки, що створювало ризики їхньої втрати. Крім того, наглядові ради на підприємствах не були створені, призначення керівників підприємств відбувалось з порушенням законодавства, була відсутня дієва система внутрішнього контролю [1, с. 60, 62].

Для вирішення питання з підвищенням ефективності, а також покращенням результативності діяльності державних компаній пропонуємо розглянути декілька варіантів. Одним із необхідних інструментів здійснення нагляду та контролю за діяльністю державних підприємств є створення наглядових рад. Відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності», а саме ст. 11-2 у державних унітарних підприємствах та господарських товариствах, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, наглядова рада утворюється, ліквідується та її діяльність організовується у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, що переглядається не рідше одного разу на п'ять років, з урахуванням положень законів України. До складу наглядових рад державних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, включаються незалежні члени наглядової ради, кількість яких повинна становити більшість членів наглядової ради [2, с. 15, 23, 36].

Безпосередньо до компетенції новоствореної наглядової ради будуть входити багато функцій, зокрема і щодо здійснення нагляду за управлінням майном, розгляд і затвердження програм діяльності підприємства, затвердження річних фінансових звітів і бухгалтерського балансу, розгляд звітів та висновків аудитора, а в разі потреби

призначення позачергових аудиторських перевірок, погодження договорів тощо.

В той же час було зазначено про бажаний досвід та навички кандидатів, адже таким чином можна забезпечити різноманітність у наглядовій раді та спроможність застосовувати різноманітня досвіду її членів для розвитку та зростання компанії [3, с. 2, 3].

Отже, існування компетентної наглядової ради є запорукою успішної, прозорої та ефективної роботи державної компанії. Завдяки коректній роботі наглядової ради державне підприємство матиме змогу конкурувати з приватними компаніями, буде відкритим та прозорим у своїй діяльності і що найголовніше – зменшить можливість корупційних ризиків.

Ще одним органом, що може здійснювати нагляд та контроль за діяльністю державних компаній є Державна аудиторська служба. Вона відіграє надзвичайно важливу роль у здійсненні контролю за діяльністю державних підприємств. Її основною задачею є перевірка фінансових звітів та рахунків підприємства і забезпечення того щоб усі прийняті рішення були правильними і завдавали мінімального впливу на державні фінанси. Державна аудиторська служба допомагає державним підприємствам визначати ризики та намагається виправити недоліки їх діяльності. Державна аудиторська служба також гарантує рівень відкритості та прозорості в діяльності державних підприємств. Вона повинна слідувати за тим, щоб державні підприємства правильно реалізовували державні проекти, а також слідували законодавству і вимогам чинної законодавчої бази. Державна аудиторська служба України є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю. Так, Держаудитслужба здійснює контроль у:

– міністерствах, інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах, суб'єктах господарювання державного сектору економіки, в тому числі суб'єктах господарювання, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків акцій (часток) належать суб'єктам господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно.

Інспектування (контроль) полягає в документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю та проводиться у формі

ревізії, яка повинна забезпечувати виявлення фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб [4, с. 2, 8].

На нашу думку, для вдалого формування необхідної системи нагляду та контролю за діяльністю державних компаній потрібно додати ще один чинник. Таким чинником може виступати громадська рада при кожному окремому державному підприємству. Такий інструмент вже використовується та працює при державних органах та органах місцевого самоврядування. В той же час така громадська рада може бути корисна і для кожного окремого підприємства. Важливі функції таких громадських рад – експертна та консультативна. Відповідно не всі експерти в тій чи іншій сфері, будь то енергетична, оборонна чи поштова, зможуть потрапити до наглядової ради, проте в них наявні необхідні знання та досвід, який можна теж використати підвищення ефективності державного управління. В цей же час такі ради можуть надавати пропозиції для покращення роботи державних компаній та сприяти більш прозорій діяльності таких компаній.

За результатами аналізу системи формування нагляду та контролю за діяльністю державних компаній в Україні, можна зробити висновок, що ця система потребує подальшої модернізації та поліпшення. Незважаючи на наявність деяких законодавчих актів та інституцій, відповідальних за нагляд та контроль, ці механізми не забезпечують ефективної роботи в умовах сучасної економіки та політики.

На сьогоднішній день система нагляду та контролю за діяльністю державних компаній в Україні не є повноцінною та ефективною. Не дотримуються принципи прозорості, об'єктивності та відповідальності у процесі взаємодії між державними компаніями та їхніми регуляторами. Також відсутня єдина методика оцінки ефективності діяльності державних компаній та нормативна база, яка регулювала б цей процес, що в свою чергу негативно впливає на відносини державно-приватного партнерства.

У зв'язку з цим, необхідно провести комплексну реформу системи нагляду та контролю за діяльністю державних компаній, забезпечивши прозорість, об'єктивність та відповідальність у процесі їхньої взаємодії. Для цього потрібно розробити єдину методику оцінки ефективності діяльності державних компаній, а також створити нормативну базу, яка б регулювала процес нагляду та контролю.

Список використаних джерел:

1. Мельник С. М. Щодо участі державних підприємств України в реалізації державних функцій. 2019. № 10. URL: https://forumprava.pp.ua/files/058-066-2019-3-FP-Melnychuk_8.pdf

2. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 07.01.2023 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>

3. Міністерство економіки України: сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=f7055acd-3a7e-4312-a5f5-bebe571a8644&title=OgoloshenniaProProvedenniaVidboruNaPosaduNezalezhnogoChlenaNagliadovoiRadiAktionernogoTovaristvanatsionalnaAktionernaKompaniianaftogazUkraini>.

4. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 р. № 550. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/589>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-21>

Дуфенюк О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ В ДИХОТОМІ «ОБ'ЄКТИВНІСТЬ – СУБ'ЄКТИВНІСТЬ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Перед кожним суб'єктом процесуальної діяльності – слідчим, дізнавачем, детективом, прокурором, суддею – періодично постає дилема зважування об'єктивності та суб'єктивності у своїх діях, оцінках, висновках, рішеннях, аргументації, переконаннях, міркуваннях про суспільний добробут чи власні стандарти етики, справедливості. Як говорив колишній суддя Б. Кардозо (B. Cardozo), приймаючи рішення та застосовуючи розсуд, доводиться зважувати різні інгредієнти у різних пропорціях та «варити у казані» цю дивну суміш [1]. І попри те, що, з КПК зникла імперативна норма, яка вказувала на об'єктивність як імперативну вимогу процесуальної діяльності, а в науковій доктрині висловлюються критичні погляди щодо концепту «об'єктивності» у контексті кримінального процесу, адже поза межами можливого встановити всі обставини ретроспективної події, а також

змусити суб'єкта дивитися на ці обставини з «несуб'єктивної» сторони – і все ж у практичній площині полярні феномени об'єктивності та суб'єктивності конвергують. Сучасна модель кримінального провадження «нашпигована» нормами та правилами, які мають посилити об'єктивацію досудового розслідування та судового провадження. Це демонструє демократичному суспільству, що навіть якщо ми обмежені у пізнанні абсолютної істини, то принаймні вживаємо кроки для наближення до неї, для зниження суб'єктивізму в максимально можливий спосіб, щоби забезпечити визначеність, передбачуваність процедури застосування закону, а головне – справедливість кримінального правосуддя.

Одним із таких запобіжників суб'єктивної сваволі є механізм звуження діапазону процедур, які потребують втручання суб'єкта. Цей механізм передбачає впровадження інноваційних технологій, які гарантують транспарентність прийняття рішень, безсторонньо вирішують певні завдання, наприклад, забезпечують автоматизований розподіл справ у суді, проведення складних судових експертиз за допомогою обладнання, яке самостійно визначає ступінь збігу ідентифікаційних ознак і видає експерту готовий результат разом з визначеною статистичною похибкою.

Донедавна легітимізація цифрових механізмів прийняття рішень за допомогою штучного інтелекту здавалася фантастичною ідеєю, проте дедалі частіше закордонні фахівці обговорюють, а деякі країни вже апробують, такі інноваційні проєкти. Автоматизація прийняття рішень може варіюватися від часткової, коли йдеться про підтримку прийняття рішень (*decision support*), до автоматизації за типом людини-в-петлі (*human-in-the-loop*), коли людина залишається оператором, активним учасником циклу прийняття рішень, і до варіанту, коли людина повністю усунена з цього процесу [2, с. 8–9; 3, с. 7].

Автоматизовані системи вже використовуються для прийняття рішення щодо стягнення боргів (*Robo-debt*) в Австралії, соціального забезпечення студентів у Швеції (*The Swedish National Board of Student Finance*), кредитування в Китаї (*Shehui Xinyong Tixi*), профілювання правопорушників та оцінки ризиків для обрання з різних альтернатив санкцій (*Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions (COMPAS)*) у США [4, с. 92]. Відомо, що Великобританія працювала над створенням повністю автоматизованого он-лайнного суду, який міг би розглядати окремі кримінальні правопорушення, дозволяти правопорушникам подавати заяви про визнання винуватості, призначати покарання. Все це мало б здійснюватися без участі магістрату і контролю з боку людини. Правопорушнику мало б бути надано можливість оскаржити обвинувачення, однак деякі правники-

коментатори небезпідставно висловлювали стурбованість з приводу того, що обвинувачений може прийняти рішення про визнання винуватості тільки «з міркувань зручності». Втім ця ініціатива була призупинена у зв'язку з виборами у 2017 р. й не була відновлена [2, с. 24–25].

Значний імпульс до застосування штучного інтелекту дало ухвалення вперше у 2018 р. Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (СЕРЕJ) Ради Європи Етичної хартії про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі [5]. У цьому документі було визначено наступні основні принципи, яких слід дотримуватися при поєднанні штучного інтелекту та правосуддя:

1) *принцип поваги до основних прав* (забезпечення сумісності розробки та впровадження інструментів і послуг штучного інтелекту з основними правами людини);

2) *принцип недискримінації* (вжиття заходів щодо запобігання розвитку чи посиленню будь-якої дискримінації осіб);

3) *принцип якості та безпеки* (обробка судових рішень і даних має здійснюватися з використанням сертифікованих джерел та інформації з моделями, розробленими на міждисциплінарній основі, у безпечному технологічному середовищі);

4) *принцип прозорості, неупередженості та справедливості* (методи обробки даних мають бути доступними та зрозумілими, підлягати зовнішньому аудиту);

5) *принцип «під контролем користувача»* (виключення директивного підходу і гарантування, що користувачі є поінформованими учасниками та контролюють свій вибір) [5, с. 4].

Треба відзначити, що у 2020 р. було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки, в якій одним із завдань у сфері правосуддя визначено «винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики» [6]. Отже, тенденція невпинного розширення сфери застосування штучного інтелекту очевидна.

Мотивація таких рішучих кроків здебільшого стосується пошуку шляхів скорочення тривалості процедур, зниження навантаження на уповноважені державні органи, зменшення фінансових видатків на сферу правосуддя, забезпечення доступу до правосуддя для всіх. Серед іншого, впровадження таких технологій здатне усунути суб'єктивізм, адже електронний суддя чи прокурор не має і не транслює «нашарувань» досвіду, правосвідомості, світогляду і т.д.

у своїх рішеннях, не демонструє співчуття, емпатію, а керується логічними правилами, нормами закону і навіть переліком суспільних цінностей, завантаженими/«вбудованими» в базу даних і застосовує всю цю інформацію після введення та обробки даних у конкретній справі. Але в цьому й полягає парадокс. Такий «холодний розрахунок» і автоматизація процесу має перевагу у формі прозорості, передбачуваності та безпристрасності рішень та оцінок, проте він має вагомі ризики та недоліки через неможливість застосування ситуативної гнучкості, індивідуального підходу до кожної справи в межах визначеної дискреції, врахування усієї палітри переживань і емоцій учасників, наприклад, встановлення щирого каяття, добровільної згоди, реагування на потреби учасників, розуміння мотивів, що спонукали правопорушника вчинити протиправне діяння тощо. На посаду судді добирають людину, саме тому що «вона може мислити, спостерігати, переживати. Інакше зали судових засідань можна було б замінити машинами на зразок банкоматів, які на підставі введеної інформації та законодавства друкували б рішення іменем України» [7, с. 153].

Цілком очевидно, що автоматизована система може здійснювати в якомусь сенсі судочинство, але чи є це правосуддям? Чи здатний електронний суддя забезпечити верховенство права? Зарубіжні вчені констатують, що алгоритмізація процесу прийняття рішень не дає стовідсоткової точності прогнозів. З одного боку, передбачуваність судових рішень схоже є достатньо високою. За даними одного з досліджень, автоматизована система дійсно передбачила у 240 000 випадках ухвалення судових рішень з точністю 71,9% [2, с. 20]. Однак в третині випадків позиції реального суду та електронного судді не співпадали, що звісно не означає відсутність похибки через людську помилку, проте й не додає впевненості щодо справедливості штучного інтелекту.

Крім того, автоматизована система, як це не дивно звучить, також може виявляти упередженість. Так, щодо американської автоматизованої системи моделювання ризиків та соціальної небезпеки злочинців висловлювалися побоювання, що афроамериканці, зазвичай, частіше, ніж інші, отримують хибно позитивний результат за шкалою COMPAS, тобто зростання ймовірності віднесення особи до групи з високим ступенем ризику, або, наприклад, для прийняття рішення набуває великого значення стать злочинця, оскільки алгоритм враховує кореляцію частоти рецидивів у чоловіків та жінок, а тому «ігнорування статі давало б менш точні результати» [3, с. 11; 4, с. 94]. Це означає, що аналітичний інтелект машини, інформаційна матриця даних у конкретній справі сприймає/розуміє гендерну ознаку як фактор

ризика тільки тому, що в результаті кластеризації численних випадків встановлена загальна закономірність, що чоловіки повторно вчиняють злочини частіше.

Отже, безперечно, стрімкий розвиток цифрових технологій здатний оптимізувати людську діяльність, у тому числі прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Утім оманливим є переконання, що алгоритмізована система з «нульовою» суб'єктивністю завжди є надійна, заслуговує на довіру і здатна повною мірою гарантувати верховенство права і справедливе правосуддя. Потрібна обачність, аби і поєднати значний потенціал штучного інтелекту, і зберегти непорушність фундаментальних суспільних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Cardozo B. *The Nature of Judicial Process*. New Haven: Yale University Press, 1921. URL: https://constitution.org/1-Constitution/cmt/cardozo/jud_proc.htm

2. Bell F., Bennett Moses L., Legg M., Silove J. Zalnieriute M., *AI Decision-Making and the Courts A guide for Judges, Tribunal Members and Court Administrators*. Sydney: The Australasian Institute of Judicial Administration Incorporated, 2022. 46 p.

3. Zalnieriute M., Bennett Moses L., Williams G. *The Rule of Law and Automation of Government Decision-Making*. *Modern Law Review*. 2019. № 82(3). P. 1–27.

4. Zalnieriute M., Bennett Moses L., Williams G. *Automating Government Decision-making: Implications for the Rule of Law. Technology, innovation and access to justice: dialogues on the future of law* (S. P. De Souza, M. Spohr (Eds.)). Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020. P. 91–111.

5. *European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment* Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). 699 с. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-forpublication-4-december-2018/16808f>

6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки: Розпорядження КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

7. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. *Бути суддею. Професія чи покликання*. Київ : Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), 2015. 216 с.

Євмєшкіна О. Л.,

*доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного управління та економіки*

*Навчально-наукового інституту управління,
економіки та природокористування*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ В КРАЇНАХ ОЕСР

Енергоефективність є ключовим компонентом управління споживанням енергії, зокрема в розвинених країнах. Вона також сприяє досягненню різних соціальних цілей. Поняття енергоефективності передбачає ефективне, розсудливе використання енергетичних запасів. Це застосування меншої кількості енергії для підтримання такого самого рівня енергетичного забезпечення будівель або технологічних процесів на виробництві. Таким чином, енергоефективність дозволяє постійно підтримувати продуктивність при зменшенні використання енергії [5]. Підвищення енергоефективності часто досягається завдяки інвестиціям у нові технології. Енергоефективність є важливою складовою досягнення енергозбереження, оскільки дозволяє виробляти ті ж послуги та кількість товарів із меншим споживанням енергії. Тому енергоефективність сьогодні є важливою складовою енергетичної політики.

Вчений З. Люльчак виділяє такі складові, що характеризують розвиток енергетичної політики:

– енергетична безпека – легітимне та справедливе задоволення потреб у енергетичних послугах у вимірі національної політичної безпеки та безпеки окремих споживачів енергії (домогосподарств, підприємств, населених пунктів);

– конкурентоспроможність – створення рівних ринкових умов і механізмів для різних форм виробництва енергії з урахуванням зовнішніх витрат, обсягів довгострокових прибутків і збитків, зменшенням субсидій, а також мінімізація впливу політичних рішень;

– впровадження засад сталого розвитку – необхідність враховувати інтереси майбутніх поколінь у визначенні політики та економічних стратегій, зниженні кількості дозволених викидів парникових газів, особливо CO₂;

– впровадження засад соціального (культурного) виміру в енергетичному секторі – забезпечення енергетичних потреб, враховуючи можливість створення робочих місць, стимулювання та створення умов для підтримки місцевого підприємництва та цивілізаційного розвитку [1].

На основі вивчення класифікації екологічної політики вчені [8; 9] запропонували класифікувати політику енергоефективності за трьома категоріями:

– командування та контроль (наприклад, будівельні норми та стандарти приладів);

– цінні інструменти (наприклад, податки, субсидії, податкові відрахування, кредити, дозволи та зобов'язання, що торгуються);

– інформаційні інструменти (мітки, аудити, розумні лічильники та інформація).

На основі даної класифікації науковці Н. Сімкок, С. Макгрегор, А. Добсон та інші [10], запропонували власну класифікацію інструментів політики:

– обов'язкові інструменти адміністрування;

– інструменти економічного стимулювання;

– інструменти добровільної схеми.

Дані три категорії політики поділено на три додаткові категорії:

– закон, положення, кодекс і стандарти;

– субсидії, податкові та кредитні пільги;

– дослідження та розробки, сертифікація та маркування, державні послуги.

Вчені Т. Стернер та Е. Робінсон [11] узагальнили політику за чотирма категоріями:

– тип цін (податки, субсидії, збори);

– права з квотою (дозволи на торгівлю, права власності, сертифікати);

– кількісне регулювання (стандарти ефективності, заборони тощо);

– інформаційно-правові (розкриття інформації, добровільні угоди тощо).

З вісімдесятих років минулого століття зміна клімату була визнана однією з головних проблем, з якими стикається людство. Значним кроком у вирішенні проблеми щодо зміни клімату та обмеження глобального потепління було підписання у грудні 2015 року Паризької угоди [4]. Паризька угода спрямована на обмеження підвищення глобальної середньої температури до 1,5 °С. Для того, щоб сприяти обмеженню максимального підвищення температури до 1,5 °С до кінця століття, як це передбачено Паризькою угодою, і досягненню вуглецевої нейтральності до середини століття, необхідно зменшити

глобальне споживання енергії [7]. З цією метою виникла необхідність доповнити політику енергоефективності, зосереджену на ефективному розгортанні технологій, ефективними змінами в поведінці та стилі життя кінцевих споживачів енергії (як приватних споживачів, так і організацій), що обмежують попит на енергетичні послуги за допомогою заходів з енергозбереження та достатності [7]. Поєднання ефективності, збереження та достатності допоможе заощадити енергію, дозволяючи громадянам, організаціям, громадам, містам та економіці в цілому поступово скорочувати споживання енергії відповідно до траєкторії, сумісної з ціллю Паризької угоди.

У 1992 році за ініціативою Організації Об'єднаних Націй за участі 172 країни було проведено конференцію щодо змін клімату. Результатом таких обговорень стало підписання відповідної Рамкової конференції ООН, що стало першим кроком до обмеження шкідливих викидів в атмосферу. Конвенція набрала чинності 21 березня 1994 року, однак невдовзі стало зрозуміло, що вона не може зарадити справі. Пізніше, 1997 року, до Конвенції було долучено Кіотський протокол, де вперше було визначено юридично зобов'язуючі цілі стосовно скорочення викидів промисловістю розвинених країн до 2012 року. В грудні 2009 року в Копенгагені відбулася XV Конференція Сторін [13], присвячена затвердженню Копенгагенської угоди. Нова угода визначила шість кроків, необхідних для стійкого та довгострокового розвитку в умовах глобальних змін клімату:

- створення міжнародної угоди, яка має базуватися на наукових заходах для стабілізації викидів парникових газів до 2020 року та їх скорочення до 2050 року;
- ефективний контроль, звітність і перевірка об'ємів викидів компаніями;
- збільшення фінансування технологій з низьким рівнем викидів;
- поширення технологій з низьким рівнем викидів та розвиток нових технологій;
- виділення коштів, щоб зробити спільноти більш гнучкими, адаптувати їх до мінливих кліматичних умов;
- інноваційні заходи для захисту лісів та балансу вуглеводневого циклу.

Енергоефективність та енергозбереження стали ключовими елементами національної енергетичної політики під час нафтової кризи на початку 1970-х років [6]. З кінця 60-х років XX століття було започатковано створення нафтових резервів країн ЄС. Згодом, у 1973 році, після розгортання однієї з найгостріших нафтових криз, країни-члени ОЕСР заснували Міжнародну енергетичну агенцію [2], основним завданням якої стало формування єдиних підходів

до створення й використання країнами-членами нафтових резервів. На думку О. Селезньової створення Міжнародної енергетичної агенції стало найбільшим інституційним наслідком нафтової кризи 1973 року. Нафтові резерви, з одного боку, забезпечують безперерійність постачання нафти, а з іншого – зменшують можливість «енергетичного шантажу» з боку експортерів. Роль нафтових резервів як стабілізуючого елемента світового нафтового ринку неухильно зростає. Тому створення нафтових резервів стало глобальною тенденцією. Сьогодні вони забезпечують понад 90 днів споживання нафти та нафтопродуктів майже в усіх країнах-членах ЄС і 90 днів імпорту нафти в усіх країнах ОЕСР. Незважаючи на дещо різні формулювання у їх нормативно-правових актах, призначення стратегічних нафтових резервів зводиться до: мінімізації негативних наслідків обмеження поставок нафти та унеможливлення їх використання як засобу політичного тиску; сприяння стабілізації ринку та зменшення волатильності цін на нафту; надання країнами-членами колективних систем енергетичної безпеки взаємної допомоги у випадку перерви при постачанні нафти [2]. Після нафтової кризи в 1970-х роках проводилися розширені інформаційні кампанії, метою яких було стимулювання споживачів зменшити споживання енергії на основі різних суспільних цілей, наприклад, безпеки енергопостачання після нафтового ембарго з метою скорочення транспортного палива та опалення маслом. У 2001 році в Каліфорнії була реалізована кампанія Flex Your Power, спрямована на зменшення споживання електроенергії за рахунок енергоефективності та енергозбереження, щоб уникнути відключень електроенергії [12]. Інформаційні кампанії приймали кілька різних форм: від загальних рекламних кампаній про необхідність економії енергії до конкретної та спеціальної інформації, що надається конкретним групам кінцевих користувачів.

Ще одним дієвим заходом стало прийняття в країнах ОЕСР податку на викиди вуглецю. Вчені засвідчують, що податки на CO₂ або енергію є ефективною політикою для зменшення викидів CO₂ [3]. Проблемою стало визначення оптимального обсягу оподаткування для досягнення бажаного рівня скорочення споживання або скорочення викидів CO₂. Високі ціни на енергоносії, як правило, знижують споживання енергії, особливо в менш заможних домогосподарствах, тому потрібна особлива обережність, щоб уникнути небажаних ефектів, таких як енергетична бідність, що може знизити конкурентоспроможність галузі [3]. Тому для запровадження подібних заходів стосовно будь-якої політики енергоефективності, потрібно здійснювати критичний аналіз наслідків впровадження політики.

Отже, політика енергоефективності дозволяє постійно підтримувати продуктивність при зменшенні використання енергії. В країнах ОЕСР головними напрямками такої політики визначено: встановлення податків на викиди, сприяння економному використанню енергії, контроль, звітність і перевірка об'ємів викидів компаніями та інше.

Список використаних джерел:

1. Люльчак З. С. Державна політика енергоефективності у будівельному секторі економіки. URL: file:///D:/Users/Altimo/Downloads/197-Article%20Text-369-1-10-20200708.pdf (дата звернення: 1.03.2023 р.).

2. Селезньова О. Міжнародна енергетична безпека: політичний концепт. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/selezneva_mizhnarodna.pdf (дата звернення 2.03.2023 р.).

3. Alberini A., Filippini M. Response of residential electricity demand to price: *The effect of measurement erro. Energy Econ.* 2011. 33(5). Pp. 889–895.

4. Bertoldi P. The Paris Agreement 1.5°C goal: what it does mean for energy efficiency? In Proceedings of the 2018 ACEEE Summer Study on Energy Efficiency in Buildings. American Council for an Energy-Efficient Economy, Washington, DC (2018).

5. Croucher M. Potential problems and limitations of energy conservation and energy efficiency. *Energy Policy* 2011. 39(10). Pp. 5795–5799.

6. Habibi S., Hugosson M.B., Sundbergh P., Algers S. Car fleet policy evaluation: The case of bonus-malus schemes in Sweden. *Internat. J. Sustainable Transport.*, 13 (1) (2019), pp. 51–64.

7. IPCC, 2018: Summary for Policymakers. In: Global Warming of 1.5 °C. [Masson-Delmotte, V., Zhai, P., Pörtner, H.-O., Roberts, D., Skea, J., Shukla, P.R., Pirani, A., Moufouma-Okia, W., Péan, C., Pidcock, R., Connors, S., Matthews, J.B.R., Chen, Y., Zhou, X., Gomis, M. I., Lonnoy, E., Maycock, T., Tignor, M., Waterfield T., (eds)]. World Meteorological Organization, Geneva, Switzerland, 32.

8. Markandya A., Labandeira X., Ramos A., 2014. Policy Instruments to Foster Energy Efficiency. In: Green Energy and Efficiency. An Economic Perspective [Ansuategi, A., Delgado, J., Galarraga, I., (eds)]. Springer, pp. 93–110.

9. Opschoor J.B., Savornin Lohman A.F., Vos H.B. Managing the Environment: the Role of Economic Instruments. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development ; Washington, D. C. : OECD Publications and Information Centre [distributor], 1994. 191 p.

10. Simcock N., MacGregor S., Catney P., Dobson A., Ormerod M., Robinson Z., Hall S. Marie. Factors influencing perceptions of domestic energy information: content, source and process. *Energy Policy*. 2014. 65(2014). Pp. 455–464.

11. Sterner, T., Robinson, E. J. Z., 2018. Selection and design of environmental policy instruments. In: *Handbook of Environmental Economics* [Dasgupta, P., Pattanayak, S., Smith, K. (eds.)]. Volume 4, Elsevier.

12. Todd A.-M., Wood A. Flex Your Power: Energy Crises and the Shifting Rhetoric of the Grid. *Atlant. J. Commun.* 2006. 14(4). Pp. 211–228.

13. UN Climate Change Conference 2009. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2009_United_Nations_Climate_Change_Conference (дата звернення: 3.03.2023 р.)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-23>

Іванченко А. В.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

«ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ» ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ЦІННІСНА ДЕТЕРМІНАНТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМНИХ РЕФОРМ

Дисципліна праці в системі державної служби має неабияке значення для нормального функціонування кожного органу державної влади. Питання зміцнення трудової дисципліни державних службовців є одним із ключових завдань, які стоять перед кожним керівником державного органу, оскільки від її дотримання досить часто залежить ефективність виконання поставлених перед органом завдань, додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина, якість надання адміністративних послуг.

Одним із елементів правового статусу державного службовця є юридична відповідальність, яка може настати за невиконання чи не якісне виконання державним службовцем своїх посадових обов'язків, власне сама відповідальність є важливим положенням Закону України «Про державну службу».

Відомий дослідник державної служби та бюрократії М. Вебер ще свого часу зазначав, що державні службовці перш за все мають розплачуватися за наслідки своїх дій, незалежно від своїх мотивів та намірів, які вже мають похідне значення та характер. Якщо внаслідок дій державного службовця, наголошував М. Вебер, буде заподіяно шкоду його країні та страждання мешканцям, то він не може і не має права перекладати відповідальність на когось іншого, навіть якщо на його виправдання вказують суто шляхетні мотиви (наприклад, відраза до нечистоплотних і підступних політичних засобів; прагнення жити за правдою, а не кривдою; намагання не відповідати злом на зло тощо) [2].

Слід зазначити, що на сьогоднішній день неприємним є той факт, що державні службовці часто порушують присягу, вчиняють корупційні правопорушення та кримінальні злочини, чим знеславлюють свій статус. Аргументи, які «пояснюють» такі дії державних службовців є: низька заробітна плата, «незнання» законодавства та багато інших, але кількість та підстава їх вчинення зумовлюють такі фактори як: неналежне нормативне регулювання юридичної відповідальності у вітчизняному законодавстві, належного, якісного та ефективного механізму притягнення державних службовців до юридичної відповідальності.

У науковій літературі відповідальність розглядається як: – обов'язок відповідати за свої протиправні дії (негативна відповідальність); – добровільне виконання обов'язків, самодисципліну, високу правову свідомість (позитивна відповідальність). Відповідно до ст. 55 Конституції України: «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб». Також відповідно до ст. 61 Конституції України: «юридична відповідальність особи має індивідуальний характер» [3, ст. 55, ст. 61].

Любимов О. К. вважає, що «..відповідальність державних службовців має як загальні так і спеціальні ознаки юридичної відповідальності в цілому, а також їй притаманні певні особливості, які і відрізняють її від відповідальності звичайних громадян. Загальні ознаки юридичної відповідальності – це такі ознаки, які притаманні всім без виключення видам юридичної відповідальності та стосуються як звичайних громадян, так і посадових та службових осіб органів влади» [4, с. 20].

Разом із тим, незважаючи на оновлення законодавства про державну службу, в науковій літературі порушується питання щодо необхідності законодавчого визначення дефініцій «юридична відповідальність державних службовців», «правопорушення на державній службі» [1, с. 456].

Найпоширенішим видом юридичної відповідальності, який найчастіше застосовується до державних службовців, є дисциплінарна відповідальність. Вона настає в разі порушення державним службовцем обов'язків додержання дисципліни праці, правил внутрішнього трудового розпорядку органу державної влади, за невиконання або неналежне виконання службових обов'язків.

Окреме місце займають факти звільнення з посад за порушення присяги державного службовця, адже припинення державної служби за порушення присяги є санкцією відповідальності державного службовця, який вчинив діяння, несумісне з повноваженнями за займаною посадою. Звільнення за порушення присяги може мати місце лише тоді, коли державний службовець скоїв проступок, який підриває довіру до нього як до носія влади та призводить до підривання авторитету державного органу. Припинення державної служби за порушення Присяги є найсуворішою санкцією відповідальності державного службовця, який вчинив діяння, несумісне з посадою.

Тому рівень юридичних гарантій захисту прав зазначеної особи в процедурах вирішення питань застосування такої відповідальності має бути не меншим, ніж під час звільнення з державної служби за вчинення дисциплінарного правопорушення, з дотриманням порядку та строків притягнення до дисциплінарної відповідальності [5, с. 24].

За порушення норм етичної поведінки державним службовцем не передбачено ні кримінальної, ні адміністративної відповідальності, а сам факт порушення етичних норм має належати саме до дисциплінарних проступків, так як державні службовці – це специфічна категорія осіб, які мають характеризуватися позитивною поведінкою, оскільки несуть моральну відповідальність перед суспільством як у робочий, так і позаробочий час.

Дослідниками пропонується розроблення та прийняття Закону України «Про юридичну відповідальність державних службовців», в якому потрібно, крім уже зазначеного, докладно окреслити підстави всіх видів юридичної відповідальності державних службовців, процедури притягнення до юридичної відповідальності, повноваження державних органів у цій сфері тощо. Чіткого законодавчого розмежування потребують адміністративні та дисциплінарні правопорушення державних службовців, бо й адміністративна, й дисциплінарна відповідальність досить часто передбачається за порушення однакових службових обов'язків, наприклад, незабезпечення виконання підлеглими правил пожежної безпеки, охорони праці тощо. У законодавстві потрібно закріпити й однозначні розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Так, дійсно, зазначені питання потребують нормативно-правового

забезпечення, необхідним є внесення змін до Закону України «Про державну службу» в частині конкретизації поняття «юридична відповідальність державних службовців», окреслення видів юридичної відповідальності та їхніх підстав, проте вважаємо за недоцільне прийняття окремого закону про юридичну відповідальність державних службовців.

Список використаних джерел:

1. Зубрицький М. І. Тенденції подальшого розвитку правового регулювання юридичної відповідальності державних службовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12 С. 455–457.
2. Козуліна С. О., Марзак І. М. Особливості та види юридичної відповідальності державних службовців в Україні. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/news/2013/03/06/yanchalo.pdf> (дата звернення: 26.09.2020)
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30. Ст. 55. Ст. 61.
4. Любимов О. К. Юридична відповідальність як елемент правового статусу державного службовця. *Соціальне право*. 2019. № 1. С. 20–26.
5. Панова Н. С. Забезпечення службової дисципліни у державній службі. *Прикарпатський вісник*. 2019. № 4–2. С. 24–29.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-24>

Кашук О. Д.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЖИТЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

В сучасних умовах ефективність державного соціально-економічного розвитку залежить від впливу чималої кількості національних та глобальних, внутрішніх та зовнішніх чинників, зокрема, пов'язані із наслідками кризових явищ у економічній та політичній сферах. Однак, незважаючи на вагомий вплив на розвиток вітчизняної житлової сфери якраз кризових явищ, необхідно не забувати і про потребу наявності в державі високоякісного

нормативно-правового забезпечення здійснення державної житлової політики, що виступає досить потужним важелем впливу на розвиток даної сфери.

Житло вважається важливим елементом сталого розвитку для будь-якої людини, без якого вона не здатна почувати себе впевнено. Варто зазначити, що протягом сучасного кризового періоду в Україні, що пов'язано з воєнним станом, який супроводжується знищенням житла та переміщенням чималої кількості населення, криза в житловій сфері щоразу загострюється та вимагає від держави прийняття швидких та в той же час безпомилкових рішень.

В Україні існує досить розгалужене нормативно-правове забезпечення у сфері державної житлової політики. Проте, більшість нормативно-правових актів необхідно переглянути та удосконалити, а також узгодити із міжнародними актами. Беручи до уваги масштабність руйнувань і внутрішньої міграції населення, що зумовлено воєнними діями в Україні, варто внести чимало надзвичайно вагомих та динамічних змін у державній житловій політиці України задля забезпечення реалізації опорного житлового права населення. Потрібно якомога швидше налагодити систему наповнення житлового фонду соціального призначення, а також визначити сучасні умови його використання під час воєнного стану.

Беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що головними засадами у житловій політиці є принципіальні положення, переваги, гарантії державної житлової політики, а також визначення її суб'єктів та їх функції. Тому, найважливішим кроком стосовно визначення пріоритетних напрямів державної житлової політики, слід вважати прийняття у 1992 році Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» № 2482-ХІІ, який «визначає правові основи приватизації державного житлового фонду, його подальшого використання і утримання» [3].

Для регулювання правовідносин у сфері житла застосовуються норми різних галузей права:

- цивільне законодавство встановлює інститути договірних відносин комерційного найму, інших правочинів з житлом, права власності та інших речових прав на житло;

- право соціального забезпечення – інститут соціального житла;

- адміністративне право – інститути реєстрації місця проживання, житлового будівництва та містобудування. Житлове законодавство України має передбачити перехід від попередньої системи розподілу державного житлового фонду до системи, яка базується на забезпеченні умов для відновлення житлового фонду.

Система нормативних актів, особливо прийнятих до 1990 року, не тільки застаріла, але й не відповідає тим змінам, які відбулися в соціально-економічному розвитку держави, тому потребує негайного узгодження з нормативними актами, прийнятими після завершення масової приватизації житла з метою приведення його до сучасних реалій суспільного життя.

Право кожної людини на житло забезпечується державою шляхом створення умов, за яких кожен громадянин зможе побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Тобто йдеться про приватно-правові підстави реалізації цього права. Водночас зазначена норма також закріплює можливість надання громадянам, які потребують соціального захисту, державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за плату, передбачену законом. Отже, іншим напрямком є формування норм права соціального забезпечення, зокрема встановлення підстав визначення осіб, які потребують житла, порядку надання житла державою (державний житловий фонд) та органами місцевого самоврядування (комунальний житловий фонд), а також умови такого надання.

Конституція України вимагає від держави створити приватно-правові основи реалізації житлових прав, а також публічно-правові гарантії захисту соціально незахищених громадян. Таке розуміння ґрунтується на основоположному принципі відповідальності держави перед особою (ст. 3 Конституції України), який полягає головним чином у належному регулюванні суспільних відносин відповідно до існуючих соціально-економічних умов.

На даний час Міністерством розвитку громад та територій України продовжується напрацювання наступного проекту Житлового кодексу України, який «має на меті врегулювання питань забезпечення реалізації права громадян на житло, визначення правових, економічних, соціальних та організаційних засад державної житлової політики». На нашу думку, доволі цікавою є спроба авторів проекту «створити умови для розкриття потенціалу кооперації в житловій сфері, зокрема, шляхом підтримки у створенні та врегулюванні діяльності житлово-будівельних кооперативів та будівельно-ощадних інституцій. До речі, забезпечення правових та організаційних умов для створення житлово-будівельних кооперативів громадянами є, за задумом авторів законопроекту, однією з основних засад здійснення державної житлової політики органами державної влади» [1]. Проте певні положення проекту щодо житлової кооперації можна вважати досить суперечливими.

Тривалий час проводиться робота щодо розробки та прийняття нового Житлового кодексу України, Закону України «Про основні

засади державної житлової політики» тощо. У пояснювальній записці до останнього законопроекту зазначається, що «він має стати підставою для визначення основних способів реалізації конституційного права на житло; прогнозованості та публічності житлової політики; створення умов для доступності житла громадянам відповідно до їх фінансових можливостей, державних та місцевих соціальних гарантій; запровадження етапності вирішення житлової потреби громадян відповідно до Державної житлової програми та регіональних програм; системність вирішення житлової проблеми в Україні з врахуванням соціальних, економічних, містобудівних, технічних, демографічних, екологічних та регіональних умов» [2]. Крім цього, одне з головних його завдань полягає в узгодженні правових норм, засад і стандартів нормативно-правового забезпечення реалізації житлової політики з європейськими пропозиціями. А це є дуже важливим при активному пристосуванні вітчизняної законодавчої бази до стандартів європейських країн після підписання Угоди з Європейським Союзом.

Таким чином, з метою створення дієвої нормативно-правової основи, необхідно здійснити певні заходи, пов'язані із чітким додержанням державою нормотворчих положень, наприклад принципу поділу нормотворчих обов'язків, принципі науковості, системності, своєчасності та неупередженості. Внаслідок подібної нормотворчої роботи необхідно:

1. Прийняти удосконалений та новітній Житловий кодекс України, в якому варто відобразити всю сукупність головних засад державної житлової політики.
2. Скасувати Концепцію державної житлової політики, прийняту у 1995 році.
3. Привести у відповідність до удосконаленого Житлового кодексу України інших нормативно-правових актів.

Список використаних джерел:

1. Проект Житлового кодексу України. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyiz-gromadskisty/proekt-zhytlovogo-kodeksu-ukrayiny/>
2. Проект закону про основні засади державної житлової політики: від 25 жовтня 2013 р. № 3498. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3498&skl=8
3. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19.06.1992 р. № 2482-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12#Text>

Кулик І. О.,

*аспірант кафедри публічного управління та проектного менеджменту
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ У ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Одна з трьох основних концепцій управління у публічному секторі (поряд із традиційним врядуванням та новим державним врядуванням) це – належне врядування, також – належне урядування (Good Governance). Під «врядуванням» розуміється процес прийняття та реалізації певних рішень.

У сучасному розумінні публічне управління пов'язане з функціонуванням ефективного адміністрування за мінімізації витрат ресурсів та активного залучення громадян до процесу управління.

Впровадження моделі «належного врядування» (Good Governance), як концепції, комплексно вирішує питання реформування всієї публічно-владної сфери в бік демократизації та імплементації міжнародних стандартів державотворчої практики. Ефективне впровадження в Україні європейських принципів належного врядування є можливим за умови системного реформування виконавчої влади, яка є внутрішньо суперечливою, зараженою корупцією та закритою від суспільства. Отже, адаптація принципів належного (доброго) врядування (Good Governance) повинна бути спрямована на розширення сфери участі громадянського суспільства в управлінні з гарантування максимального врахування економічних, соціальних і політичних пріоритетів всіх груп населення під час прийняття владних рішень. Така модель повинна бути складною, багаторівневою, з механізмами зворотного зв'язку між владою, суспільством і людиною[1, с. 129].

Варто зауважити, що складна соціально-економічна ситуація, зростання суспільних вимог різного ступеня – ускладнюватимуть врядування в Україні найближчими роками. Конструктивність у відносинах держава – суспільство суттєво залежить від практичного впровадження принципів належного врядування, насамперед, таких, як участь, справедливість та інклюзивність, орієнтація на консенсус, підзвітність та прозорість.

В Україні вже є певні механізми, які передбачають обговорення питань державної політики, насамперед, громадські ради, публічні консультації, опитування на Єдиному державному порталі електронних послуг та в застосунку Дія. Однак, під час їх застосування приділяється недостатньо уваги характеристикам, які могли б забезпечити їх деліберативність. Посилення деліберативної демократії у повосенній Україні може передбачати такі напрямки: вдосконалення вже наявних механізмів публічних обговорень через доповнення їх елементами деліберації та вивчення, адаптацію і впровадження додаткових механізмів. Насамперед, увагу слід звернути на громадську думку в рамках раціонального і аргументованого публічного дискурсу, спрямованого на досягнення консенсусу, що може бути корисним під час вирішення складних, соціально чутливих питань. При цьому системне впровадження цього механізму полегшить те, що за останні роки в Україні вже накопичено, тобто певний досвід проведення діалогових заходів та публічних консультацій з діалоговим підходом. Ще одним перспективним механізмом, який застосовується, зокрема, в ЄС, є деліберативні опитування [2, с. 11].

У зарубіжних джерелах поняття належного врядування розуміють як: 1) «таке, що визначає інституційне середовище, у якому громадяни взаємодіють між собою та з урядовими структурами і їх службовцями»; 2) «таке, що превалює, якщо уряд керує публічними справами у ефективний, прозорий та відповідальний спосіб, та якщо поінформовані представники суспільства/громадян беруть участь та залучені разом з урядом до досягнення взаємовигідних цілей (завдань) соціального, економічного та культурного розвитку» [3, с. 77].

Необхідно звернути увагу на той факт, що до стандартів належного врядування у працях європейських дослідників сьогодні відносять: належне законодавство; законність; участь; прозорість процесу прийняття рішень; доступ до інформації; належну адміністрацію; належний персонал; належний фінансовий та бюджетний менеджмент; ефективність; відповідальність та нагляд. Треба зазначити, що цей перелік не є вичерпним, він може доповнюватися новими принципами належного врядування, які неодмінно виникатимуть з огляду на надзвичайно стрімкий розвиток та ускладнення суспільних відносин, що спостерігається сьогодні у світі.

Водночас, розвиток механізмів належного врядування в Україні неодмінно має базуватись на принципах європейських країн. До основних принципів належного врядування відносяться: 1) відкритість – державні інституції повинні працювати більш відкрито; 2) участь – якість, релевантність та ефективність політики залежить від участі широкого кола осіб, це посилить довіру у кінцевий результат

політики та інституції, що її імплементують; 3) відповідальність – кожна з інституцій повинна брати відповідальність за те, що вона робить для держави; 4) ефективність – політика повинна бути своєчасною, такою, що забезпечує усе потрібне на підставі чітких завдань, оцінки майбутнього впливу та у випадках, де це можливо, попереднього досвіду; 5) відповідність (узгодженість) – політика та усі заходи повинні відповідати один одному та бути легкозрозумілими.

Складність запровадження в Україні належного врядування на принципах європейських країн зумовлюється низкою об'єктивних факторів, що перешкоджають цьому процесу: високий рівень корупції, спротив проведенню демократичних реформ, застарілість поглядів та підходів до управління як серед державних службовців, так і серед учених, дослідників; упереджене ставлення до пропонуваніх моделей реформ. Крім того, помилки під час запровадження європейських принципів належного врядування на практиці можуть призвести до нестабільних процесів: 1) поширення корупції, уповільнення розвитку інститутів ринкової економіки; 2) скорочення соціальних програм, ухилення від сплати податків і зборів, зростання ціни надання адміністративних послуг; 3) поширення політики «подвійних стандартів», застосування поняття «доцільності»; 4) падіння політичної активності у громадян та появи інших пріоритетів.

Однак, попри умови воєнного стану, складність запровадження та інші процеси, шлях України задекларований та веде до Європейського Союзу. Безумовно, перемога України у цій екзистенційній війні стане новим етапом у розбудові держави. Водночас післявоєнний (та наближений до нього) період буде складним, і не лише економічно, він супроводжуватиметься посттравматичними симптомами, що проявлятимуться на рівні всього суспільства.

Отже, із позиції правової та організаційної природи, концепція належного врядування (good governance) виступає як відповідь на виклик, який постане перед Україною у зв'язку з перерозподілом ресурсів після закінчення воєнного стану, та потребою переорієнтувати економіку і публічне управління на вирішення питання загального добробуту, розвиток сучасного адміністрування з високою залученістю суспільних інституцій та активізацією громад.

Список використаних джерел:

1. Ткаля О. В. Розуміння належного врядування за сучасних умов. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31(70). Ч. 2. № 2. С. 125–130.

2. Андрійчук Т. С. Посилення механізмів деліберативної демократії для належного врядування в Україні. *Політикус*. 2022. № 2. С. 7–13.

3. Гришина Н. В. Принципи доброчесності та належного врядування у публічному управлінні. *Право та інновації*. 2020. № 1. С. 75–79.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-26>

Кучерявий В. М.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЗНАЧЕННЯ ЦИВІЛІЗОВАНОГО ЛОБІЗМУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Одним із важливих ознак демократичного розвитку суспільства в будь-якій державі вважається розвиток цивілізованого лобізму, який покликаний врегулювати суспільні інтереси шляхом доповнення собою конституційний порядок демократичного управління. Цивілізований лобізм виступає своєрідним соціальним інститутом, який діє на законодавчих засадах з метою забезпечення дотримання суспільних інтересів відповідно до принципів відкритості та публічного контролю. У вітчизняних умовах розвиток цивілізованого лобізму залежить від рівня довіри суспільства до роботи органів державної влади.

Найбільш вдало розкрили роль цивілізованого лобізму в органах державної влади такі науковці як О. Войнич, Ю. Зущик, С. Кравченко, В. Кучерявий В. Лисюк, В. Ляшенко, І. Немчинов, В. Сергєєв та інші.

Визначено спершу сутність поняття «лобізм». Так, на даний час існує чимало думок науковців стосовно даного питання. Зазвичай лобізм – це робота суспільства, бізнесу, корпоративних та партійних організацій, які спрямовують свій вплив на органи державної влади задля лобювання приватних інтересів.

Існуючі в наукових джерелах трактування різними науковцями поняття «лобізм» ґрунтуються на теоріях трансформаційних зрушень, формування громадянського суспільства, плюралістичній і корпоративістській моделях груп інтересів та їх легітимації, теорії прийняття рішень тощо. Еволюція наукової думки вплинула на термінологію, окреслила визначення відповідних явищ [3, с. 94].

На думку О. Войнич, лобізм розглядається «як особлива система та практика реалізації інтересів окремих організацій і різноманітних груп громадськості шляхом цілеспрямованого впливу на законодавчі та виконавчі органи державної влади, як невід’ємна складова

політичного процесу демократичного суспільства та специфічний вид зв'язків з громадськістю. Концептуальні підходи до сутності лобізму характеризуються його визнанням лобізму як політичної категорії та парадигми політичного розвитку, становлення громадянського суспільства та легітимації лобіювання у державно-управлінській практиці. Такі підходи виокремлюють специфіку наукових теорій зарубіжних та вітчизняних дослідників щодо суперечливої дуалістичної природи політичного представництва інтересів, згідно з якою представницькі групи можуть бути політичним інститутом і лобі-групами як виразниками корпоративних та суспільних інтересів. Осмислення сутності лобізму в державно-управлінській науці реалізується через поглиблення уявлень щодо легітимності лобі-діяльності в контексті розвитку політичної культури як синтезу політичної свідомості і політичної поведінки влади та суспільства» [1].

Отже, на основі аналізу наведених вище визначень лобізму сутнісними рисами цієї діяльності можна вважати такі:

- наявність певної зацікавленої групи (група інтересів);
- наявність професійного найнятого працівники чи групи працівників, що відповідно до замовлення, представляють інтереси зацікавленої групи (група тиску);
- здійснення цієї діяльності з метою прийняття вигідних для замовника (зацікавленої групи) управлінських рішень [3, с. 95].

І. Немчинов відрізняє цивілізований і нецивілізований лобізм [6, с. 10]. Таке розрізнення слід визнати доцільним і корисним, хоча в нецивілізованому лобізмі можна вбачати і просте правопорушення чи зловживання. На думку І. Немчинова, нецивілізований лобізм – це «спроба «протиснути» вигідне рішення якогось приватного» питання чи якоїсь приватної проблеми, а цивілізований – «складний механізм впливу на владу (законодавчу в тому числі) з метою встановлення певних «рамкових» правил гри» [6, с. 11]. Тобто, різницю автор вбачає в цілях, але, на нашу думку, відмінність існує швидше в методах. Адже шантаж, будемо сподіватися, ніколи не стане визнаним цивілізованим лобізмом. Якщо навіть він буде скоюватися задля встановлення певних «рамкових» правил гри [7, с. 90].

Суспільне значення лобізму полягає в тому, що він сполучає визначальні сфери життєдіяльності суспільства: підприємництво, державне адміністрування і публічну політику. Цивілізоване лобіювання полягає в співвідношенні наслідків, що їх викликає ухвалені рішення, з системою прийнятих цінностей і потребами національної безпеки. Лобізм також означає роботу психологічного впливу на мотиваційну сферу тих осіб, хто уповноважений ухвалювати рішення: переконання, підкуп і примушення (тиск, шантаж) [5, с. 30].

Відтак, на нашу думку, під цивілізованим лобізмом слід розуміти своєрідну форму взаємодії органів державної влади з суспільством, відповідно з якою передбачається активізація безперервного та цілеспрямованого впливу суспільних груп, зокрема за рахунок навмисно найнятих професіоналів чи установ, на державні та місцеві владні органи задля ухвалення або несхвалення рішень даними органами у відповідно із діючим законодавством.

До основних характеристик цивілізованого лобізму як комплексної діяльності належать, зокрема, його суб'єкти, об'єкти, цілі, функції та методи. Наприклад, Ю. Зушчик пропонує визначати рівень цивілізованості лобіювання через аналіз наступних параметрів:

1) опосередкування процесу лобіювання за допомогою лобістських структур;

2) гласність, прозорість лобістської діяльності та контроль за нею;

3) конкуренція між лобістськими групами [2, с. 16–20].

Головною передумовою цивілізованого лобіювання є опосередкування процесу лобіювання за допомогою лобістських структур. У світі політики й бізнесу існує своєрідний розподіл праці, який полягає в тому, що лобіюванням займаються безпосередньо спеціальні структури – асоціації, союзи, ліги підприємців і банкірів, діяльність яких відображає об'єктивну потребу підприємців у посередництві при просуванні інтересів бізнесу й ураховує всі складнощі процесу лобіювання. Найвністі «легалістських» посередників (особливо якщо ними стають законно існуючі організації, що мають установчі документи) є ефективним засобом. Понад те, громадськість отримує можливість оцінювати, прогнозувати і контролювати діяльність «легалістських» лобістів [4, с. 12].

Потреба у впровадженні у вітчизняних умовах цивілізованого лобізму виникла у 2010 році із набуттям влади політичної партії, яку представляли представники олігархату. Внаслідок цього, велика кількість інших осіб не могла вплинути на процес розробки і реалізації як внутрішньої, так і зовнішньої політик, що зумовили стрімке зростання тіньового бізнесу в країні. З метою забезпечення відкритості процесів ухвалення управлінських рішень та легалізації більшої частки приватного капіталу з-за кордону і повернення його в країну, влада має забезпечити сприятливі умови для впровадження цивілізованого лобізму шляхом:

– гарантування стійкості та високого рівня захисту капіталів;

– позбавлення представників олігархату впливати «тіньовими» засобами на сферу державного управління через прийняття належних нормативно-правових актів;

- трансформації механізму обрання Верховної Ради України, тобто з пропорційну системи змінити на мажоритарну;
- створення списку непідконтрольних фахових лобістів (узаконенні лобістські організації);
- організації ефективних інститутів громадянського суспільства, передусім громадських засобів масової інформації.

Таким чином, використання цивілізованого лобізму в органах державної влади в сучасних умовах може забезпечити виконання функції коректування інтересів суспільства шляхом доповнення собою конституційного ладу у управлінській системі, яка опирається на демократичні принципи. При забороні використання цивілізованого лобізму в органах державної влади стане можливо ліквідувати існуючий механізм порівняння інтересів та визначити головні пріоритети в процесі підготовки або прийняття певних нормативно-правових актів.

Список використаних джерел:

1. Войнич О. М. Цивілізований лобізм як чинник політичної культури: концептуальний та прикладний виміри : автореф. дис ... к. політ. н. : 23.00.03. К. : [б. в.], 2009. 21 с.
2. Зущик Ю. Лобізм в Україні. К. : Знання, 2000. 312 с.
3. Кравченко С. О., Кучерявий В. М. Аналіз сутності цивілізованого лобізму як форми взаємовідносин влади та суспільства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. Випуск 30(69). С. 93–99.
4. Лисюк В. С. Інституалізація цивілізованого інституту лобізму в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. № 2(62). С. 9–18.
5. Ляшенко В. І. Бізнес-асоціації в системі інституційного забезпечення лобіювання інтересів підприємництва в Україні. *Прометей*. 2008. № 2(26). С. 28–39.
6. Немчинов І. Лобіювання як форма діалогу з владою. *Контекст*. 2002. № 2. С. 9–12.
7. Сергєєв В. Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій. *Політичний менеджмент*. 2007. № 3. С. 88–95.

Маринушкін А. Г.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ЗНАЧЕННЯ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Загальновідомо, що наслідки впливу рішень Конституційного Суду можуть проявлятися не лише у покращенні формуванні та перспективного розвитку держави на демократичних та правових принципах, але й у активізації будь-яких процесів у економічній, політичній та соціально-культурній системі в країні. Водночас рішення Конституційного Суду можуть мати і негативний ефект – перешкоджати вище перерахованих процесів та погіршувати ефективність державного управління в Україні. Тому дана проблематика вимагає більш ґрунтовнішого дослідження етапів становлення громадянського суспільства та демократичного розвитку держави, а також визначення їх взаємозв'язку з роботою та рішеннями Конституційного Суду України.

Роль Конституційного суду у державному управлінні в Україні досліджували такі науковці як К. Бабенко, Ф. Веніславський, М. Козюбра, П. Комар, О. Скакун, В. Скомороха, М. Тесленко та Т. Цимбалістий.

Конституційний Суд України окрім тлумачення Основного Закону вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та інших нормативно-правових актів України, та має інші повноваження відповідно до Конституції України. КСУ визначає норми закону, іншого правового акту такими, що відповідають (не відповідають) принципу верховенству права. Такі конституційні принципи як принцип верховенства права та принцип захисту прав людини перебувають у системному взаємозв'язку між собою та втілені в нормах Конституції України, якими, зокрема, визначається право судовий захист [4].

Виходячи з суто нормативного тлумачення Конституційного Суду, можемо зазначити, що відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII, Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання

про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України [5].

Конституційний Суд України приймає рішення і дає висновки у справах щодо:

1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України;

4) офіційного тлумачення Конституції та законів України. По суті, ці положення закону чітко спираються на конституційні приписи викладені в статтях 147 та 150 Конституції України [1].

Досі в наукових колах не можуть дійти згоди стосовно правильності віднесення Конституційного Суду України до тої чи іншої гілки влади. Скажімо, на думку В. Скоморохи, конституційний суд у загальній свідомості сприймається насамперед як специфічна наглядова інстанція, яка стоїть над всіма іншими органами державної влади [7, с. 48].

Схожої думки дотримується Ф. Веніславський, який пише, що головною функцією Конституційного Суду України, як контрольно-наглядового органу є вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів Конституції України та її офіційне тлумачення [2, с. 131].

Поряд з цим можна навести й інші аргументи низки відомих на визнаних в Україні фахівців, які вважають Конституційний Суд України невід'ємною частиною судової влади. Тут можна згадати позицію М. Козюбри, який послідовно й аргументовано доводить, що ми маємо відносити конституційний суд не до окремої контрольно-наглядової влади (можливість існування якої цей науковець жодним чином не заперечує), а до судової гілки державної влади [3, с. 26].

На цих же позиціях стоїть О. Скакун. Не заглиблюючись далі в ці питання (адже вони вже ставали предметом уваги автора), зауважимо лише на тому, що попри визнання необхідності органів конституційної юрисдикції в процесі функціонування державної влади, у дослідників, тим не менш, немає загальної спільної позиції стосовно

того, в чому саме полягає важливість та значущість тієї ролі, яку вони відіграють [6].

Як відомо, акти Конституційного Суду України є самодостатніми, тобто такими, що є обов'язковими, остаточними, мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтвердження чи дублювання з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України (ч. 2 статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (ч. 2 статті 8). Відповідно ж до ст. 69 Закону «Про Конституційний Суд України», обов'язковими до виконання рівною мірою є рішення і висновки Конституційного Суду України [9, с. 27].

Виконання актів Конституційного Суду України є однією з проблем функціонування інституту конституційної юрисдикції. Пов'язано це з незавершеністю, недосконалістю відповідного правового регулювання і відсутністю чіткого механізму реалізації рішень і висновків Конституційного Суду України. В підсумку складається ситуація, коли ці акти є обов'язковими, але не мають ніякої реальної примусової сили, крім сили свого власного авторитету [8, с. 332].

Для виходу з такої ситуації пропонуються різні варіанти внесення змін до законодавства: надання самому Конституційному Суду відповідних повноважень з контролю і реагування на порушення чи невиконання його актів (сьогодні він таких повноважень не має), створення спеціального органу, покладення відповідних обов'язків на вже існуючі державні органи, запровадження конституційно-правової відповідальності за невиконання чи перешкоджання виконанню актів Конституційного Суду України і т. д. [9, с. 28].

Беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що рішення Конституційного суду володіють важливим значенням для ефективності державного управління, а також для подальшого розвитку теорії кримінального та кримінально-процесуального судочинства в Україні. Анулювання Конституційним Судом України рішень, які суперечать прийнятій Конституції України, дозволяє покращити якість вітчизняної законодавчої бази, виконання юридичних принципальних положень передбачуваності, верховенства закону і пропорційності, забезпечити ефективний захист суспільних прав, а також набуває дуже важливого значення для наступного покращення ефективності судового розгляду за рахунок додержання оптимальних термінів судового розгляду і забезпечення єдності судового досвіду. Рішення Конституційного Суду України можна вважати своєрідним регуляторним чинником, який впливає на ведення кримінально-процесуальної

роботи, а також доволі важливим інструментом для усунення недоліків у кримінально-процесуальній законодавчій базі України.

Список використаних джерел:

1. Бабенко К. А. Конституційний Суд України і його роль у забезпеченні верховенства Конституції. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/257-konstitutsijnij-sud-ukrajini-i-jogo-rol-u-zabezpechenni-verkhovenstva-konstitutsiji.html>

2. Веніславський Ф. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 130–137.

3. Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 4. С. 24–32.

4. Комар П. А. Роль судової правотворчості в утвердженні принципу верховенства права : дис. ... доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Вінниця, 2021. 242 с.

5. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

6. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. К. : Алерта, 2011. 524 с.

7. Скомороха В. Правові форми участі Конституційного Суду України у законотворчості. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 1. С. 47–75.

8. Тесленко М. Судебный конституционный контроль в Украине : монография. К. : Ин-т государств и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, 2001.

9. Цимбалістий Т. Реалізація актів Конституційного Суду України. *Вибори та демократія*. 2008. № 1(15). С. 25–29.

Масик М. З.,

*кандидат наук з державного управління,
учений секретар*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах суспільного розвитку перед Україною постав ряд не розв'язаних проблем, серед яких формування інноваційної теорії та практики публічного управління, а також вироблення ідеології керівників нового покоління, які мають здатність думати та діяти в складних обставинах спричинених широкомасштабною війною Російської Федерації проти України. Нове покоління урядовців має володіти вмінням ухвалювати нестандартні рішення, з результативністю застосовувати існуючі ресурси, тому що основна частина економічних і соціальних реформ здійснюється державними службовцями. Виникає питання не лише покращення моделі державного управління в Україні, базуючись на досвіді розвинених світових держав, а й підвищення кваліфікації публічних службовців, які займають керівні посади.

Інституційна спроможність забезпечується «колективною здатністю організації виконувати специфічні види активності та властивістю організації ефективно використовувати власні ресурси» [2, с. 363]. М. Золо та С. Вінтер визначають «здатність як результат організаційного навчання і стабільний спосіб колективної діяльності, через який організація систематично генерує і модифікує операційні рутини у напрямку підвищення управлінської ефективності» [1, с. 340]. Відтак інституційну здатність можна окреслити як внутрішню особливість системи безпеки критичної інфраструктури (інституції або комплексу профільних інституцій), яка окреслюється наслідками її функціонування, що залежать від того, наскільки компетентними (знання, уміння й навички) є її працівники.

Введення воєнного стану постійно породжує стрес у різних галузях життєдіяльності держави та суспільства. Це має зв'язок як із інституційно-правовими змінами, які зумовлюються в цьому разі, так і з основною причиною введення подібного стану – військовою агресією із зовнішнього боку, а значить, і зі значним перетворенням цілого ряду неформальних інститутів, що відбувається за нею. У фазі

війни механізми публічного управління значно трансформуються. Зокрема, стає більш складним втілення самоорганізаційної складової інституціонального середовища публічного управління, а саме всебічного приєднання до управлінських процесів інституцій громадянського суспільства, дорадчо-консультативних інституцій при органах публічного управління, створюються труднощі з розбудовою ефективної мережевої інформаційної інфраструктури в системі публічного управління.

Головним завданням публічно-правових інституцій у період війни є «забезпечення балансу двох головних завдань: забезпечення національної безпеки та функціонування держави як організації публічної влади загалом (її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості) та водночас захисту громадян (їх прав, свобод та законних інтересів), підтримання та гарантування реалізації національних морально-етичних, соціокультурних та інших цінностей в українському суспільстві» [4, с. 37]. З одного боку «скорочується обсяг інформації, що перебуває у вільному доступі громадськості, зважаючи на ризики щодо національної безпеки, а з іншого – відбувається активне залучення громадськості до основних сфер життя суспільства, зокрема зростання волонтерської діяльності, залучення громадян та громадських формувань до забезпечення безпеки територій, передачі гуманітарної допомоги» [3, с. 66].

Слід наголосити на доволі значному рівні інституційної спроможності публічного управління України з огляду на те, що органи влади ефективно перенесли свою діяльність у режим «онлайн», в застосунку «Дія» почали надавати значну кількість нових онлайн-послуг, аби забезпечити запити населення. Для першого місяця активного етапу війни стало властивим значне збільшення волонтерської діяльності, а також низових ініціатив стосовно гарантування безпеки власних територій, першочергової гуманітарної допомоги. Отож волонтерська військова й гуманітарна допомога надавалася завдяки спільним зусиллям волонтерів, обласної влади, а також ОМС територіальних громад. Досить значною допомогою органам публічного управління в час війни була робота волонтерів з підготовки онлайн-платформ, призначення котрих – допомогти громадянам («Люди для України / People for UA», яка забезпечувала розподіл і передачу гуманітарної допомоги, «Паляниця.Інфо», яка надає допомогу вразливим верствам громадян, а також інші).

Крім того, подамо кілька прикладів дієвого співробітництва благодійних фондів, волонтерів, влади та бізнесу в стані війни. Так, активно долучилися до допомоги українським військовим наступні

громадські формування: «Повернись живим», «СВОЇ», «Корпорація монстрів», «Армія SOS», Veteran Hub, «Українська біржа благодійності», медичний батальйон «Госпітальєри» тощо. В Києві функціонує Координаційний штаб гуманітарної та соціальної допомоги.

Треба зауважити також на ініціативі стосовно надання допомоги державі й місцевому самоврядуванню щодо протидії військовій агресії з боку російської федерації, підтримки внутрішньо переміщених осіб і громадян, котрі були в населених пунктах, які перебували під обстрілами чи під окупацією, надходили й прямо від інститутів громадянського суспільства.

Взаємодія органів публічного управління та громадського суспільства – визначний чинник протидії військовій агресії, а також гарантія успішного відновлення України в майбутньому. Надаючи цільову допомогу Збройним силам України, забезпечуючи певні підрозділи військовою амуніцією, відповідними засобами, представники бізнесу, благодійні організації та волонтери в такий спосіб прискорюють перемогу над агресором.

На фоні воєнного стану більшого значення набуває оптимізація процесів управління державою та її регіонами. Зазначене зумовлює в Україні нові виклики перед системою публічного управління. В першу чергу потрібно забезпечити дієву взаємодію між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, щоб усунути існуючі інституційні проблеми, що сповільнюють пристосування держави до обставин воєнного стану та, крім того, лімітують перспективи її економічного зростання в період після війни. Зокрема, до таких проблем відносяться інституційні прогалини в нормативно-правовому забезпеченні адміністративно-територіальної реформи та, крім того, опортуністична поведінка переважного числа громадян.

Процес підвищення інституційної спроможності органів публічної влади не дає миттєвих результатів, адже супроводжується змінами всередині організації, що завжди, незважаючи на позитив чи негатив, викликають опір працівників. Додаючи до цього надміру забюрократизовані структури та процеси ухвалення державно-управлінських рішень, превальовання політичної доцільності над економічністю, ефективністю та результативністю, відсутність у більшості органів публічної влади не те, що стратегії, але й чітко сформульованої місії, отримаємо наймовірно складне завдання для інституційного аудиту.

Отже, зростання інституційної спроможності органів публічної влади – значний крок до введення концепції доброго врядування

в Україні, а також створення відповідних умов для того, щоб вивести владні інституції на якісно новий рівень діяльності. Гармонізація таких головних елементів публічної інституції, як місії та візії, системи менеджменту, організаційної структури, діалог на внутрішньому рівні організації та із зовнішнім середовищем, системи навчання й мотивування працівників, робочих практик та процесів, дозволить органам публічної влади виконувати делеговані їм завдання.

Список використаних джерел:

1. Zollo M., Winter S. Deliberate learning and the evolution of dynamic capabilities. *Organization science*. 2002. Vol. 13. № 3. P. 339–351.

2. Безверхнюк Т. М. Система ресурсного забезпечення регіонального управління: концептуальні засади розбудови і механізми функціонування : дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.02 / ОРІДУ НАДУ. Одеса, 2009. 441 с.

3. Бережна Г. В. Взаємодія громадського сектору та влади у період воєнного стану в Україні: реалії поточного часу та перспективи. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 15–28 квітня 2022 р. ; ред. колегія : І. О. Дегтярьова, В. С. Куйбіда, П. М. Петровський та ін., уклад. Т. О. Мельник. Т. 3. К. : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 158 с.

4. Павлов С. С. Формування механізмів публічного управління та адміністрування в сфері цивільного захисту України: функціонально-професійний аспект : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2020. 234 с.

Масик Р. І.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Демократичний шлях розвитку та нові євроінтеграційні можливості України актуалізували потребу трансформації системи державного управління. Метою змін є запровадження ефективної моделі публічного управління «Good Governance» (добре, справедливе, належне врядування). Розвиток механізмів належного врядування доцільно розглядати через призму реалізації основних засад та принципів концепції.

У вітчизняній науковій літературі відсутній єдиний погляд, щодо характеристики принципів належного врядування. Дослідник О. Мазур виокремлює вісім основних елементів, які визначають зміст і характер управлінської діяльності. А саме: участь (усі зацікавлені представники суспільства повинні бути поінформовані та організовані); верховенство права (неупереджене застосування законодавства у всіх сферах); прозорість (прийняття рішень відбувається за загальновідомими нормами з вільним доступом до всієї інформації); чутливість (у будь-яких діях та процесах необхідно враховувати потреби всіх зацікавлених сторін); орієнтація на консенсус (узгодження різних інтересів у суспільстві для досягнення згоди щодо важливих суспільних питань); рівноправність (залучення до вирішення питань добробуту всіх груп населення); результативність та ефективність (раціональне використання доступних ресурсів для задоволення потреб суспільства); підзвітність (регулярне здійснювати звітування про діяльність органу публічного управління перед суспільством) [2, с. 111].

Головні засади європейської моделі публічного управління у певній мірі реалізовані у сфері публічного управління України. Ґрунтовний аналіз стану їх впровадження здійснив Я. Журавель. На думку науковця, реалізація принципу участі потребує реорганізації усіх шляхів взаємодії державного апарату та громадських інститутів. Головною перешкодою на шляху втілення принципу верховенства права в Україні є високий рівень корупції. Ефективне застосування принципу прозорості передбачає удосконалення наявних механізмів, діюча законодавча база недосконала і потребує доопрацювання.

Перешкоди для впровадження та функціонування концепції «Good Governance» в Україні зумовлені такими суспільно-негативними явищами як бідність і недостатній рівень правової обізнаності населення [3, с. 35].

Зважаючи на все вищезазначене, приходимо висновку, що задля ефективної реалізації основних засад концепції належного врядування у вітчизняній управлінській практиці необхідно застосовувати нові підходи. Першочерговим є внесення у національне законодавство понять «належне врядування», «принципи належного врядування». Виокремимо наступні механізми впровадження європейської концепції «Good Governance» в управлінську сферу України: 1) реформування моделі взаємовідносин між державою та громадськістю; 2) подолання корупції в управлінському середовищі; 3) розвиток механізмів прозорості та відкритості органів публічної влади; 4) формування правової культури та компетентності громадян.

Взаємовідносини держави та громадськості визначаються змістом інформаційно-комунікативної діяльності. Односторонній характер комунікаційного процесу не сприяє досягненню ефективних показників у публічних відносинах. Влада використовує комунікативно-інформаційну сферу для реалізації власних інтересів. Мета та цілі діяльності визначають зміст суб'єкт-об'єктних відносин. Зворотній зв'язок, комунікативний діалог, інформаційна паритетність сторін є запорукою стабільного розвитку та непохитності соціальної системи. Взаємодія урядового та громадянського сектору, здатні організувати процес публічної політики і забезпечити реалізацію інтересів усіх груп суспільства [6, с. 14]. Дієвим інструментом налагодження взаємин і практичної реалізації принципів участі та прозорості є розвиток онлайн-сервісів з надання державних послуг (портал «Дія», кабінет платника податків, кабінет водія, сервіс цифрових підписів тощо).

Деструктивний і небезпечний чинник для беззастережного дотримання принципів верховенства права та справедливості у державному управлінні – корупція. Подолання цього негативного явища сприятиме гармонізації відносин між державою та громадянами, а відтак пришвидшить процес запровадження принципів належного врядування. Розв'язання окресленої проблеми вимагає здійснення низки заходів, зокрема забезпечення належного функціонування Єдиного державного реєстру декларацій, підвищення рівня доброчесності та відповідальності державних службовців, формування у громадській свідомості виключно негативного сприйняття будь-яких проявів корупції, забезпечення ефективної діяльності Державного бюро розслідувань (ДБР) та Національного агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА). Важливим є провадження публічними

інституціями змістовної комунікації, щодо перебігу та результатів антикорупційної діяльності.

Розвиток механізмів прозорості та відкритості органів публічної влади сприяє залученню громадськості до розгляду актуальних питань і є прямим інструментом формування демократії. Відкритість повинна бути пріоритетом в діяльності органів влади, місцевого самоврядування, посадових осіб різних рівнів. Це передбачає надання безперешкодного доступу до всього масиву інформації, що стосується державної політики, управлінських рішень, проєктів та програм розвитку. Громадяни мають право здійснювати моніторинг за діяльністю влади у регіональному та локальному вимірах [1, с. 117]. Механізми реалізації окреслених принципів цілісно відображені у законодавстві України (закони «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про внесення змін до Закону України «Про оборонні закупівлі»). При цьому принцип прозорості не охоплює інформацію, яка належить до категорії таємної. Наявна правова база в певних аспектах не узгоджена із законодавством про державну таємницю та законодавством про звернення громадян [3, с. 35].

Формування правової культури громадян є засадничою умовою ефективного застосування моделі належного врядування в Україні. Високий рівень свідомості, правова компетентність, суспільна активність населення – основні каталізatori впровадження принципів концепції «Good Governance» (участь, верховенство права, прозорість, результативність, підзвітність). Інструмент досягнення окресленої мети – просвітницька робота та залучення громадян до участі в публічній діяльності. Останнє, на думку І. Й. Магновського, формує належний рівень правової культури та сприяє налагодженню консенсусу між інтересами влади та особи, між приватним та державним сектором [4, с. 149].

Практична реалізація механізмів належного врядування в Україні тісно пов'язана з процесом децентралізації. Успішні результати реформи заклали фундамент для демократичних змін у середині країни. Нівелювання пострадянських нашарувань та шаблонів суспільно-політичних відносин, відхід від командно-адміністративних методів управління сформували належні умови для якісних трансформацій у царині публічного управління. На початку 2022 р. на рівні місцевого самоврядування та державного адміністрування спостерігалися певні недоліки пов'язані з питаннями розподілу повноважень, відповідальності та ресурсів між місцевими виборними органами та місцевими органами виконавчої влади [5]. Через російське вторгнення у лютому 2022 р. перебіг реформи призупинено на невизначений час.

Таким чином, беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що розвиток механізмів належного врядування в Україні напряду залежить від характеру реалізації основних принципів концепції «Good Governance». Ефективне впровадження можливе за умови комплексних змін, які передбачають реорганізацію системи взаємодії держави та суспільства, запровадження партнерської комунікації, зниження рівня корупції, максимальної відкритості та прозорості публічних інституцій, правової обізнаності та компетенції громадян.

Список використаних джерел:

1. Dnirov O. Principles of good governance in the modern system of Ukrainian administrative law. *Entrepreneurship, economy and law*. 2021. No. 1. P. 114–118. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.19> (date of access: 11.03.2023).
2. Mazur O., Sokolovska O. Features of implementation of the newest management concepts: regional model of modernization of administrative processes in public authorities in conditions of digital transformation of society. *Public administration aspects*. 2020. Vol. 8, no. 5. P. 107–116. URL: <https://doi.org/10.15421/152099> (date of access: 11.03.2023).
3. Журавель Я. В. Вплив євроінтеграційних процесів на покращення ефективності організації діяльності органів виконавчої влади. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 34–36.
4. Магновський І. Й. Громадськість як одна із ключових складових здійснення публічної влади в Україні. *Наукові праці Національного університету “Одеська юридична академія”*. 2022. Т. 28. № 29. С. 144–151. URL: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i29.727> (дата звернення: 11.03.2023).
5. Розвиток місцевої демократії в Україні. *Рада Європи*. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/CEGG-PAD-on-Ukraine-Recovery-Strategy-in-LSG-area_UKR_FINAL.pdf (дата звернення: 11.03.2023).
6. Телешун С., Ситник С., Рейтерович І. Публічна політика в Україні: генерація нових смислів управління в контексті світових викликів (досвід євроінтеграції). *Глобалізований світ: випробування людського буття Міжнародна науково-теоретична конференція* : матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Житомир, 6–7 жовт. 2017 р. Житомир, 2017. С. 12–18.

Михайленко М. М.,
*аспірант кафедри управління охороною здоров'я
та публічного адміністрування
Національного університету охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика
м. Київ, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах санітарно-епідемічна безпека є важливою складовою національної безпеки кожної держави. Незважаючи на стрімкі глобалізаційні процеси у світі, спалахи епідемій відбуваються систематично, оскільки активне переміщення людей призводить до швидкого поширення хвороб. Такі ситуації підкреслюють той факт, що здоров'я населення є запорукою функціонування всіх важливих процесів у кожній державі. За сучасних комунікацій розповсюдження інфекційних хвороб зросло в рази. Щорічно у світі від інфекційних хвороб страждають понад 2 мільярди людей, з них помирають 17 мільйонів. У розвинутих країнах завдяки впровадженню вакцинації тривалість життя людей зросла на 25 років. Імунізація щорічно попереджає 2,5 мільйона смертей дітей. На підставі багаторічного досвіду імунопрофілактики, проведеної в багатьох країнах світу, ВООЗ розробила розширену програму імунізації для зниження інфекційної захворюваності, яка протягом останніх 20 років залишається незмінною, а саме: використання масової імунізації для зниження інфекційної захворюваності.

Боротьба з інфекціями, яких можна запобігти саме засобами імунопрофілактики, є однією з пріоритетних проблем як в Україні, так і у світі. Увесь світ давно визнав вакцинацію (імунопрофілактику) як стратегічний напрямок у захисті населення від інфекційних хвороб, оскільки йдеться про безпеку нації. Вакцинація спроможна захистити людину від будь-якої інфекції. А нехтування імунопрофілактикою – це шлях до епідемій, пандемій, спалахів різних інфекцій та зневага до інтересів держави.

Управління сферою охорони здоров'я є складовою публічного управління національною економікою, яке направлене на забезпечення соціального благополуччя нації, збереження та примноження трудового потенціалу шляхом підтримки здорового способу життя,

епідеміологічного нагляду, імунопрофілактики, реагування на небезпеки для здоров'я та надзвичайні стани в сфері охорони здоров'я, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

У свою чергу Богдан Б. В. зазначає, що «зі змісту ст. 30 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зрозуміло, що запобігання інфекційним хворобам є прерогативою держави, яка повинна забезпечувати планомірне науково обґрунтоване попередження, лікування, локалізацію і ліквідацію інфекційних хвороб» [1, с. 112]. Правові, організаційні та фінансові засади діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямованої на запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб людини, локалізацію і ліквідацію їх спалахів та епідемій, права, обов'язки та відповідальність юридичних та фізичних осіб у сфері захисту населення від інфекційних хвороб регулюються Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [5].

На виконання ст. 27 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [4], ст.ст. 1, 12, 13 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [5] та з метою забезпечення епідемічного благополуччя населення України та попередження інфекцій, керованих засобами специфічної профілактики, наказом МОЗ України від 16.09.2011 року було затверджено Календар профілактичних щеплень в Україні.

На національному рівні Кабінет Міністрів України розробляє і здійснює відповідні державні цільові програми, забезпечує фінансування та матеріально-технічне постачання закладів охорони здоров'я, підприємств, установ та організацій, залучених до проведення заходів і робіт, пов'язаних з ліквідацією епідемій, координує проведення цих заходів, а також вирішує інші питання у межах повноважень, визначених законом. До минулого року в Україні діяла Стратегія розвитку імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб, яким можна запобігти шляхом проведення імунопрофілактики, на період до 2022 року, затверджена відповідним розпорядженням КМУ від 27.11.2019 року № 1402-р [6].

Нині Міністерством охорони здоров'я України у співпраці з міжнародними партнерами розробляється подальша стратегія розвитку імунопрофілактики в нашій державі. Перша частина стратегії передбачена на короткостроковий період 2023–2024 рр., мета якої – запобігти смертності та інвалідності, зменшити захворюваність в Україні та відновити служби імунізації після війни. Друга частина – середньострокова та довгострокова, на період з 2025 по 2030 роки, яка передбачає поширення переваг імунізації для усього населення України в будь-якому віці для міцного здоров'я та благополуччя.

У серпні 2022 року у Львові відбулася спільна координаційна зустріч представників ВООЗ, Центру громадського здоров'я та фахівців відділів імунізації регіональних центрів контролю та профілактики захворювань МОЗ України, на якій обговорювались питання імунізації населення на національному та субнаціональному рівнях; бачення та перспективи імунізації до 2030 року; посилення можливостей із вакцинопрофілактики регіональних центрів контролю і профілактики хвороб та стан імунізації на глобальному, національному і регіональному рівнях. Захід проводився у партнерстві з Європейським Союзом.

Безумовно, сьогодні існують виклики, які впливають на реалізацію стратегії в країні. Це війна, пандемія COVID-19, спалах кору та поліомієліту, недовіра громадськості, реформи системи громадського здоров'я тощо.

Варто зауважити, що Європейським центром з профілактики та контролю захворювань (European Centre for Disease Prevention and Control, ECDC) у партнерстві з Департаментом здоров'я та безпечності харчових продуктів Європейської комісії (European Commission – Department on Health and Food SAFETY, DG SANTE) розроблено та впроваджено в дію Європейський інформаційний портал про вакцинацію (European Vaccination Information Portal, EVIP) – це вебсайт, що надає точні, об'єктивні й актуальні дані про вакцини та вакцинацію загалом. Європейський інформаційний портал вакцинації (ЄПІВ) – це ресурс для точної та актуальної інформації щодо різних вакцин, механізмів моніторингу безпечності вакцин, національних графіків вакцинації, який надає можливості біженцям з України, які перебувають та отримують тимчасовий захист у країні ЄС, мати доступ до служби охорони здоров'я цієї країни ЄС [2].

В свою чергу представництво ВООЗ в Україні за підтримки Європейського Союзу передало Міністерству охорони здоров'я України 59 автобусів, щоб допомогти зміцнити здійснення вакцинації під час війни. Автобуси укомплектовані мобільними виїзними бригадами та їздитимуть усіма регіонами, підконтрольними Уряду нашої країни, для здійснення вакцинації проти інфекційних захворювань, зокрема COVID-19, кору та дифтерії, з особливим акцентом на внутрішньо переміщених особах, уразливих групах населення, в т. ч. людях похилого віку та людях з хронічними захворюваннями, а також усіх, хто проживає у віддалених та важкодоступних регіонах. Отримані автобуси МОЗ розподілить між усіма обласними центрами контролю та профілактики хвороб [3].

Зниження рівня захворюваності на інфекції в країні, смертності та інвалідності внаслідок інфекційних хвороб шляхом державного регулювання профілактики інфекційних хвороб створює умови для

забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя держави, і є стратегічно важливим пріоритетним завданням галузі охорони здоров'я. Матеріальні збитки, соціальні та медичні наслідки інфекційних захворювань свідчать, що систематична імунізація населення має бути загальнодержавною справою, враховуючи військові події, міграційні процеси в державі, величезні стреси в суспільстві, падіння економіки тощо.

Список використаних джерел:

1. Богдан Б. В. Правове регулювання заходів щодо протидії інфекційним хворобам. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.* 2020. Том 31(70). № 4. С. 111–116.

2. Інформація про вакцини для біженців з України. URL: <https://vaccination-info.eu/en/informaciya-pro-vakcini-dlya-bizhenciv-z-ukraini>

3. Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: [https:// www.moz.gov.ua](https://www.moz.gov.ua)

4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>

5. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 р. № 1645-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

6. Про схвалення Стратегії розвитку імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб, яким можна запобігти шляхом проведення імунопрофілактики, на період до 2022 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-2019-%D1%80# Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-2019-%D1%80#Text)

Науменко В. Д.,

*аспірант другого року навчання
спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування
кафедри публічного управління та економіки
Навчально-наукового інституту управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Документом, що прямо стосується стратегічного планування в Україні є Указ Президента України «Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України» 9 квітня 1997 року № 314/97 [1]. Він став логічним продовженням виступів Президента України Л. Кучми у 1994 р. та подальших років і визначав фактичні та прогнозовані показники соціально-економічного розвитку держави. На жаль, були не виконані положення Указу Президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» [2]. Наслідками недотримання цілей зазначеної стратегії стала Революція Гідності у 2014 році.

З 2015 року був остаточно закріплений європейський вектор розвитку в Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [3]. Дана стратегія була розроблена у відповідності до стратегії європейського союзу «Європа 2020» [4]. У європейській та в українській стратегіях окреслено напрями соціально-економічного розвитку Європи та України відповідно.

Конкретні напрями реалізації соціально-економічного розвитку у контексті децентралізації були визначені Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 385 [5]. Нажаль, у більшості своїй зазначені напрями підвищення рівня життя окремої людини, незалежно від місця її проживання, практично не були реалізовані. Фінансуванням напрямів соціально-економічного розвитку регіонів у відповідності до розроблених стратегій розвитку регіонів виконував Державний фонд регіонального розвитку [6]. До 2015 року на жаль кошти розподілялися на розвиток регіонів у ручному режимі, після внесення поправок у 2015 році було застосовано розподіл коштів у відповідності до кількості населення регіонів та регіонального ВВП.

Однак кошти вже на регіональному рівні розподілялися в ручному режимі. Крім зазначеного, регіони не були готові до розроблення та реалізації проектів, які дійсно сприяли б соціально-економічному розвитку регіонів. Подані на фінансування проекти у більшості своїй були дрібними.

Щодо стратегічного галузевого планування, то галузеві міністерства активізували свою діяльність та розробили нові, або модернізували діючі стратегії розвитку підпорядкованих видів економічної діяльності. Однак, ці зміни все ж таки торкнулися не усіх видів діяльностей. Тому позитивними кроками було розроблення проекту Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» у 2018 році [7].

У 2020 році у відповідності до оновленої стратегії «Європа 2030» [8] була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» [9], а у 2021 році – «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» [10].

Отже, в Україні відбулися якісні зміни в контексті стратегічного планування соціально-економічного розвитку нашої держави. У подальшому потрібно скорегувати на рівні міністерств та відомств, а також на рівні регіонів відповідні стратегії розвитку усіх видів економічної діяльності та регіонів.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України» від 9 квітня 1997 року № 314/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314/97#Text>

2. Указ Президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» від 28 квітня 2004 року № 493/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493/2004#Text>

3. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

4. EU (2014). Europe 2020. URL: https://web.archive.org/web/20101224105157/http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п#Text>

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання державного фонду регіонального розвитку» від 18 березня 2015 р. № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/196-2015-п#Text>

7. Проект Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року» від 07.08.2018 року № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>

8. EU (2019). A Sustainable Europe by 2030. URL: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_en

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text>

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-32>

Охонько С. М.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ

Україна стикається з великими масштабами корупції, що призводить до серйозних наслідків, тому державні інституції повинні постійно аналізувати її причини, включаючи соціально-економічні, організаційно-правові, психологічні та інші чинники.

Серед таких чинників виникнення й існування корупції у представницьких органах влади є:

- недопрацювання представницьких органів влади під час розроблення та проведення соціально-економічних реформ;

- невідповідна якість антикорупційних законів, інших нормативно-правових актів;

- наявність неофіційного варіанту дій, який замінює надієвий регуляторний механізм економічних процесів, і який може бути ефективнішим, хоча не завжди відповідає закону і може призводити до корупційних практик та інших негативних наслідків;

- незацікавленість деяких політичних лідерів у проведенні антикорупційних реформ;

- моральна деградація деякої частини населення;
- недостатня ефективність правоохоронних органів у запобіганні корупції та застосуванні належних санкцій щодо порушників [2, с. 99].

Поширення корупції в Україні пояснюється відсутністю стійких демократичних традицій, відсутністю досвіду громадського контролю над владою, неприйняттям корупційних практик як неприпустимого засобу вирішення проблем, законодавчими прогалинами, неефективністю публічного управління та тіньовим характером економіки.

Корупція у представницьких органах влади проявляється у використанні посадових повноважень політичними та державними діями з метою досягнення політичних цілей, таких як утримання та зміцнення влади, розширення повноважень або з метою збагачення. Корупція полягає у зловживанні владою та відкритому порушенні етичних і правових норм [1].

Корупція в представницьких органах влади впливає на політичну сферу та порушує принципи формування та функціонування владних інститутів. Вона змінює сутність політичної влади, знижує рівень її легітимності як усередині країни, так і на міжнародній арені. Крім того, корупція породжує відчуження влади від народу, дестабілізує політичну ситуацію та підпорядковує державну владу приватним і корпоративним інтересам, зокрема корумпованим групам.

Корупція призводить до того, що основна мета державної політики, яка полягає у захисті загальносуспільних інтересів, деформується на користь приватних та групових інтересів. Це призводить до падіння авторитету держави та зростання недовіри громадян до представницької влади. Відповідно, влада не сприймається громадянами як інструмент захисту їх прав та інтересів, а як загроза їхнім правам та свободам.

У зв'язку з постійним зростанням корупції у світі, світове співтовариство шукає ефективних заходів для боротьби з корупцією у представницьких органах влади. Існують чотири основні напрямки дій для боротьби з корупцією у представницьких органах влади. Першим є проведення міжнародних конференцій та самітів для обговорення питань, пов'язаних із боротьбою з корупцією. Другим є прийняття глобальних та регіональних нормативних документів, які встановлюють стандарти для антикорупційної політики. Третім є створення наднаціональних об'єднань та інститутів для боротьби з корупцією. Четвертий напрямок – розробка методик виміру та індикаторів корупції, що дозволяє здійснювати моніторинг та оцінювання ефективності заходів боротьби з корупцією.

Комплексне впровадження цих заходів дозволяє створити відповідні нормативні, інституційні та процесуальні умови для успішного запобігання та протидії корупції на міжнародному рівні.

Національне законодавство поступово зміцнює нормативне регулювання боротьби з корупцією у представницьких органах влади.

Історія антикорупційної політики в Україні включає п'ять етапів:

- з 1991 по 1995 рр.: визнання наявності корупції у владі,
- з 1996 по 2005 рр.: створення закону про боротьбу з корупцією та антикорупційних підрозділів у правоохоронних органах,
- з 2006 по 2013 рр.: період недостатньої уваги до запобігання корупції
- з 2014 по 2021 рр.: впровадження електронного декларування та антикорупційних інституцій у кожному органі влади;
- з 2022 по теперішній час: розробка особливостей запобігання корупції в умовах воєнного стану.

Така періодизація ґрунтується на законодавчих змінах та міжнародних угодах щодо боротьби з корупцією, які передбачають зміну пріоритетів у політиці протидії корупції, узгодження законодавства, та визначення корупційних дій.

Загалом законодавство України у сфері протидії корупції відповідає європейським стандартам, але його реалізація є важкою через відсутність належно розроблених механізмів контролю та реалізації заходів протидії корупції. Також відзначається низький рівень ефективності взаємодії між державою та міжнародними інститутами з протидії корупції та неурядовими організаціями, які ведуть моніторинг політичних та економічних процесів в Україні [3, с. 154].

Щоб забезпечити успішне запобігання корупції у представницькій владі, необхідно зменшити корупційний простір у державі. Це можна зробити за допомогою таких заходів:

- дотримання антикорупційного законодавства;
- активна позиція всього депутатського корпусу щодо боротьби з корупцією;
- партнерство між владою і громадським суспільством у мінімізації корупційних проявів;
- перетворення корупції на сферу підвищеного ризику та низької рентабельності;
- забезпечення правових умов для інформаційної прозорості та відкритості діяльності влади та встановлення громадського контролю над нею.

Антикорупційна програма повинна охоплювати різноманітні типи заходів:

- етичні, які спрямовані на формування етичної культури в органах влади та у громадськості;
- кадрово-фінансові, які стосуються питань відбору та оцінки діяльності працівників органів влади, контролю за їх доходами та витратами;
- процедурні, які передбачають унормування та оптимізацію процесів діяльності органів влади;
- адміністративно-управлінські, які стосуються питань організації та управління антикорупційною політикою, взаємодії з громадськістю, міжнародними організаціями тощо;
- правові, які передбачають розробку та удосконалення законодавства, його виконання та забезпечення ефективної роботи правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Каздобіна Ю. Бачення норм етики для депутатів місцевих рад: на крок ближче до розвиненої демократії. *УНЦПД, Research Update*. 2016. № 6(759). Url.: <http://www.ucipr.org.ua/ua/med-a/research-updates/bachennya-norm-etiki-dlya-deputat-v-m-scevih-rad-na-krok-blizhche-do-rozvineno-demokrat>
2. Ченшова Н. В., Шпилька Л. О. Сучасний стан, перспективи розвитку і вдосконалення антикорупційної політики в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія : Право*. Ужгород : Гельветика, 2017. Т. 2. Вип. 43. С. 98–102.
3. Hoхhaj A. *The EU Anti-Corruption Report: A Reflexive Governance Approach*. New York, 2020. 236 p.

Павлів О. В.,

*аспірант інституту державного управління
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕВАГИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

На сьогоднішній день все більшого розвитку набула реформа децентралізації влади. Її необхідність була обумовлена потребою передачі державою своїх повноважень місцевому самоврядуванню із врахуванням досвіду зарубіжних країн. Дана реформа ґрунтується на відмові від загальних аспектів вирішення питань місцевого рівня, притаманним діяльності державним органам виконавчої влади. Натомість пропонується враховувати усі місцеві особливості та фактичні потреби територіальних громад, що притаманно роботі якраз органам місцевого самоуправління, підвідомчим територіальним громадам.

Мета реформи – формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Реформа передбачає відповідальність органів місцевого самоврядування перед жителями – за ефективність своєї роботи, а перед державою – за її законність [3].

Зважаючи на стан реформування земельних відносин та зважаючи на значне збільшення повноважень органів місцевого самоврядування, на даний час доволі гостро постає проблема, пов'язана із їх співпрацею в процесі виконання органами державної влади своєї контрольно-наглядової діяльності. Подібна співпраця виникає тільки в процесі здійснення контролю за реалізацією делегованих повноважень. Варто зазначити, що на сьогоднішній день не здійснюється контроль, який спрямований на підтримку рівноваги між інтересами органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Така ситуація призводить до зростання появи корупційних ризиків. Наприклад, жоден орган державної влади на даний час не контролює ступінь законності ухвалених органами місцевого самоврядування рішень у сфері земельних відносин. Водночас, через відсутність земельних

структурних підрозділів у районних державних адміністраціях не можливо здійснювати контроль за реалізацію всенациональних цільових планів розвитку земельних відносин. На сьогоднішній день Держгеокадастр – це єдина установа, наділена повноваженнями здійснення контролю за дотриманням законодавчих вимог у сфері земельних відносин.

На Держгеокадастр покладено реалізацію державної політики у сфері земельних відносин, упровадження засад стратегічного менеджменту в систему управління у сфері використання й охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності, а також забезпечення оптимального використання земель, зокрема з урахуванням регіональних програм і планів розвитку територій, генеральних планів населених пунктів, підвищення рівня прозорості та публічності під час формування та реалізації державної земельної політики, здійснення розпорядження землями сільськогосподарського призначення державної власності відповідно до закону, державний нагляд (контроль) в агропромисловому комплексі в частині дотримання вимог земельного законодавства, використання й охорони земель усіх категорій і форм власності, підвищення рівня родючості ґрунтів, проведення рекультивациі, підвищення рівня обізнаності населення, землевласників і землекористувачів щодо проблем деградації земель та сталого землекористування тощо [4, с. 14].

Варто зазначити, що у вітчизняній законодавчій базі немає конкретного трактування сутності поняття «наділення повноваженнями». Зокрема, відповідно до Конституції України, «органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади» [2], проте, ми підтримуємо думку деяких вчених, що дане поняття є рівнозначним терміну «надані повноваження». Натомість Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5] містить поняття «делеговані повноваження», що відповідає Європейській хартії місцевого самоврядування, яка передбачає можливість «надання органам місцевого самоврядування відповідно до закону повноважень для виконання конкретних завдань», в той час коли ч. 5 цієї ст. 4 вже передбачена «можливість делегування повноважень органам місцевого самоврядування яким-небудь центральним або регіональним органом влади» [1].

Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що у розвитку земельних відносин у контексті реформування місцевого самоврядування на сьогоднішній день найбільш гостро постають проблеми, пов'язані із:

- нестачею висококваліфікованих фахівців в сфері управління земельними відносинами;

- недостанім матеріально-технічним забезпеченням та контролем за охороною земельних ресурсів;
- наявністю фактів незаконним заволодінням земельних площ;
- браком оперативних інформаційних даних щодо користувачів і власників земельних площ;
- наявністю недоліків у законодавчій базі стосовно передачі земельних ресурсів, які перебувають у комунальній власності у володіння та користування;
- несприятливим інвестиційним кліматом та недостанім досвідом в сфері залучення інвестицій в сфері земельних відносин.

На нашу думку, в умовах сьогодення найбільше зусиль варто спрямувати на вирішення останньої проблеми, оскільки розвиток локального виробництва і аграрної сфери дозволить збільшити кількість робочих місць, збільшити надходження до місцевого бюджету та покращити рівень суспільного добробуту. А це, в свою чергу, потребує певних капіталовкладень, які починаються із виділення земельних площ, а від міри володіння місцевим самоврядуванням інформаційними даними щодо стану та кількості земельних ресурсів залежить й рівень інвестиційної привабливості самого місцевого самоврядування. Дані чинники можуть значно позначитися на зменшенні міграційних процесів з сільської місцевості. Однак інвестори мають закритий доступ до інформаційних даних щодо роботи місцевих бізнесменів, що унеможлиблює проведення ними оцінювання привабливості для інвестування як в регіональний, так і галузевий розвиток. Водночас перешкоджає цьому і високий рівень бюрократизму та корупційних явищ у сфері земельних відносин.

Отже, можна виокремити певні переваги реформування місцевого самоврядування у контексті розвитку земельних відносин, зокрема:

1. Налагодження здійснення ефективного контролю за надходженням грошових ресурсів від плати за користування земельними ресурсами.
2. Поновлення здійснення індексації нормативного оцінювання земельних ресурсів в грошовому еквіваленті та визначення коефіцієнту індексації із врахуванням фактичного індексу інфляції.
3. Удосконалення бюджетного планування.

Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновку, що на сьогоднішній день доволі активно проводиться реформування місцевого самоврядування в Україні у контексті збільшення повноважень органів місцевого самоврядування в частині визначення на практиці прав власності на земельні ресурси, розвитку земельних відносин, здійснення контролю за якістю користування земельними ресурсами та надання права населенню ними розпоряджатися. Така

реформа дасть можливість ефективно розвивати території, покращити рівень суспільного добробуту та зберегти якість земельних ресурсів, а також збільшити надходження до місцевого бюджету та надати кожному громадянину можливості здійснення контролю за якістю користування земельними ресурсами.

Список використаних джерел:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Проніна О. В., Григор'єва Л. М. Земельна децентралізація в Україні: переваги і недоліки. *Public Administration and Regional Development*. 2021. № 4. С. 1022–1050.

4. Проніна О. В. Розширення повноважень об'єднаних територіальних громад у сфері земельних відносин (на прикладі Херсонської області). *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. № 1. С. 1–17.

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Петренко В. П.,

*доктор економічних наук,
професор кафедри публічного управління і адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету
нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

Марич В. Ф.,

*аспірант кафедри публічного управління і адміністрування
Івано-Франківського національного технічного університету
нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна*

НООСФЕРА В. І. ВЕРНАДСЬКОГО І УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В ЛЮДСЬКИХ СПІЛЬНОТАХ «ДИКТАТУРИ РОЗУМУ»

Запропоноване 100 років тому французьким математиком і філософом Е. Леруа (*Édouard Louis Emmanuel Julien Le Roy*) разом з палеонтологом Т. де Шарденом (*Pierre Teilhard de Chardin*) поняття «ноосфера» було розвинуто до рівня сучасної наукової концепції В. І. Вернадським, який наголосив на тому, що саме діяльність розуму повинна стати ключовим чинником розвитку системи «людина – суспільство – природа». Висновок вченого про те, що «Могутність людства пов'язана не з матерією, а з мозком, з розумом і спрямованою цим розумом розумовою працею», а людина з її інтелектом «... може і повинна своєю працею і розумом перебудовувати область свого життя, перебудовувати докорінно порівняно з тим, що було раніше» [1, с. 179] слід вважати фундаментом сучасної науки належного врядування і управління сталим розвитком людства.

Хоча згідно джерела [2] В. Вернадський «... не раз заявляв, що рано чи пізно людство прийде до того, що при владі будуть стояти не найсильніші, а найрозумніші», умови для реалізації його передбачення щодо формування цивілізацією «диктатури Розуму» і розвитку системи «природа – суспільство» виключно на основі домінування розуму людини ще не склалися.

Оскільки саме інтелект людини виступає джерелом і носієм її переконань, цінностей та цілей існування і діяльності, то сучасний стан взаємовідносин між людськими спільнотами держав визначається станом інтелекту їх керівних еліт і посполитого населення. При цьому, ідеологічні переконання, життєві цінності і культурні виміри людських

ресурсів, які описуються моделями східної (X-матриця з ідеологемами комунітарності, централізованого управління, редистрибуційної економіки) і західної (Y-матриця з ідеологемами індивідуальності, федералізації управління, ринкової економіки) інституціональних матриць [3] або їх комплементарними варіантами [4], залишаються альтернативними.

Проте, запропонована в роботі [5] модель інституціональної мегаматриці інтерпретує сучасні країни не за приналежністю їх людських ресурсів виключно до ідеологічних альтернатив, а за можливістю формування та існування т. зв. змішаних укладів з різними варіантами домінуючих і комплементарних форм політико-управлінсько-економічних взаємин. Тоді, в просторі мегаматриці будь-яка сучасна державна спільнота інтерпретується моделлю множин людей, якими сповідуються фундаментальні ідеологеми т. зв. «східної» чи «західної» матриць, або їх комплементарних варіантів.

При цьому, приналежність державної і суверенної спільноти людей до тієї чи іншої моделі взаємин визначається діючими інтелектуальними домінантами, способом мислення і ментальності, переконань, досвіду, освіти та життєвих цінностей людських ресурсів, які доцільно інтерпретувати т. зв. соціальним інтелектом, під яким розуміється «... – відносно стійка форма спільної розумової діяльності (здатності) людей, що виявляється в їх загальній творчості, виробленні і реалізації рішень, розумінні ними самих себе, інших людей і спільнот, навколишнього світу» [6]. Отже, саме соціальним, «інтегральним» [7] або ще «колективним» [8] інтелектом формується психологічно-ментальний фундамент взаємовідносин як між групами і спільнотами людей як в окремих державах, так і між множинами людей однієї державної спільноти з множинами інших державних спільнот.

В результаті, взаємостосунки між людьми всіх можливих множин формуватимуться або на основі взаєморозуміння, співпраці і гармонізації (члени множин сповідують однакові ідеологеми), або конфронтації заперечення, протистояння і дисгармонічності (члени множин сповідують альтернативні ідеологеми), або формування прийнятних для більшості в цих множинах змішаних варіантів.

Очевидно, що раціональне, результативне і ефективне співіснування самих різних людей і людських спільнот визначається соціальним, інтегральним, колективним інтелектом, а мислення будь-якої наділеної інтелектом особистості чи їх груп є процесом використання ресурсу множини N елементарних носіїв ординарного, неординарного чи елітного інтелекту, розділеного за ідеологічними, політичними, професійними, економічними і т. п. стразами та інтересами. Припустивши, однак, що всі N носіїв є розумними людьми, слід

задатися питанням чому їх інтелектом досить часто генеруються нераціональні, неправильні, невірні, шкідливі, злочинні і т. п. інтелектуальні продукти-рішення, які шкодять чи загрожують навіть існуванню їх авторів.

Відповідь на це питання дає відома модель «Квадрант К. Чіполла» [9], яка диференціює людей за орієнтованістю їх інтелекту і мислення на отримання вигід і благ або «для себе», або «для інших». Використання цієї моделі в [10] дозволило інтерпретувати множину N сумою підмножин N_{SMT} , N_{KND} , N_{BND} , N_{STP} , де N_{SMT} – підмножина розумних людей, які «... роблять добро для інших, водночас роблячи добро для себе (виграш-виграш)», N_{KND} – підмножина добрих людей, які «Роблять добро для інших, нехтуючи тим, щоб робити добро для себе (виграш-програш)», N_{BND} – підмножина злочинців, які «Роблять зло іншим, одночасно роблячи добро для себе» і N_{STP} – підмножина дурнів, які «... наносять збитки, не отримуючи вигоди. Блага знищуються, суспільство бідніше» [11].

Оскільки в роботі [9] проф. К. Чіполла запропонував оцінювати добробут суспільства не «через благополуччя окремої людини» (the welfare of the individual), а «... як алгебраїчну суму індивідуальних станів» (... as the algebraic sum of the individual conditions) [12], він прийшов до висновку, що в країнах з високим рівнем добробуту «...розумні люди спромоглися тримати тупих на прив'язі», створивши тим самим умови для позитивних змін в їх соціально-економічному розвитку. В країнах, в яких суспільство дозволяє проникати у владу «дурням» і «бандитам», внаслідок діяльності останніх спостерігаються стагнація і деградація економіки з негативними наслідками для добробуту і розвитку.

Таким чином, стан добробуту і розвитку суспільства визначається самим суспільством, оскільки прихід до влади «дурнів» і «бандитів» є наслідком того, що «розумні» і «добрі» не змогли організуватись, виробити і реалізувати раціональні рішення щодо формування влади без асоціальних «інтелектуалів».

Виходячи з того, що в низці досліджень [для прикладу, 11] доведено, що в інтелекті будь-якої людини є присутніми всі 4 складові розумності, доброти, схильності до злочинних дій і дурості, а інтелект окремишньої i -тої особистості визначається сумою цих складових $I_i = I_{iSMT} + I_{iKND} + I_{iBND} + I_{iSTP}$, то цілком припустимо в першому наближенні представити соціальний інтелект будь-якої спільноти людей множиною N як суму індивідуальних інтелектів $\sum N_i(I_i) = \sum N_1(I_{iSMT}) + \sum N_2(I_{iKND}) + \sum N_3(I_{iBND}) + \sum N_4(I_{iSTP})$, де N_1 , N_2 , N_3 і N_4 – кількість носіїв в множині N з відповідними домінантами в їх

інтелектуальних портретах розуму (*SMART*), доброти (*KIND*), зла (*BANDIT*) чи дурості (*STUPID*).

В цьому випадку умова В. Вернадського щодо забезпечення в будь-якій спільноті людей множиною N «диктатури Розуму» може бути сформульована як забезпечення в цій множині відношення між кількістю носіїв інтелектуальних домінант $N_1 > N_2 > N_3 > N_4$, забезпечення якого є пріоритетним обов'язком спільної інтелектуальної дії представників підмножин N_1 і N_2 проти намагань і прагнень N_3 і N_4 , як це і було обгрунтовано в [12].

Список використаних джерел:

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / предисловие Р. К. Баландина. М. : Айрис-пресс, 2004. 576 с.

2. 18 цікавих фактів про Вернадського. *Факти про все на світі*. URL: <https://faktypro.com.ua/page/18-czikavikh-faktiv-pro-vernadskogo>

3. Kirdina-Chandler S., Sandstrom G. Institutional Matrices Theory as a Framework for both Western and Non-Western People to Understand the Global Village. “*Non-Western Challenges to Western Social Theory*” (RC16). *World Congress Of Sociology. International Sociological Association. July 11–17, 2010. Gothenburg, Sweden*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/46446933>

4. Панасюк Р. В., Петренко В. П., Попова Х. О., Ясінська Й. Реінжиніринг менталітету людських ресурсів – обов'язкова складова процесу успішного управління змінами в соціально-економічних системах. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. June 2018. 5(17), Vol. 1. С. 60–68. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/01062018/5662

5. Dzvinchuk D. I., Petrenko V. P., Orliv M. S., Molodtsov O. V. Modelo tridimensional da matriz institucional como ferramenta metodoloxica para deseñar cambios institucionais. *Revista Galega de Economia*. 2020. Vol 29. No 1. Artigos, páxinas 1–15. DOI <https://doi.org/10.15304/rge.29.1.6236>

6. Каныгин Ю. М. Загадки интеллектуального бытия. Київ, 1977. 230 с.

7. Калініченко Л. Л. Фактори забезпечення інтегрального інтелекту колективу підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 3. С. 120–127.

8. Janssens M., Meslec N. and Leenders R. Th A. J. (2022). Collective intelligence in teams: Contextualizing collective intelligent behavior over time. *Frontiers in Psychology*. 13:989572. DOI: 10.3389/fpsyg.2022.989572

9. Cipolla, Carlo M. «The Basic Laws of Human Stupidity». *Whole Earth Review*, Spring 1987. pp. 2–7.

10. Куліковський Р. І., Петренко В. П., Хамчук Г. П. Інтелектокористування як головна умова раціонального використання ресурсів природи. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи: збірник матеріалів 13-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Хмельницький : ХНТУ, 2022. С. 94–97.

11. Cipolla Temperament Test. *IDRlabs*. URL: <https://www.idrlabs.com/>

12. Dmytro Dzvinchuk, Victor Petrenko, Mariana Orliv, Andriy Mazak, Iryna Ozminska, “Progressive Capitalism” by J. Stiglitz: Rethinking the Priorities of Its Formation, *Journal of Business and Economic Development*. 2019. Vol. 4. No. 4. pp. 128–133. DOI: 10.11648/j.jbed.20190404.11

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-35>

Русенко Н. В.,

аспірант Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського м. Київ, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ЗАГРОЗ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Наразі наше суспільство перебуває у надзвичайних умовах. Коли існують зовнішні загрози – внутрішні загрози займають другорядні позиції та відступають на задній план. Проте утримувати внутрішній фронт не менш важливо.

Без сумніву на сьогодні діяльність усіх державних органів має проводитися з урахуванням загальної геополітичної та внутрішньої державної обстановки. Крім того, ця діяльність має зосереджуватися виключно на аналітичному прогнозуванні, своєчасному виявленні та на попередженні і нейтралізації всіх зовнішніх і внутрішніх загроз.

Основні засади державної політики, що в своїй основі направлена на захист національних інтересів і гарантування захисту особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх ризиків відповідно до Конституції України визначає саме Закон України «Про національну безпеку України» [1].

Існують різні варіанти щодо трактування поняття «загрози» та законодавець пропонує вживати термін у такому значенні як «загрози національній безпеці – це наявні та потенційно можливі явища

і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України [2].

З точки зору політичної науки загрози слід розглядати як такі, що унеможливають діалог між учасниками внутрішньої політичної системи [3]. Демократичний діалог між політичними опонентами в умовах воєнного стану ускладнений, а тому учасникам внутрішньої політичної системи важливо вибудувати адекватні комунікаційні механізми. Координація дій учасників залежить від все стороннього усвідомлення масштабів агресії.

Загрози національним інтересам і національній безпеці існують у різних сферах діяльності та розвитку суспільства. Серед інших науковці зазначають як важливі загрози національній безпеці у внутрішньополітичній сфері.

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України у внутрішньополітичній сфері є: забезпечення неухильного додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина, захист конституційного устрою, вдосконалення системи політичної влади з метою зміцнення демократії, духовних та моральних підвалів суспільства; підвищення ефективності функціонування політичних інститутів влади; створення дійових, у тому числі судових, механізмів захисту конституційних прав людини та основних свобод; забезпечення політичної стабільності, громадянського миру та взаєморозуміння в суспільстві, запобігання проявам екстремізму; забезпечення прозорості в діяльності державних органів, прийнятті управлінських рішень, інформованості населення, зміцнення на цій основі його довіри до владних інститутів; створення повноцінного, ефективно діючого місцевого і регіонального самоврядування; формування і вдосконалення політико-правових, соціально-економічних та духовно-культурних засад етнопонаціональної стабільності, відпрацювання ефективних механізмів узгодження інтересів етнічних спільнот та розв'язання міжнаціональних суперечностей; забезпечення міжконфесійної стабільності та запобігання конфліктним загостренням на релігійній основі, недопущення протистояння різних церков, у тому числі щодо розподілу сфер впливу на території України [4].

Досліджувана сукупність органів державної влади і військових формувань, діяльність яких перебуває під контролем суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз називається воєнною організацією держави [2]. Така сукупність формує демократичну єдність воєнної та цивільної сторони і спрямовує державний механізм на досягнення найкращого результату у боротьбі з основними загрозами національній безпеці.

Проаналізувавши основні загрози національній безпеці, стабільності суспільства та безпеці всіх учасників політичного процесу в середині держави визначимо чотири групи загроз у внутрішньополітичній сфері.

До суспільно-політичних загроз відносяться: порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування чинного законодавства, прав і свобод людини і громадянина; порушення прав людини при проведенні виборчих кампаній; недостатня ефективність контролю за дотриманням вимог Конституції і виконання законів України.

До демографічно-соціологічних загроз відносяться: можливість виникнення конфліктів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин; радикалізація проявів екстремізму в діяльності деяких об'єднань національних меншин та релігійних громад.

До злочинних (направлених проти держави) належить загроза проявів сепаратизму в окремих регіонах України.

До ідейно-політичних загроз відноситься структурна та функціональна незбалансованість політичної системи суспільства, а саме нездатність окремих її ланок до оперативного реагування на загрози національній безпеці [5].

На нашу думку, зазначений перелік показує, що характеристика основних загроз у внутрішньополітичній безпеці України потребує більшої уваги з боку науковців, оскільки вона може мати більше деталізоване обґрунтування.

Таким чином виникає певна необхідність у подальшому вивченні і обґрунтуванні терміну «загрози у внутрішньополітичній сфері» як основної термінологічної категорії. Такі наукові пошуки сприятимуть у подальшій розробці ефективної системи протидії усім загрозам та ризиками, що виникають у внутрішньополітичній безпеці держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості. Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. 141 с.
2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T182469>
3. Циганов В. П. Політична безпека і безпечна політика: складові, ознаки, стан, тенденції. Київ : Ніка центр, 2006. 112 с.
4. Національна безпека України: 1994–1996 рр.: наукова доповідь НІСД. К. : НІСД, 1996. 200 с.
5. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. К. : Преса України, 2000.

Рябцев Г. Л.,

*доктор наук з державного управління, професор,
професор Києво-Могилянської школи врядування*

імені Андрія Мелешевича;

головний консультант

*Національного інституту стратегічних досліджень
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ І ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ

Стратегічне управління й планування, формування й реалізація політики на основі результатів її аналізу й комунікацій визначені основними напрямками діяльності органів державної влади [1]. Тому їхня неспроможність до здійснення такої діяльності є однією з найбільших загроз безпеці, загостренню якої сприяє наявність таких проблем:

1. Недостатній попередній аналіз ситуації, нечітке визначення проблем, формальне розроблення варіантів їхнього розв'язання. Регламентом [3] визначено базові концептуальні засади формування політики, але на практиці ці положення майже не застосовують. Зусилля виконавців спрямовані не на проєктування варіантів політики з вибором найприйнятнішого з-поміж можливих, а обґрунтування реакції на події, що відбулися. Заходи політики не спрямовують на досягнення чіткої мети і здійснюються безсистемно. Владні рішення ухвалюють у ручному режимі, без попереднього оцінювання ефективності, результативності, справедливості, здійсненності, на основі неповної і часто тенденційно підібраної інформації. Зростає «ефект запізнення». Показовим прикладом цієї «хвороби» є план [2], ухвалений «із доопрацюванням» 25 жовтня 2017 року, та опублікований лише на початку березня 2018 року, коли терміни виконання десятків завдань уже спливли.

2. Постійні зміни правового поля, функцій і повноважень органів влади. Стабільна й зрозуміла система розподілу функцій і повноважень центральних органів виконавчої влади досі відсутня. Їхня хаотична реорганізація призвела до зняття з контролю сотень завдань, визначених планами дій уряду та міжнародними зобов'язаннями. Постійні зміни правового поля фактично унеможливили належну реалізацію державних цільових програм та інвестиційних проєктів.

3. Розмита відповідальність за підготовку й реалізацію владних рішень. Через відсутність в Україні чітко визначених механізмів політичної відповідальності, керівники органів влади систематично порушують строки виконання завдань, визначених рішеннями Ради національної безпеки і оборони України, планами дій уряду, іншими документами та міжнародними зобов'язаннями. Незадовільною залишається взаємодія відповідальних виконавців під час вирішення комплексних завдань галузевого розвитку. Окремою загрозою національній безпеці є недостатня ефективність реалізації владних рішень.

4. Недостатня якість формування політики. Через непрофесіоналізм виконавців, невимогливість керівників, які задовольняються поверховим аналізом або замовляють підготовку рекомендацій, що приховують ризики ухвалення кон'юнктурних чи підтримуваних групами інтересів владних рішень, якість дотримання процедур аналізу політики є незадовільною. Плани роботи органів влади, як правило, передбачають не вирішення проблем, а розроблення проєктів документів, після підготовки яких завдання автоматично знімають із контролю, навіть якщо подані документи потребують доопрацювання. Причини зриву встановлених завданнями строків не аналізують. Типовим є їхнє необґрунтоване продовження, хоча в наступних періодах ресурсів на імплементацію перенесених завдань не передбачено.

5. Відсутність чітко визначених підходів щодо середньої довгострокового планування діяльності органів влади. Значна кількість проєктів владних рішень не містять фінансового обґрунтування й суперечать одне одному. За оцінкою автора, більше половини з понад 200 ухвалених в Україні документів програмного й прогностного спрямування не мають планів виконання, а близько 750 концепцій не узгоджені, а іноді суперечать одна одній. Попри це, кожний новопризначений керівник розпочинає свою діяльність із розроблення проєкта чергової стратегії, відмовляючись реалізовувати раніше ухвалені політики, програми й проєкти.

6. Неповна визначеність основних засад державної політики у сфері національної безпеки. У законі [4] згадані три фундаментальні національні інтереси України: державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України; сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в ЄС і НАТО, розвиток рівноправних

взаємовигідних відносин з іншими державами. Забезпечення національної безпеки має полягати в реалізації всіх згаданих інтересів. Проте закон спрямовано на реалізацію лише першого з них. Для інших не сформульовані ані цілі політики, ані завдання, функції й повноваження органів влади з їхнього дотримання, не розподілена відповідальність, не визначені механізми взаємодії між владою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства, не сформульовані вимоги до відповідних безпекових підсистем.

Таким чином можна констатувати:

1. Держава реалізує реактивну, а не превентивну політику, лише реагуючи на кризові явища, а не запобігаючи їхній появі. Правове поле, функції й повноваження органів влади постійно змінюють, руйнуючи інституційну пам'ять та унеможливаючи реалізацію тривалих політик, програм і проєктів. Відчувається нестача узгоджених дій недостатнє координування діяльності. Швидкі, непрогнозовані зміни зовнішнього середовища загрожують втратою координованості дій суб'єктів політики в досягненні спільних цілей.

2. Важливо зберегти спроможність держави виробляти дієву державну політику, яка б виключала втручання в діяльність бізнесу та інститутів громадянського суспільства, адміністративний вплив на них, проте чітко визначала пріоритети та формувала цілі розвитку суспільства, забезпечуючи належний захист національних інтересів.

3. Гібридні загрози стійкості функціонування держави обумовлюють необхідність формування її спроможності гарантовано виконувати життєво важливі функції та надавати послуги за будь-яких умов. Тому вбачається необхідним:

- забезпечити розроблення й прийняття закону, спрямованого на вирішення визначених вище проблем, а також посилення інституційної спроможності центральних органів виконавчої влади;

- гарантувати дотримання повного циклу аналізу політики під час визначення концептуальних засад її вироблення, зокрема вибору найкращих варіантів та інструментів політики, координування дій і забезпечення підтримки владним рішенням;

- оновити перелік документів програмного й прогнозного спрямування, затвердити методiku їхнього розроблення, привести їхнє ухвалення у відповідність зі середньостроковими можливостями бюджетів усіх рівнів;

- забезпечити розроблення, затвердження й реалізацію стратегічних планів роботи центральних органів виконавчої влади;

- організувати розроблення та впровадження системи оцінювання та управління ризиком;

– забезпечити систематичне визначення та оцінювання рівня національної безпеки з урахуванням наявних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання реформування державного управління України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>
2. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : постанова Кабінету Міністрів України від 25 жов. 2017 р. № 1106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лип. 2007 р. № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text>
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 чер. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-37>

Тессман А. А.,

аспірант

*Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

Тарасенко Т. М.,

доктор наук з державного управління, доцент,

*доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Останнім часом спостерігається зростання уваги до технологій штучного інтелекту (ШІ) в управлінні суспільними справами. Особливий інтерес становить питання можливостей використання ШІ в стратегічному плануванні розвитку територіальних громад.

Враховуючи те, що практика стратегічного планування за допомогою ШІ знаходить найбільше поширення в приватному секторі, актуальним є завдання вивчення існуючого досвіду у цій сфері.

До основних напрямів застосування ШІ в бізнес-секторі можна віднести фінансове планування на основі моделей ціноутворення, визначення перспективних напрямів інвестування, розподіл ресурсів, прогнозування продуктивності [1]. Найбільше впровадження ШІ відбувається в аналітиці та діагностиці як основи для прийняття більш зважених та оптимальних рішень. Роль ШІ в стратегічному плануванні зростає не лише в обслуговуванні етапів обробки, аналізу великих масивів інформації, але й в постійному моніторингу стратегічних планів. До основних переваг використання ШІ в компаніях відносять здатність відійти від стандартних рішень, більш повно визначати можливості, вишукувати більшу кількість стратегічних варіантів, підвищення ефективності управління ризиками, нейтралізації внутрішньополітичного впливу на прийняття рішень [5]. Особливе значення фахівці відводять розвитку форм прогнозного інтелекту як основи для кращих рішень [1].

Експерти відзначають, що сучасна практика виявляє лише перші кроки поширення ШІ в процесах прийняття стратегічних рішень. Враховуючи складність формування стратегій, роль фахівців у цій сфері, відзначається розуміння обмеженості задіяння інструментів ШІ на сучасному етапі та віддаленості перспективи повної автоматизації цього процесу [1].

Водночас аналіз різних джерел виявляє популяризацію проєктів, орієнтованих на пропозицію послуг щодо автоматизації процесу корпоративного стратегічного планування індивідуально для кожної організації на основі ШІ, роботизованої автоматизації процесів (Robotic Process Automation), машинного навчання (Machine Learning) і обробки природної мови (Natural Language Processing) [4]. Загалом йдеться про швидке поширення ШІ в корпоративній індустрії та зауважується, що сьогодні не стоїть питання впроваджувати його чи ні, а в тому, щоб відповісти на питання «як і навіщо це робити?» [2]. Так, до основних помилок застосування ШІ в стратегічному плануванні відносять: відсутність стратегії та звернення до ШІ заради інноваційності; невдалий вибір технології втілення (немає універсального типу ШІ для вирішення всіх проблем), відповідно технічні особливості ШІ мають відповідати стратегії; нереалістичні очікування та неналежне запровадження ШІ, що передбачає відповідну структуризацію, контекстуалізацію, категоризацію інформації, яка подається для обробки (ШІ «потрібно навчити давати правильні відповіді та прогнози») [2].

Важливим видається висновок дослідників про приватну концентрацію ШІ в руках вузького кола гравців, необхідність посилення ролі уряду у фінансуванні досліджень, проектуванні ШІ та спрямування зусиль на потреби лікарень, муніципальних органів влади, надання послуг у сфері охорони здоров'я та соціального захисту населення [3]. Підтримуємо думку щодо значущості бюджетного фінансування досліджень ШІ, зосереджених на громаді, розвитку ШІ у єднанні з місцевими потребами, регіональними пріоритетами [3]. При цьому звертається увага на наявність певних проблем втілення технологій ШІ, що мало наслідком призупинення або повну заборону використання деяких видів технологій ШІ у великих містах США. Ці проблеми пояснюються тим, що таке впровадження часто відбувається без належного врахування потреб та цілей спільноти [3].

Отже, в умовах зростаючої невизначеності як особливості життя сучасного суспільства ускладнюється завдання стратегічного управління в публічній сфері. Подальший розвиток діяльності органів місцевого самоврядування передбачає належне орієнтування на **інноваційність та відкритість до змін**, що, безперечно, передбачає технологічну трансформацію публічної самоврядної влади. Відповідно зростаючої актуальності набуває дослідження технологій ШІ в місцевому самоврядуванні, зокрема в напрямі розробки стратегій розвитку громад, регіональних, місцевих програм соціально-економічного розвитку, цільових програм тощо. Серед очікуваних переваг такої практики можна передбачити можливість усунення неузгодженостей, попередження протиріч між національним, регіональним, місцевим рівнями формування та реалізації таких програм, підвищення рівня ефективності розподілу ресурсів. Перспективним видається посилення співробітництва органів публічної влади з приватним сектором, у тому числі, що стосується замовлення послуг у сфері розробки технологій ШІ для органів місцевого самоврядування як, наприклад, це відбувається в сфері послуг з управління е-репутацією [6–7]. Гострим є питання гармонізації технологій ШІ з завданнями соціального, економічного, гуманітарного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Atsmon Yuval. Artificial intelligence in strategy. January 11, 2023. *McKinsey & Company*. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/artificial-intelligence-in-strategy>
2. Challenge of the application of artificial intelligence (AI) in the strategic planning of companies. *Innova Nakasawa*. 15 de September de 2022. URL: <https://innovamas.nakasawaresources.com/en/challenge-of-the>

application-of-artificial-intelligence-ai-in-the-strategic-planning-of-companies/

3. Delgado Fernando A., Levy Karen. A Community-Centered Research Agenda for AI Innovation Policy. *Cornell Policy Review*. URL: <http://www.cornellpolicyreview.com/a-community-centered-research-agenda-for-ai-innovation-policy/?pdf=5956>

4. Is It Time to Reinvent Corporate Strategic Planning? *AI-Driven Strategic Planning*. URL: <https://ai-driven-strategy.com/>

5. Klein Florian, Becke Frank, Schühly Andreas, Tweardy John R. Intelligence gathering: Bringing AI technology into strategic planning. *Deloitte*. CFO Insights. June 2021. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/finance/Intelligence-gathering-Bringing-AI-technology-into-strategic-planning.pdf>

6. Тарасенко Т. М. Запровадження інноваційних технологій управління репутацією органів місцевого самоврядування: теорія та практика. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 158–164. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/28-2022/32.pdf>

7. Тарасенко Т. Теоретичний та практичний аспекти розвитку сфери послуг з управління е-репутацією органів місцевого самоврядування (на прикладі досвіду Франції). *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. м. Дікірх (Люксембург): ГО «ВАДНД», 07 серпня 2022 р. С. 72–76. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-23.pdf>

Хар М. І.,

*аспірант кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МІСТОБУДІВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Останніми десятиліттями провідні світові держави зрозуміли особливе значення міст під час процесу розвитку сучасної держави, безумовний аргумент цього – визнання європейської спільноти міської політики як гаранта результативного й гармонійного зростання регіонів. Варті уваги проблеми містобудування і в Україні в період глобалізаційних процесів, що характеризуються соціально-економічними, політико-правовими, функціонально-територіальними, екологічними чинниками та обставинами інвестиційного процесу, істотними змінами в системі суб'єктів містобудівної діяльності та їхніх взаємних зв'язків, а в наслідок цього притаманні зміни концепції містобудівного управління.

Містобудівна діяльність, як видно із зазначеного, – складний вид суспільно-корисної праці, учасниками котрої є багато суб'єктів, які мають різний правовий статус, впроваджуючи його по відношенню до розгалуженої системи вищеназваних об'єктів. Зважаючи на це, наше наступне завдання – конкретизація напрямів містобудівної діяльності, які відображають усе її різноманіття.

Нині діяльність місцевих органів виконавчої влади, уповноважених органів містобудування та архітектури скерована на розв'язання найактуальнішої проблематики стосовно планування територій, гарантування стабільного розвитку населених пунктів та їхніх систем, покращення просторового середовища життєдіяльності жителів області, збереження раціонального застосування природного потенціалу, розв'язання головних соціально-економічних та інженерно-технічних проблем містобудування.

Головне завдання органів влади – забезпечити сталий соціальний, економічний та екологічно-збалансований розвиток населених пунктів та територій, спрямований на формування економічного потенціалу, досконалого життєвого простору для нинішнього та подальших поколінь на базі раціонального застосування потенціалу, покращення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, покращення обставин

проживання, відпочинку та оздоровлення, збереження та зростання біологічного різноманіття та культурних надбань.

Для формування повноцінного життєвого середовища необхідно проводити його планування і забудову відповідно до законодавства, державних норм, правил і стандартів, затверджених генеральних планів, іншої містобудівної документації, тому питання розроблення нової або оновлення існуючої містобудівної документації і, відповідно, фінансування цих робіт повинно бути пріоритетним [1].

Найважливіші дії відповідно до містобудівної діяльності повинні належати державі, яка забезпечує аналіз стану містобудування, прогнозування його розвитку; підготовку, затвердження та реалізацію державних, регіональних і місцевих містобудівних програм, містобудівної документації; координацію взаємодії учасників містобудівного процесу; проведення державної експертизи містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів; розробку і затвердження державних стандартів, норм і правил; контроль за дотриманням містобудівного законодавства, державних стандартів, норм і правил, затвердженої містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів, раціональним використанням територіальних і матеріальних ресурсів при проектуванні та будівництві; ліцензуванні спеціальних видів робіт у проектуванні та будівництві.

Державне регулювання у сфері містобудівної діяльності полягає у [2, с. 157]: плануванні територій на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях; аналізі стану містобудування, прогнозуванні його розвитку; підготовці, затвердженні та реалізації державних, регіональних і місцевих містобудівних програм, містобудівної документації; координації взаємодії суб'єктів містобудівної та архітектурної діяльності; наданні вимог щодо урахування державних інтересів під час розроблення містобудівної документації; проведенні експертизи містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів; розробці і затвердженні державних стандартів, норм і правил; контролі за дотриманням законодавства у сфері містобудування, державних стандартів і норм, вимог вихідних даних, затвердженої містобудівної документації та проектів конкретних об'єктів, раціональним використанням територіальних і матеріальних ресурсів при проектуванні та будівництві; контролі за дотриманням вимог щодо охорони культурної спадщини та збереженням традиційного характеру середовища населених пунктів; ліцензуванні певних видів господарської діяльності у будівництві в порядку, встановленому законом.

Сучасна система управління містобудуванням потребує поєднання як планування, так і регулювання [1, с. 85]. У процесі планування

розвитку міста на рівні містобудівної системи (локальної чи регіональної) регулювання діяльності здійснюється за допомогою традиційного генерального плану населеного пункту, що періодично актуалізується та є інструментом управління держави, а також органів місцевого самоврядування у містобудівній сфері.

Конфлікти навколо будівництва в Україні слугують ознакою кризи моделі управління містобудівним процесом, яка є неповноцінною і як результат – конфлікти навколо проектів забудови пояснюються системними причинами без розв'язання яких використання території України в цілому та її міст зокрема приречене мати хаотичний та непередбачуваний характер. Створення ефективного нормативно-правового механізму, який відповідає сучасним вимогам містобудування, є неодмінною умовою забезпечення державного регулювання в цій сфері.

Отже, створення і впровадження нормативного регулювання містобудівної діяльності відбувається в нерозривному зв'язку з необхідністю перегляду завдань державного регулювання. Подальший розвиток нормативної бази здійснюватиметься на засадах: врахування вимог до містобудівної діяльності; обмеження обсягу і змісту державних норм потребами управління, місцевих умов, економічних, географічних, історико-культурних та інших особливостей, традицій, вимог населення, тощо, можуть встановлюватися більш детальні вимоги в межах чинного законодавства та без протиріччя державним нормам; встановлення державними нормами граничних значень містобудівних параметрів.

Таким чином, державне регулювання містобудівної діяльності визначається, як метод управління розвитком територій, що віддзеркалює комплексну взаємодію організаційних, соціальних, економічних заходів, які функціонують на правовій базі та гарантують діяльність містобудівного процесу, найкраще досягнення мети й завдань містобудівної політики. Покращення державного регулювання містобудівної діяльності має відбуватися разом із застосуванням усього інструментарію механізму управління – адміністративного, нормативно-правового, економічного та соціального. Щоб вирішити питання забезпечення населених пунктів містобудівною документацією, потрібно надавати відповідну цільову державну підтримку під час розробки генеральних планів, а також під час спрощення й здешевлення процесу їх розробки для сільських населених пунктів, де невелика кількість мешканців.

Список використаних джерел:

1. Ключниченко Є. Є. Управління містом : навч. посіб.. К. : КНУБА, 2003. 260 с.
2. Чепелевський Ю. Л. Вплив державного регулювання на розвиток містобудівної діяльності. *Молодий вчений*. 2017. № 3(43). С. 155–159.

НАПРЯМ 12. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ У СФЕРІ ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-39>

Васильєва І. В.,

*молодший науковий співробітник відділу геоекології
та пошукових досліджень*

*Інституту геологічних наук Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ВІДХОДИ ВУГЛЕВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ. ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

На сьогоднішній день шахтарські регіони з їх підприємствами вугільної промисловості класифікуються як зони підвищеної екологічної небезпеки. Однією з головних її складових є величезні об'єми гірських порід, які десятиліттями складали на шахтних териконах, і які зараз виділяють в атмосферу до 70 тис. т шкідливих речовин на рік. До того ж полігони і терикони відходів займають площу близько 165 тис. га, а це близько 2,5% території України. За даними екологічних досліджень, щорічно на кожного українця припадає понад 95 кг шкідливих речовин.

У зв'язку з діяльністю вугледобувних підприємств екологічне навантаження на біосферу Західного Донбасу найбільше в Європі. Сотні шахт були основним джерелом руйнування і виснаження навколишнього середовища. За останні 20 років багато шахт вже припинили свою діяльність або призначені для закриття.

Станом на початок 2020 року в Україні налічувалось 148 шахт, з них 102 – у власності держави. Велика частина шахт знаходиться на невідконтрольній Україні території (67). Більшість вугледобувних підприємств знаходиться на шляху до повного припинення свого існування.

Для багатьох шахт закриття відбувається передчасно: до повного вироблення вугільних запасів і без розробки необхідних планів щодо закриття, які враховують питання безпеки, екологічної та соціальної відповідальності. Також не вирішеним залишається питання технологічних відходів вугледобувних і вуглепереробних підприємств.

Палаючі відвали утворюються після вилучення з шахти вуглевмісних порід і частково вугілля. При наявності провокуючих чинників, властивих різко континентальному клімату Донбасу, таких як водно-повітряна ерозія, значні сезонні перепади температур (від $-27\text{ }^{\circ}\text{C}$ взимку, до $+42\text{ }^{\circ}\text{C}$ влітку), окиснювальні реакції і процеси життєдіяльності тіонових бактерій (*Thiobacillus ferrooxidans*) відбувається утворення хімічно активних сполук з підвищенням температури порід. При природному збагаченні за рахунок необоротних фізико-хімічних процесів відбувається значне збільшення вмісту токсичних елементів в гірничій масі відвалу. Іноді їх вміст перевищує гранично допустимі норми. Далі, якщо тепло не розсіюється досить швидко, відбувається різке підвищення температури, внаслідок чого процес окислення і виробництва тепла посилюється, що при відсутності відповідних заходів призводить до мимовільного займання. В цьому відношенні відвали конусоподібної форми вище 40 м найбільш небезпечні.

При горінні породних відвалів утворюються екоотоксиканти, з яких найбільш небезпечні газоподібні речовини: сірчистий ангідрид, сірководень, оксид вуглецю і сірки. Виділяються при цьому зважені частинки розміром менше 1 мкм, що містять такі небезпечні речовини, як азбест, миш'як, важкі метали. Потрапляючи в легені, вони тягнуть за собою незворотні процеси отруєння організму. У забрудненій атмосфері також присутні солі, сполуки азоту, сірки і радіонукліди.

В процесі взаємодії породи з навколишнім середовищем і її само-нагрівання прискорюється вивітрювання породоутворюючих мінералів, їх руйнування, заміщення деяких елементів і утворення нових мінералів, таких як лимонит, гетит, гідроgetит і ін.

Процес сучасного мінералоутворення на породних відвалах можна розділити на наступні етапи:

1. Початковий етап. Протягом перших місяців після відсіпання породи під дією атмосферних опадів починаються процеси хімічного і біохімічного окислення піриту. Відбувається виділення сірководню, прогрівання поверхневого шару гірських порід і збагачення його сіркою.

2. Утворення вогнищ тління. Сформовані всередині гірської маси ділянки з температурою близько $260\text{ }^{\circ}\text{C}$ викликають самозаймання парів сірководню і метану. Відбувається збільшення пористості приповерхневого шару за рахунок виносу газовими потоками дрібних фракцій, зміщення фронту горіння вглиб скупчення порід в процесі відсіпання відвалу і проникнення всередину атмосферного повітря.

3. Псевдофумарольна діяльність. При температурах понад $300\text{ }^{\circ}\text{C}$ відбувається розкладання мінералів і углефікування речовини

з виділенням чадного газу (CO), вуглекислоти (CO₂), азоту (N₂), оксиду сірки (SO₂); при T = 480–520 °C – утворення аміаку (NH₃); при T = 500–550 °C – виділення водню (H₂), монооксиду вуглецю (CO) і важких вуглеводнів; при T = 900–1200 °C – утворення сірковуглецю (CS₂), вуглецю оксид-сульфіду (COS), тιοфену (C₄H₄S).

4. При температурі 800–1200 °C породи зазнають змін внаслідок прояву процесів термального метаморфізму: часткове плавлення, випал і спікання порід у вигляді брекчієвидних мас. Відбувається утворення гематиту, мулиту, шпінелі, кристобалиту та ін. Високотемпературний газопаровий потік спрямовується по тріщинах до поверхні. За рахунок вилуговування вуглевмісних порід він збагачується такими елементами: Mg, Na, Al, Fe, K та ін., а також летючими елементами – S, F, Cl, As і ін. На поверхні відбувається різке зниження температури і тиску, де, як на геохімічному бар'єрі, утворюються нашатир, самородна сірка, реальгар, аммоніста селітра та інші мінерали. В результаті взаємодії сірчаної кислоти з карбонатами і силікатами утворюються гіпс, халькантит і ін.

Для всебічного дослідження породних відвалів з метою екологічного вивчення, а також можливих пошуків корисних компонентів у складі породного масиву, рекомендується проводити наступний комплекс робіт:

- Збір даних з історії формування відвалу і геологічної документації. Передбачається отримання інформації, з якої можна зробити висновок про співвідношення порід, які потрапили в відвал за весь період його існування. Це можуть бути геологічні розрізи гірничих виробок, геологічні замальовки, заключення про проведення капітальних гірничих виробок та ін.

- Попереднє випробування породних відвалів за заданою схемою та відбір характерних зразків. Отримання даних про наявність того чи іншого корисного компоненту згідно з даними проведених досліджень і результатів випробування.

- Системне вивчення і випробування перспективних відвалів, проведення комплексу досліджень і обробка отриманих даних, складання докладного звіту з описом і характеристикою досліджуваного породного відвалу.

Враховуючи величезні обсяги твердих відходів вуглевидобувних та вуглеперероблюючих підприємств та їхній тісний зв'язок із вихідними вуглевмісними породами, в теперішній час геологічна документація неможлива без документації та досліджень териконів та хвостосховищ. Особливо, якщо брати до уваги незадовільну вивченість породного матеріалу в минулому.

Для дослідження породних відвалів вугільних шахт рекомендується проведення дистанційних геофізичних досліджень. Дистанційні методи – це вивчення геологічної будови, тектонічних порушень, глибини та форми залягання корисних копалин при якому апаратура для реєстрації інформації віддалена від об'єкта, який вивчається, а дослідження здійснюються без прямого контакту з ним. Відстань між приладами й об'єктом може змінюватись від сотень метрів до тисяч кілометрів.

Приймачі інформації встановлюються на літальних апаратах (літаки, гелікоптери та ін.). Інформація про об'єкти вивчення передається на приймач за допомогою світлового, інфрачервоного, ультрафіолетового, радіотеплового та інших видів випромінювання. При цьому використовується власне та віддзеркалене об'єктами випромінювання.

Крім вказаних, застосовують гама-зйомку, дистанційну гравіметрію. Але головним джерелом аерокосмічної інформації були і залишаються матеріали зйомок у видимій і ближній інфрачервоній частинах спектра. За допомогою аерокосмічної інформації в геології вирішуються такі завдання:

- вивчення геологічної будови; прогноз і пошуки сировинних ресурсів;
- прогноз стихійних геологічних явищ; геоecологія і раціональне природокористування.

Отже для дослідження породних відвалів вугільних шахт рекомендується проведення дистанційних геофізичних досліджень. Вибір даних методів продиктований неможливістю проведення стаціонарних досліджень через наявність осередків нагрівання і палання породної маси, через нестійкість поверхні відвалів та наявність пустот в тілі відвалів. Зазначені методи слід включити до раціонального комплексу геофізичних досліджень вугільних родовищ, як важливу складову необхідних та достатніх засобів отримання інформації.

Список використаних джерел:

1. Васильева И. В. Актуальные вопросы мониторинга породных отвалов угольных шахт и охраны окружающей среды. *Минеральные ресурсы Украины*. 2015. № 03. С. 39–45.
2. Панов Б.С., Проскурня Ю. А. О техногенной минерализации породных отвалов угольных шахт Донбасса. *Межвуз. научн. тематич. сб. «Геология угольных месторождений»*. Екатеринбург. 1999. С. 241–249.

3. Панов Б. С., Шевченко О. А., Проскурня Ю. А. К геоэкологии Донбасса. *Проблемы экологии*. Донецк : ДонГТУ. 1999. № 1. С. 17–26.

4. Пек Филипп. Оценка рисков в Донецком бассейне. Закрытие шахт и породные отвалы. Киев : Техника, горнодобывающая отрасль Украины. 2008. 171 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-40>

Kyselov V. B.,

*Doctor of Technical Sciences, Professor,
Director of the Educational and Scientific Institute
of Municipal Administration and City Economy
V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

Dychko A. O.,

*Doctor of Technical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Geo-Engineering
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine*

Minaieva Yu. Yu.,

*Senior Lecturer at the Department of Engineering Disciplines
and Thermal Power
V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

RELIABILITY OF COMPLEX ENVIRONMENTAL MONITORING SYSTEMS

The environmental monitoring complex systems (EMCS) should operate under extreme conditions by means of adaptation to operative environment, working structure and behavior standards [1, 2]. In other words, EMCS must be robust. It means, that EMCS are capable gradually (regardless of various soft or structure faults) to change the intrinsic performance in acceptable boundaries. The main operation functions are considered as admissible and their performability is satisfactory when the system remains in predicted extent or goes over to another legitimated predictive extent. This transition is

transfer to alternative deviation – eventual way to implementation of installation-specific activity [3].

In itself the robustness should be provided by feature of EMCS with structural and informational redundancy to variate its pattern for the sake of follow-on intrinsic functions or seeking the alternative algorithmic and heuristic deviations for appropriate operation when the standard procedures are unfeasible or the base structure is disturbed. In these processes the seeking of admissible deviations, i.e. reasonable structural or/and algorithmic changeovers in limits of legitimate EMCS operation, is the responsible task. Deviation is a quality estimation of engineering system behavior conformity under internal and external parameters variations as well as structural and separate subsystem's malfunctions. This estimation must be an answer about EMCS behavior: whether the system in general operates in scope of common sense and operation requirements and capable to perform inherent tasks.

Ensuring of trouble-free EMCS functioning under real conditions is illustrated in Fig. 1. Reliability characterizes the engineering system's ability to steady (i.e. without malfunctions and essential performance characteristic's alteration) execute all main functions and assure the formulated aims delivered by designers under real conditions and in limits of predicted disturbances of environment's parameters and even in extreme situations.

Here the next varieties of reliabilities are considered:

- *Constructive*, i.e. ability to resist against physical, mechanical, chemical, environmental external influences (in pre-established bounds and time intervals), which are possible during system operation at all living cycle or during storage in nonactivation.

- *In time*, i.e. ability to regular operating over a period specified as life-time cycle.

- *Static*, i.e. ability to preserve their functioning in working bounds during the all life-time cycle or during storage in nonactivation.

- *Dynamic*, i.e. ability to maintain their functioning along all life-time cycle disregard of unsteady-state processes and external disturbances during operations.

- *Statistical*, i.e. ability to keep up system statistical characteristics in bounds of confidence intervals along the system's life-time cycle.

Robustness [4–5] as it's stated above characterizes the EMCS facility of keeping its feature invariable along the specified time. After this time such characteristics may gradually deteriorate but with a decrease in quality of operation within predefined limits (by reducing dynamic and static accuracy, increasing response time, increasing transient intervals, reducing possible additional functions, performance/cost metrics, etc.).

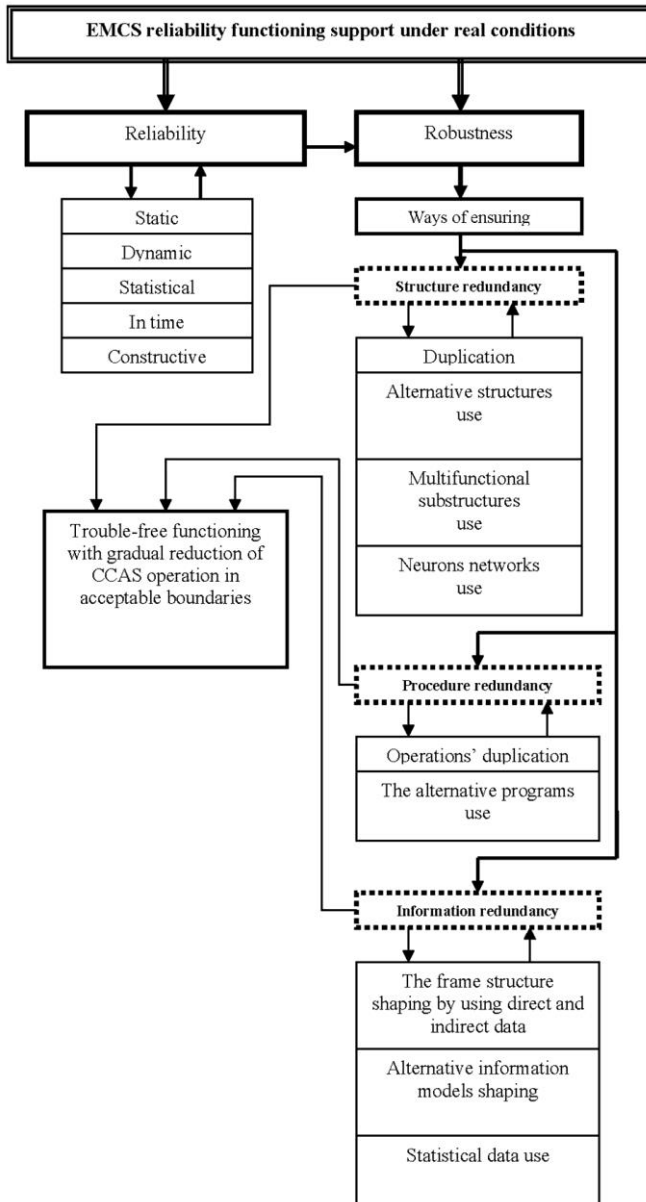

Fig. 1. Ensuring of trouble-free EMCS functioning under real conditions

Thus, robustness of the environmental monitoring system can be ensured by procedural redundancy, which implies a multiple solution by the same problem using the same source data, with the conclusion, that the outcome of the decision is correct, is based on the evaluation of most of the same or close decisions. Procedural redundancy is necessarily accompanied by the input of a redundancy of technical means for temporary storage of intermediate results. Informational redundancy includes the redundancy variables in the system to receive the reference ratio between the variables.

Bibliography:

1. Dhillon B.S. Engineering maintenance: a modern approach. CRC PRESS LLC, N.W., 2002, p. 224.
2. Dychko A., Yeremeyev I., Remez N. Structural redundancy as robustness assurance of complex geoenvironmental systems. /The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters *E3S Web Conf.*, 2020, Volume 166.
3. Tai, A.T., Alkalai, L. & Chau, S.N. On-board preventive maintenance: a design-oriented analytic study for long-life applications. 1999. *Performance Evaluation*, № 35, p. 215–232.
4. Cardinaels E. *Job allocation in large-scale networks with locality constraints*. /Proquest Dissertations and Theses. Eindhoven University of Technology. 2018. Master Thesis, 69.
5. Sussman G.J. *Building Robust Systems*. Massachusetts Institute of Technology. 2008. URL: <http://worrydream.com/refs/Sussman.pdf>

Ковальчук В. О.,

*Радник Президента зернової асоціації України,
аспірант кафедри публічного і приватного права*

*Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Сфера послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування є надзвичайно широкою. У законодавстві варіюють такі дефініції як «публічні послуги», «адміністративні послуги», «управлінські послуги», «платні послуги». Проте, ті чи інші підходи до визначення поняття «послуга» є практично тотожним.

Враховуючи нову ідеологію «служіння держави» людині, дефініція «послуга» акцентує увагу на виконанні саме обов'язків держави перед приватними особами, направлених на юридичне оформлення умов, необхідних для забезпечення належної реалізації ними своїх прав і охоронюваних законом інтересів, саме тому, на нашу думку, вживання категорії «адміністративна послуга» є більш доцільним і конкретним. Законом України «Про адміністративні послуги» передбачено, що адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [1].

У своїх наукових пошуках О. В. Кузьменко та В. Г. Чорна також приходять до висновку, що під адміністративною послугою слід розуміти сукупність правовідносин, що виникають реалізуючи суб'єктивні права фізичних та юридичних осіб за їх заявами в процесі публічно-владної діяльності адміністративних органів з метою отримання результатів [2, с. 24].

Однак, для більш об'єктивного та кращого розуміння категорії «адміністративна послуга» слід приділити увагу ознакам адміністративних послуг.

Варто погодитися з думкою тих науковців, які вважають, що основним критерієм визначення «адміністративна послуга» є те, що ця послуга є публічною, адже адміністративні послуги надаються органами публічної влади, зокрема, це передбачено і пунктом 3 статті 1 Закону України «Про адміністративні послуги», де зазначено,

що суб'єктом надання адміністративної послуги – орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, державний реєстратор, суб'єкт державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги [1]. Розділяємо думку Ю. Даньшина, який у своїх наукових виданнях також приходить до висновку, що адміністративні послуги в будь-якому випадку належать до публічних та разом з цим можуть належати як до державних послуг, так і до послуг місцевого самоврядування. Разом з цим, публічність адміністративної послуги проявляється і в тому, що для її надання обов'язковим є ініціатива (заява) від фізичної чи юридичної особи [3]. Тобто, адміністративне провадження відбувається після звернення осіб, незалежно від самої форми заяви особи, до відповідного органу влади фізичної або юридичної особи.

Ще однією та основною ознакою адміністративних послуг є те, що діяльність суб'єкта надання адміністративних послуг спрямована на забезпечення прав, свобод та особистих інтересів фізичних чи юридичних осіб. Досить часто це насамперед пов'язано з закріпленням особистих прав у взаєминах із органами влади, отримання ліцензій та дозволів на різні види діяльності реєстрація власного рухомого або нерухомого майна, тощо. Однак, перелік послуг право на отримання яких має особа чітко передбачено нормативно-правовими актами.

Результатом надання послуги є прийняття адміністративного акту, і хоч в науці використовується термін «індивідуальний акт управління», більш доцільно застосовувати термін «адміністративний акт». Такого висновку доходимо з огляду на те, що прикметник «адміністративний» вказує на те, що акт виходить від адміністративних органів (на відміну від актів законодавчого органу чи судових органів). Цікавим є і те, що у більшості країн Європейського Союзу також застосовується термін «адміністративний акт», наприклад: *administrative act* – англійською, *acte administratif* – французькою, *acto administrativo* – іспанською та португальською, *atto amministrativo* – італійською, *Verwaltungsakt* – німецькою тощо [4, с. 245]. Як правило адміністративний акт виступає у вигляді дозволу, ліцензії, сертифіката та ін. рішення або дія адміністративного органу, яким задовольняється заява особи.

На переконання В. Б. Авер'янова до обов'язкових ознак адміністративних послуг, крім вищезазначених, належить також надання цих послуг з метою створення належних умов для повноцінної реалізації приватними особами належних їм прав та виконання покладених на них обов'язків; а також те, що приватні особи мають

право на свій розсуд користуватися результатами наданих їм адміністративних послуг [5, с. 89].

На рівні дисертаційного дослідження висвітлювались ознаки адміністративного права А. М. Піляй, який критикував останню ознаку, зазначаючи, що часто виникнення нових прав призводить до виникнення нових обов'язків без виконання яких неможлива реалізація нових прав, як, наприклад, при створенні суб'єкту господарювання для функціонування такого суб'єкту недостатньо лише зареєструватися, для цього потрібно зареєструватися у низці органів після основної реєстрації та в подальшому здавати велику кількість різноманітної звітності, а також бути готовим до потенційних перевірок [6, с. 88].

Не можемо повністю погодитися з вищенаведеним твердженням, оскільки за допомогою удосконалення діяльності ЦНАПів та ведення принципу «єдиного вікна», відповідно до якого орган державної влади самостійно організовує вчинення максимальної кількості процедурних дій ця проблема автоматично вирішується, що в свою чергу сприяє ефективній реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних чи юридичних осіб.

Узагальнюючи теоретичні та законодавчі надбання вважаємо за доцільне виокремити, на нашу думку, основні характеристики адміністративних послуг:

- суб'єктом надання адміністративної послуги виступають державні структури, органи місцевого самоврядування або інші суб'єкти публічної адміністрації;
- здійснюється за ініціативою (заявою) фізичних та юридичних осіб;
- для отримання адміністративної послуги фізичною та юридичною особою має бути дотримано встановлений порядок;
- отримання певного виду адміністративної послуги повинно бути законодавчо закріплене;
- результатом надання послуги є прийняття адміністративного акта індивідуального характеру (дозвіл, ліцензія, сертифікат та ін. рішення або дія адміністративного органу, яким задовольняється заява особи);
- метою надання є реалізація прав, свобод та законних інтересів фізичних чи юридичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-17 / Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/5203-17 (дата звернення: 01.02.2023).

2. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко [та ін.]. 2-ге вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2013. С. 24.

3. Даньшина Ю. Теоретичні засади надання адміністративних послуг в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. Збірник наукових праць. 2011. № 3(10). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2011/2011_03\(10\)](http://www.dridu.dp.ua/vidavnistvo/2011/2011_03(10)) (дата звернення: 20.02.2023).

3. Загальне адміністративне право: підручник. / за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 568 с.

4. Авер'янов В. Б. Спрямованість на забезпечення прав громадян – демократична сутність влади. Висока влада і адміністративне право / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К., 2002. 150 с.

5. Піляй А. М. Генеза та сучасний стан адміністративної функції держави. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: 12.00.07. К., 2020. 216 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-42>

Kozminykh M. A.,

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department Ship Auxiliary Plants and Refrigeration Equipment
National University "Odesa Maritime Academy"
Odesa, Ukraine*

Konstantinov O. I.,

*Graduate Student
National University "Odesa Maritime Academy"
Odesa, Ukraine*

ANALYSIS OF THE FEASIBILITY OF USING MODERN REFRIGERANTS ON SHIP COOLING SYSTEMS

At the present time, the process of climate changes on our planet is playing an increasingly important role. And this trend is increasing from year to year. Among the influencing factors, the greenhouse effect, i.e. the increase in the amount of greenhouse gasses in the atmosphere, in particular CO₂, and the destruction of the ozone layer of our planet are considered the most important [1].

Taking into account the fact that the use of refrigerating plants, both in industry and in the everyday life of human society, is constantly growing,

and as working fluids in such plants are usually used substances specified by the above-mentioned international documents, in the process of choosing a working fluid – a refrigerant, it is necessary to comprehensively evaluate its impact on the Earth's atmosphere.

On the other side, it is necessary to pay attention to the energy efficiency of the refrigeration plant, taking into account its purpose and operating conditions, depending on the selected refrigerant [2].

The best values of a sufficiently large number of indicators can create antagonistic conditions when choosing a specific refrigerant. This fact requires the designer to search for an optimal solution that will meet all existing requirements to the greatest extent [2].

One of the ways to solve the problem would be to obtain a comprehensive evaluation criterion for choosing a refrigerant, which would take into account both its influence on processes in the atmosphere and the fulfillment of technological requirements [3].

The decrease in the amount of ozone in the Earth's atmosphere, as is known, is a consequence of the introduction of halogens, which are a component of chlorofluorocarbons, which include a large part of traditional refrigerants. This property of these substances is evaluated by the *ODP (Ozone Depletion Potential)* coefficient, which varies from 1 (100%) for *R12*, the most common in the last century, to 0 for most refrigerants used today (*R507*, *R404A*, etc.) [1].

To assess the impact on the greenhouse effect, the factor *GWP (Global Warming Potential)* is used. The *GWP=1* for *R11* was taken as a base value. The *GWP* value can vary widely from one to three thousand for *R404a*, which is also used in some ship refrigeration units.

To finally take into account the effect of the operation of the refrigeration plant on the greenhouse effect, it is currently recommended to use the *TEWI (Total Equivalent Warming Impact)* indicator. This indicator accounts for not only the effect of the refrigerant, but also for the effect of the amount of energy used by the refrigeration plant during the entire period of operation.

$$TEWI = GWP \cdot M + \alpha \cdot B,$$

where *M* is the total mass of the refrigerant released into the atmosphere during operation, kg; α is the amount of carbon dioxide (CO_2) entering the atmosphere during the production of 1 kW hour of energy, kg/kW hour; *B* is total electricity consumption of the refrigerating unit during the entire period of operation, kW.

It is not difficult to conclude that the above indicators and their comparison under the conditions of use of different refrigerants do not allow the assessment the efficiency of operation of the refrigeration unit and its specific impact on the environment.

For a clearer comparison of the properties of refrigerants, it was chosen the ones that are quite common in transport refrigeration units: R 407C, R 134a, R 410A, R507. The refrigerant R22 was chosen as the base for comparison.

When choosing parameters that allow you to evaluate the efficiency of the use of a refrigeration unit, first of all, you should pay attention to the coefficient of performance, which evaluates the ratio of the heat removed from the object to the power consumption for the implementation of the process (ε) [3].

From a constructive point of view, the important indicators are the condensing (P_C) and evaporating (P_{Ev}) pressures for the given technological conditions of operation, the compressor volumetric coefficient λ .

It is possible to estimate power consumption by the values of theoretical capacity N_a , indicator capacity N_i , effective N_e capacity and shaft power of the electric motor $N_{m.e.}$. Considering cases of use of refrigerants selected for comparison under standard conditions, i.e.: evaporation temperature $t_0 = -15$ °C; condensing temperature $t_C = +30$ °C; $t_{in} = -5$ °C; subcooling temperature $t_{sub} = +25$ °C, it is possible to obtain the corresponding dependencies characterizing the relationships and changes of the parameters selected for comparison.

The obtained dependencies allow for a preliminary assessment of the energy feasibility of using the refrigerants selected for consideration, depending on the technological conditions.

Thus, at relatively high evaporation temperatures (close to 0 °C), R134a has noticeable advantages, however, when the temperature drops to -25 °C, R507 becomes more desirable, due to the highest value of the coefficient of performance.

The ratio of operational parameters under standard conditions has a somewhat different character, which is illustrated by the histogram shown in Figure 1.

Taking into account only operational indicators in the process of choosing a refrigerant for use in a specific refrigeration plant is not enough for a final conclusion. Condensation pressure (P_C), evaporation pressure (P_{Ev}) and their ratio are important both during design and in cases of the need to replace the refrigerant.

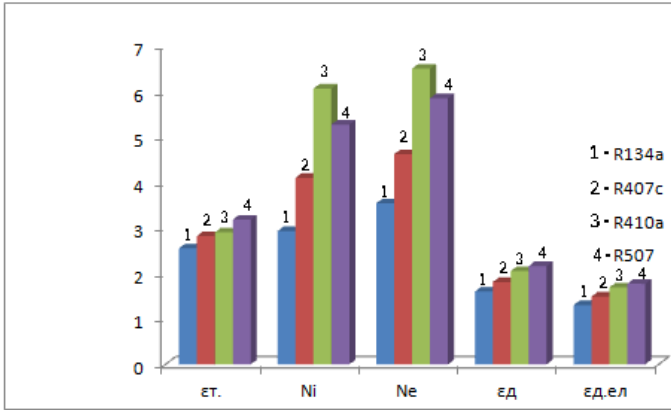

Fig. 1. Comparison of operational indicators under standard conditions

Based on the above, it is possible to come to the conclusion that when choosing a refrigerant for use in a specific refrigeration plant under specific conditions, it is advisable to take into account at least three groups of factors:

- impact on the Earth's atmosphere;
- energy efficiency of the refrigeration plant;
- structural requirements for elements of the refrigeration unit.

As the fourth factor, it is desirable to take into account the cost of operating the refrigeration equipment, including the price of the refrigerant to be selected.

At the present time, there is no comprehensive indicator that would allow making a decision taking into account the mentioned factors, although it is possible to claim that its presence significantly simplifies the formation of tasks, both at the design and operation stages, as well as in case of the need for modernization. As indicators that determine the environmental friendliness of refrigerants, it is advisable to offer such indicators as *GWP* and *ODP*, the values of which are known for almost all refrigerants and are not related to energy efficiency and design factors.

The energy efficiency of the refrigeration unit can be estimated by the value of the coefficient of performance ε and the consumption of electric power N_{me} (the use of effective power N_e is possible, which will not fundamentally affect the conclusions obtained).

The design features of the refrigeration equipment as a whole can be estimated by the values of the evaporation pressure P_{Ev} , condensation pressure P_C and compressor supply coefficient λ .

When determining the complex indicator, one should take into account the possibility of cases when $ODP=0$, as well as sufficiently large values of GWP . In this regard, it is suggested to use $ODP_C = ODP + 1$ and $GWP_C = GWP \cdot 10^{-3}$ when calculating the numerical value of the complex indicator.

Thus, to determine the comprehensive indicator of the expediency of using a refrigerant, it is possible to propose the following dependence:

$$K = \frac{\varepsilon \cdot P_{Ev} \cdot \lambda}{GWP_C \cdot ODP_C \cdot P_C \cdot N_e}$$

Analyzing the value of the complex indicator when changing the required evaporation temperature, it is possible to draw preliminary conclusions about the feasibility of using one or another refrigerant depending on the technological requirements.

It is possible to use the method of evaluating the expediency of choosing a refrigerant using a complex indicator for cases of comparison of any group of available refrigerants, moreover, if necessary, it is possible to add additional indicators to the proposed dependence, for example, specific cooling capacity and price index.

Bibliography:

1. Іщенко В. М., Брайковська Н. С., Щербіна Ю. В. Методичні підходи до ефективного використання альтернативних холодильних агентів в холодильному обладнанні рефрижераторного рухомого складу. *Збірник наукових праць ДУПТ. Серія «Транспортні системи і технології»*. Вип. 33. Т. 1, 2019. С. 202–212.

2. Іщенко В. М., Щербіна Ю. В., Осьмак В. Є., Горлушко Ю. В. Взаємозамінність альтернативних холодоагентів в системах кондиціонування повітря пасажирських вагонів. *Вісник східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля*. 2021. Вип. 2. С. 96–100.

3. Галян І. С., Козьмініх М. А. Аналіз ефективності застосування сучасних холодильних агентів в транспортних холодильних установках. *НТЗ Суднові енергетичні установки*. 2019. Вип. 38. С. 54–68.

Коржов Є. І.,

*доктор філософії, кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри водних біоресурсів та аквакультури
Херсонського державного аграрно-економічного університету
м. Херсон, Україна*

ОЦІНКА МОЖЛИВИХ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ РЕГУЛЬОВАНОГО НАДХОДЖЕННЯ ВОДИ ДО ПОНИЗЗЯ ДНІПРА

Надходження дніпровських вод до гирлової ділянки Дніпра, яку в екологічній практиці прийнято називати «пониizzя Дніпра» [2], з середини минулого століття відбувається шляхом регульованого спускання певних їх об'ємів через греблю Каховської ГЕС [4]. Режим подачі води є вкрай важливим фактором існування водної екосистеми не тільки пониззя Дніпра, а й усієї Дніпровсько-Бузької гирлової області, оскільки від нього залежить надходження прісної води до усіх елементів гідрографічної мережі регіону загальною площею 1440 км² [1].

З початку повномасштабного вторгнення російських військ на територію України Каховська ГЕС була однією з перших об'єктів державної інфраструктури, що потрапила під контроль країни-агресора. Якщо у перші місяці тимчасової окупації гідровузла звичний режим постачання води до пониззя Дніпра переважно не порушувався, то з початку 2023 року через бойові дії на Херсонщині у тілі греблі ГЕС утворилась значна пробоїна (рис. 1).

У наслідок цього регулювання подачі дніпровських вод до гирлової ділянки річки було повністю унеможливлено. На нинішній час це вже призвело до ряду негативних екологічних і соціально-економічних наслідків у регіоні дослідження та у найближчому майбутньому ми можемо прогнозувати ще більшого погіршення стану водних екосистем і їх біологічного різноманіття, яке формувалось тут століттями.

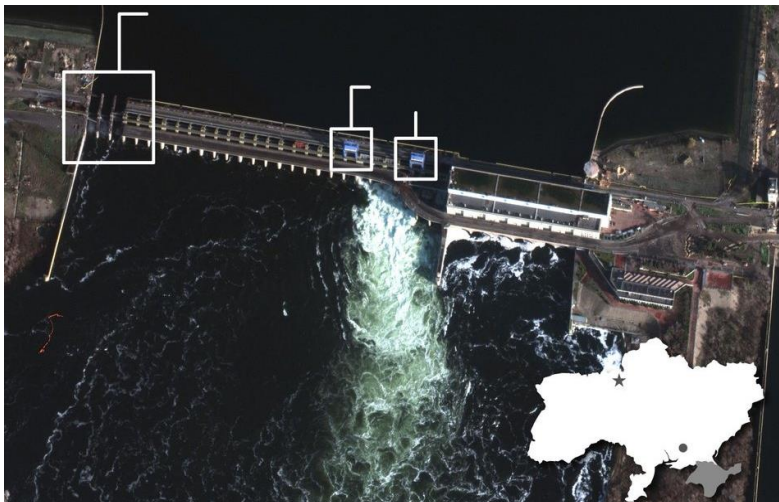

Рис. 1. Супутниковий знімок Махаг від 2 січня 2023 р. [7]

Основною негативною ситуацією, яку спричинила пробоїна у тілі греблі Каховської ГЕС, стало різке зниження рівня води у Каховському водосховищі (рис. 2) до значень історичного мінімуму з часів його заснування та, в подальшому, і у гирловій ділянці Дніпра. Так, у водосховищі в січні-лютому рівні води були нижчими за сезонні багатолітні значення на 2,2–2,8 м, у пониззі Дніпра рівень води був нижчий за нормальні значення на 1,6–1,8 м. В наслідок цього у водосховищі оголились значні площі замулених ґрунтів, що накопичувались тут з 50-х років минулого століття, заплавні водойми та водотоки пониззя Дніпра майже повністю були зневоднені (рис. 3).

За результатами власних спостережень, низькі рівні води у водній системі пониззя Дніпра тримались впродовж майже усієї останньої декади січня 2023 р. Потім нестача води компенсувалась за рахунок надходження солоних (морських) вод з Дніпровсько-Бузького лиману. На початку лютого рівень води знов підвищився до середніх значень, однак не за рахунок відновлення постачання прісної води з Каховського водосховища, а через притік морської води з приморських акваторій Чорного моря.

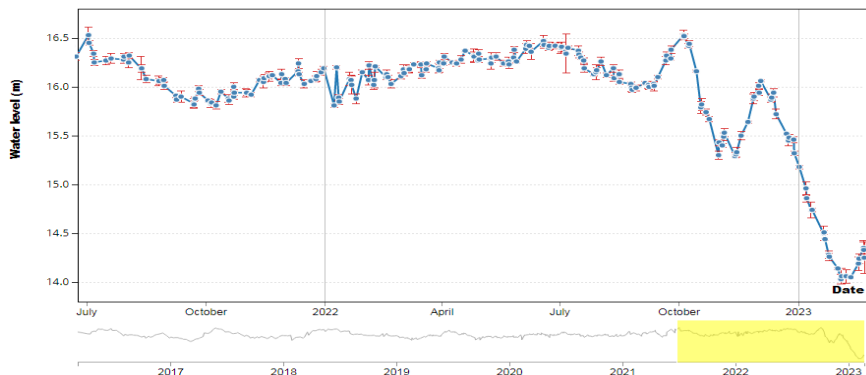

Рис. 2. Хід рівня води у Каховському водосховищі з липня 2022 р. до лютого 2023 р. [6]

Рис. 3. Фрагмент оголеної берегової смуги Каховського водосховища та обміліле ложе типової заплавної водойми пониззя Дніпра (лютий 2023 р.) [3, 7]

З наведеного матеріалу можна зробити висновки, що основні негативні екологічні наслідки спричиненні порушенням регульованого постачання вод до пониззя Дніпра, які слід очікувати найближчого часу в цьому регіоні, переважно будуть пов'язані з двома ключовими для даної ситуації факторами:

- надходження значної кількості алохтонних біогенних та органічних речовин, що містять продукти розпаду багатолітніх мулових відкладів з Каховського водосховища у весняно-літній період 2023 р.;

- різке збільшення солоності води у прісноводних гідроекосистемах гирлової ділянки Дніпра та Дніпровсько-Бузького лиману.

У найближчі місяці погіршення екологічного та санітарно-епідеміологічного стану водних екосистем гирлової ділянки Дніпра переважно відбуватиметься через забруднення акваторій алохтонними біогенними та органічними речовинами утвореними на замулених зневоднених ділянках Каховського водосховища. На фоні низьких витрат і коливань рівня води у пониззі Дніпра такі процеси не лише ще більше погіршать екологічне становище, що склалось тут у нинішній час, а й призведуть до поступового поширення забруднених вод до акваторії Дніпровсько-Бузького лиману.

Другим за величиною наслідком для пониззя Дніпра нами виділено притік солоної (морської) води з Дніпровсько-Бузького лиману спричинений дефіцитом надходження сюди прісних дніпровських вод. За даними наших спостережень значення солоності води у Дніпрі в районі м. Херсону на початку лютого в поверхневому шарі коливались в межах 1,2–1,8‰ (при нормальних сезонних значеннях 0,2–0,4‰). За таких умов у найближче півріччя можна очікувати зникнення більшості аборигенних прісноводних видів гідробіонтів. Надалі, закономірні порушення трофічних зв'язків у водній екосистемі пониззя призведуть до неминучої загибелі значної кількості представників аборигенних і червонокнижних видів прісноводної флори та фауни.

Зміни гідрологічних та гідрохімічних умов існування гідробіонтів Нижнього Дніпра, які ми спостерігаємо в нинішній час, за умов відсутності впровадження відповідних спеціально розроблених науково-обґрунтованих методів регулювання стану водних екосистем, неминуче призведуть до тотальної деградації унікальної водної екосистеми пониззя Дніпра.

Список використаних джерел:

1. Коржов Є. І., Гончарова О. В. Формування режиму солоності вод Дніпровсько-Бузької гирлової області під впливом кліматичних змін

у сучасний період. *Actual problems of natural sciences: modern scientific discussions: collective monograph* / Riga : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. Pp. 315–330.

2. Коржов Є. І., Пуленко Ю. В. Термінологічні особливості географічних назв елементів гідрографічної мережі нижньої течії річок. *Topical issues of modern science, society and education* : proc. of the 1st Int. scientific and practical conf. (Kharkiv, 8-10 august 2021). Kharkiv, 2021. Pp. 325–331.

3. На Херсонщині в дніпровських плавнях рівень води впав майже на два метри. *Суспільне Херсон*. URL: <https://suspilne.media/365510-nahersonsini-v-dniprovskih-plavnah-riven-vodi-vprav-majze-na-dva-metri-cim-ce-zagroze/> (дата звернення 25.02.2023).

4. Тімченко В. М., Карпова Г. О., Гуляева О. О. та ін. Прогноз впливу можливої реконструкції Каховської ГЕС на екосистеми пониззя Дніпра та Каховського водосховища. *Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Серія «Біологія»*. 2015. № 3–4(64). С. 665–668.

5. Тімченко В. М., Коржов Є. І. Сучасні попуски Каховської ГЕС як фактор погіршення стану екосистеми Нижнього Дніпра. *Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія*: матеріали 5-ої всеукр. наук. конф. (Чернівці, 22–24 вересня 2011 р.). Чернівці, 2011. С. 25–259.

6. Lake Kakhovka. *Theia Scientific Expertise Centres (SEC)*. URL: <https://hydroweb.theia-land.fr/?lang=en&> (дата звернення 25.02.2023).

7. Russia is draining a massive Ukrainian reservoir, endangering a nuclear plant. *NPR*. URL: <https://www.npr.org/2023/02/10/1155761686/russia-is-draining-a-massive-ukrainian-reservoir-endangering-a-nuclear-plant> (дата звернення 25.02.2023).

Лук'янчук О. П.,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри будівельних, дорожніх, меліоративних,
сільськогосподарських машин і обладнання
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Гапонюк М. М.,

*аспірант кафедри водної інженерії та водних технологій
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Кузьмич А. А.,

*аспірантка кафедри водної інженерії та водних технологій
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВОДРЕГУЛЮВАННЯ ОСУШУВАНИХ МІНЕРАЛЬНИХ ГРУНТІВ У ЗМІНЮВАНИХ СУЧАСНИХ УМОВАХ

Головним завданням гідротехнічних меліорацій є забезпечення високих та сталих врожаїв вирощуваних сільськогосподарських культур шляхом розробки і реалізації комплексу агро меліоративних заходів, технічних і технологічних рішень з регулювання водно-повітряного режиму як визначальної складової загального природно-меліоративного режиму. При цьому критеріями застосування гідромеліорацій є економічна ефективність та екологічна доцільність щодо впливу гідромеліоративних систем на оточуюче середовище.

Екологічна доцільність гідромеліоративних заходів щодо збереження та покращення родючості ґрунтів за умови раціонального використання земельних, водних й інших ресурсів і охорони навколишнього середовища набуває надзвичайної актуальності у зв'язку з глобальними змінами клімату, які спонукають до адаптації аграрного виробництва у нових кліматичних умовах [1, 2, 3].

На осушуваних територіях з близьким заляганням ґрунтових вод кліматичні умови безпосередньо приймають участь у формуванні

водного режиму ґрунту і ґрунтових вод, визначаючи напрям перебігу ґрунтових процесів як у природному стані, так і в окремі технологічні періоди вирощування сільськогосподарських культур. Тому, вже зараз виникає необхідність визначення наслідків прогнозованих глобальних змін клімату та прийняття відповідних адаптивних рішень щодо цих змін та пом'якшення їхніх наслідків в аграрному виробництві [1, 3].

Для осушуваних земель адаптивні заходи мають бути спрямовані на ефективне регулювання водного режиму, зарегулювання і акумуляцію вологи в ґрунтовому профілі і в межах системи, перехід від традиційного періодичного на реалізацію і забезпечення регулярного зволоження осушуваних земель, удосконалення технологій водорегулювання, типів й конструкцій дренажних систем і їх технічних елементів, методів їх проектування та розрахунку тощо [1, 2, 3].

Тому, в рамках поставлених завдань слід розглянути можливість зарегулювання, акумуляцію та підтримання тривалого підпору РГВ і збільшення вологоакумулюючого потенціалу активного кореневмісного шару ґрунту в межах осушувальної системи, що, в свою чергу, дають змогу покращити екологічні умови регулювання водного режиму осушуваних мінеральних ґрунтів та їх продуктивність.

Як ефективний адаптивний захід нами розроблені удосконалена технологія й технічні засоби глибокого суцільного розпушення осушуваних мінеральних ґрунтів[4], які дають змогу пошарово поліпшити структуру ґрунту, що розробляється в кожному горизонті, покращити їх водно-фізичні властивості щодо водопроникності та акумуляційної здатності, при цьому, одночасно диференціювати ступінь його розпушення за глибиною до 0,6 м.

Для забезпечення реалізації запропонованого принципу пропонується застосування удосконаленого суцільного розпушення осушуваних мінеральних ґрунтів на фоні попереджувального шлюзування, що забезпечує за рахунок збільшення акумуляційної здатності кореневмісного шару ґрунту і дає змогу зарегулювати та акумулювати більшу частину води на спаді весняної повені та у періоди випадання інтенсивних атмосферних опадів (від 30% у вологі і до 90% у посушливі періоди) [1, 5] на системі впродовж вегетаційного періоду, відповідно до норм осушення вирощуваних сільськогосподарських культур, яке у сукупності підтримує тривалий підпір РГВ в інтервалі 0,8...1,2 м.

За результатами прогнозно-імітаційного моделювання з використанням відповідного комплексу моделей [6, 7] було визначено ефективність застосування удосконаленого суцільного розпушення впродовж вегетаційного періоду у поєднанні з різними способами водорегулювання осушуваних мінеральних ґрунтів на прикладі

досліджуваного об'єкта (грунт – супіщаний, площа – 10 га, культура – багаторічні трави на сіно) для розрахункового сухого за умовами тепло- й вологозабезпеченості періоду вегетації ($p = 70\%$).

У табл. 1 наведено фрагменти прикладу узагальнених результатів за такими варіантами:

- 1 – попереджувальне шлюзування (ПШ);
- 2 – попереджувальне шлюзування з суцільним глибоким розпушенням (ПШ+ГР);
- 3 – попереджувальне шлюзування з суцільним глибоким розпушенням з післядією в 1 рік (ПШ+ГР+1р);
- 4 – зволожувальне шлюзування (ЗШ, підгрунтове зволоження).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика показників технологічної та екологічної ефективності за варіантами досліджень

Показники Варіанти	WPh^0 , м ³ /га	WP , м ³ /га	$n(IW)$	OR , м ³ /га	EF , м ³ /га	K_y	$U_{ф}$, ц/га	H , м	k_n
ПШ	355	117	0,22	2937	3997	0,46	17,3	1,047	0,49
ПШ + ГР	545	227	0,28	2957	4027	0,49	18,4	1,036	0,51
ПШ + ГР + 1р	420	136	0,22	2944	4038	0,48	17,8	1,043	0,5
ЗШ	355	204	0,28	2934	4743	0,61	22,9	0,908	0,49
Зміна значень показників відносно ПШ, %									
ПШ + ГР	53,5	94,0	27,0	0,7	0,8	6,5	6,4	1,1	4,1
ПШ + ГР + 1	18,3	16,2	0,0	0,2	1,0	4,3	2,9	0,4	2,0

Примітка: WPh^0 – продуктивний запас води у розрахунковому шарі ґрунту, м³/га; WP – середньозважений продуктивний запас води у розрахунковому шарі ґрунту за вегетаційний період, м³/га; $n(IW)$ – тривалість (частка) оптимальної вологозабезпеченості розрахункового шару ґрунту за вегетацію; OR – величина ефективних атмосферних опадів за вегетацію, м³/га; EF – величина ефективного значення сумарного випаровування за вегетацію, м³/га; K_y – коефіцієнт зниження врожаю культури; $U_{ф}$ – фактичний урожай, ц/га; H – середньозважений рівень ґрунтових вод, м; k_n – коефіцієнт екологічної надійності

Наведені дані у вигляді сукупності показників технологічної та екологічної ефективності засвідчують, що застосування

удосконаленого суцільного розпушення осушуваних мінеральних ґрунтів на фоні попереджувального шлюзування в розрахунковий сухий за умовами тепло- й вологозабезпеченості періоду вегетації на понад 90% збільшує акумулювання опадів впродовж періоду вегетації і підвищує вологозабезпеченість ґрунту за показником $n(IW)$ на 27%. Крім того, застосування такої технології водорегулювання зменшує інтенсивність промивного водного режиму на осушувальних землях, тим самим забезпечує їх сприятливий еколого-меліоративний стан. При чому позитивний ефект частково зберігається через 1 рік післядії з достатньою екологічною надійністю.

За розглянутою сукупністю технологічних та екологічних показників така прогресивна технологія водорегулювання осушуваних земель (ПШ+ГР) за своєю ефективністю наближається до застосування зволожувального шлюзування (ЗШ, підґрунтове зволоження), але при цьому не потребує додаткових витрат поливної води на зволоження ґрунтового масиву при менших матеріальних затратах.

Таким чином, глибоке розпушення дає можливість максимально ефективно використати підвищення вологоакумулюючого потенціалу в ґрунті за рахунок акумуляції від 9% до 38% атмосферних опадів внаслідок утворення великої площі поверхні частинок ґрунту та малих проміжків між ними, а попереджувальне шлюзування дає змогу заакумулювати до 20-30% води за рахунок зарегулювання надлишкової гравітаційної вологи і підтримання необхідного РГВ щодо норм осушення вирощування сільськогосподарських культур. В результаті чого, за рахунок підпору РГВ на системі капілярна кайма буде підніматись вище, а глибоке суцільне розпушення підвищує акумуляцію атмосферних опадів у верхньому кореневмісному шарі ґрунту впродовж вегетаційного періоду, підвищує екологічну ефективність водорегулювання осушуваних мінеральних ґрунтів у різні за вологозабезпеченістю періоди вегетації на 30...90%.

Список використаних джерел:

1. В. А. Сташук, А. М. Рокочинський, П. П. Волк та ін. Науково-методичні рекомендації щодо створення та функціонування дренажних систем у змінних сучасних умовах. Рівне : НУВГП, 2021. 104 с.
2. Рокочинський А. М. Наукові та практичні аспекти оптимізації водорегулювання осушуваних земель на еколого-економічних засадах : монографія / за редакцією академіка УААН Ромащенко М. І. Рівне : НУВГП, 2010. 351 с.
3. Kovalenko, P., Rokochynskiy, A., Jeznach, J., Koptuyuk, R., Volk, P., Prykhodko, N., Tykhenko, R. (2019). Evaluation of climate change in polissia region and ways of adaptation to it. *Journal of Water and Land*

Development. Volume 41: Issue 1. 2019. P. 72–82. DOI: 10.2478/jwld-2019-0030.

4. Робочий орган вологоакумлюючого глибокорозпушувача: пат. № 123601 Україна: МПК E02F 5/32, A01B 13/16, 13/08; заявлено 23.11.2017; опуб. 26.02.2018. Бюл. № 4. 4 с.

5. Меліорація та облаштування Українського Полісся / за ред. д.с г.н., професора, акад. НААН Я. М. Гадзала, д.т.н., професора, член кор. НААН В. А. Сташука, д.т.н., професора А. М. Рокочинського : колективна монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. Т.1. 932 с.

6. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 115481. Зареєстровано 27.10.22. Програмний комплекс з обґрунтування проектних рішень при створенні та функціонуванні водогосподарсько-меліоративних об'єктів.

7. Фроленкова Н. А., Кожушко Л. Ф., Рокочинський А. М. Еколого-економічне оцінювання в управлінні меліоративними проектами : монографія. Рівне : НУВГП, 2007. 257 с.

Minaieva Yu. Yu.,

*Senior Lecturer at the Department of Engineering Disciplines
and Thermal Power*

*V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

Dychko A. O.,

*Doctor of Technical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Geo-Engineering
National Technical University of Ukraine*

*“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine*

Ometsynska N. V.,

*PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Engineering Disciplines and Thermal Power*

*V. I. Vernadsky Taurida National University
Kyiv, Ukraine*

MONITORING AND CONTROL IN EMERGENCY SITUATIONS OF HEAT ENERGY SYSTEMS

Monitoring and control in emergency situations is a necessary part of the energetic complex systems quality management. For information provision of monitoring procedures it is necessary to provide appropriate formatting of monitoring data. All data should be unified in terms of the dimension and degree of presentation of the data, as well as the order in which they are provided to the monitoring system.

In case of necessity, carrying out operational control over the development of the state of the environment in abnormal and emergency situations of the heat energy systems in order to assess the extent of emissions or discharges of pollution and predict their consequences for the environment (taking into account hydrometeorological and other factors that influence the processes of distribution and metabolism of pollution), as well to work out recommendations for the further functioning of certain objects and development of protective structures and the use of other means of environmental protection, in are used as standard monitoring procedures, the frequency of which significantly increases depending on the dynamics of situation, and special procedures, designed for a wide range of changes in both quantitative and qualitative composition of pollution. In the post-

accident period, control with the aim of clarifying the patterns of pollution distribution, identifying the effectiveness of measures for the protection of the area or minimizing the impact of pollution on the reservoir and forecasting the boundaries and terms of normalization of the water body is performed as standard staffing through standard procedures and special means (including mobile and equipment with high sensitivity and precision, which determines trace amounts of pollution of any nature), which allow to detect unexpected components under clarify the limits and dynamic reallocation of pollution in the region and so on.

For information provision of monitoring procedures it is necessary to provide appropriate formatting of monitoring data. It is a matter of ensuring that all data is unified in terms of the dimension and degree of presentation of the data, as well as the order in which they are provided to the monitoring system. In order to simplify the template, all data must be presented in an exponential form, where the mantises of the number represented as an integer or as the correct decimal fraction is followed by symbols of the exponential representation of the number, the sign and the degree indicator. In order that all the information could be successfully searched, stored, corrected and displayed, it is necessary to adopt an appropriate format, that is, the order of their placement in the message from the source of information.

The automated monitoring system (AMC) for the effective analysis of the state of the environment provides justification for the purpose of collecting information, sampling sites, the frequency of updating data, their nomenclature, and alternatives to information provision. All of this can be achieved only by creating of AMC, which should be based on principles of adaptation, optimization and artificial intelligence.

The functioning of AMC involves the consistent implementation of:

- observation of objects of control, that is, collection of all necessary information for an exhaustive assessment of the source of pollution;
- identification of the situation that arose as a result of the activity of the source of pollution, that is, a comparison of the actual situation with a number of possible reference (depending on the chosen scenarios for the development of the situation) for which the rules of normalization or stabilization of the environment have been developed in advance and the choice of the nearest standard as a working hypothesis;
- management, that is, the use of managerial decisions that correspond to the chosen working hypothesis of the situation development, in order to minimize the impact of pollution on the state of the environment.

Observance is a function of the following three information criteria:

- the availability of information (physical, which should be understood as the ability to measure a variable or parameter that is of interest to us, both

in principle and in a particular point of space; logical and mathematical, which should be understood as the ability to evaluate those quantities that cannot be measured directly, by the results of measuring some other values associated with the first logic-mathematical dependencies, in time, which should be understood as the possibility of timely obtaining information of interest, for the operative assessment of the state of the environment and the adoption of hell equivalent managerial decisions);

- the sufficiency of information, that is, the completeness and accuracy of the data, the possibility of using alternative information sets and methods for assessing the development of the situation for slow-moving processes in order to obtain data that are sufficient for timely analysis and evaluation;

- the reliability of the information, that is, the relevance of the data and its dynamics to the actual processes, the conformance of the actual distributions of data obtained during the measurements, the ideal, the identity of the real and ideal characteristics of the information.

Identification involves the realization of procedures for recognizing the real situation of the heat energy systems, which can be reduced to comparing the real situation with a set of standards, each of which corresponds to a certain "ideal" model of a possible situation, and the selection of one of the models (standards) that most closely reflects the real state.

Омецинська Н. В.,

*кандидат технічних наук, доцент,
завідувачка кафедри загальноінженерних дисциплін
та теплоенергетики*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Мінасва Ю. Ю.,

*старший викладач кафедри загальноінженерних дисциплін
та теплоенергетики*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Юсипів Т. В.,

*старший викладач кафедри загальноінженерних дисциплін
та теплоенергетики*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СКЛАДОВІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Екологічна та енергетична безпека є важливими складовими національної безпеки України. Їх забезпечення є необхідністю для сталого розвитку країни та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. Основні виклики для екологічної та енергетичної безпеки України на сьогоднішній день полягають в наступному:

1. Забезпечення енергетичної незалежності: Україна продовжує залежати від імпорту енергоресурсів, що збільшує її вразливість до зовнішніх енергетичних шоків. Для зменшення цієї залежності необхідно розвивати власні відновлювані джерела енергії, збільшувати енергоефективність та раціонально використовувати енергоресурси.

2. Зниження забруднення довкілля: Промисловість, транспорт та інші галузі економіки викликають значні негативні наслідки для довкілля. Необхідно зменшувати емісії шкідливих речовин та відходів, розвивати екологічно чисті технології та використовувати відновлювані джерела енергії.

3. Розвиток енергетичної інфраструктури: Необхідно розвивати транспортну та енергетичну інфраструктуру для забезпечення сталого

розвитку країни. Це включає розвиток енергосистеми, будівництво енергоефективних будівель, розвиток електромобільності та ін.

4. Забезпечення енергетичної ефективності: Підвищення енергоефективності: Україна має високі втрати енергії в процесі її виробництва та споживання.

Розвиток Енергетичної дипломатії один з напрямків забезпечення енергетичної незалежності України – залучення іноземних інвесторів та розвиток міжнародного співробітництва в енергетичній галузі.

Залучення іноземних інвесторів є важливим для розвитку власної виробничої бази та модернізації енергетичної інфраструктури. Для цього необхідно створювати сприятливі умови для інвесторів та активно просувати свої проекти на міжнародному рівні.

Розвиток міжнародного співробітництва: Україна повинна активно співпрацювати з іншими країнами в Підвищення енергоефективності є необхідним для зменшення енергетичних витрат та зменшення негативного впливу на довкілля.

За даними Державної служби статистики України за 2020 рік, Україна імпортувала [1]:

Природний газ	15,7 млрд кубічних метрів	43,8%
Вугілля	2,2 млн тонн.	12,9%
Конденсат і нафта для власного видобутку	0,6 млн тонн.	53,3%
Електроенергія	5,7 млрд кВт·год.	1,5%

Забезпечення енергетичної незалежності України є одним з пріоритетних завдань для стабільного та ефективного розвитку країни. Україна має значний потенціал для розвитку власної виробничої бази з використанням відновлюваних джерел енергії, таких як збільшення виробництва електроенергії з вітрових та сонячних електростанцій, використання біопалива та геотермальної енергії. Зменшення споживання енергії та залежність від імпорту енергоносіїв. Використання енергозберігаючих технологій та матеріалів у будівництві та промисловості, підвищення енергоефективності транспортної інфраструктури. Актуальним є побудова об'єктів зберігання газу енергетичній сфері. Це може бути співпраця у галузі транзиту енергоносіїв, розвитку відновлюваних джерел енергії, технічного співробітництва тощо.

Посилення впливу на міжнародні організації: Україна повинна активно працювати з міжнародними організаціями, такими як Європейський союз, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародне агентство з відновлюваної енергії тощо, щоб забезпечити свої інтереси

в енергетичній сфері та забезпечити стійкість своєї енергетичної системи.

Зупинимось на основних принципах енергетичної стратегії України: Диверсифікація джерел енергопостачання: Україна має забезпечити різноманітність джерел енергії, включаючи відновлювані джерела, альтернативні види палива та технології енергозбереження.

Підвищення конкурентоспроможності економіки: Стратегія передбачає розвиток енергетичного сектору як галузі економіки, яка є конкурентоспроможною та сприяє розвитку інших галузей економіки.

Зменшення залежності від імпорту: Україна має забезпечити незалежність від імпорту енергоносіїв та розвивати власну енергетичну систему.

Підвищення енергоефективності: Україна має підвищувати енергоефективність у всіх галузях економіки, зменшувати споживання енергії та забезпечувати енергозбереження.

Збалансований розвиток регіонів: Розвиток енергетичної галузі України повинен здійснюватися з урахуванням потреб та можливостей різних регіонів країни.

Усі ці заходи мають бути реалізовані на рівні держави та галузей промисловості та побутового споживання. Важливо також забезпечити ефективну систему моніторингу та контролю за виконанням екологічних та енергетичних стандартів та норм, що дозволить досягти максимальної екологічної та енергетичної безпеки в Україні.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник України. 2020 : стат. зб. / Держ. комітет статистики України. Київ, 2021. С. 229–232.

Петриковська А. А.,
*викладач-методист будівельних дисциплін,
спеціаліст вищої категорії
ВСП «Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів
і природокористування України»
м. Рівне, Україна*

Малимон С. С.,
*викладач-методист землевпорядних дисциплін, викладач екології,
спеціаліст вищої категорії
ВСП «Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів
і природокористування України»
м. Рівне, Україна*

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ТЕПЛОЕНЕРГЕТИКАУ БУДІВНИЦТВІ

Людству потрібна енергія, причому потреби в ній збільшуються з кожним роком. Разом з тим запаси традиційних природних копалин (нафти, вугілля, газу) вичерпні. Вичерпні також і запаси ядерного палива – урану, з якого можна отримувати в реакторах плутоній. Практично невичерпні запаси термоядерного палива – водню. Залишаються два шляхи: сувора економія при витрачанні енергоресурсів і використання нетрадиційних відновлюваних джерел енергії.

Для збереження енергетичних ресурсів (рис. 1) є декілька напрямків.

– Перший: це економія існуючих корисних копалин. Вона передбачає використання нових технологічних рішень – енергозберігаючих технологій.

– Другий: поступова заміна викопного палива на паливо, отримане з рослин.

– Третій напрямок: використання альтернативних джерел енергії– енергія річок, енергія світового океану, тепла енергія океану, енергія морських течій, енергія сонця, атомна енергія, воднева енергетика, вітрова енергія.

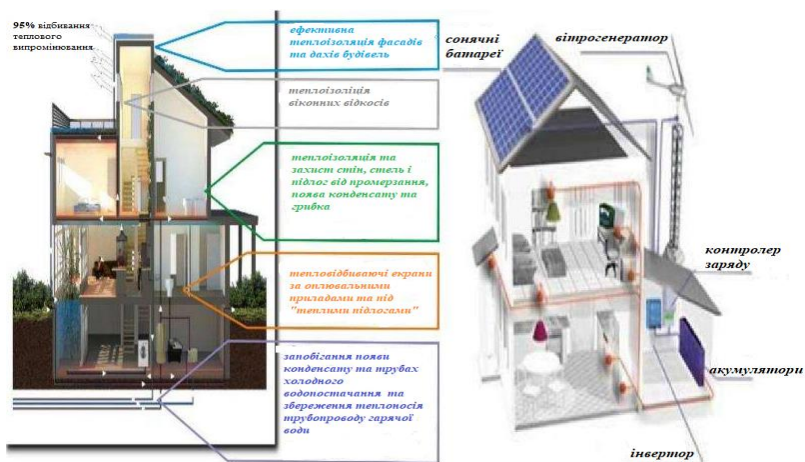

Рис. 1. Енергоефективні системи в будівлі

Розглядаючи енергозберігаючі технології, найяскравішим прикладом є заміна традиційних ламп розжарювання на новий вид економічних ламп. Якщо замінити всі звичайні лампочки розжарювання на нові, то споживання енергії для освітлення квартири зменшиться приблизно в 10 разів.

Також влаштування енергозберігаючих склопакетів, які покращують теплоізоляцію / скорочують тепловтрати приміщень, а це означає, що в будинку буде тепліше, і можна заощадити на обігріві. Знизяться витрати на кондиціонування, через низьку теплопровідність склопакета його поверхня не так швидко стає холодною в холодну пору року. Це знижує ймовірність появи рясного конденсату на склі, а якщо конденсат і з'явиться, його буде небагато, і краплі швидко висохнуть. Не завдає шкоди рослинам у приміщенні – енергозберігаюче покриття відбиває лише інфрачервоні промені.

Енергозберігаюча фарба вперше була розроблена фахівцями NASA. Її застосовують в промисловості, в побуті та інших сферах діяльності. Властивості енергозберігаючої фарби – це результат молекулярного інтенсивного впливу повітря, що знаходиться в утворених кульках. Відпала необхідність в процесі теплоізоляції труб, тепер буде достатньо їх пофарбувати. Зазвичай енергозберігаюча фарба білого кольору, еластичне покриття утворюється після висихання.

Температура її горіння 840⁰С. Енергозберігаюча фарба застосовується для фарбування металевих, бетонних, цегляних, пластикових, дерев'яних, скляних, картонних, гумових та деяких інших поверхонь.

Велику користь у справі збереження мінеральних, лісових і водних ресурсів може дати їх економне використання. Для порівняння:кожен міський житель в Україні у середньому щодоби витрачає 350 л води, коли в країнах ЄС використання води у побуті майже втричі менше – 120 л. Можна навести безліч прикладів, коли використання відходів дає доходи. При цьому зберігаються мільйони тон корисних копалин. Так одночасно можна розв'язати проблему збереження мінеральних ресурсів і очищення від забруднення. Оскільки вугілля, нафта, природний газ і руди є вичерпними, то нині спеціалісти вказують на звалища і смітники. Відходи можуть бути додатковими «родовищами» сировини. Так, у Мексиці на одній з копалень у відходах було «поховано» 80 тис. т міді. Вже зараз сотні тисяч тон дефіцитних металів видобувають з колись нікому не потрібних відвалів. У териконах зосереджена прекрасна сировина і для виробництва щебеню, цементу, кераміки та інших будівельних потреб. З побутового сміття навчилися отримувати горючий газ і добрива.

На сьогоднішній день в Україні постраждало 3 млн га лісу, війна впливає на екологію України, це і «випалена земля», адже місце, де відбувся вибух, контактуватиме з водою, там утворюється кислота та просто випалює ці ґрунтові організми.Після Першої світової війни у Франції заборонили використання деяких ділянок землі, ця заборона триває досі.Також забруднення повітря, водних об'єктів, шкода екосистемам флори і фауни – через війну під загрозою зникнення опинилося майже 700 видів тварин і понад 800 видів рослин, частина з яких занесена до Червоної книги. Тому, вже зараз необхідно думати та працювати над планом відновлення довкілля після закінчення війни.

Для збереження та відновлення природного середовища на різних материках створюють природоохоронні території: природні заповідники, національні природні парки, заказники, резервати, пам'ятки природи, адже під загрозою знищення в Україні, внаслідок воєнних дій, перебувають близько 800 природоохоронних територій.

Список використаних джерел:

1. Основи екології : електрон. посіб. / С. С. Малимон, та ін. Київ : НМЦ вищої та фахової передвищої освіти, 2022. URL: https://vukladach.pp.ua/MyWeb/manual/zagalosvit/Osnovu_ekologii/Osnov_u_ekologii/Golovna/Golovna.htm (дата звернення: 02.03.2023).

2. OUR NEWS Як бойові дії впливають на екосистеми, та чи зможе природа відновитися самостійно – спецпроект WWF Україна та ШоТам

опубліковано 17 October 2022. URL: <https://wwf.ua/?7828466/war-and-nature-wwf-shotam> (дата звернення: 02.03.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-48>

Tertychna O. V.,

*Doctor of Biological Sciences, Senior Researcher,
Leading Researcher at the Laboratory of Livestock Ecology
Institute of Agroecology and Environmental Management
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Pinchuk V. O.,

*Candidate of Agricultural Sciences, Senior Researcher,
Head of the Laboratory of Livestock Ecology
Institute of Agroecology and Environmental Management
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Podoba Yu. V.,

*Candidate of Agricultural Sciences, Senior Researcher,
Senior researcher at the Laboratory of Livestock Ecology
Institute of Agroecology and Environmental Management
of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

ACTUAL ENVIRONMENTAL ASPECTS OF LIVESTOCK IN UKRAINE

The nutrition of the food security of the country in the present folding minds of the military will become of superbly important significance. The best way to find food in the agricultural sector of the economy, in a sense, is a part of the borrowing of creatures. Stable product volatility is a guarantee of a balanced development of the agricultural sector, social and economic development of the state and a reserve for the export of agricultural products.

The dynamics of modern animal husbandry testify to its rapid and necessary intensity and the necessary intensification with the method of increasing the production of meat, milk, eggs and other. At the same time, the removal of significant quantities of the products of the creature should be

brought to the accumulation of by-products. It is important to directly consider the environmental impact of the development of the strategy for managing the by-products of the animal industry.

The by-product management strategy provides for the technical modernization of enterprises, the selection of optimal solutions for the disposal and disposal of excrement, litter and wastewater using environmentally safe and economically beneficial methods, which has been enshrined since 2015 in Article 15 of the Law "On by-products of animal origin, not intended for consumption". This law harmonizes the legislation of Ukraine in the field of animal waste management with the requirements of the European Union [1].

The formation, accumulation and use of by-products, which should be understood as a mixture of animal excrement, sewage, litter, various medical and cleaning and disinfecting agents, etc., used in the production of livestock products, is one of the main causes of negative phenomena for the environment from the functioning of livestock facilities. Such a situation in the areas of intensive production of animal husbandry products leads to more global environmental problems, such as pollution of the air, water basin, soil, impact on ecosystems and biodiversity, and human health.

A large number of chemical pollutants are absorbed into the atmosphere by the presence of creatures, which can be a source of unacceptable odors, causing a negative effect on the natural environment through the destruction of the comfortable minds of the minds of people, creatures, growth, and also create a vapor effect. In addition, there are other unsafe aeropolutants, such as high-pressure gases, saws, microorganisms, endotoxins, etc., that accompany the technological process at all stages of production and processing of products [2].

The production of livestock products is a component of the cycle of agricultural production, which is accompanied by the use and loss of nitrogen. Significant losses of nitrogen compounds occur from livestock wastes during their removal, storage, processing and use, leading to damage and environmental risks. The value of manure as an organic fertilizer decreases. Nitrogen compounds that have entered the atmosphere lead to acidification of the soil surface and natural water bodies due to the deposition of ammonia and nitrogen oxides, eutrophication of water bodies due to an excess of nitrogen in it, and a decrease in the biodiversity of aquatic biota; negative impact on the health of people and animals, damage to vegetation due to the formation of aerosols of nitrogen compounds in the atmosphere, promotion of the process of global warming due to direct and indirect emission of N_2O ; destruction of stratospheric ozone caused by N_2O [3].

The modern riven of creation and the state of raw material base will require a fundamentally new approach to the problem of alternative internal resources: the creation of the introduction of low-income and non-income technologies. Therefore, I can maximally and comprehensively obtain from the production cycle all the raw material resources, as they are gradually settled and accumulated in the natural state in the process of production of the main products. Forecasting the inflow of various technologies of modern animal husbandry into environment will require further systemic environmental studies, with the method of damaging the negative impacts of the fermentation of the environment objects and the conservation of ecosystems in areas of intensive production.

Establishment of a large number of creatures on the periphery of the territory is mindful of the establishment of significant contributions to the by-products of the creature's journey, as it can become an ecological and epidemiological threat to other objects of the natural environment. Looking back at the price, in the system of anti-epizootic, sanitary-epidemiological and nature protection approaches, great respect is attached to the choice of rational and effective technological solutions for the processing of organic inputs of the creation. It is important to assess the environmental impact and predict the future of disinfectant infections, as if they were infected with pus [4].

Calculation nitrogen balance in the course of product development in the field of culture and current environmental tasks. One of the reasons for the negative balance of nitrogen in Ukraine is the significant rapid introduction of nitrogen at the warehouse of organic fertilizer. Accumulation of pus and an increase in the introduction of mineral fertilizers in the soil lead to the fermentation of an extremely natural medium due to the emission of chemically active nitrogen from pus and strong soils. So, the choice of nitrogen has changed to the production of animal products in Ukraine due to the rapid stocking of cattle and pigs and the production of fodder. For the steel production of agricultural products, agricultural products, agroecosystems will require lively speeches. Destruction of the balance of nitrogen agroecosystems can lead to irreversible ruin and vegetation of the superfluous natural environment [5].

Therefore, measures aimed at protecting atmospheric air should be relevant and promising areas of nitrogen search in solving environmental problems in animal husbandry, including reducing the emission of greenhouse gases and chemically active nitrogen compounds, preventing emissions of components toxic to living organisms, reducing the orogenic properties of organic waste, use of environmentally safe means of disinfection, calculation of the nitrogen balance of livestock farms.

Bibliography:

1. Tertychna O., Ryabukha G., Pinchuk V., Kichigina O., Horodyska I. Regulatory framework analysis for the broiler by-products treatment in Ukraine and the EU. *International Journal of Ecosystems and Ecology Science*. 2021. Vol. 11(4). P. 881–886. URL: <https://doi.org/10.31407/ijees10>
2. Pinchuk V. O., Palapa N. V., Tertychna O. V., Kotsovska K. V., Mineralov O. I. The ecological state of rural residential areas of Kyiv region in the intensive livestock farming zone. *Таврійський науковий вісник*. № 107. 2019. С. 341–346.
3. Пінчук В. О., Бородай В. П. Методичні рекомендації з належної сільськогосподарської практики щодо скорочення втрат нітрогену у сільському господарстві ; за наук. ред. О. І. Фурдичка. Київ : ДІА, 2020. 47 с.
4. Кривохижа Є. М., Пінчук В. О., Тертична О. В Оцінювання фітотоксичності дезінфікувальних засобів, які застосовують для знезараження гною. *Агроекологічний журнал*. 2022. № 2. С. 92–97.
5. Moklyachuk L., Furdychko O., Pinchuk V. et al. Nitrogen balance of crop production in Ukraine. *Journal of Environmental Management*. 2019. № 246. P. 860–867. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.05.108>

НАПРЯМ 13. СУЧАСНІ КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-49>

Євланов М. В.,

*доктор технічних наук, доцент,
професор кафедри інформаційних управляючих систем
Харківського національного університету радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

Черепньов І. А.,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри мехатроніки, безпеки життєдіяльності
та управління якістю
Державного біотехнологічного університету
м. Харків, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ АЛГОРИТМІВ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧІ ПРИЗНАЧЕННЯ ЗАВДАНЬ ВИКОНАВЦЯМ ПРОЄКТУ

Процес управління конфігурацією має особливо велике значення під час планування та управління проєктами, результатами яких очікуються великі та складні продукти чи послуги. Прикладами таких проєктів є ІТ-проєкти зі створення чи модернізації інформаційних систем управління підприємством, проєкти відновлення підприємств України у воєнний та повоєнний періоди, проєкти забезпечення життєдіяльності населення окремих населених пунктів та регіонів в умовах природних чи техногенних катастроф тощо. Досвід розробки великих систем з елементами різної природи показує, що більшість випадків негативного впливу локальних рішень на ефективність та якість загальносистемних рішень можна ліквідувати ранішим розподілом системи на окремі елементи. Але при цьому можуть виникнути помилки внаслідок невірної тлумачення вимог або упередженості власного досвіду [1, с. 14]. Тому доцільно використовувати для вирішення задач управління конфігурацією проєкту людино-машинні або машинні методи, в яких суб'єктивний вплив окремих аналітиків можна звести до мінімуму.

Результати використання машинних методів для вирішення задач управління конфігурацією проєкту і, зокрема, задачі розподілу елементів системи (продукту чи послуги як очікуваного результату проєкту) між виконавцями проєкту свідчать про необхідність її розподілу на дві наступні підзадачі:

а) підзадачу формування множини варіантів декомпозиції опису архітектури системи (тобто архітектури очікуваного продукту чи послуги) на окремі функціональні чи сценарні конфігураційні елементи (Configuration Items, CI);

б) підзадачу вибору з множини окремих функціональних чи сценарних CI таких підмножин, які будуть задовольняти умовам відбору найкращим чином.

Виходячи з цього, було розпочато ряд ініціативних досліджень, спрямованих на пошук відповіді на такі питання:

а) чи буде ефективним та якісним використання для вирішення задачі призначення завдань виконавцям проєкту різних алгоритмів кластеризації;

б) чи буде залежати ефективність та якість вирішення задачі призначення завдань виконавцям проєкту від особливостей предметних галузей та проєктів.

На поточний момент часу зазначені дослідження спрямовані, головним чином, на дослідження особливостей використання різних алгоритмів кластеризації для вирішення задачі призначення завдань виконавцям проєкту та, зокрема, підзадачі формування множини варіантів декомпозиції опису архітектури системи на окремі функціональні чи сценарні CI. Для експериментальної перевірки використовуються результати проєктування функціональної задачі «Формування і ведення індивідуального плану науково-педагогічного робітника кафедри». Дана задача розглядалася як розвиток інформаційно-аналітичної системи «Університет», яка експлуатується у Харківському національному університеті радіоелектроніки. Раніше в цій системі було реалізовано функціональну задачу «Розподіл навчального навантаження між викладачами кафедри», основний вихідний документ якої є одним з розділів документу «Індивідуальний план науково-педагогічного робітника кафедри».

У [2, с. 10–17] опубліковано результати дослідження особливостей використання ієрархічних алгоритмів кластеризації для вирішення підзадачі формування множини варіантів декомпозиції опису архітектури системи на окремі функціональні чи сценарні CI. Як приклад ієрархічних алгоритмів був розглянутий дивизимний алгоритм [4, с. 47]. За результатами його використання було отримано дендрограму кластерів окремих CI для зазначеної функціональної

задачі. Під СІ в даному випадку розумілися окремі функції ІТ-продукту, що реалізує цю задачу. Також було зроблено порівняння отриманих результатів з результатами вирішення підзадачі декомпозиції зазначеної функціональної задачі на окремі СІ з використанням запропонованого у [3, с. 436–438] графоаналітичного методу. Це порівняння дозволило зробити такі висновки [2, с. 15]:

а) при виділенні кластерів, що складаються з одного СІ, і дивизимний алгоритм кластеризації, і графоаналітичний метод дають однакові результати;

б) при виділенні кластерів, що складаються з кількох СІ, графоаналітичний метод менш точний, ніж дивизимний алгоритм кластеризації;

в) при збільшенні кількості зв'язків між СІ, які необхідно розрізати при декомпозиції опису архітектури на окремі кластери, обидва способи дають вельми схожі результати.

В цілому ж досліджуваний дивизимний алгоритм кластеризації був визнаний більш ефективним та якісним для вирішення підзадачі декомпозиції зазначеної функціональної задачі на окремі СІ, ніж запропонований у [3, с. 436–438] графоаналітичний метод.

Після цього було проведено дослідження особливостей використання для вирішення підзадачі декомпозиції зазначеної функціональної задачі на окремі СІ неієрархічних алгоритмів кластеризації, зокрема – алгоритму k-means. Отримані результати використання цього алгоритму для аналізу результатів проектування згадуваної вище функціональної задачі дозволяють стверджувати, що алгоритм k-means у цьому випадку дає менш точні результати, ніж дивизимний алгоритм. Причиною цього є помилка, яку було припущено аналітиком під час апіорного розбиття множини функцій задачі на кластери.

У подальшому планується продовжити ці дослідження шляхом аналізу особливостей використання для вирішення підзадачі декомпозиції зазначеної функціональної задачі на окремі СІ алгоритмів адаптивної кластеризації та алгоритмів кластеризації, які засновані на моделюванні поведінки колективів організмів (рою бджіл, колонії мурашок, риб'ячої зграї тощо).

Список використаних джерел:

1. Cadavid H., Andrikopoulos V., Avgeriou P., Broekema P. Chris. System and software architecting harmonization practices in ultra-large-scale systems of systems: A confirmatory case study. *Information and Software Technology*. 2022. № 150, № 106984. P. 1–16. DOI: 10.1016/j.infsof.2022.106984 (date of application: 26.02.2023).

2. Ievlanov M., Vasilcova N., Neumyvakina O., Panforova I. Development of a method for solving the problem of IT product configuration analysis. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2022. Vol. 6. № 2. P. 6–19. DOI: 10.15587/1729-4061.2022.269133 (date of application: 26.02.2023).

3. Faitelson D., Heinrich R., Tyszberowicz Sh. From monolith to microservices: Supporting software architecture evolution by functional decomposition. *Software Engineering Aspects of Continuous Development and New Paradigms of Software Production and Deployment*: In 5th International Conference on Model-Driven Engineering and Software Development, MODELSWARD 2017. P. 435–442. DOI: 10.5220/0006206204350442 (date of application: 26.02.2023).

4. Wierzchoń S., Kłopotek M. *Modern Algorithms of Cluster Analysis*: monography. Springer International Publishing, 2019. 421 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-69308-8> (date of application: 26.02.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-50>

Коломієць Ю. Ю.,

доктор юридичних наук, доцент,

в. о. завідувача кафедри кримінального права

Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Одеса, Україна

БІОТЕХНОКРАТИЧНА ІДЕОЛОГІЯ: ВІД НООСФЕРИ ДО ТЕХНОСФЕРИ

У XXI столітті інформаційні технології охопили більшу частину людства. Світ змінюється, а разом з ним і взаємовідносини людини з Природою. Науковці з різних країн, різних сфер знання звертають увагу на те, що «якщо спочатку людина була рабом природи, потім рабом держави, національної єдності й класів, то тепер вона стає рабом техніки, в яку непомітно перетворюється і сама людина» [1]. Проблема сучасного суспільства полягає не в тому, що ліберально-буржуазна і соціалістична ідеологія по черзі змінюють одна одну, а в тому, що, встановивши панування над природою за допомогою техніки, людина, не помічаючи цього, поневолила саму себе. З цього приводу Г. Маркузе писав: «Те, що я прагну продемонструвати, полягає в тому, що наука на підставі своїх власних методів і понять проєктує і підтримує універсум,

в якому панування над природою залишається тісно пов'язаним з пануванням над людиною. ... Науково визначена і перероблена, природа в новому світлі постає в технічному апараті виробництва і руйнування, яке зберігає і поліпшує життя індивідів і одночасно підпорядковує їх господарям цього апарату» [2, с. 57–58]. Юрген Габермас у своїй роботі «Техніка і наука як «ідеологія» зробив таке припущення: «Поняття технічного розуму, можливо, само є ідеологією. Не тільки застосування цього розуму, але вже сама техніка є пануванням (над природою і людиною) – пануванням методичним, науковим, розрахованим і розважливим» [2, с. 52].

На сучасному етапі розвитку людства відносини між людиною та Природою обумовлені технократичною ідеологією. Основною ідеєю технократичної ідеології є вплив на суспільство за допомогою методів управління технікою і технологією. Названі методи в сукупності являють собою добре продуману, злагоджену систему і використовуються з однією лише метою – досягнення максимального прибутку при мінімумі витрат (ймовірність помилок теж мінімальна). Застосування методів управління технікою і технологією до людини веде суспільство до інволюції. Наприклад, метод формалізації, який широко використовується при проектуванні різних технологій, призвів до спрощення. Суспільством почали керувати за допомогою гучних безглузких гасел, універсальних теорій, грубих антитез. Глибокі теоретичні висновки, засновані на емпіричних фактах, змінилися більш-менш переконливими твердженнями.

Метод переконання, розрахований на думаючих людей, поступився місцем методам психотехнічної та біотехнічної маніпуляції поведінкою людини. Припущення Ю. Габермаса про те, що «біотехнічне втручання в ендокринну систему управління і справжнє втручання в генетичну передачу спадкової інформації можуть в майбутньому привести до ще глибшого контролю за поведінкою» [2, с. 109], певною мірою вже стали реальністю. Впровадження даного методу може призвести до того, що відпаде необхідність в юридичній науці. Досить буде один раз створити й закріпити в нормативно-правових актах правила поведінки, розраховані на вже сформоване «нелюдське» технократичне суспільство.

Про зміни в суспільстві, які відбуваються під впливом технологічного процесу, К. Маркс писав: «Всі застигли, заіржавілі відносини, разом з супутніми їм, століттями освяченими уявленнями та поглядами, руйнуються, все, що виникає знову виявляється застарілим, перш ніж встигає заkostenіти. Все станове і застійне зникає, все священне опоганюється ...» [3, с. 106]. Карл Маркс щиро вірив у позитивну роль всього революційного і прогресивного. Вірив у те,

що за допомогою техніки можна створити умови для гармонійного розвитку особистості. Всупереч його очікуванням технологічний прогрес призвів до знеособлення людини. Власників комп'ютерних мереж, виробників комп'ютерних програм та інших суб'єктів, які перейняли технологічні методи управління суспільством, людина цікавить не як особистість, а як одиниця, здатна цілюще вплинути на розвиток техніки, принести максимальний прибуток при мінімумі витрат.

На питання про справедливість, добро і зло, підлість й шляхетність, чесність і обман, нерівність та єдність не вистачає часу. Не розмірковуючи про сутність буття, людина перетворилася на активну деталь єдиного механізму, яку в разі потреби можна легко замінити. Як справедливо зауважив Ю.Габермас, «у технократичній свідомості відбивається не розрив морального взаємозв'язку, а витіснення «моральності» взагалі як категорії життєвих відносин» [2, с. 101]. Забувши про саму себе, людина запустила механізм самознищення. Навіть власники великих капіталів виявилися в стані незадоволеності через те, що змушені користуватися етикою боротьби за успіх, долати тиск статусної конкуренції, і все це для того, щоб задовольняти свої потреби ними ж виробленими сурогатами.

Такий внутрішній стан призвів до використання ще однієї групи методів управління людьми – методів заперечення і нападу. Безнадія, душевна порожнеча і безсилия створюють життя, засноване на запереченні. Висловлювання К. Ясперса з цього приводу, зроблені в минулому столітті, досі відповідають дійсності. За словами вченого, всі нещастя в сучасному суспільстві покладаються на якийсь фантом, назву якому знаходять або серед історичних утворень, що відкрилися колись теоретичному пізнанню, – у всьому винен капіталізм, лібералізм, марксизм, християнство і т. ін., або серед нездатних чинити опір представників окремих груп, які стають козлами відпущення, – у всьому винні євреї, німці та т. ін. [4, с. 148–149].

Перед політиками й вченими вже не стоїть завдання розв'язання реальних проблем, досить навчитися критикувати інших для того, щоб показати себе і досягти своїх цілей. На жаль, твердження про те, що якщо людина нічого собою не являє, вона принаймні «анти-», вже не викликає подиву. Ми звикли критикувати все і всіх і нічого не робити. Ми опинилися під впливом ідеології примітивного типу, яка спрямована на створення спрощеної системи цінностей, що дозволяють технологічно маніпулювати свідомістю.

Існує думка, що В. І. Вернадський вірив у науку й покладався на неї й, з погляду сьогодення, помилився: «... ідеал В. І. Вернадського не здійснився, він (як і К. Маркса) виявився утопічним», омріяна

В. І. Вернадським «гармонія ноосфери» насправді обернулася нерозв'язними системно-глобальними проблемами» [5]. Якщо виходити з того, що наука є не просто сукупністю накопичених знань, її функція проявляється в пізнанні світу з метою отримання правдивої інформації про нього з тим, щоб згодом ця інформація стала загальнозначущою, то віра В. І. Вернадського в науку є цілком обґрунтованою. Створюючи цілісне уявлення про світ, науковці можуть запропонувати різні сценарні виходи з сучасної цивілізаційної кризи, підвести еволюцію сучасного світу до «сингулярної точки історії», результатом якої може бути як глобальна катастрофа, так і глобальна самоорганізація.

У зв'язку з тим, що від всесвітньої комп'ютеризації та пов'язаних з нею технологічних процесів відмовитися вже неможливо, подальше існування людства залежить від поступового впровадження нової ідеології, яка могла б називатися біотехнократичною. Згідно з біотехнократичною ідеологією, подальший розвиток технологій має ґрунтуватися на ідеї про розумність людини, яка здатна досягти гармонії у взаєминах з Природою і самою собою. Техніка при цьому має сприйматися як інструмент для отримання та обробки інформації, створення безпечних та комфортних умов життя людини, збереження навколишнього природного середовища. При цьому не можна допускати створення штучного інтелекту на підставі біонічних досліджень.

За словами фахівців, що досліджують інформатику природи: «В рамках програмно-прагматичного напрямку здійснюється створення програм, за допомогою яких можна було б вирішити ті завдання, вирішення яких до цього вважалося виключно прерогативою людини... Але при цьому спосіб вирішення створюється не на основі природних інтелектуальних структур організму людини (мозку), а на основі вироблення різних формальних процедур вирішення таких завдань» [6, с. 17]. В рамках біонічного напрямку розглядаються проблеми штучного відтворення тих структур та процесів, які характерні для живого людського мозку, та які лежать в основі процесів вирішення завдань людиною. Цей напрямок передбачає, що структура обчислювальних пристроїв стане подібною до тих структур, які формуються в процесі навчання в людському мозку [6, с. 18].

Біонічний напрямок дослідження штучного інтелекту нагадує створення ядерної енергії, яка принесла людству як користь, так і неймовірну шкоду. Якщо штучний інтелект почне самостійно вчитися, якщо цей процес вийде з під контролю людини, у світі може з'явитися монстр, який увібрав в себе усі негативні прояви людської натури, усе «сміття», яке неконтрольовано зливається в Інтернет.

Список використаних джерел:

1. Негодаев И. А. Философия техники. Библиотека «Полка букиниста». URL: <http://www.vuzlib.su/beta3/html/1/26390/>
2. Хабермас Ю. Техника и наука как «идеология» / пер. с нем. М. Л. Хорькова. Москва : Праксис, 2007. 208 с.
3. Маркс К. Сочинения : в 39 томах / Маркс К., Энгельс Ф. Москва : Издательство политической литературы, 1955. Т. 3. 650 с.
4. Ясперс К. Смысл и назначение истории: пер. с нем. Москва : Политиздат, 1991. 527 с.
5. Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник. Київ, 2002. С. 30–33. URL: <http://litopys.org.ua/fdm/fdm78.htm>
6. Тесля Ю. Н. Введение в информатику природы : монография. Киев: Маклаут, 2010. 255 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-51>

Лісовець С. М.,

кандидат технічних наук, доцент,

завідувач кафедри автоматизованого управління

технологічними процесами

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

ВИКОРИСТАННЯ МОВИ ПРОГРАМУВАННЯ C# ДЛЯ ДОСТУПУ ДО БАЗ ДАНИХ MICROSOFT SQL SERVER

Бази даних, які використовують мову структурованих запитів Structured Query Language (SQL), є надійним засобом для зберігання даних різного призначення і розміру, які можуть бути представлені в різних форматах. Для доступу до таких SQL-баз використовуються системи керування базами даних різних розробників, найбільш відомими з яких є IBM DB2, Microsoft SQL Server, MySQL, Oracle, PostgreSQL і деякі інші. Серед них, зокрема, однією з провідних систем керування базами даних є Microsoft SQL Server.

Із Microsoft SQL Server тісно інтегрована програма Microsoft SQL Server Management Studio, яка дозволяє швидко і дуже зручно створювати бази даних, таблиці, курсори, функції і інші елементи баз даних. Але для доступу до баз даних зі сторони клієнтів така програма не підходить через неможливість створення зручного інтерфейсу

з клієнтами, кожний з яких повинен вирішувати саме свої специфічні задачі.

Одним із зручних засобів для доступу до SQL-баз даних, зокрема, створених з використанням Microsoft SQL Server, є мова програмування C#. По-перше, вона підтримується тією ж самою Microsoft. По-друге, завдяки технології .NET можна організувати швидкий і надійний доступ до таких баз. Така швидкість і надійність досягається за рахунок того, що мова програмування C# утримує кілька вбудованих класів, призначених для роботи саме з SQL-базами даних [1, 2].

Зокрема, клас SqlConnectionStringBuilder дозволяє створювати рядки підключень до SQL-баз даних і керувати їх умістом, клас SqlConnection – підключатися до SQL-баз даних, клас SqlCommand – виконувати команди Transact-SQL. Задачею розробника засобів доступу до SQL-баз даних в такому випадку є коректне використання таких класів і створення відповідної графічної оболонки (для чого в C# є всі необхідні засоби програмування).

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що у випадках, коли від комп'ютерної системи не вимагається досягнення максимальної швидкодії (в цьому випадку рекомендується використовувати, зокрема, мови програмування C або C++), мова програмування C# є ефективним засобом отримання програмного коду невеликого розміру.

Метою дослідження, результати якого обговорюються в доповіді, є показати у вигляді невеликого прикладу програмного коду на мові програмування C# як можна організувати, використовуючи наведені вище класи і додатково кілька інших класів, ефективний доступ до SQL-баз даних загального призначення.

Аналогічний підхід може бути використаний, зокрема, і при розробці SCADA-систем (SCADA – Supervisory Control And Data Acquisition, або Оперативне керування і збір даних) для зберігання інформації про результати вимірювання, формування керувальних впливів, відхилення від нормальних режимів роботи тощо. SCADA-системи є частиною систем промислової автоматизації, вони можуть використовуватися практично в усіх галузях промисловості.

Список використаних джерел:

1. Коноваленко І. В. Програмування мовою C# 6.0 : курс лекцій з дисципліни «Об'єктно-орієнтоване програмування». Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016. 229 с.

2. Кравець П. О. Об'єктно-орієнтоване програмування. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. 624 с.

Обручнікова Н. Д.,

аспірант кафедри філософії і освіти дорослих ЦІПО

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»;

викладач кафедри зарубіжної філології

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

Авдєєва С. О.,

старший викладач кафедри зарубіжної філології

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

м. Київ, Україна

СУЧАСНІ КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В ОСВІТІ: РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ – ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

У сучасному світі комп'ютерно-інтегровані технології є невід'ємною частиною нашого життя. Завдяки розвитку інформаційних технологій з'явилась можливість застосовувати їх в різних галузях, зокрема в освіті. Необхідно відзначити, що комп'ютерні технології можуть допомогти вчителям створювати більш ефективну та інтерактивну навчальну програму, що сприяє успішному навчанню та розвитку молодого покоління.

За останні роки з'явилося багато досліджень, присвячених застосуванню комп'ютерно-інтегрованих технологій в освіті. Наприклад, у своїй статті "Digital technology and education: reconsidering the relationship" автори Elmore та Fenton розглядають питання взаємодії між комп'ютерними технологіями та освітою, а також досліджують перспективи їх подальшого застосування [6].

Інші дослідження, такі як "The impact of educational technology on student achievement: What the most current research has to say" авторів Schmid та Ng, досліджують вплив комп'ютерно-інтегрованих технологій на результати навчання студентів. Результати досліджень показали, що комп'ютерні технології можуть позитивно вплинути на успішність навчання, але необхідно правильно використовувати їх, щоб досягти найкращих результатів [1].

Українські автори І. В. Корнієнко та Т. В. Рибалка у своїй статті «Роль інтернет-технологій у підготовці вчителів до викладання інформатики» зазначають, що створення веб-сайтів та онлайн-курсів

може бути ефективним способом підготовки вчителів до викладання інформатики та комп'ютерно-орієнтованих дисциплін. Автори наголошують на тому, що використання цих технологій дає можливість забезпечити доступ до актуальної та цікавої інформації для вчителів та учнів [2].

З впровадженням штучного інтелекту в різні галузі життя, включаючи освіту, наш світ стає більш високотехнологічним і перетворюється на новий етап розвитку. Штучний інтелект може змінити підхід до навчання та зробити його більш ефективним та персоналізованим. Використання інноваційних технологій також дозволяє долучати до навчального процесу широке коло людей, незалежно від географічного розташування чи фінансового стану. Однак, важливо розуміти, що використання штучного інтелекту в освіті повинно бути збалансованим з використанням людської експертизи та враховувати етичні та приватні аспекти. Розглянемо актуальність використання штучного інтелекту в освіті, переваги та недоліки, а також шляхи подальшого розвитку цієї технології для досягнення кращих результатів в навчанні.

Штучний інтелект – це галузь комп'ютерної науки, що займається створенням програм та систем, які можуть виконувати завдання, які раніше могли виконувати лише люди. Це включає в себе розпізнавання мови та зображень, прийняття рішень та вивчення з даних. У сучасному освітньому процесі штучний інтелект може бути використаний для поліпшення якості та ефективності навчання, збільшення доступності навчальних програм та персоналізації навчання.

Штучний інтелект може бути корисним інструментом у навчальному процесі, забезпечуючи індивідуалізоване навчання та підтримку студентів. Відомий американський психолог та педагог Б. Ф. Скіннер у своїй статті «Навчання та штучний інтелект» стверджує, що «використання комп'ютерних технологій в навчальному процесі дозволяє отримати інформацію про рівень розуміння матеріалу студентами, та надати їм індивідуальну допомогу в розв'язанні завдань» [3].

У своїй роботі «Використання штучного інтелекту для індивідуального навчання в школі» автори А. Хромов та І. Макаренко досліджують можливості використання штучного інтелекту в шкільному навчанні та стверджують, що «штучний інтелект може бути використаний для створення індивідуальних програм навчання, що враховують потреби кожного учня» [4].

Ще одна перспективна область застосування штучного інтелекту в освіті – це автоматичне оцінювання студентських робіт. У статті «Автоматичне оцінювання знань з використанням нейронних мереж»

автори О. Любченко та В. Кириченко досліджують можливості використання нейронних мереж для оцінювання знань студентів та стверджують, що «використання нейронних мереж дозволяє автоматично оцінювати студентські роботи, зменшує витрати на оцінювання та забезпечує більш об'єктивну оцінку» [5].

Отже, впровадження штучного інтелекту у навчання може покращити ефективність навчального процесу та забезпечити індивідуальний підхід до кожного студента.

Переваги використання штучного інтелекту в освіті. Персоналізоване навчання та адаптація до індивідуальних потреб студентів: Штучний інтелект може допомогти студентам з різними рівнями знань та індивідуальними потребами. Системи на основі штучного інтелекту можуть адаптуватися до кожного студента та надавати індивідуальну допомогу у вивченні матеріалу.

Збільшення продуктивності та ефективності навчання: Штучний інтелект може автоматизувати багато процесів в освіті, таких як оцінювання та аналіз даних, що дозволяє вчителям більше часу присвятити безпосередньо навчанню та взаємодії зі студентами.

Покращення процесу оцінювання та аналізу роботи студентів: Системи на основі штучного інтелекту можуть зібрати та проаналізувати велику кількість даних про навчальний процес та роботу студентів. Це може допомогти вчителям швидко та ефективно оцінити роботу студентів та надати їм зворотний зв'язок щодо їх прогресу.

Забезпечення доступності навчальних програм: Штучний інтелект може допомогти забезпечити доступність навчальних програм тим, хто має обмеження фізичних або інших можливостей. Наприклад, системи на основі штучного інтелекту можуть перекладати матеріали на різні мови, розпізнавати мову жестів або навіть забезпечувати допомогу студентам з вадами зору.

Недоліки використання штучного інтелекту в освіті. Неправильна оцінка роботи студентів: Штучний інтелект може допустити помилки в процесі оцінювання роботи студентів. Наприклад, система на основі штучного інтелекту може неправильно інтерпретувати відповідь студента, яка є правильною, або надати відповідь, яка не є адекватною до запитання.

Віддалена взаємодія та відсутність безпосереднього контакту: Використання штучного інтелекту в освіті може призвести до зменшення особистого контакту між вчителями та студентами. Це може стати на заваді формуванню здатностей до співпраці та комунікації, які є важливими для майбутньої кар'єри студентів.

Незабезпечення конфіденційності даних: Штучний інтелект може зібрати велику кількість особистих даних про студентів, що може стати на заваді конфіденційності та приватності студентів. Це може також призвести до витоку даних та їхнього неправильного використання.

Висновки. Штучний інтелект має великий потенціал у сучасному освітньому процесі, однак його використання повинно бути збалансованим з урахуванням переваг та недоліків. Потрібно забезпечувати конфіденційність та приватність студентів, а також зберігати особистий контакт між вчителями та студентами. Знання та розуміння технологій штучного інтелекту в освіті є важливими для вчителів, студентів та інших учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Schmid R. & Ng E. The impact of educational technology on student achievement: What the most current research has to say. *Education and Information Technologies*. 2016. № 21(5). С. 1015–1041.
2. Корнієнко І. В., Рибалка, Т. В. Роль інтернет-технологій у підготовці вчителів до викладання інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 68(2). С. 188–201.
3. Skinner B.F. Навчання та штучний інтелект [Learning and artificial intelligence]. *Психологія*. 1984. № 4. С. 5–17.
4. Хромов А., Макаренко І. Використання штучного інтелекту для індивідуального навчання в школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 77(2). С. 117–132.
5. Любченко О., Кириченко В. Автоматичне оцінювання знань з використанням нейронних мереж. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 65(2). С. 1–14.
6. Elmore R., Fenton N. Digital technology and education: reconsidering the relationship. *Information and Learning Science*. 2020. № 121(3/4). С. 216–229.

Pryhodko D. E.,

*Student at the Mechanical Engineering Department
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
Kremenchuk, Poltava region, Ukraine*

Symonova A. A.,

*PhD, Associate Professor,
Doctoral student at the Mechanical Engineering Department
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
Kremenchuk, Poltava region, Ukraine*

PROSPECTS FOR THE USE OF RISK ASSESSMENT METHODS IN PLANNING THE LIFE CYCLE OF ENGINEERING PRODUCTS

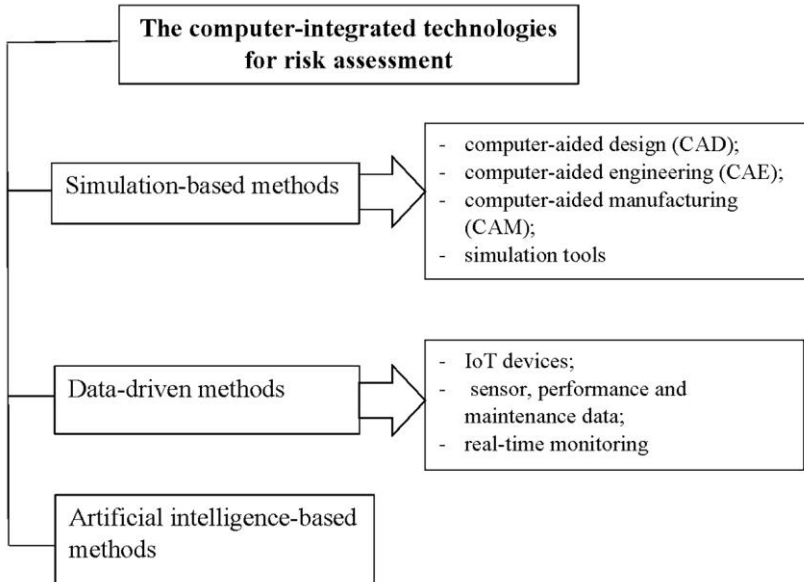
The development of engineering products involves various risks that need to be identified and managed to minimize the potential negative impacts on the product's life cycle. Risk assessment is a critical component of the product development process, enabling the identification and management of potential risks that could impact the product's life cycle. With the advancements in computer-integrated technologies, new opportunities have emerged for conducting risk assessments more effectively. This paper examines the prospects of using risk assessment methods in planning the life cycle of engineering products.

In the context of engineering products, risk assessment is a critical component of the product development process, enabling the identification and management of potential risks that could impact the product's life cycle. The life cycle of an engineering product includes various stages, such as design, development, testing, production, operation, maintenance, and disposal [1]. Each stage of the life cycle presents unique risks that need to be identified and addressed to ensure the product's safe and reliable operation.

Effective risk assessment enables product developers to identify and mitigate potential risks before they cause harm or damage [2]. It enables product developers to make informed decisions about product design, testing, and maintenance, ensuring the product's safety, reliability, and performance. Risk assessment also enables product developers to comply with regulatory requirements and industry standards, ensuring that the product meets the necessary quality and safety standards.

Computer-integrated technologies have significantly impacted the field of risk assessment by enabling the use of advanced methods and tools for conducting risk assessments [3]. The use of computer-integrated

technologies in risk assessment can provide various benefits, such as improved accuracy, efficiency, and transparency. Some of the computer-integrated technologies that can be used in risk assessment are shown in Picture 1.

Pic. 1. The computer-integrated technologies for risk assessment

Simulation-based methods involve the use of computer simulations to model and analyze the potential risks associated with the product's life cycle. Simulation-based methods can provide a more accurate assessment of the risks and enable the evaluation of different scenarios [5].

Data-driven methods involve the use of data analytics to identify and manage potential risks associated with the product's life cycle. Data-driven methods can enable the identification of trends and patterns that could impact the product's life cycle.

Artificial intelligence-based methods involve the use of artificial intelligence algorithms to analyze and manage potential risks associated with the product's life cycle. Artificial intelligence-based methods can provide a more efficient and effective approach to risk assessment.

Computer-integrated technologies also enable the development of predictive maintenance strategies enables product developers to identify

potential risks and take proactive actions to prevent failures or malfunctions. Predictive maintenance strategies involve the use of various data sources, such as sensor data, performance data, and maintenance data, to predict potential failures or malfunctions and take preventive actions.

Risk assessment is a critical component of Industry 4.0 as it enables manufacturers to comply with regulatory requirements and industry standards, ensuring that the product meets the necessary quality and safety standards [5–7].

Industry 4.0 also enables the use of advanced methods and tools for conducting risk assessments. These methods and tools include:

1. **Predictive Maintenance:** Predictive maintenance is a strategy that involves the use of various data sources, such as sensor data, performance data, and maintenance data, to predict potential failures or malfunctions and take preventive actions. This strategy enables product developers to identify potential risks and take proactive actions to prevent failures or malfunctions.

2. **Digital Twin:** A digital twin is a virtual replica of a physical product or system that enables the simulation and modeling of the product's behavior in various operating conditions. This enables product developers to optimize the product design and identify potential risks that could impact the product's performance and safety.

3. **Risk Analysis Software:** Risk analysis software is a tool that enables the identification, analysis, and evaluation of potential risks associated with a product or system. This software enables product developers to identify potential risks and take corrective actions to mitigate the impact of these risks.

Thus the prospects for using risk assessment methods in planning the life cycle of engineering products are significant. The use of computer-integrated technologies in risk assessment can provide various benefits, such as improved accuracy, efficiency, and transparency. Additionally, the use of risk assessment methods can enable the identification of potential risks early in the product development process, which can help reduce the potential negative impacts on the product's life cycle.

The existing risk assessment methods and tools can be evaluated for their suitability for use in planning the life cycle of engineering products. For example, simulation-based methods can be used to model and analyze the potential risks associated with the product's life cycle. Data-driven methods can be used to identify and manage potential risks, while artificial intelligence-based methods can be used to analyze and manage potential risks more efficiently.

Bibliography:

1. Dhinesh K. K., Karunamoorthy Lk, Roth H., Mirnalinee T. T. Computers in manufacturing: Towards successful implementation of integrated automation system. *Technovation*. 2005. Vol. 25. № 5. Pp. 477–488.
2. Lee J.-D., Hsu H.-Yu, Li Ch.-Yi, Yang J.-Yi. Design and Implementation of Intelligent Automated Production-Line Control System. *Electronics*. 2021. Vol 10. Pp. 2502–2510.
3. Ozdemir R., Koc M. A quality control application on a smart factory prototype using deep learning methods. *2019 IEEE 14th International Conference on Computer Sciences and Information Technologies (CSIT)*. (Lviv, Ukraine, 17–20 September 2019). Lviv, 2019. Vol. 1. Pp. 46–49.
4. Contreras J. D., Garcia J. I., Diaz J. D. Developing of Industry 4.0 Applications. *International Journal of Online and Biomedical Engineering (iJOE)*. 2017. Vol. 3. № 10. Pp. 30–47.
5. Cheng G.J., Liu L., Qiang X., Liu Y. Industry 4.0 Development and Application of Intelligent Manufacturing. *2016 International Conference on Information System and Artificial Intelligence (ISAI)*. (Hong Kong, China, 24–26 June 2016). Hong Kong, 2016. Pp. 407–410.
6. Yusupbekov N., Adilov F., Farkhod F. Development and Improvement of Systems of Automation and Management of Technological Processes and Manufactures. *Journal of Automation, Mobile Robotics & Intelligent Systems*. 2017. Vol. 11. N° 3. Pp. 53–57
7. Adilov F.T. The problem of brand building in the field of industrial automation. *Automation in Industry*. 2003. N° 1. Pp. 49–50.

Ushkarenko O. O.,

*Doctor of Engineering Sciences, Professor,
Professor at the Programmable Electronics, Electrical Engineering
and Telecommunications Department
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

Redka I. V.,

*Bachelor at the Programmable Electronics, Electrical Engineering
and Telecommunications Department
Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

SYSTEM APPROACH PRINCIPLES FOR THE DEVELOPMENT OF COMPUTERIZED CONTROL SYSTEMS

Computerized control systems for autonomous, including ship electric power systems, are among the most complex modern artificial systems. The general principle of the system approach as applied to solving automation problems is to consider parts of a complex automation system for autonomous electric power systems (AEPS), taking into account their interaction [1, p. 24].

The solution of many tasks of ensuring the quality of electricity of AEPS and improving electromagnetic compatibility conditions has always been achieved to a certain extent through individual technical solutions [2, p. 18; 3, p. 252]. However, a system approach to the development of computerized control systems for the processes of generating and converting electricity will allow solving the tasks at a higher level.

The AEPS automation system is a hardware and software complex [4, p. 53]. The modular-hierarchical approach in designing the hardware and the object-oriented approach in designing the software part of the automation system, which are a concretization of the system approach and which express a number of important structural principles, use the ideas of decomposition of complex systems into hierarchical levels and aspects.

The end aim principle – the purpose of building an automation system for AEPS is to create hardware and software tools that provide control and monitoring of the electric power plant parameters, as well as the creation of a human-machine interface, taking into account all the requirements for such systems.

The principle of hierarchy – AEPS automation tools are most often used as part of command and information networks. An automated workstation of an operator with specialized software performs the functions of a task creator and data receiver, performs secondary processing, systematization, storage and visualization of data. Conventionally, the AEPS automation system can be divided into three hierarchical levels. The first (upper) level is the level of receiving, processing and displaying data. The middle level is the level of network organization. The third level is the level of organization of stations, which are used as specialized automation tools.

The principle of modular construction – the design of all automation hardware in the form of functionally complete modules that have the same structural and electrical interface with the main bus. With regard to software, the use of this principle introduces greater structural certainty into the program model by distributing data and functions between classes of objects.

The principle of functionality – joint consideration of structure and functions with priority of functions over structure.

Development principle – with regard to the hardware-software control and monitoring of AEPS parameters, this principle is implemented through the possibility of connecting additional modules and automation tools with new capabilities to the microprocessor control network, changing software algorithms, optimizing the structure of the control system based on information obtained during the operation of the AEPS.

Connectivity principle – any part of the system is considered together with its connections with subsystems and modules. For the AEPS automation system being developed, this principle manifests itself in providing the operator with information about the possible consequences of connecting the load, the state of the generator synchronization process, and the ability to control diesel units and the load.

The principle of unity – with regard to automation tools, this principle means that they must be interchangeable and each must have the properties of the entire system.

The principle of uncertainty – the design, modeling and optimization of the system must be done taking into account the statistical nature of the system. When designing a computerized system for AEPS, there is a lack of reliable initial data, the uncertainty of decision-making conditions (for example, the composition of a library of graphic components and their visual display). When modeling the operation of the system, the process of switching loads, the load on the information network, the occurrence of emergency situations are random in nature, and taking into account the statistical nature of the data is largely based on the method of statistical tests, and decision making is based on the use of fuzzy sets, expert systems.

Feedback principle – the functioning of a complex system is constantly accompanied by the control of initial and intermediate characteristics. To do this, the automation hardware of the AEPS must have inputs for receiving analog and discrete information from many sensors and outputs for controlling executive modules (actuators). Feedback makes the system more robust and resistant to random changes in parameters.

Software tools can display both a general picture of the system state, and the state of individual subsystems and devices. Therefore, by its structure, the AEPS control and monitoring software tools are multi-dialog, in which the possibility of quick access to auxiliary information is performed by calling additional dialog windows on the screen. Mimic diagrams are widely used on dispatcher control panels, which are implemented in modern systems on a computer and are a source of information for the operator about the current state of the AEPS elements. The construction of mnemonic diagrams is based on several principles that should be taken into account when developing software: the principle of conciseness (the mnemonic diagram should be simple and not contain unnecessary elements, information should be displayed clearly and in a convenient form), the principle of generalization (the most significant features of managed objects are highlighted), the principle of emphasis (control elements are distinguished by color, size, shape), the principle of spatial correlation of control and measurement elements and indicator devices, the principle of using familiar associations.

When analyzing AEPS and its computerized control systems, one cannot neglect any of the possibilities for eliminating existing problems. It is necessary to introduce new equipment, new directions in science, and search for opportunities to apply new discoveries in technology. The requirements for the system architecture obtained as a result of applying the system approach are further used to perform a structural synthesis of control object models and automation tools without taking into account their internal structure, which makes it possible to determine the composition and interaction of elements in the designed computerized control system of AEPS.

Bibliography:

1. Dennis Alan. Systems Analysis and Design 7th Edition / Alan Dennis, Barbara Wixom, Roberta M. Roth. Wiley, 2018. 464 p.
2. Optymizatsiia system keruvannia avtonomnymy elektro-enerhetychnymy ustanovkamy z hazodyzel-heneratornymy ahrehatamy : monohrafiia / Riabenyki V. M., Yurchenko O. M., Ushkarenko O. O., Sopol M. F. Kyiv : Instytut elektrodynamiky, 2013. 226 s.

3. Ishankhodjayev G. Q. Issues of development of intelligent information electric power systems / G. Q. Ishankhodjayev, Murodjon Sultanov, B. B. Nurmamedov. *Modern Innovations, Systems and Technologies*. 2022. No. 2. P. 251–263.

4. Zabihian Farshid. *Power Plant Engineering* / Farshid Zabihian. CRC Press. 2021. 1250 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-55>

Yanko A. S.,

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Computer
and Information Technologies and Systems
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”
Poltava, Ukraine*

Zapara V. Yu.,

*Bachelor of specialty 123 – Computer Engineering at the Department
of Computer and Information Technologies and Systems
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”
Poltava, Ukraine*

IMPROVEMENT OF FAULT-RESISTANT CHARACTERISTICS OF SPECIALIZED PROCESSORS BASED ON THE SYSTEM OF RESIDUAL CLASSES

At this time, there is an unresolved problem in modern computers, which consists in correcting error in the process of performing arithmetic operations. In an arithmetic device based on a binary position number system (PNS), errors once arise, propagate uncontrollably. As a result, in the computers of all time and peoples working in traditional (binary) PNS, control and correction of errors (control of even, excess coding, majority, etc.) are provided only in storage and transmission systems, and the arithmetic-logical devices of the processor of even modern computers are one of the main sources of failures and errors [1, p. 10].

Therefore, today there are active searches for ways to improve the reliable characteristics of specialized computers through the use of position-residual representation of operands. Let operand A in positional representation:

$$A = (a_{n-1} \cdot q^{n-1} + a_{n-2} \cdot q^{n-2} + \dots + a_1 \cdot q + a_0), \quad (1)$$

where: $a_i = 0, \dots, q-1$; $q \leq 1$; $q \leq M$, M – operand representation range.

This representation of operand A is non-redundant, but if the coding of each q -th digit of a_q is carried out by the code of the system of residual classes (SRC) with two control bases, then within each q -th digit the code in the positional-residual representation will be redundant, that is, it will have some adjusting the properties, and operand A will take the for:

$$A' = \sum_{i=1}^n (a_1, a_2, \dots, a_n, a_{n+1}, a_{n+2}) \cdot q^{i-1} \quad (2)$$

where a_{n+1} and a_{n+2} are the modulo residuals the corresponding control bases m_{n+1} , m_{n+2} of SRC.

There is another possible representation of operand A in positional-residue coding. All the q -th digits of the operand A are coded without redundancy on n bases of the SRC, but at the same time, the n -th control (check) digit encoded in the SRC on the bases m_{n+1} , m_{n+2} is added, as a result, the number A will take the for:

$$A'' = \sum_{i=1}^{n-1} (a_1, a_2, \dots, a_n) \cdot q^{i-1} \parallel (a_{n+1}, a_{n+2}) \parallel N, \quad (3)$$

where \parallel – concatenation (glue) operation sign; N – the number of the q -th digit ($N = 0, \dots, n-1$) of the number A , which is currently coded according to the control bases m_{n+1} , m_{n+2} (residuals a_{n+1} , a_{n+2}).

Let's assume without proof that the use of positional-residual coding allows to find new original technical solutions in the field of construction of functional blocks and nodes of fault-tolerant special processors that function on a real time scale.

One of the important ways of further application of the SRC is the use of residual coding when processing information in the hypercomplex numerical domain. In accordance with the results of Gauss's first theorem, which states that for a given complex modulus $m = q_1 + q_2 \cdot i$ and the norm of which is correspondingly equal $\sqrt{q_1^2 + q_2^2}$, each complex number is equated to one and only one residual from the series of natural numbers $0, 1, 2, \dots, m_i - 1$. In this case, an isomorphism is established between complex numbers and their natural remainders. This circumstance makes it possible to completely

replace the complex numerical domain with a natural one, i.e. with remainders according to the norm of the given module $m = q_1 + q_2 \cdot i$. This makes it possible to process information in a complex area, working only with a natural area, which allows you to significantly simplify the algorithm for solving problems, increase the probability and productivity of their implementation. When implementing calculated algorithms in the complex domain, there is no complex operation of selecting real and imaginary parts and the operation of determining their mutual connection, the possibility of parallel processing appears. The application of the SRC for processing information in a hyper-complex area opens wide prospects for the creation of effective algorithms for managing complex technical objects based on the use of multidimensional vectors of functional spaces of various classes [2, p. 165–167].

Synthesizing the structure of the special processor in the SRC, the probability of its fault-free operation in the PNS can be defined as the probability of the computer's fault-free operation in the PNS for the case of sliding redundancy with a loaded reserve. In this case, the formula for determining the probability of failure-free operation of the special processor in the SRC will take the form of the following expression:

$$P_{SRC}^{(k)}(t) = \sum_{i=0}^k C_{k+n}^i \cdot P_1^{k+n-i}(t) \sum_{j=0}^i (-1)^j \cdot C_i^j \cdot P_1^j(t), \quad (4)$$

where $P_1(t) = e^{-\lambda_1 t}$ – the probability of fault-free operation of the computer path based on the largest (least reliable) base m_{n+k} SRC; λ_1 – the intensity of equipment failures of the computer system in the SRC the largest base m_{n+k} .

Ratio (4) can be used to calculate the probability of failure-free operation of computers in the SRC under the following assumptions:

- failures of computer paths satisfy the conditions of the simplest flow. In this case, the exponential distribution is used to calculate failure rates, as it is sufficiently justified theoretically, confirmed experimentally and provided with information on the intensity of failures of computer elements;
- switching devices are ideal (that is, the probability of fault-free operation of the switch is equal to one);
- computer information and control paths are equally reliable, i.e. the probability of failure-free operation of all computer paths is taken to be equal to the probability of failure-free operation $P_1(t)$ of the computer

path based on the largest SRC base m_{n+k} , which has the lowest probability of failure-free operation;

– the possibility of restoring computer paths in SRC that have failed is not taken into account [3, p. 85].

Note that the real reliability of the computer in the SRC will be higher than that determined by relation (4), because this formula doesn't take into account the possibility of replacing one or several inoperable information paths with one control path based on m_j , provided that:

$$m_j \geq \prod_{i=1}^r m_{k_i}, \quad (5)$$

where r – the maximum number of tracts that are replaced by one operational control tract based on m_j .

Thus, by introducing additional bases, it was obtained redundancy that provides control and correction of errors in the process of performing operations. This is one of the most important advantages of SRC (arithmetic codes) over all positional systems: none of them allows you to find, let alone correct errors in the process of performing arithmetic operations.

Bibliography:

1. V. Krasnobayev, A. Kuznetsov, A. Yanko, S. Koshman, A. Zamula and T. Kuznetsova. Data processing in the system of residual classes. Monograph. ASC Academic Publishing. Nevada, USA, 2019. 208 p. ISBN: 978-0-9989826-6-3 (Hardback), ISBN: 978-0-9989826-7-0 (Ebook).

2. Евстигнеев В. Г. Сведо-Швед В. Н., Краснобаев В. А. Арифметические алгоритмы для q -й системы исчисления : тем. сб. науч. трудов. Харьков : ХАИ, 1982. 168 с.

3. Краснобаєв В. А., Барсов В. І., Яськова К. В. Відмовостійкі обчислювальні системи на основі модулярної арифметики: концепції, методи та засоби. *Радіоелектронні і комп'ютерні системи*. 2007. № 8(27). С. 82–90.

НАПРЯМ 14. ПРИКЛАДНІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-56>

Головченко М. М.,

*старша викладачка кафедри комп'ютерних
та інформаційних технологій*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

СУЧАСНА ПЛАТФОРМА «ПТАХ» ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У ДІЛОВОДСТВІ

Інформаційна система забезпечує процес створення, управління доступом і поширення електронних документів, а також забезпечує контроль над потоками документів в організації. Інформаційно-комунікаційні технології (Information and Communication Technologies, ICT) – сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення і використання інформації в інтересах її користувачів.

Сьогодні інформаційні системи відіграють дуже важливу роль у суспільстві та бізнесі, тому їх впровадження має бути ефективним та максимально корисним. Для досягнення цього мети, сьогодні використовуються різні підходи та методики впровадження інформаційних систем. Основні підходи до впровадження інформаційних систем:

– Agile-підхід – це методологія розробки програмного забезпечення, що передбачає ітераційний та інкрементальний процес розробки, коли замовник отримує результат кожні 2-4 тижні, тим самим забезпечуючи можливість вносити зміни та коригувати процес розробки на ходу.

– Waterfall-підхід – це методологія, що передбачає послідовний процес розробки, коли кожен етап проекту має завершуватись перед початком наступного етапу, тим самим забезпечуючи чіткий план та деталі більш деталізовану документацію.

– DevOps-підхід – це методологія, що поєднує в собі розробку програмного забезпечення та його впровадження в один процес. Цей підхід передбачає використання автоматизованих інструментів

та технологій, щоб прискорити процес впровадження та зменшити можливість помилок [3, с. 129].

Сучасними підходами до впровадження інформаційних систем також є:

– Leap-підхід, що передбачає мінімізацію витрат та оптимізацію процесів розробки та впровадження інформаційних систем.

– Spiral-підхід – це ітераційний підхід до розробки інформаційних систем, який передбачає послідовну роботу над проектом у формі повторюваних циклів, що мають три основні етапи: планування, розробка та оцінка.

На кожному циклі, розробники визначають, які кроки потрібно зробити для досягнення певної мети проекту та визначають ризики, які можуть виникнути на кожному етапі. Після того, як кроки визначені, розробники виконують їх та переходять до наступного етапу, вимагаючи додаткового планування, розробки та оцінки, які базуються на результатах попереднього циклу. Спіральний підхід є підходом до розробки, який дозволяє розробникам ефективно враховувати вимоги користувачів, зменшуючи ризики невдалого проектування та забезпечуючи більш високу якість продукту. Підхід також дозволяє зменшити ризики невдачі проекту та збільшити ефективність розробки та впровадження інформаційних систем [1, с. 78].

Тестування інформаційних програм та систем – це процес перевірки функціональності та якості програмного забезпечення. Його метою є виявлення помилок, недоліків, або інших проблем, які можуть виникнути в процесі використання програми, та їх виправлення.

«ПТАХ» – це перша та єдина роумінг-платформа в Україні, яка об'єднала користувачів різних програм та сервісів для електронного документообігу, і створила можливість приймати та надсилати документами в одному сервісі, забезпечивши єдиний стандарт обміну, перевірки та захисту юридично значущих документів, підписаних електронним підписом. Нині, «ПТАХ» забезпечує: юридичну значущість електронних документів; єдиний стандарт обміну; гарантовану доставку і конфіденційність; інтеграцію з обліковими системами; можливість надсилати посилання на документ.

До платформи «ПТАХ» під'єднані: програма М.Е.Дос – звітність та миттєвий електронний документообіг для усіх напрямків бізнесу; вебсервіс СОТА – створений для малого та середнього бізнесу, щоб забезпечити потребу у зручному поданні звітності та ЕДО; програма FlyDос – обмін первинними документами безпосередньо з обліковки ВАС; АРІ.ПТАХ – надає доступ до платформи користувачам будь-якої

програми або облікової системи (BAS, SAP, ISpro, ORACLE тощо); Fredo – сервіс для систем автоматизації бізнесу (BAS, UA-Бюджет) [2].

На початку 2022 року роумінг-платформа «ПТАХ» об'єдналася із платформою Міністерства цифрової інформації – СЕВ ОБВ [2]. Це був перший в Україні роумінг між платформами для електронного документообігу. Також Міністерство цифрової трансформації ініціювало ухвалення низки законів, що сприяють розвитку ЕДО в країні. Об'єднання провайдерів надало можливість усім системам електронного документообігу (СЕД) прибрати обмеження між різними програмами. Так, українські користувачі можуть вільно обмінюватися документами та не турбуватися про те, хто якою програмою користується.

Список використаних джерел:

1. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 240 с.
2. Програма М. Е. Дос. URL: <https://medoc.ua/news/ptah-platforma-shho-obdnu>
3. Палеха Ю. І., Горбань Ю. І. Інформаційний бізнес. Київ : Ліра-К, 2015. 326 с.

Мельник В. Є.,

*кандидат технічних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник
Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Филь Р. С.,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник відділу
Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ 3D ДРУКУ ДЛЯ ПОТРЕБ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

З початком широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну, постала проблема в швидкому створенні і ремонті різних деталей машин і механізмів для сектору безпеки і оборони на універсальному обладнанні, яке не потребує значної кваліфікації користувача. Застосування сучасних комп'ютерно-інтегрованих технологій дозволяє вирішити цю задачу. Одним із сучасних способів швидкого створення деталей є адитивні технології, коли виріб створюється шляхом послідовного нарощування шарів матеріалу. Метод надає можливість швидкого створення складнопрофільних деталей за декілька операцій, у той час як для їх виготовлення методом видалення шарів матеріалу потрібні різноманітні верстати, оснащення, конструкторська й технологічна документація, а також висококваліфіковані виконавці. Для 3D друку потрібен оператор, 3D принтер, філамент і керуюча програма. Програмний код для 3D принтера готується в програмному забезпеченні (слайсері) відповідно до просторової моделі деталі, створеної у системі автоматизованого проектування (САПР), наприклад Fusion 360, Solidworks тощо. Наявність широкого вибору матеріалів, таких, як PLA, ABS, Standard resin (смоли), PA-12, PETG, Nylon, ASA, TPU, титан і інших, дозволяє створювати деталі із заданими фізико-механічними характеристиками.

Розуміючи перспективність цієї технології, для вирішення специфічних завдань, військові США ще у 2017 році провели дослідження з друку на 3D-принтері двокомпонентної вибухівки, після

чого публікації з цих питань з відкритих джерел зникли [1]. Українці застосовують технологію адитивного виготовлення у бойових умовах для створення деталей із складним профілем, наприклад хвостовика для 40 мм гранати підствольного гранатомету, переробленої для скидання із БПЛА [2]. Обидва приклади вказують на перспективність розвитку цієї технології для сектору оборони і безпеки країни.

Нормативно-правове забезпечення 3D друку в Україні не врегульовано, що є перешкодою для її стандартизації та уніфікації із міжнародними виробниками. В Україні розроблено 20 національних стандартів, що стосуються адитивної технології, втім їх досі так і не введено в дію. Серед них ДСТУ ISO/ASTM 52900:2022 (EN ISO/ASTM 52900:2021, IDT; ISO/ASTM 52900:2021, IDT) «Адитивне виробництво – Загальні принципи – Основи та словник».

Найбільш раціональною технологією виготовлення деталей до виробів однократного застосування вбачається пошарове наплавлення FDM – Fused Deposition Modeling. У першу чергу через співвідношення ціна/вартість у порів'язанні з іншими способами 3D друку.

Наприкінці 2021 року Державним науково-дослідним інститутом (ДНДІ) МВС України на замовлення Управління вибухотехнічної служби та Департаменту «КОРД» Національної поліції України у стислі терміни були розроблені 3D моделі (рис. 1) та виготовлені дослідні зразки корпусів вибухових зарядів.

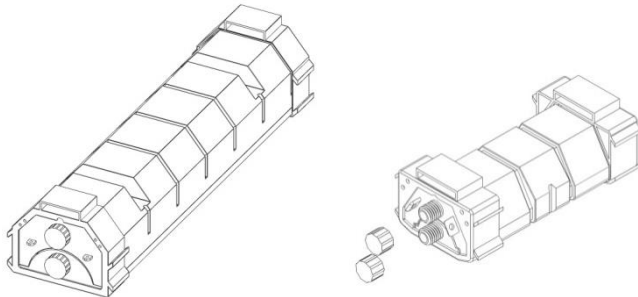

Рис. 1. 3D модель корпусу подовженого й спеціального вибухових зарядів

Корпуси склалися з 3 або 4 деталей й дозволяли у польових умовах вибухотехніку швидко створювати подовжені та спеціальні вибухові заряди, призначені для знешкодження вибухонебезпечних предметів та формування гідродинамічних зарядів із низькою заперешкодною дією.

З огляду на розміри та складний профіль корпусів зарядів для їх виготовлення застосовано FDM 3D принтер (рис. 2).

Рис. 2. Корпуси подовжених зарядів з PETG та TPE

Завдяки використанню адитивної технології, протягом кварталу, отримано малу партію дослідних зразків корпусів зарядів без значних капіталовкладень за оренду термопластавтоматів та виготовлення до них технологічної оснастки, включаючи вартісні пресформи.

В якості матеріалів для виготовлення були використані інженерні пластики: PETG, TPE та TPE із наповненням вуглецевим волокном. Перший не містить шкідливих елементів і є одним з найдешевших сучасних інженерних пластиків. Другий із застосованих пластиків є більш гнучким й стійким до зовнішніх чинників у порівнянні із PETG, хоча й більш дорогим. Останній матеріал було використано для вирішення питання перспективності його застосування у вибуховій справі з метою зняття заряду статичної електрики при використанні електричного способу підриву із детонаторами нормальної чутливості по струму. Друк стінок ємностей для рідини у корпусах виконувався у 4 шари соплом 0,4 мм із 100% заповненням, що забезпечило їх герметичність. З метою додаткової герметизації внутрішня поверхня ємностей оброблювалася поліуретановим лаком на водній основі у два шари з інтервалом у 24 години.

Результати приймальних випробувань, проведених у сертифікаційній лабораторії ДНДІ МВС України, підтвердили відповідність висунутих технічних вимог до корпусів вибухових зарядів, включаючи можливість тривалого зберігання без погіршення експлуатаційних властивостей у діапазоні від $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$ до $+60\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Висновки. 1. За допомогою адитивних технологій можливо швидко налагодження дрібносерійного виробництва деталей із складним профілем, які не мають підвищених вимог до шорсткості поверхні.

2. Застосування FDM 3D принтера для друку деталей із PETG та TPE у купі із додатковою обробкою хімічно-нейтральним лаком дозволяє отримувати прийнятний рівень герметизації технічних емностей під рідину.

Список використаних джерел:

1. Морські піхотинці США почали друкувати на 3D-принтері вибухові матеріали URL: https://espreso.tv/news/2017/10/31/viyskovi_ssha_navchylysya_drukuvaty_vybukhivku_na_3d_prynteri (дата звернення: 02.03.2023).

2. Розрахунок БПЛА на передових позиціях URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RnkBjDqEpTk> (дата звернення: 02.03.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-58>

Прилуцька А. В.,

*аспірантка кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

ІТ – МЕДІАЦІЯ ЯК ПРАВОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ

У правовій сфері виникають чисельні конфліктні ситуації – спори, які можуть бути вирішені за допомогою такого альтернативного способу вирішення як медіація. З точки зору права медіація є надзвичайно гнучкою процедурою з невисокою формалізацією та відзначається відсутністю жорсткої структурованості в порівнянні з тим же судовим процесом. Окрім вирішення конкретного правового спору, сторони в медіації можуть шукати шляхи до задоволення цілого спектру їхніх потреб та при цьому передбачати досягнення інших, додаткових цілей. Як засіб вирішення спорів та примирення медіація може застосовуватись у різних соціальних і правових контекстах [1, с. 130]. Слушною є думка про те, що саме із застосуванням медіації стало зрозуміло, що в деяких випадках можливості цього методу багато в чому перевершують судочинство. Прийшовши до осмислення цього

факту, країни Європи, що мають багату традиціями і добре функціонуючу систему правосуддя, взяли цей метод на озброєння, інтегрувавши медіацію в правову систему [2, с. 35].

Через наявність спеціального законодавчого та іншого правового забезпечення можливо говорити про інститут медіації, який представляє собою ефективну форму позасудового вирішення спору, що розглядається науковцями як, по-перше, альтернативне вирішення спору – тобто сторона звертається не до системи судочинства, а шукає інший спосіб урегулювання конфлікту; по-друге, як процес, переговори, спрямовані на вирішення спору; по-третє, як посередництво, врегулювання спору за участі неупередженої та нейтральної сторони (медіатора) [3, с. 130].

Розділ 3 Закону України «Про медіацію» визначає правові засади процедури її проведення та уявляється, що в сучасних умовах важливим є її проведення в електронному вигляді, в режимі он-лайн із використанням чисельних інформаційно-телекомунікаційних систем. Як слушно зазначає Ю. Бурим послуга онлайн-медіатора – раціональна і логічна альтернатива судовому розгляду, адже запровадження карантинних заходів здебільшого затягує розгляд справи у судовому процесі. Крім того, є ряд справ, що потребують невідкладного вирішення, адже впливають на наш щоденний ритм життя – сімейні спори, трудові, господарські [4, с. 130].

Процес електронної медіації може відбуватися через використання різноманітних освітньо-цифрових платформ. Так, вчені вказують, що проведення онлайн-медіації є можливим через використання різних технологій, наприклад, чат-конференцій, відеоконференцій, аудіоконференцій, симультанних або асинхронних повідомлень, електронного листування, голографічних зображень тощо. У випадку використання аудіовізуальних технологій онлайн-медіація більше схожа на традиційну медіацію за рахунок аудіовізуального спілкування сторін і медіатора. У такому випадку дві сторони медіації, як правило, мають два конференц-канали: один для зв'язку кожної зі сторін із медіатором і один для загальної конференції між двома сторонами та медіатором. Сторони отримують доступ від медіатора до цих каналів зв'язку, і саме через них відбувається спілкування. У випадку використання текстових методів медіатор спілкується зі сторонами через текстові повідомлення, листування або чат, при чому таке спілкування може бути як симультанним, тобто в режимі реального часу за допомогою чату, так і асинхронним – із використанням повідомлень або електронних листів, коли спілкування відбувається із перервами [5]. Тобто, можливо говорити про електронну медіацію.

Крім того, важливим є створення та підтримка відповідних веб-сайтів, на яких повинна бути розміщена повна та оновлена інформація щодо організації та проведення медіації, зразок медіаційної угоди, медіатори та їх досвід, відповідальність тощо. У цьому сенсі позитивним є досвід Польщі, де пропагує та заохочує застосування процедури медіації, а також підвищує рівень довіри громадян до такої процедури Польський центр медіації, заснований у 2000 році, а також Міністерство юстиції. Наприклад, Польський центр медіації має зручний сайт, де громадяни можуть ознайомитися з інформацією про те, що собою являє процедура медіації, які переваги вона має порівняно із судовою процедурою, в яких випадках можна направити спір на розгляд медіатора, нормативно правові акти, що регулюють застосування медіації загалом та в окремих сферах, а також є перелік, місцезнаходження, контактні дані всіх відділів і філій Центру медіації, список і контактні дані медіаторів у кожному відділі та філії [6, с. 256]. Н. Ю. Голубєва зазначає, що в Україні розвиток онлайн-вирішення спорів не має помітного розвитку. Можливо, через вартість звернення до суду, яка навіть після збільшення судового збору в 2015 р. є меншою, ніж у розвинутих країнах. Не останню роль грають і особливості національного характеру – впевненість у власній правоті і відсутність бажання йти на поступки та шукати компроміс. Крім того, ринок електронної комерції в Україні хоча і зростає рік від року, але є порівняно невеликим, а сума одноразової покупки-онлайн зазвичай має низьку вартість [7, с. 9].

Крім того, укладання угоди про медіацію також може бути в електронному вигляді, наприклад, на думку цивілістів-процесуалістів однією підстав легітимності підтвердження альтернативного вирішення цивільно-правового спору (конфлікту) за допомогою медіації є укладання договору. Проте, законодавець в п.п. 1, 3, ч. 1 ст. 1 Закону передбачив укладання: 1) договору про проведення медіації – предметом якого є надання послуг із проведення медіації, сторонами якого є сторони цивільно-правового спору (конфлікту) та медіатор; 2) медіаційна угода – письмова угода учасників правовідносин про спосіб врегулювання всіх або певних конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними, шляхом проведення медіації. Законодавець передбачає також особливість укладання медіаційної угоди у формі медіаційного застереження в договорі або у формі окремої угоди. Медіаційне застереження у договорі, за загальним правилом оформлюється в окремий пункт, розділ чи параграф у договорі, що укласться сторонами, для надання правової визначеності щодо дій кожної зі сторін у разі виникнення між ними конфліктів (спорів) із виконання договірних зобов'язання,

що є предметом укладеного між ними договору, а медіаційна угода у формі самостійного документа, де закріплено домовленість сторін щодо проведення медіації [8, с. 53]. Уявляється, зазначене притаманне й для вирішення господарських спорів за допомогою медіації через укладання договору про медіацію. Слушним є думка про те, що під час медіації діє принцип – «нічого не вирішено, поки не вирішено все», тому остаточне рішення не приймається, доки не будуть розглянуті всі спірні питання і можливі варіанти рішень. У разі досягнення згоди, медіатор допомагає сторонам оформити її як письмову угоду, яка уже може бути примусово виконана у судовому порядку. В угоді повинний бути зазначений план розв'язання спору з обов'язковим зазначенням відведеного на це часу та розподілу відповідальності між учасниками. Даний етап закінчується ознайомленням з текстом угоди, її погодженням та підписанням. Із цього моменту вважається, що спір відсутній, оскільки сторони досягли консенсусу [9, с. 53]. Задля однакового та зручного праворозуміння та правозастосування представляється за доцільне угоду про медіацію визначати загальним юридичним терміном «договір».

Таким чином, в Законі України «Про медіацію» вважається за доцільне визначити наступні терміни: «електронна медіація – як процес здійснення переговорів, за участю медіатора шляхом укладання договору з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем; електронний договір про медіацію – домовленість медіатора та сторін конфлікту (спору), щодо його врегулювання шляхом погодження і закріплення відповідних його умов з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем та посвідчення цифровим підписом».

Список використаних джерел:

1. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Т. Білик та ін. ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 462 с.
2. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28–37.
3. Дутко А. О. Медіація як явище правової дійсності. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 6. С. 213 ; Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення 2020. № 2. С. 121. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2020/32.pdf (дата звернення: 09.03.2023).
4. Бурим Ю. Послуги он-лайн медіатора. 01.04.2020 р. URL: <https://legal-support.top/poslugi-onlain-mediatora/> (дата звернення 10.03.2023).

5. Цувіна Т. Онлайн медіація: світовий досвід та перспективи для України. *5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння* : зб. статей ред.-укл.: А. Гусєв, К. Гусєва, Г. Похмєлкіна; за заг. ред. І. Терещенко. К. : ВАІТЕ, 2019. С. 160.

6. Поліщук М. Я. Становлення медіації як альтернативного способу вирішення спорів: досвід Польщі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 255–258.

7. Голубєва Н. Ю. Онлайн вирішення спорів (odr): переваги та недоліки. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів : матеріали круглого столу (Одеса, 29 березня 2021 р.) [Електронне видання]; за заг. ред. д.ю.н., професора Н. Ю. Голубєвої ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. С. 5–9.

8. Огрєнчук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільноправових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 213 с.

9. Мєлєх Л. Окремі питання медіації у господарському судочинстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : «Юридичні науки». 2020. Т. 7, № 20. С. 209–215.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-59>

Распопов В. Б.,

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ В ОСВІТІ. ДОСЛІДЖЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ «СНАТГРТ»

Ноосфера, в трактуванні В.І. Вернадського, – матеріальна оболонка Землі, що змінюється під впливом людей, які своєю думкою і працею перебудовують біосферу. У червні 1992 р., з ініціативи ООН, керівники зі 114 держав світу, дипломати 178 країн, представники 1600 неурядових організацій зустрілися на Міжнародному форумі в Ріо-де-Жанейро, Бразилія, щоб погодити нагальні проблеми і визначити складові *парадигми сталого розвитку* *нинішньої технологічно розвиненої цивілізації*. Форум «РІО-1992» визначив

тематику низки міжнародних конференцій, до яких ми відносимо і цикл із шести вже проведених нами міжнародних науково-практичних конференцій «*Open Evolving Systems / Відкриті еволюціонуючі системи*», міждисциплінарних за тематикою. Конференції було проведено у 2002, 2004, 2007, 2016, 2020, 2022 рр.; причому три останні відбулися в онлайн форматі, з використанням сучасних цифрових інтернет-технологій. Наприклад, ініціатором проведення П'ятої Міжнародної науково-практичної конференції «Відкриті еволюціонуючі системи» (2020 р.) став **Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського**. Одна з тематичних секцій конференції мала назву: «*Проблеми інтегральної освіти. Дуальна система навчання. Екологічна просвіта*»; координатором її роботи був автор цього допису (див. Праці конференції «V-BEC» (2020), URL: <https://ru.calameo.com/read/0031683726ecb6303d80a>).

Виклад основного матеріалу. Нещодавно в Україні відбувся резонансний форум «Інтелектуальне надбання В. І. Вернадського і світова фізико-економічна думка», на якому науковці-кібернетики доповідали про вплив цифровізації на дослідження проблем сталого розвитку сучасної цивілізації (див. URL: <https://www.calameo.com/read/0031683722afc2a1d8930>). Визнано, що одним з напрямків сучасного розвитку цивілізації є **цифровізація освітньої галузі**, зокрема, це поява нових цифрових форм здобуття знань, їх впливу на неперервну освіту молоді, а саме: (1) використання *штучного інтелекту* у ролі тьютора з гуманітарних дисциплін, поширення у соціумі (2) *дуальної* та (3) *дистанційної* форм освіти.

Тож, розглянемо суть новацій, що сталися за останні роки в освітній галузі, які зумовлені, наприклад, появою **штучного інтелекту «ChatGPT»**. Саме про результати його тестування нещодавно доповідали кібернетики поважному зібранню (дивись ессе «*Про цифровізацію в сучасній освітній галузі та суб'єктність штучного інтелекту в освітньому процесі*» [1, с. 19–104]).

«Інтелектуальні» чат-боти, які на основі надвеликих масивів текстової інформації, напрацьованої соціумом та розміщеної на потужних серверах в мережі, здатні підтримувати змістовні бесіди (у текстовій формі) на теми, що цікавлять користувача-людину. Співрозмовники – людина і чат-бот, – спілкуються між собою більшістю поширених в соціумі мов, наприклад, бесіда може вестись англійською, російською, українською, німецькою, французькою мовами. Текст, який **штучний інтелект** генерує і виводить на дисплей, як видно з прикладів, наведених в [1], виглядає змістовним і є граматично досконалим.

Сучасний *штучний інтелект* є «мудрим» співрозмовником, він може бути у ролі тьютора, йому можна доручити навчання студентів, які опановують певні гуманітарні дисципліни, наприклад, такі як мова, література, економіка тощо. Проілюструємо сказане на прикладі.

Приклад. При підготовці до участі у Круглому столі *«Інтелектуальне надбання академіка Володимира Вернадського і світова фізико-економічна думка»*, у нас особливу зацікавленість викликала назва однієї з доповідей, яка була анонсована у Програмі, а саме: *«До системного підходу в програмі керованої еволюції»* (доповідач – Палагін Олександр Васильович, *заступник директора Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України, академік НАН України*). Ми вирішили поцікавитись у «ChatGPT», а про що саме доповідав би *штучний інтелект*, якби він брав участь у роботі Круглого столу, виголошував би одноіменну заявлену доповідь. Зазначимо, що і інші учасники дискусії, як з'ясувалося, були заінтриговані можливістю порівняти «виголошене» *штучним інтелектом* «ChatGPT» із тими думками, які на науковому форумі озвучила людина, фахівець-кібернетик.

Тож, ми приєдналися до чат-боту «ChatGPT» (за гіперпосиланням в мережі: <https://chat.openai.com/chat>). У діалогове вікно вписали бажану тему спілкування з чат-ботом «ChatGPT»: *«До системного підходу в програмі керованої еволюції»* (див. рис. 1):

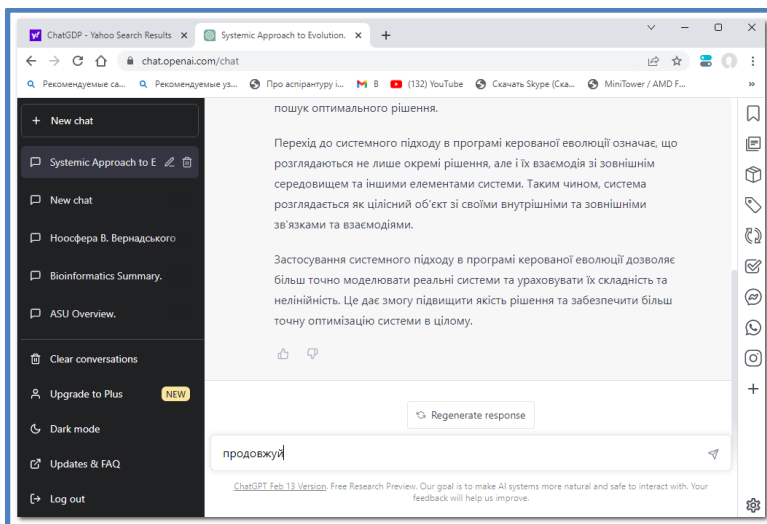

Рис. 1. Використання ШІ <https://chat.openai.com/chat> при підготовці реферату (URL: <https://www.calameo.com/read/0031683722afc2a1d8930>)

У відповідь ШІ «ChatGPT» почав генерувати цілком прийнятний текст доповіді (на малюнку наведено початковий фрагмент тексту). На думку автора, подібні інтелектуальні чат-боти можуть з успіхом використовуватись, наприклад, в освітній галузі – в школі або в виші (наприклад, викладачами – при розробці поточних навчально-методичних матеріалів, учнями і студентами – для написання тематичних оглядів, есе, літературних творів, перекладу тексту з однієї мови на іншу тощо).

В роботі [1] наведені і інші приклади інтригуючих можливостей *штучного інтелекту* в освіті, наприклад, як тьютора з програмування.

Цифровізація економічної науки. Ознакою змін, що безпосередньо впливають на форми економічної освіти молоді – школярів, студентів, аспірантів, – є органічне використання викладачами, науковцями об'ємних даних (big data), запозичених з мережесих цифрових БД, із застосуванням методів математичної статистики, теорій ймовірності, випадкових процесів, комп'ютерно-математичного моделювання, прогнозування тощо. *Комп'ютерно-математичне моделювання* дає можливість активізувати *цифрову форму навчання* академічно обдарованих студентів-економістів рівня магістрату – тобто реалізувати дидактичну новацію «*навчання через дослідження*» (такий підхід нині використовується в відомчому виші «Київський академічний університет» НАН України).

Методи математичного моделювання є універсальними. Певну математичну модель, один й той самий комп'ютерно-математичний метод (алгоритм) можна з успіхом застосувати для розв'язку різних за специфікою задач. Наприклад, нескладний ітераційний метод пошуку екстремуму емпіричної функції, розроблений фахівцями з математичної теорії планування експерименту, нині з успіхом використовується для розв'язку актуальної *економічної задачі* – з оцінки розміру корупційної складової олігархату. Обчислювальний метод виявився корисним і в «точних науках», наприклад, для оптимізації технічного устаткування в проєкті «Сонячно-воднева енергетика Антарктичної станції «Академік Вернадський».

Висновок. Наведені комп'ютерно-математичні програми, методи і моделі з успіхом можна використовувати при навчанні студентів і аспірантів.

Список використаних джерел:

1. Дубко В. О., Семяновський В. М., Распопов В. Б. Дослідження парадигми сталого розвитку сучасної цивілізації. (CALAMEO, 2023). URL: <https://www.calameo.com/read/0031683722afc2a1d8930> (дата звернення: 17.02.2023).

Юксель Г. З.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської філології та журналістики
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ВІЙНА В УКРАЇНІ ТА ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ В МЕДІА ПОЛОЖЕННЯ КОРИННОГО КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ

Повномасштабне вторгнення та відкрита агресія РФ війна проти України є переломним моментом у новітній історії нашої держави. Напад Російської Федерації на Україну став безпрецедентним глобальним злочином проти людства та наймасштабнішою війною у Європі після другої світової війни [5].

У контексті останніх подій ми можемо говорити про те, що кримськотатарський національний рух увійшов у новий період свого розвитку, і цей період характеризується участю представників національного руху у боротьби за територіальну цілість і майбутнє Української держави.

На жаль, відсутність прямого доступу, неможливість проведення повноцінного моніторингу представниками української влади, міжнародних місій, правозахисних організацій ситуації на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь стає причиною відсутність об'єктивних даних по порушення прав громадян України та представників корінних народів в Криму.

В умовах війни активна частина кримських татар ще раз згуртувалася навколо влади України та українського народу. Цілі та завдання національного руху залишилися незмінними – це повне звільнення України, деокупація Криму та захист прав кримськотатарського народу.

Як відомо, історії кримськотатарського національного руху можна виділити кілька періодів:

1. Формування кримськотатарського національного руху та боротьба за повернення з місць Депортації до Криму (1950–1980 рр.).

2. Процес повернення з місць Депортації, адаптації та боротьба за встановлення прав кримських татар вже на історичній Батьківщині в Криму (кінець 1980-х рр. – 2014 рр.).

3. Боротьба кримськотатарського національного руху проти окупації Криму Російською Федерацією (2014–2022 рр.).

4. Місце та роль кримськотатарського руху у період повномасштабного вторгнення Росії в Україну (з 2022 р. дотепер).

Незмінними залишилися ідеї, адже в основі руху використання ідей та положень міжнародного права, прав людини. Втім за нинішніх обставин іншими стали форми досягнення мети та форми діяльності національного руху. Так до подій 2022 року ідея національного руху були ґрунтовані переважно на ідеях ненасильницької боротьби. Нинішній ворог України, його сутність, поведінка, дії заперечують будь-які принципи гуманізму. У таких умовах представники національного руху, разом з іншими громадянами України взяли за зброю, вступили до лав ЗСУ та до територіальної оборони, встали на захист своєї держави.

Кримські татари у складі ЗСУ та тероборони брали участь в захисті Києву та Київської області у березні 2022 року. Створено Батальйон ЗСУ «Крим», військовослужбовці якого беруть участь в воєнних діях на Сході, а на початку вторгнення, у лютому 2022 року, допомагали українським бійцям у звільненні тимчасово окупованих міст у Київській області. Кримськотатарські воїни ЗСУ воюють на Донеччині, біля Херсону, Миколаєву. Були кримські татари в Маріуполі, на «Азовсталі», троє з яких потрапили в російський полон. У структурі 241-ої бригади ЗСУ створюється 251 батальйон імені Номана Челебіджихана, основу якого у переважній більшості складають представники корінного народу Криму. Кримські татари разом зі своїми українськими братами борються проти рашистської навали.

Проявою порушення прав корінних народів після повномасштабного вторгнення РФ 2022 року стало проведення репресій проти представників національного руху в окупованому Криму додалися репресії на нових тимчасово окупованих територіях півдня України, зокрема Херсонської, Запорізької, Миколаївської областей.

На тимчасово окупованих територіях України спостерігається тиск, репресії, катування, викрадення, примус до співпраці учасників національного руху та активістів представницьких національних органів.

За інформацією Міністерства реінтеграції тимчасово окупованих територій України, з початку агресії у лютому 2022 року більше, ніж 200 мирних громадян у Херсонській області викрадені або зникли, серед яких є представники кримськотатарського народу. Так, наприклад, 2 травня 2022 року були викрадені жителі села Стрілкове Генічеського району Херсонської області батько та син Дільшад та Руслан Рахімови, за попередньою інформацією їх утримували у 17-ому училищі м. Генічеськ. Мешканців села Щасливцеве, братів Рефата та Едема Асанових затримали та викрали 3 травня 2022 року.

13 травня, російські силовики відвезли в невідомому напрямку кримського татарина Мурадасилова Назіма, який проживає в Севастополі.

З початку окупації декілька кримських татар було затримано за причетність до батальйону Крим, причетність до проведення громадянської блокади 2015 року, вивезено з Генічеського району до Криму. Одному з них, Рустему Гугурику 28 жовтня 2022 року винесено вирок незаконним судом Криму на 8,5 років колонії суворого режиму.

Внаслідок агресії частина активістів, серед яких представники Меджлісу кримськотатарського народу, регіональних Меджлісів, активістів, особи, які дотримувалися принципової громадянської позиції, вимушено залишили регіон проживання та виїхала, зокрема з Генічеського району, Мелітополя.

Другою проблемою, яка також не висвітлена в інформаційному полі, стало оголошення 21 вересня 2022 року у росії так званої «часткової мобілізації», що проводиться з порушенням міжнародного гуманітарного права. З цієї дати представникам корінного кримськотатарського народу почали масово вручати повістки. А 19 жовтня 2022 року неправомірно оголошено «воєнний стан» на окупованих територіях Херсонської та Запорізької областей України, а також «спеціальний режим» в окупованому Криму, що дозволило окупаційним «адміністраціям» і далі здійснювати акти масового пригнічення.

За даними громадської організації «Кримськотатарського Ресурсного Центру» в окупованому Криму було підготовлено 60 тисяч повісток, а план для окупованого Криму складав на кінець 2022 року 20–25 тисяч осіб.

При незаконній мобілізації кримські татари становлять чисельність, що помітно перевищує їхню пропорційну представленість у населенні Криму. В окремих населених пунктах та регіонах ця представленість кримських татар серед «мобілізованих» становить до 80–90%, хоча кількість кримських татар у Криму складає 12–13%. Фіксуються випадки, коли повістки роздавалися на місцях праці, на ринках, у школах, як, наприклад у Сімферополі на Кубанському ринку, у школі селища Зуя. У одному з сіл Білогірського району, за інформацією свідків, повістки надали тільки представникам кримськотатарського народу. Зафіксовано випадки, коли представників кримськотатарського народу масово примусово або з оманю доставляли до «військкоматів» російських військ.

Крім того, у період з початку часткової мобілізації до окупованого Криму вже привезли близько 100 загиблих на війні мобілізованих

представників корінного кримськотатарського народу. За даними активістів, вони загинули від осколкових поранень, тобто їх цілеспрямовано направляли під артобстріли, на мінні поля як «гарматне м'ясо». Переважна більшість з них не підписували контракти з російською армією і потрапила до зони бойових дій не зі своєї волі.

Представники корінного кримськотатарського народу з метою уникнення участі у воєнних злочинах, почали виїзд до Казахстану, Грузії, Киргизстану, Туреччини, країн Європи, Канади. Так, лише в Казахстані перебувало на кінець 2022 року понад 2 тисячі осіб, однак для подальшого перебування у них відсутні будь-які умови для приймання, не вистачає фінансових коштів, у багатьох людей проблема з оформленням українських документів.

Диспропорція в етнічному складі жителів тимчасово окупованого Криму, які примусово і незаконно «мобілізуються» російською окупаційною адміністрацією, є доказом цілеспрямованого вбивства дорослого чоловічого населення корінного кримськотатарського народу, що має ознаки не тільки расової дискримінації з боку окупаційної «влади», а й геноциду кримських татар. Це помста за позицію кримських татар у 2014 році, які у переважній більшості не прийняли окупацію.

Мобілізація жителів окупованого Криму до збройних сил Російської Федерації є порушенням 51 статті IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни та черговим воєнним злочином, скоєним росією на території України. Дії російської окупаційної адміністрації щодо незаконної мобілізації жителів тимчасово окупованого Криму в збройні сили російської федерації, відбуваються у відверто грубій, насильницькій формі, містять ознаки воєнних злочинів, руйнувань свідомо цивільних об'єктів, вбивств, викрадень та тортур мирного населення. Більш того, будь-яка військова діяльність на землях корінного народу, що здійснюється без їхньої згоди, включаючи заклик та мобілізацію до збройних сил, є прямим і грубим порушенням Декларації ООН про права корінних народів [3].

Список використаних джерел:

1. Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики. П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, Л. Л. Залізник, І. Й. Краснодарська, Ю. С. Фігурний, О. А. Чирков, Л. В. Чупрій. Київ : МП Леся, 2016. 586 с.

2. Актуальні орієнтири державної політики у зв'язку з тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. 2020. URL:

<http://www.ppu.gov.ua/synhronizatsiya-dij-organiv-vlady-z-pytan-deokupatsiyi-krymu-ta-sevastopolya/> (дата звернення: 06.07.2022).

3. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156#Text (дата звернення: 24.03.2022).

4. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569 (дата звернення: 24.03.2022).

5. Задорожній О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин. Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, каф. міжнар. права. Київ : К.І.С., 2015. 572 с.

НАПРЯМ 15. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-61>

Атаманюк С. І.,

*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри фізичної культури, олімпійських
та неолімпійських видів спорту*

*Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

ЗАГАЛЬНІ ДЕФІНІЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ВИДІВ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

Динамічність процесів у суспільному розвитку, збільшення обсягів інформації, постійне оновлення і швидка зміна технологій ставлять людину перед необхідністю безперервно здобувати нові знання, підвищувати свій освітній рівень, адаптуватися до змін, що з'являються протягом її життя.

Тому надважливого значення набуває професійна підготовка фахівця, яка в умовах сьогодення має реагувати не лише на поточні, а й передбачати можливі виклики та забезпечувати успішність випускників закладу вищої освіти на ринку професій [2].

До дефініції загального контексту дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою у галузі фізичної культури і спорту відносимо три категорії понять:

– Перша категорія – «професійна освіта», «підготовка», професійна підготовка фахівців у закладі вищої освіти», «кваліфікація», «професія», «майбутній фахівець», «результат» і «результат навчання»;

– Друга категорія – «фізична культура», «фізичне виховання», «фізичний розвиток», «фізкультурна освіта», «професійна фізкультурна освіта», «професійна підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту»;

– Третя категорія – «інноваційний розвиток», «інноваційна діяльність», «інноваційний процес», «інноваційність», «інновативність», «інноватика», «інтелектуалізація», «інноватизація», «інноваційний процес», «інновації».

Сучасні уявлення про фізичну культуру особистості не обмежуються поняттями здоров'я, розвитку фізичних якостей, морфофункціональних можливостей організму та руховими навичками. Важливими компонентами формування та розвитку фізичної культури стають знання в галузі фізичної культури і спорту, світогляд, система цінностей, потребова-мотиваційна сфера особистості [3].

Метою фізичного виховання є задоволення потреб суспільства, у т.ч. й окремих його членів у формуванні духовно і фізично розвиненої особистості через розвиток фізичних якостей (сили, витривалості, гнучкості тощо) [1].

Необхідно відзначити важливість інноваційних підходів до фізкультурної освіти загалом та підготовки фахівців галузі фізичної культури і спорту. Професійна підготовка майбутніх фахівців ФКіС у ЗВО має враховувати тренди й запити суспільства, а тому в ній має бути передбачено наявність інноваційних підходів до фізкультурної освіти загалом та в контексті підготовки фахівців галузі фізичної культури і спорту, зокрема. Тому професійна підготовка майбутніх фахівців має охоплювати не лише такі напрями, як фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація, але й інноваційні форми фізичної активності.

Інноваційна діяльність, як один із видів продуктивної, творчої діяльності людей в межах освітнього процесу орієнтується на перетворення (модифікацію) наявних змісту, форм, методів і засобів навчання та передбачає досягнення нових цілей і освітніх результатів у відповідності з технологічним та інформаційно-науковим розвитком суспільства.

Майбутній фахівець фізичної культури та спорту – це особистість, яка цілеспрямовано здобуває у ЗВО спеціальність, що пов'язана з організацією та підтримкою певного рівня фізичної культури населення або спрямована на досягнення вищих спортивних результатів на олімпійській, світовій чи регіональній аренах у командному, або індивідуальному вимірах, а їхні професійні знання та спеціалізовані унікальні навички мають стати головним джерелом і вирішальним чинником розвитку та зростання у галузі ФКіС.

Спорт і фізична культура, поза всяким сумнівом, один з головних засобів виховання рухів, вдосконалення їх тонкої і точної координації, розвитку необхідних людині рухових фізичних якостей. Однак функціональність спорту набагато більш багатогранна, ніж може здатися при поверхневому вивченні даної сфери людської активності. Поширена думка, що спорт допомагає розвиватися виключно в фізичному плані. Насправді, спорт сприяє становленню гармонійно

і всебічно розвиненої особистості, яка легко адаптується в мінливих умовах життєдіяльності, що особливо актуально для сучасного світу.

Соціокультурний запит суспільства на інноваційні види рухової активності, зміна його аксіологічних орієнтацій в бік оздоровлення та тяжіння різних верств населення до різних видів фізичної активності визначає і обґрунтовує вектор дослідження проблеми теоретичних і практичних засад підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання інноваційних видів рухової активності у професійній діяльності.

«Готовність майбутніх фахівців ФКіС до використання інноваційних видів рухової активності у професійній діяльності» розуміємо як складне особистісне утворення, яке інтегрує умотивованість опанувати й використовувати інноваційні види рухової активності у професійній діяльності фахівця ФКіС.

Список використаних джерел:

1. Арефьев В. Г. Основы теории та методики физического воспитания: учебник. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 268 с.
2. Атаманюк С. І. Використання інноваційних видів рухової активності у професійній діяльності фахівців фізичної культури і спорту. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2020. № 10. С. 315–324.
3. Круцевич Т., Зайцева М. Інноваційні процеси у сфері підготовки кадрів з фізичної культури. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2005. № 4. С. 41–45.

Голуб В. П.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання, спорту і здоров'я людини
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Зеленюк О. В.,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри фізичного виховання, спорту і здоров'я людини
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Горбунов О. А.,

*кандидат біологічних наук,
факультет комп'ютерних наук та кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ПИТАННЯ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ ІЗ АМПУТОВАНИМИ КІНЦІВКАМИ З ВИКОРИСТАННЯМ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

З початком великомасштабних військових дій на території України група пацієнтів у Центрах медичної реабілітації суттєво змінилася. У деяких із них, до 90 відсотків контингенту становлять пацієнти, які перебувають після ампутацій кінцівок. Реабілітація таких пацієнтів має низку своїх особливостей, які спричиняють певні вимоги до реабілітаційного процесу. *Актуальність:* створення програми реабілітаційних заходів з використанням комп'ютерних технологій для пацієнтів, які перебувають після ампутації кінцівок.

Розроблена та запропонована програма структурно включає періоди, етапи мету, завдання та великий спектр індивідуального вибору засобів реабілітації з урахуванням психічного стану, розвитку фізичних якостей та схильності до видів рухової активності.

Перша група, яку обрали для досліджень – група військовослужбовців з ампутацією нижніх кінцівок, осколковими та кульовими пораненнями. Спільним для пацієнтів після ампутації на першому етапі реабілітації є ліжковий режим, обмеження у пересуванні, та необхідність, з урахуванням стану, втілювати в режим дня дихальні вправи, фізичні вправи пасивного характеру за допомогою інструктора –

методиста, фіз.реабілітолога та додаванням, по можливості, активних фізичних вправ з використанням власної ваги тіла які виконуються у положенні лежачи.

Загальна вимога. Важливо підтримувати більш-менш однакове адекватне навантаження на здорову кінцівку та кукси, щоб забезпечити правильну ходу.

Початковий період.

Етап 1. «Адаптаційний». Особливості. Силові заняття безпосередньо після операції заборонені, будь-які навантаження включають лише роботу із власною вагою пацієнта.

Вихідні положення для фізичних вправ – лежачи на спині, на животі, на боці з боку здорової ноги та кукси.

Етап 2. «Тренувальний». Особливості. Якщо прогрес на початкових стадіях досягнуто і немає протипоказань, можна підключати обтяжувачі та опори (еспандер або еластична стрічка). Дуже важливо визначити момент часу, коли необхідно збільшувати навантаження занять і на які частини тіла. Таким чином, система реабілітації повинна мати критерії переходу до підвищених навантажень і видавати рекомендації членам мультидисциплінарної команди Згодом, також, підключаються інші положення: сидючи, а потім стоячи. Для цього необхідно досягти повного закриття рани.

Повний комплекс фізичних вправ включає десятки вправ, саме для пацієнта комплекс підбирає індивідуально лікар [1, 2, 3].

Було обрано таку стратегію – доповнити об'єднаний комплекс фізичних вправ вправами:

1. Вправи фізичної практики йоги, яка розвиває силу, гнучкість, концентрацію уваги, сприятливо впливає на внутрішні органи, стабілізує психологічний стан [4].

2. Вправи з гантелями для верхньої кінцівки та тулуба, при правильному підборі ваги гантелі, вони прості у виконанні, циклічні, сприяють розвитку сили рук та тулуба, створює кардіо навантаження.

Практика йоги:

1. Містить велику кількість асан, які виконуються в положенні лежачи і сидючи, всебічно описані і дають можливість створювати комп'ютерну систему СППР оптимального вибору набору асан (поза – вправа).

2. Не вимагає спеціального дорогого обладнання, після проходження навчання з інструктором пацієнт може виконувати їх самостійно, як у спортивній залі, так і в палаті, але за обов'язкового контролю системи.

Практика роботи з гантелями та гімнастичними гумками:

1. Дозволяє дозувати навантаження на м'язи та зв'язки.

2. Вправи виконуються з мінімальним контролем з боку центральної нервової системи та є не стомлюючими для пацієнта (можуть виконуватися «механічно»).

3. Можуть використовуватися для тренування серцево-судинної системи та дихальної, можуть використовуватися як розминка перед виконанням вправ з практики йоги.

Метою застосування дозованого фізичного навантаження в осіб з нашої категорії патології є покращення адаптаційних можливостей та профілактика розвитку хронічних захворювань дихальної системи, шлунково-кишкового тракту та іншої патології, пов'язаної не лише з розвитком набряково-запальних змін, а насамперед із імунологічними порушеннями [5]. Таким чином, важливим показником виконання вправи є темп і навантаження, що виражаються в параметрах часу виконання та швидкості руху. Дані параметри є контрольованими.

Асани йоги безпосередньо впливають на внутрішні органи і тканини, тому що в процесі їх виконання відбувається їх стиск і/або розтягування (змінюється кровообіг, лімфодренаж в них), а також вплив на системи управління цими органами і тканинами (вегетативна нервова система, ендокринні залози) [4].

Розвиток патологічного процесу в органах, як і у разі виникнення дисфункцій та травм ОРА, може проявлятися у вигляді болю під час виконання вправ. Тому система має містити у собі:

1. Програму тестування опитування пацієнта на наявність болю при виконанні кожної вправи.

2. Комп'ютерну програму відеоаналізу, що дозволяє автоматично прогнозувати ймовірність виникнення патологічного процесу чи дисфункції.

Необхідність наявності комп'ютерної програми відеоаналізу, для раннього виявлення дисфункцій та розвитку можливих патологічних станів, обумовлена тим фактом, що людина не завжди може відчувати біль під час виконання вправи, оскільки включається механізм самозбереження та виконання руху здійснюється у безболісному «коридорі». Зазвичай це виконується з лікарем, фізичним терапевтом або тренером-інструктором. У нашому випадку, заняття проводяться самостійно, без безпосередньої участі інструктора. Отже, аналіз динаміки обсягів виконання рухів є необхідним контрольованим параметром системи.

Використовуючи OpenPose [6] позиція опорних точок людини може бути виділена лише за допомогою звичайної RGB камери без додаткових сенсорів. Система є досить гнучка, вхідні дані можуть бути з камери в реальному часі чи відеозапису. Ми використовуємо OpenPose завдяки точності та швидкості локалізації опорних точок пацієнта.

Така технологія обробки відеозображень рухів людини дозволяє отримувати параметри руху, такі як траєкторія руху, швидкість, прискорення, темп та інші. Така технологія дозволяє контролювати перебіг реабілітаційного процесу, контролювати якість виконання кожної фізичної вправи. Однак, на практиці дуже часто для ефективної реабілітації цього недостатньо.

Психологічний стан пацієнта інколи не дозволяє йому самостійно, і навіть з інструктором, виконувати необхідні вправи. Потрібен кваліфікований педагогічний і психологічний підхід для створення мотивації виконання вправ.

І є два напрямки:

Перше – робота зі створення бази даних, що містять заохочувальні мотивуючі фрази для кожної групи вправ, і створення бази знань, що дозволяє ставити у відповідність прогрес як виконаний комплекс вправи з заохочувальною фразою.

Друге – кожна виконана вправа пацієнтом та весь комплекс ОКФВ «забарвлюється» емоційним змістом: зменшення больових відчуттів, збільшення обсягу руху, легкість у рухах та інші.

Параметри якості виконаних вправ, отримані системою комп'ютерного відеоаналізу, дозволяє створювати особливий психологічний стан пацієнту, який мотивує його на подальше заняття, що залучає його у процес з елементами гри та азарту.

Практичне використання такого підходу на практиці реабілітації пацієнтів показало, що у багатьох з них з'явилося бажання поділитися з близькими та друзями своїми результатами, познайомити та навчити їх із комплексом, який особливо їм сподобалися.

Таким чином, такий підхід у реабілітації дозволяє покращити здоров'я за всіма його складовими (фізична, психологічна, соціальна), всебічно використовувати ефект від виконаного комплексу фізичних вправ. Однак, до кінця невирішеним питанням залишається підбір методів кількісної оцінки позитивного ефекту від психологічної та соціальної складової здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Zhurauski A.Y. Dynamics of results of the use of the complex program of rehabilitation for the correction of posture for people with amputation of lower limbs A.Y. Zhurauski, M.I. Bodyakov. *Health, Physical Culture and Sports*. 2018. 2(9). P. 113–127.

2. Chang, Y., Kang, J., Kim, G., Shin, H., Park, S. Intramuscular Properties of Resting Lumbar Muscles in Patients with Unilateral Lower Limb Amputation. *Appl. Sci*. 2021. 11. 9122. <https://doi.org/10.3390/app11199122>

3. Exercises for Lower-Limb Amputees: Gait Training. ref. 0936. [ICRC] International Committee of the Red Cross. Geneva, 2020. 76 p.

4. Coulter H. David. Anatomy of Hatha Yoga. A manual for students, teachers and practitioners. Body and Breath, Inc. 2001. 624 p.

5. Урдина Г.С. Перспективи застосування лікувальної фізичної культури в осіб із синдромом дисплазії сполучної тканини з метою корекції імунологічних порушень. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2016. № 3. С. 219–226.

6. Zhe Cao. OpenPose: Realtime Multi-Person 2D Pose Estimation Using Part Affinity Fields, Zhe Cao, Hidalgo G., Simon T., Shih-En Wei, and Y. Sheikh IEEE Trans Pattern Anal Mach Intell. 2021 Jan;43(1). P. 172–186.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-63>

Дейнеко А. Х.,

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри гімнастики,
танцювальних видів спорту та хореографії
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна*

Красова І. В.,

*старший викладач кафедри гімнастики,
танцювальних видів спорту та хореографії
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна*

Біленька І. Г.,

*старший викладач кафедри гімнастики,
танцювальних видів спорту та хореографії
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна*

АКТИВНА РУХОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ШЛЯХ ДО ЗДОРОВОЇ НАЦІЇ

Здоров'я людини – це запорука її активної життєдіяльності, самореалізації, розвитку власного творчого потенціалу. На жаль, сьогоденний розвиток українського суспільства характеризується

зниженням стану здоров'я його громадян. Тому формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я людини, забезпечення її життєдіяльності – одне з основних завдань держави [1, с. 151]. Значення фізичної культури і спорту для здоров'я, розвитку і загального стану людини закріплено базовими нормативно-правовими документами. Так у законі України «Про фізкультуру і спорт» чітко визначаються оздоровчі завдання: пропаганда здорового способу життя; залучення широкого кола населення у фізкультурно-оздоровчі заходи, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я, в тому числі людей похилого віку; психоемоційна підтримка, яка необхідна для найбільш ефективного психологічного розвантаження [2]. У Національній стратегії «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016) зазначається, що достатній рівень оздоровчої рухової активності має всього 60% населення, середній і високий – 6% і 3% відповідно, а 33% населення мають низький рівень. Для більшої частини дорослого населення характерним є малорухливий спосіб життя, гіпокінезія [3]. Важливо підкреслити, що Національна стратегія визначає державну політику щодо заохочення громадян до оздоровчої рухової активності шляхом залучення широких верств населення до регулярних оздоровчих занять, надання фізкультурно-оздоровчих послуг, поєднання масових та індивідуальних форм організації фізкультурно-спортивної роботи за місцем проживання та у місцях масового відпочинку населення для профілактики захворювань, змістовного дозвілля та запобігання проявам асоціальної поведінки [4, с. 349]. До речі, у листопаді 2020 року, Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року» [5], де особлива увага приділяється популяризації та широкому залученню різних груп населення до регулярних занять фізичною культурою і спортом. А також, збільшенню до 30% частки населення, що регулярно займається руховою активністю. Популяризації різних форм та видів рухової активності оздоровчої спрямованості підкреслюється й в загальнонаціональній програмі «Здорова Україна» [6]. У цій програмі передбачений проєкт «Активні парки – локації здорової України» (створення спортивних майданчиків у кожному кутку країни, мета яких – «спорт для всіх»), цікавий і доступний проєкт для мільйонів українців. Характеризуючи особливості даного проєкту Президент України Володимир Зеленський зазначив: «проєкт «Активні парки – локації здорової України» це – можливість без дорогих тренажерів і персонального тренера, в зручний час, разом з нашими олімпійськими чемпіонами, зірками українського спорту, телебачення, кіно та музики разом займатися спортом» [6].

Результати дослідження Гакман А. В. [7, с. 286] свідчать про те, що заняття оздоровчою руховою активністю сприяють оволодінню власним тілом, розвитку просторово-часових відчуттів, координації і довільної регуляції рухів, створенню функціонального ресурсу діяльності особистості. Більш того, на її думку за допомогою основних рухів: ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння у осіб різного віку формуються прикладні уміння і навички, необхідні у повсякденному житті. Слід також зазначити, що досягнення науки і техніки значно полегшили життя людини, але при цьому істотно скоротили її рухову активність, один з основних факторів, який впливає на здоров'я людини. Яким різновидом фізичної активності займатися кожен вирішує самостійно, відповідно до свого віку, темпераменту і можливостей [8, с. 47].

Поряд із організованими формами занять оздоровчою руховою активністю доктор наук з фізичного виховання та спорту Гакман А. В. [8, с. 184–186] рекомендує створювати умови для самостійної рухової діяльності людини на майданчикових спортивних спорудах, які обладнуються в зонах масового відпочинку населення (парках, скверах, внутрішньоквартальних територіях). Для цього вона пропонує використовувати спеціальні тренажерні комплекси під загальною назвою стежка «Здоров'я». На її думку, організація різних тренажерів в єдиний комплекс сприяє досягненню необхідного тренувального ефекту за допомогою методу колового тренування. Для забезпечення самостійних занять Гакман А. В. пропонує станції обладнати інформаційними цитами, на яких повинно бути зазначено зміст вправ. Крім того, стежки «Здоров'я» необхідно розподілити на траси різного призначення за спрямованістю тренувального впливу. Так, наприклад траса, що призначена для розвитку сили може складатися з наступних вправ: пересування на руках у висі; перенесення ніг через перешкоду; лазіння по канату; піднімання колоди; підтягування у висі; згинання-розгинання рук в упорі і розмахування на брусах; піднімання й опускання тулуба; лазіння по подвійних сходах; стрибки та ін. Траса розвитку швидкісно-силових якостей може включати пересування на руках у висі; стрибки через перешкоди і по купинах; проходження над і під бар'єрами; біг із перешкодами; ходіння по колоді; стрибки через стовпчики; стрибки в глибину; стрибки з відштовхуванням двома ногами; стрибки через шини. Траса розвитку спритності: пересування на руках у висі; ходьба, біг і стрибки по колоді; лазіння по канату; метання в ціль; підтягування на руках; згинання та розгинання рук в упорі на брусах; лазіння по сходах і канатах; піднімання та опускання тулуба; ходьба по колоді через перешкоду; переходи над бар'єром. Для розвитку витривалості використовується спеціально обладнана і розмічена алея. Довжина дистанції повинна бути 1000–3000 м, розмітка наноситься через кожні

100 м. Залежно від підготовленості учасників пропонується 3 режими: нормальний, підвищений і високий. Заняття повинно відбуватися за програмою оздоровчого бігу і ходьби.

Отже, збереження та зміцнення здоров'я людини за допомогою збільшення її рухової активності, має стати пріоритетним напрямком, від якого в значній мірі буде залежати подальший розвиток суспільства України та його національна безпека. Тому, що саме рухова активність людини охоплює не тільки її фізичні компоненти, але й забезпечує внутрішню інтегрованість, необхідні соціальні зв'язки, укріплює почуття власної гідності, толерантність у стосунках з оточуючими тощо.

Здоров'я людини – це суспільна цінність, яка має бути забезпечена системою наукових і практичних заходів його збереження і зміцнення, діяльністю структур, що їх реалізують та усвідомленою турботою кожного члена суспільства про особисте і громадське здоров'я. І саме формування здорової нації у складних соціально-економічних умовах в Україні викликає велику зацікавленість дослідників щодо пошуку способів нівелювання негативних тенденцій погіршення стану здоров'я населення.

Список використаних джерел:

1. Лохвицька Л. Психолого-педагогічні засади формування основ здоров'язбережувальної життєдіяльності у дітей дошкільного віку. *Формування відповідального ставлення до здоров'я підростаючої особистості* : кол. монографія / В. М. Оржеховська. Київ : Міленіум, 2018. С. 151–192.

2. Закон України «Про фізичну культуру та спорт». URL: <https://tavr.osv.org.ua/zakon-ukraini-pro-fizichnu-kulturu-i-sport-11-25-16-17-06-2020> (дата звернення 26.02.2023).

3. Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text> (дата звернення 27.02.2023).

4. Авдасьова Н., Рябченко О. Оздоровчо-рекреаційна рухова активність як норма життя сучасного українського суспільства. *Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи* : збірник тез наукових доповідей ХХІІ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 6–7 грудня 2022 р. Харків, 2022. С. 348–350.

5. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. URL: <https://mizhiria-osvita.gov.ua/uploads/1-1.pdf> (дата звернення 01.03.2023).

6. Загальнонаціональна програма «Здорова Україна». Міністерство молоді та спорту України. Офіційний вебпортал. URL:

<https://mms.gov.ua/news/prezident-ukrayini-volodimir-zelenskij-dav-start-zagalnonacionalnij-programi-zdorova-ukrayina> (дата звернення 27.02.2023).

7. Гакман А. В. Оздоровчо-рекреаційна рухова активність у похилому віці : монографія. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 360 с.

8. Гакман А. В. Теорія та методика фізичної рекреації : навч. посібник. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 264 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-64>

Добровольська Н. А.,

*доктор психологічних наук, доцент,
завідувачка загальноузівської кафедри
фізичного виховання, спорту і здоров'я людини
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Карпілянський Д. А.,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент загальноузівської кафедри
фізичного виховання, спорту і здоров'я людини
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ І СУБ'ЄКТІВ ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Останнім часом в Україні набирає обертів підготовка фахівців з фізкультури і спорту за новою освітньо-професійною програмою – «Фізкультурно-спортивна реабілітація». Така програма вже працює в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Львівському державному університеті фізичної культури імені Івана Боберського та ін. У зв'язку з активним розвитком цього відносно нового напрямку освітньо-професійної підготовки фахівців з фізичної культури і спорту виникла необхідність розробки її змістового наповнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблеми теорії, методології розвитку фізичної реабілітації, знайшло своє

відображення у багатьох працях [1–3]. Проте, на сучасному етапі розвитку фізичної реабілітації вона повністю віднесена до компетенції Міністерства охорони здоров'я України і вважається виключно медичною спеціальністю. За таких умов для організації якісної підготовки фахівців з фізкультурно-спортивної реабілітації необхідно чітко відділити її від фізичної реабілітації, визначитися щодо її змісту, суб'єктів та об'єктів.

Наявні наукові публікації не дають вирішити зазначене завдання повною мірою. Так, О. І. Самсон та М. Ю. Коломоєць відзначають, що поняття «реабілітація» використовується в медицині, педагогіці, психології, соціології, фізичному вихованні для визначення комплексу заходів, спрямованих на відновлення різних аспектів здоров'я і працездатності хворих та інвалідів різних вікових груп [4]. Проте, у значній кількості наукових статей, підручників та навчальних посібників ця дефініція розглядається виключно у медичному контексті [5–7]. Найбільш вдалим для розв'язання завдання нашого дослідження є визначення І. Пархотіка, який розглядає реабілітацію як процес, що забезпечує найвищий можливий рівень відновлення втрачених з тієї чи іншої причини функцій і здібностей, що досягається посередництвом розвитку фізичних компенсаторних механізмів і психологічного врегулювання за допомогою використання медичних, фізкультурних, інженерних, освітніх і професійних служб [8].

Що стосується дефініції «фізкультурно-спортивна реабілітація», то і фахівці з фізичної культури і спорту, і правники використовують визначення, яке з 1994 року наведене у ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»: фізкультурно-спортивна реабілітація – система заходів, розроблених із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення і компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і спортом функціональних можливостей її організму для покращення фізичного і психологічного стану [9]. Слід відзначити, що зазначене правниче визначення фізкультурно-спортивної реабілітації не позбавлене певних недоліків, що потребує його уточнення. У нашому дослідженні під фізкультурно-спортивною реабілітацією буде розумітися процес, що забезпечує досягнення максимально можливого рівня відновлення втрачених особою функцій і здібностей, що досягається шляхом розвитку фізичних можливостей та компенсаторних механізмів і регулювання психічних станів за допомогою використання медичних, фізкультурних, спортивних, освітніх і психологічних заходів.

Чинним законодавством України визначено певну групу об'єктів фізкультурно-спортивної реабілітації. Так, у ст. 40 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» визначено, що

«фізкультурно-спортивна реабілітація спрямовується на підвищення рухової активності, оздоровлення, формування компенсаторних функцій організму і позитивної мотивації в осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю до суспільної адаптації» [10]. У п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України № 1188 від 17.11.2021 «Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни» до суб'єктів фізкультурно-спортивної реабілітації віднесено ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни [11]. Проте, виходячи із сутності фізкультурно-спортивної реабілітації її суб'єкти зазначеними категоріями осіб не обмежуються. На наш погляд, до суб'єктів фізкультурно-спортивної реабілітації також необхідно віднести: дітей, які за станом здоров'я включені до підготовчої або спеціальної фізкультурної групи; осіб різного віку з ослабленим здоров'ям; осіб які потребують відновлення фізичної форми після лікування; осіб, які пройшли курс реабілітації у спеціалізованих закладах для регулювання їх психічних станів за допомогою занять фізичною культурою і спортом; людей похилого віку.

Що стосується суб'єктів фізкультурно-спортивної реабілітації, то чинним законодавством України визначений їх повний перелік. Так, п.п. 6 п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України № 1188 від 17.11.2021 «Про затвердження Державного соціального стандарту фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни» визначено, що «суб'єкт, що надає послугу із фізкультурно-спортивної реабілітації, – установа, організація, заклад незалежно від форми власності, фізична особа – підприємець, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають послуги із фізкультурно-спортивної реабілітації» [11].

Таким чином, до суб'єктів, які потребують фізкультурно-спортивної реабілітації можна віднести: дітей з інвалідністю; дітей зі складу підготовчих та спеціальних фізкультурних груп; осіб з інвалідністю; ветеранів війни (учасників бойових дій); членів сімей (учасників бойових дій) ветеранів війни; членів сімей (померлих) загиблих ветеранів війни; осіб різного віку з ослабленим здоров'ям; осіб, які потребують відновлення фізичної форми після лікування; осіб, які пройшли курс реабілітації у спеціалізованих закладах для регулювання їх психічних станів за допомогою занять фізичною культурою і спортом; людей похилого віку.

Надавати послуги з фізкультурно-спортивної реабілітації можуть, як спеціалізовані установи, організації, заклади, так і приватні особи-

підприємці, якщо їх діяльність відповідає критеріям визначеним у встановленому законом порядку.

Список використаних джерел:

1. Долинний Ю. О. Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання і спорту до реабілітаційної роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць / гол. ред. Г. П. Шевченко. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 6(69). С. 46–54.

2. Казакова С. М., Казаков Е. А. Сучасний стан підготовки та перспективи працевлаштування фахівців з фізичної реабілітації. *Фізична та фізіотерапевтична реабілітація. Реабілітація СПА-технологій* : матеріали конф., м. Севастополь, 29–30 квітня 2009 р. Севастополь, 2009. С. 36–37.

3. Карпюк Р. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика : монографія. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008. 504 с.

4. Самсон Е.И. Поликлиническая терапия : учебное пособие / Е. И. Самсон, М. Ю. Коломоєц. К. : Вища школа, 1985. 264 с.

5. Мухін В. М. Фізична реабілітація [Текст] : підручник для студ. вищих навч. закл. фіз. виховання і спорту. К. : Олімпійська література, 2000. 424 с.

6. Мурза В. П. Психолого-фізична реабілітація [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Мурза ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна», Міжнар. наук.-техн. ун-т ім. О. Бугая. К. : Олан, 2005. 607 с.

7. Приступа Є. Н. Роль і місце фахівця з фізичної реабілітації в системі охорони здоров'я населення / Приступа Є. Н., Вовканич А. С. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2011. № 9. С. 92–96.

8. Белікова Н. О. Підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності: теорія та методика : [монографія] / Белікова Наталія Олександрівна. К. : ТОВ «Козарі», 2012. 584 с.

9. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». *Відомості Верховної Ради України*. Офіційне видання від 05.04.1994 р. 1994. № 14. Стаття 8.

10. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні». *Відомості Верховної Ради України*. Офіційне видання від 20.01.2006 р. 2006. № 2, / 2–3 /. Стор. 44, стаття 3.

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1188 «Про затвердження Державного соціального стандарту

фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни, членів їх сімей та сімей загиблих (померлих) ветеранів війни». *Урядовий кур'єр*. Офіційне видання від 20.11.2021. № 224.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-65>

Зеленюк О. В.,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри фізичного виховання, спорту і здоров'я людини
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Голуб В. П.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання, спорту і здоров'я людини
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Горбунов О. А.,

*кандидат біологічних наук,
факультет комп'ютерних наук та кібернетики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ЗНИЩЕННЯ ЧИ РОЗВИТОК?

Цей навчальний рік (2022/23) став другим роком безпрецедентного випробування для освітньої галузі України в умовах повномасштабної війни з росією, що обумовило зміну наявної загальноосвітньої парадигми навчально-виховного процесу студентів у напрямку його пристосування до діяльності в умовах військового стану.

Реалії війни та перебування більше року в умовах хронічного стресу вже призвели до негативного впливу на психоемоційний стан студентів, зменшили їхню рухову активність, розумову й фізичну працездатність, та, загалом, позначилися на якості життя [3–5].

Підкреслимо, що навчальна дисципліна «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти (ЗВО) України виконує дві основні функції – покращення та зміцнення здоров'я студентів засобами фізичної культури і спорту й професійно-прикладну підготовку майбутніх

фахівців щодо компетентного використання регулярної рухової активності з профілактично-оздоровчою та рекреаційною метою [1–5].

Ось чому регулярна м'язова діяльність у форматі регламентованого виконання дозованих фізичних вправ під професійним керівництвом викладачів кафедри фізичного виховання може стати дієвим немедикаментозним природним засобом зміцнення здоров'я студентів ЗВО та їхнього залучення до систематичної тілесної активності [1–5].

Стратегічне реформування системи вищої освіти, задеклароване в Україні, базується на радикальній заміні застарілих методологічних освітніх концепцій на сучасні моделі навчання студентів із метою підготовки гармонійно розвиненої, освіченої, фахової та культурної людини, здатної швидко пристосовуватися до нових суспільно-економічних викликів світової цивілізації.

Сучасна європейська гуманітарна університетська освіта передбачає фундаментальне виховання та навчання студентів шляхом креативної, наполегливої самоосвіти і постійного самовдосконалення власних фізичних, інтелектуальних і творчих потенцій [1–3].

Упродовж останніх років реформування вищої освіти в Україні супроводжуються перманентним нехтуванням гуманітарної складової освітньої стратегії – а саме духовним та фізичним вихованням студентської молоді.

Стрімкий всеукраїнський процес знищення навчальної дисципліни «Фізичне виховання», як єдиного ефективного засобу оздоровлення студентів немедикаментозними засобами з одночасним скороченням кадрового потенціалу у більшості ЗВО державної та приватної форм власності, набуває незворотного характеру.

Надана широка автономія університетів щодо права на власний розсуд скорочувати кількість навчальних годин із цієї дисципліни, переводити її у формат вибіркового або зовсім виключати з навчальних планів, – у існуючих суспільно-економічних реаліях призвела та продовжує руйнацію системи фізичного виховання студентів, замість її справжнього реформування.

Існуюча неузгодженість між задекларованими загальнодержавними законами і постановами у сфері оздоровчої рухової активності населення України та фактичним руйнуванням системи фізичного виховання студентів ЗВО стає викликом здоровому глузду!

Недоречність виключення дисципліни «Фізичне виховання» із переліку обов'язкових навчальних годин призводить до погіршення стану здоров'я та якості життя студентів. А у нових реаліях повномасштабної війни та переосмислення гуманістичної цінності людського капіталу в Україні, стає справжньою зрадою національних інтересів!

Ось чому проблематика обмеження/руйнації спеціально організованої фізичної активності у форматі навчальної дисципліни «Фізичне виховання» є одним із ключових чинників зниження рухової підготовленості студентів і резервів її здоров'я, – що потребує невідкладного втручання держави, спрямованого на створення ефективної системи формування фахової еліти суспільства.

Висновки та пропозиції. Справжнє реформування викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» можливе тільки при кардинальному переосмисленні державної політики щодо стратегії профілактики й збереження здоров'я населення України та втіленні інновацій у практичну площину діяльності кафедр фізичного виховання ЗВО як підгрунтя покращення і зміцнення здоров'я студентської молоді та їхньої успішної майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/>

2. Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/80881/

3. Зеленюк О. В. Навчальна дисципліна «Фізичне виховання» у ЗВО України (акмеологічний аспект). *Матеріали круглого столу з міжнародною участю «Підвищення фізичної працездатності різних груп населення в процесі занять фізичною культурою і спортом» (в умовах воєнного стану)*. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022, С. 73–76.

4. Володимир Стадник Педагогічні основи психологічного забезпечення процесу фізичного виховання здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. Вип. 16. Рівне : РДГУ, 2022. С. 132–140. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i16.488>

5. Кому заважає фізичне виховання студентської молоді? URL: <https://m.facebook.com/UAassociationATO/posts/897650263659741/>

Корнієнко О. В.,

*кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін
ПВНЗ «Київський медичний університет»
м. Київ, Україна*

НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПСИХОСОМАТИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ НА МЕЖІ СТОЛІТЬ» (ТЕОРЕТИКО- МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ)

Мета підготовки матеріалів для участі у конференції включає декілька особистих чинників. *Перша* – бажання підтримати значну подію I Міжнародну науково-практичну конференцію Таврійського національного університету до 160 річниці народження В. І. Вернадського. *Друга* – поширити особисті напрацювання теоретико-методологічного та емпіричного спрямування у якості викладача, науковця, дослідника на прикладі різних навчальних накладів України. *Третя* – привернути увагу учасників конференції на значимості двох провідних рубрик запланованої конференції: «*Особливості впливу сучасних засобів фізичної культури та рекреації на здоров'я людини*» та «*Удосконалення комплементарних/альтернативних методів (народної і нетрадиційної медицини) в оздоровчих практиках*». Тому, вважаємо за доцільне процитувати доречні слова Weber P., які узгоджуються з ідеями двох вищезгаданих рубрик конференції: «Здоров'я це рівновага між індивідуумом і оточуючим середовищем... є проблемою свідомості і розумного способу життя кожного окремо, гармонії розуму та почуттів».

Зміст включених матеріалів для конференції є реальним внеском автора як викладача, науковця «Основ валеології» 1994–1997 років в Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка на прикладі нижченаведеної програми. [1, с. 127–132].

Теоретико-методологічні положення

1. Філософсько-психологічні, релігійні аспекти сприйняття, відчуття людьми різних народів світу, національностей, вікових категорій проблем здоров'я, хвороби, проміжного стану.

Дослідження ідей здоров'я періоду античності, Середньовіччя, епохи Відродження, Просвітництва та сучасні досягнення науки про хворобу, проміжний стан та здоров'я.

2. Визначення поняття *об'єкт навчально-освітньої програми*: пошук шляхів діагностики, корекції, розвитку, підтримання психосоматичного здоров'я учнівської молоді у структурі навчального процесу Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка та діяльності центру здоров'я ліцею.

Предмет програми: дослідження здоров'я «*практично здорових учнів*» (через виділення понять здоров'я, проміжного психосоматичного стану, хвороби як першоджерел формування науки про здоров'я).

3. Інтегративні принципи діяльності центру здоров'я та програми «*Психосоматичне здоров'я дітей на межі століть*» в Українському гуманітарному ліцеї.

3.1. *Цілісності* біопсихосоціальної моделі розуміння здоров'я, проміжного стану, хвороби.

3.2. *Системності* максимального врахування та включення об'єктивних і суб'єктивних факторів у діяльності моделі: центр здоров'я – навчальний процес – соціальне оточення – учень.

3.3. *Єдності теорії та практики* теоретико-методологічних й емпіричних (прикладних) чинників для обґрунтування: гіпотези, мети, завдань, структури, етапів реалізації, інтерпретації експериментально-дослідницької роботи та впровадження результатів у практику навчально-виховної роботи ліцею.

3.4. *Безперервності та систематичності* діяльності центру здоров'я й відповідної програми протягом трьох взаємопов'язаних етапів (першого, другого, третього років навчання в ліцеї), інтелектуально-просвітницької та оздоровчо-рекреаційної діяльності учнівської молоді, педагогічного колективу, батьків.

3.5. *Послідовності «семи етапів»* функціонування та впровадження розробленої програми в центрі здоров'я ліцею:

другий – профілактика; третій – розвиток; четвертий – формування; п'ятий – корекція; шостий – навчання; сьомий – підтримання психосоматичного здоров'я учнівської молоді, кураторів академічних груп, викладачів, батьків.

3.6. *Індивідуально-психологічної орієнтації* центру здоров'я, розробленої програми і моніторингу успішності навчання з урахуванням стану психосоматичного здоров'я, можливих проявів девіантної поведінки (соціальна поведінка, яка характеризується ознаками відхилення від норми, а саме: проституція, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, намагання позбавити себе життя, сексуальні збочення тощо).

3.7. *Всебічності та наукової об'єктивності* дослідження здоров'я, хвороби, проміжного стану як універсальних та особливих понять

з урахуванням впливу національних, міжкультурних, етнічних, географічних, екологічних, кліматичних, біологічних та соціальних чинників. Ми відстоюємо походження сучасного стану досліджуваної проблеми здоров'я людини як інтернаціонального феномена, який притаманний будь-якій народності країн земної кулі. Наша позиція в навчанні та ознайомленні учнів, педагогічного колективу, батьків орієнтується на пошук найбільш ефективних оздоровчо-просвітницьких, профілактичних програм як минулого, так і сучасного стану розвитку науки про здоров'я для збереження багатонаціонального генофонду населення України.

4. Виходячи з висунутих принципів, впровадження розробленої програми «Психосоматичне здоров'я молоді України на межі століть» має включати: поетапне засвоєння знань, умінь, практичних навичок для формування, розвитку, корекції відповідної мотивації поведінки з метою підтримання психосоматичного здоров'я учнів, викладачів, батьків гуманітарного ліцею на першому, другому, третьому курсах з урахуванням майбутньої фахової орієнтації.

РОБОЧИЙ ПЛАН ВИКЛАДАЧА

Перший рік навчання

Вступна частина

1. Дослідження медико-фізіологічного, психофізіологічного та індивідуально-психологічного рівня здоров'я учнівської молоді.

2. Виділення реабілітаційних груп ліцеїстів з відхиленнями у стані здоров'я: психоемоційної сфери; серцево-судинної; шлунково-кишкового тракту; вади постави, зору, опорно-рухового апарату; респіраторні, інфекційні захворювань та інші можливі порушення.

3. Організація оздоровчо-профілактичних процедур у структурі навчального процесу та діяльності центру здоров'я: фізіотерапія, ароматерапія, фітотерапія, дієтологія. Систематичне ведення паспорта здоров'я із зазначенням набуття навичок самоаналізу, самоспостереження за динамікою психосоматичного здоров'я протягом навчального року.

4. Прищеплення навичок особистої гігієни як важливого компонента людської культури та формування особистості.

5. Ознайомлення ліцеїстів з основними принципами й методами профілактики інфекційних захворювань, дитячого травматизму, нещасних випадків, отруєнь і дорожньо-транспортного травматизму.

6. Медико-фізіологічні, психофізіологічні, педагогічні аспекти статевого життя та виховання ліцеїстів, ознайомлення з принципами профілактики венеричних захворювань і СНІДу, аномальної статевої поведінки, вагітності та ранніх абортів.

7. Проведення систематичного валеологічного моніторингу стану здоров'я учнів і порівняльного аналізу успішності навчання в системі: учень – батьки – куратор – викладачі-предметники – центр здоров'я – адміністрація.

Учасники I Міжнародної науково-практичної конференції Таврійського національного університету до 160 річниці народження В. І. Вернадського мають можливість самостійно продовжити аналіз запропонованої програми, а саме зміст *«Другого року навчання Головний етап вивчення предмета програми»* у монографії [1, с. 127–132] та поширити інформацію для зацікавлених науковців-викладачів працюючих у відповідному напрямку. Особливості викладання *«Прикладного етапу засвоєння та впровадження практичних знань у повсякденне життя ліцеїстів, педагогічного колективу, батьків»* доступно описані у спільній публікації Корнієнка О. Тихонової О. [2, с. 28] про *«Впровадження індивідуально-психологічної трикомпонентної методики навчання елементам масажу (класичного, східного, само- і взаємомасажу)»*. Заслуговує на увагу о знайомство з текстом автореферату та кандидатської дисертації [3, с. 26].

Список використаних джерел:

1. Корнієнко О. В. Безпека життєдіяльності та підтримання психосоматичного здоров'я молоді : монографія. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. С. 127–132.
2. Индивидуально-психологические особенности личности при использовании различных методик массажа для профилактики артериальной гипертензии : метод.реком / сост. А. В. Корниенко, А. Я. Тихонова. К., КГИФК, 1990. 28 с.
3. Корнієнко О. В. Індивідуально-психологічна діагностика при розробці програм збереження здоров'я (на матеріалі кризисного періоду життя) : автореф. дис. ... канд. психол. наук. К., 1994. 26 с.

Кузнецова Л. І.,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

Долженко Л. П.,

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ УЧНІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах сьогодення постають проблеми зниження рухової активності дітей, рівня фізичної підготовленості, надмірного захоплення гаджетами та спілкуванням у соціальних мережах, відсутності зацікавлення до занять фізичною культурою. У зв'язку з цим пропагування здорового способу життя, формування мотивації до виконання фізичних вправ є актуальними серед учнів старших класів.

З'ясуємо зміст ключового поняття «мотивація». За Українським педагогічним словником «мотивація – система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки». Мотивація є одним із чинників, що впливає на успішність навчання, формує самостійність, відповідальність, прагнення до досягнення результатів [1, с. 365].

Мотиви – це потужні психічні сили або фактори, які регулюють діяльність людини. Регуляторна сила мотивів проявляється в їх активізуючому впливі, що підтримує і стимулює інтелектуальні, моральні, вольові та фізичні зусилля людини, пов'язані з досягненням мети.

Мотивація – процес формування і обґрунтування наміру зробити будь-що або не робити чогось. Мотивація до фізичної активності – особливий стан особистості, спрямований на досягнення оптимального рівня фізичної підготовки та дієздатності [5, с. 235].

Проблема мотивації навчально-фізичної діяльності була предметом дослідження А. Пуні [3, с. 204]. Автор зазначав, що мотивація до фізичної культури впливає з ряду різних потреб, які він поділив на

три групи: потреба у русі; потреба у виконанні обов'язків учня і потреба у спортивній діяльності.

У межах означеної проблеми цікавими виявилися погляди американського психолога Б. Дж. Кретті, який серед мотивів, що спонукають до занять фізичною культурою, виділяє: прагнення до стресу та його подолання (автор зазначає, що боротися, щоб долати перешкоди, змінювати обставини та досягати успіху – це один із потужних мотивів спортивної діяльності); прагнення до самовдосконалення; соціального статусу; бути членом спортивної команди, групи, частиною колективу; отримання матеріальних заохочень [4, с. 224].

В даний час існує достатньо способів правильно сформувати мотивацію. Відповідальність за це покладається в першу чергу на викладача. Зважаючи на те, що рівень підготовки, психофізичні особливості в учнів різні і до кожного учня необхідно знайти індивідуальний підхід [7, с. 57].

Мотиви також різні, але фаховий творчий вчитель має надати учням усе необхідне. Не так давно почала зростати популярність здоров'язберігаючих технологій на заняттях фізичною культурою. Під ними маються на увазі форми та методи організації навчального процесу, спрямовані на зміцнення та збереження здоров'я учня, які забезпечують безпечну заняття.

Науковець В. Д. Сонькін дає наступну характеристику здоров'язберігаючим технологіям: умови навчання дитини у школі (відсутність стресу, адекватність вимог, адекватність методик навчання та виховання); раціональна організація навчального процесу (відповідно до вікових, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог); відповідність навчального та фізичного навантаження віковим можливостям дитини; необхідний, достатній та раціонально організований руховий режим [6, с. 281].

Продовжуючи розглядати технології, що формують або підвищують мотивацію, слід зазначити технологію диференційованого навчання. Колективно чи індивідуально, виходячи з рівня підготовки та стану здоров'я, визначається більш ефективний вид діяльності на заняттях фізичною культурою. Іншими словами, створюються необхідні умови навчання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів [2, с. 82–87].

Однією з важливих передумов формування в учнів мотивації до фізичної культури та спорту є потреба у самостійних систематичних заняттях, тобто сформованість звички до фізичних навантажень, активної рухової діяльності.

Вчені, які досліджували мотиви та інтереси школярів до занять фізичною культурою виявили, що за критерієм походження мотиви можна поділити на три стійкі групи: першу групу складають біогенні мотиви, що виникають в результаті усвідомлення потреб у пізнанні та самореалізації (прагнення до активності, самоствердження, підвищення рівня свого досвіду). Саме дана група мотивів є фундаментом мотиваційної сфери; до другої групи належать соціогенні мотиви, що формуються у суб'єкта в процесі розширення досвіду (переконавання, світогляд, ідеали, ціннісні орієнтації тощо); третя група мотивів – стимулюючі, що утворюються в результаті педагогічного впливу на учнів у вигляді стимулів (нагорода, похвала, заохочення, вимога тощо) [8, с. 22].

Крім того, мотиви відвідування занять з фізичної культури учнів старшого шкільного віку можуть мати різну причинну обумовленість: мотиви, пов'язані з процесом діяльності (задоволення потреби у руховій активності та задоволення, яке учні отримують під впливом гострих вражень від суперництва); мотиви, пов'язані з результатом діяльності (викликані задоволенням потреб особистості у самовдосконаленні, самовираженні, самостверженні).

Особливу роль відіграють переконання, оскільки вони характеризують світогляд школяра, надають його вчинкам значущості й спрямованості [2, с. 82–87].

Таким чином, мотиваційна сфера учнів є основним компонентом у процесі організації навчальної діяльності. Вона відображає інтерес учнів до занять фізичною культурою, їх активне і свідоме ставлення до здійснюваної діяльності, саме тому дуже важливо формувати необхідних для раціоналізації їхньої навчальної діяльності і підвищення ефективності педагогічних впливів мотиви, що відрізняються високим ступенем інтересу до занять фізичною культурою та переконаністю у доцільності цих занять.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ, 1994, 365 с.
2. Захарченко М. О. Мета відвідування занять з фізичного виховання юнаків і дівчат. Вінниця, 2017. С. 82–87.
3. Іваній І. В. Психологія фізичного виховання та спорту. Суми, 2016. 204 с.
4. Ильїн Є. П. Психофізіологія фізичного виховання. М., 2016. 224 с.
5. Регіональна комплексна програма фізичного виховання учнів. 1998. 357 с.

6. Здоров'язберігаючі технології в ЗНЗ та ВНЗ України: проблеми та перспективи : матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Полтава, 2011, 281 с.

7. Duda J. L. The motivational climate, perceived ability, and athletes' psychological and physical wellbeing / J. L. Duda, M. Reinboth. *The Sport Psychologist*. 2004.

8. Цибульська В. В. Формування мотивації до професійно-прикладної фізичної підготовки студентів педагогічних спеціальностей на різних формах навчання : [автореферат]. Дніпропетровськ, 2015, 22 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-68>

Перегінець М. М.,

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

Долженок Л. П.,

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ В ПРОЦЕС ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Проблематикою недостатньої рухової активності займалися, чимало вчених Т. Ю. Круцевич, М. І. Воробйов, Г. В. Безверхня (2011), М. В. Дутчак (2015), О. В. Андрєєва, М. В. Дутчак, О. Л. Благій (2020). Досвід вчених в галузі фізичного виховання свідчить, що обмеженість рухової активності призводить до виникнення ряду захворювань опорно-рухового апарату, серцево-судинної, дихальної, нервової, ендокринної та травної систем, проблем з надлишковою вагою та інше. Також вченими визначено таку норму рухової активності, яка б повністю забезпечила біологічні потреби в русі, відповідала нормам та сприяла формуванню та зміцненню здоров'я у загальноосвітніх навчальних закладах [5, с. 6–10; 6, с. 50–55]. В літературних джерелах

часто зустрічаються дані, котрі свідчать про рівень рухової активності більшості учнів загальноосвітніх шкіл, що знаходиться на рівні 30-літніх дорослих людей. Обсяг рухової активності, що присутній на уроках фізичної культури, дає можливість тільки на 10–12% компенсувати кінезофілію [1, с. 25–30; 3, с. 61–66; 7, с. 721–730].

У результаті проведеного констатувального експерименту було виділено фактори, які демотивують бажання старшокласників займатись фізичною активністю, отримувати задоволення від уроків фізичної культури, а саме: низьке матеріально-технічне забезпечення закладу освіти; відсутність підтримки обдарованих спортсменів з боку керівництва освітнього закладу; одноманітність і нецікавість уроку фізичної культури, неврахування інтересів учнів до занять певними варіативними модулями; низька мотивація вчителів до впровадження нововведень в урок фізичної культури; невелика кількість і нецікавість спортивно-масових заходів у навчальному закладі; високе навчальне навантаження на учнів в урочний час, висока зайнятість школярів в позаурочний час, яка пов'язана з виконанням домашніх завдань та заняттями з репетиторами [4, с. 215–217].

Обґрунтовано, розроблено й апробовано організаційно-методичні умови фізичного виховання старшокласників закладів освіти різного типу. Розроблені організаційно-методичні умови фізичного виховання впроваджувались згідно з дидактичними принципами у три етапи: організаційно-підготовчий, реалізаційний, завершальний. Метою впровадження розроблених організаційно-методичних умов фізичного виховання є підвищення якості та ефективності процесу фізичного виховання старшокласників залежно від умов організації навчального процесу в закладі середньої освіти. Особливістю запропонованих організаційно-методичних умов фізичного виховання є: врахування побажань та мотивів учнів, що стосуються вибору модулів з фізичного виховання; урізноманітнення уроків фізичної культури з використанням різних підходів до проведення занять; оцінювання фізичної підготовленості за індивідуальним прогресом досягнень; впровадження накопичувальної системи бонусів, які учні отримуватимуть за роботу в спортивних гуртках, самостійні заняття й активність на уроках фізичної культури; проведення теоретичних занять для надання інформації щодо належного рухового режиму, оптимальної фізичної підготовленості, ведення здорового способу життя, складання комплексу індивідуальних самостійних занять фізичними вправами; запровадження сучасних, цікавих фізкультурно-спортивних заходів у позанавчальний час для підвищення мотивації до регулярних занять фізичними вправами [4, с. 217–218].

Метою формувального педагогічного експерименту була реалізація впроваджених організаційно-методичних умов фізичного виховання. Він проводився у ЗОШ № 3 у зв'язку з тим, що саме в цьому закладі виявлено найбільшу кількість учнів з низьким та нижчим за середній рівнями фізичного здоров'я, низькою руховою активністю, достатнім та середнім рівнем фізичної підготовленості спостерігаємо покращення показників фізичної підготовленості. По закінченню експерименту відбулось покращення показників фізичної підготовленості, проте не всіх рухових якостей. Статистично значущі зміни ($p < 0,05$) відбулись у юнаків 10-х класів у тесті «біг 100 м» з $15,6 \pm 0,3$ до $14,4 \pm 0,2$ с. В 11-му класі покращились результати у тестах «згинання та розгинання рук в упорі лежачи» з $27,1 \pm 2,04$ разів до $30,9 \pm 1,2$ разів та в тесті «стрибок у довжину з місця» з $211,9 \pm 9,8$ до $229,9 \pm 7,3$ см. У дівчат 10-го класу достовірні зміни ($p < 0,05$) відбулись у тестах: «біг 100 м» з $17,7 \pm 0,2$ до $17,0 \pm 0,3$ с та «біг 1500 м» з $8 \text{ хв } 16 \text{ с } \pm 0,5$ до $8 \text{ хв } \pm 0,4$. Зміни, які відбулись у дівчат 11-го класу до та після експерименту, не були достовірними. Варто зазначити, що збільшилась кількість школярів, які володіють достатнім рівнем фізичної підготовленості [4, с. 218–219].

У показниках руховій активності, відбувся приріст на середньому та високому рівнях, що свідчить про раціональну організацію активного відпочинку учнів (катаються на велосипедах, роликах тощо). У юнаків 10-го класу добові енерговитрати зросли на 363,2 Ккал, в 11-му класі – на 442 Ккал. У дівчат в 10-му класі – на 127,4 Ккал, в 11-му класі – на 128,2 Ккал. Підвищення добових енерговитрат до фізіологічної норми позитивно вплинуло на рівень фізичного здоров'я, про що свідчить зменшення кількості учнів з низьким рівнем – у дівчат на 11,8–13,2%, у хлопців – на 13,4–18,7% [4, с. 218–219].

Таким чином, організаційно-методичні умови, які були розроблені та впроваджені в освітній процес ЗОШ № 3 виявились ефективними. Вони можуть бути рекомендовані для інших закладів загальної середньої освіти, що сприятиме формуванню мотивації старшокласників до занять різними формами фізичного виховання, а також підвищенню рівня їх фізичної підготовленості та фізичного здоров'я [4, с. 220].

До перспективи подальших досліджень можна віднести пошук та розробку засобів і методів, що сприятимуть залученню молоді до ведення здорового способу життя та занять спортом.

Список використаних джерел:

1. Арефьев В. Г. Здоров'я підлітків і рухова активність. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт*. 2014;(3):6–10.
2. Веретельникова Ю. А. Рухова активність і здоров'я різних верств населення. Харків : ХНМУ, 2016;25–30.
3. Гончарова Н. М. Соціально-педагогічні передумови розробки концепції здоров'яформуючих технологій у процесі фізичного виховання школярів. 2018;(2):61–6.
4. Перегінєць М. М. Організація процесу фізичного виховання старшокласників в закладах освіти різного типу : дис. канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.02 / Перегінєць ММ. Київ, 2019. 243 с.
5. Перегінєць М. М, Долженко Л. П, Тронь Р. А. Рухова активність старшокласників Прикарпаття, які навчаються в загальноосвітніх закладах різного профілю. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова*. Серія 15: 2017;(5/87):85–93.
6. Puszczalowska-Lizis E, Kułaga M. Zachowania zdrowotne uczniów szkół ponadgimnazjalnych w kontekście ich aktywności fizycznej. *Problemy higieny i epidemiologii*. 2016;(97):50–5.
7. Thorburn M, Stolz S. Embodied learning and school-based physical culture: implications for professionalism and practice in physical education. *Sport, education and society*. 2017;(6):721–31.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-69>

Sisetskiy A. P.,

Candidate of Medical Sciences,

Assistant Professor at the Department of Internal Medicine № 3

Bogomolets National Medical University

Kyiv, Ukraine

REHABILITATION OF CORONARY ARTERY DISEASE, ARTERIAL HYPERTENSION AND ANXIETY-DEPRESSIVE DISORDERS DURING WARTIME

Basic stabilization in coronary artery disease and arterial hypertension with characteristic of these diseases high level of psychoemotional exertion is significantly complicated by the addition of anxiety-depressive (somatoform) disorders, which worsens rehabilitation and requires additional correction, in particular pharmacological [1, 2, 3, 4]. For effective

rehabilitation of patients with such pathology and minimization of side effects of therapeutic schemes psychological and physical rehabilitation methods are necessary.

Psychological rehabilitation consists in the personal restructuring of the patient thanks to *image-associative correction* – graphic and kinesthetic reflection of unconscious psychotraumatic images with their replacement by adequate positive ones with the aim of achieving psychological stability (5). A new psychosomatic method has been developed – *holographic modeling*: spatial unfolding of the internal state hologram created from its integrative image and its subsequent reflection in external objects with positive feedback [6].

A new method of physical rehabilitation has also been developed – *landscape imaginative kinesiotherapy*: plastic reflection of integrative images of one's own psychoemotional states with fixation of positive ones in movements in priority natural conditions [5].

30 patients (men aged 41.8 ± 1.3 years) with stable exertional angina pectoris II-III FC, stage II hypertension and somatoform disorders receiving standard treatment (β -blockers, calcium channel blockers, nitropreparations, tranquilizers), holographic modeling and landscape image kinesiotherapy were performed for 14 days. Cardiohemodynamics, ischemic activity and psychoemotional exertion, as well as the functional activity of erythrocytes and hemoglobin (Hb): hydroxy-, deoxy-, methemoglobin (MetHb), fractions of Hb – HbAo, HbA1, HbF were studied.

24-hour monitoring of ECG and arterial blood pressure, coronary ventriculography, bicycle test, echocardiography, disk electrophoresis in polyacrylamide gel, specially developed "Test Selfidentification System" and "Self-assessment of the Level of Psychoemotional Exertion" [7] were used for verification.

After the rehabilitation course in patients was noted an improvement in cardio-hemodynamics: the minute volume of blood circulation, heart and stroke indices increased ($P < 0.05$). Systolic blood pressure decreased from 171 ± 1 to 129 ± 1 mm Hg. ($P < .0.05$), diastolic blood pressure – from 104 ± 1 to 81 ± 1 mm Hg. ($P < .0.05$). The frequency and duration of ischemic episodes decreased in 84% of patients. The fractional and ligand composition of Hb also improved: the content of MetHb and HbA1 significantly decreased, the level of HbA0 increased ($P < .0.05$). The number of erythrocytes with high resistance has increased.

Psychoemotional exertion indices at the beginning of rehabilitation were: anxiety – 8.69, aggressiveness – 4.57, fear of death – 8.11, feeling of loneliness – 8.44, suicidality – 4.29. After rehabilitation: anxiety – 3.44, aggressiveness – 2.28, fear of death – 3.41, feeling of loneliness – 4.19, suicidality – 2.11. Before the start of rehabilitation, 88% of patients

assessed their condition as bad, 12% – very bad. After rehabilitation, 33% of patients noted a satisfactory condition, 61% – good and 6% – excellent. In 67% of patients the doses of β -adrenergic blockers and calcium channel blockers were significantly reduced while maintaining stable cardiohemodynamic parameters. Tranquilizers were discontinued in 57% of patients.

Effective rehabilitation of patients with stable exertional angina pectoris II–III FC, stage II hypertension and somatoform disorders in wartime is provided by methods of physical and psychological rehabilitation – holographic modeling and landscape image kinesiotherapy, which improve the psychoemotional state, cardiohemodynamics, hemoglobin and erythrocytes functional activity with a reducing in intensity of pharmacological correction.

Bibliography:

1. Vaccarino V., Badimon L., Bremner J. D., et al; ESC Scientific Document Group Reviewers. Depression and coronary heart disease: 2018 position paper of the ESC working group on coronary pathophysiology and microcirculation. *Eur Heart J.* 2020;41(17):1687–1696. doi:10.1093/eurheartj/ehy913

2. Carney R. M., Freedland K. E. Depression and coronary heart disease. *Nat Rev Cardiol.* 2017;14(3): 145–155. doi:10.1038/nrcardio.2016.181

3. Kariuki-Nyuthe C., Stein D. J. Anxiety and related disorders and physical illness. In: Sartorius N, Holt RIG, Maj M, eds. Comorbidity of Mental and Physical Illness: A Selective Review. Karger; 2015:81–87.

4. Andriy P. Sisetskiy. CAD patients with hypertension and somatoform disorders rehabilitation strategies. *Wiadomości Lekarskie.* V. LXXIV, ISS. 3. P. 2. March 2021. S. 805.

5. Сисецкий А. П. «Відновлення. Образ+». International BMS. OmniScriptum PG.Beau Bassin. 2017. 120 с. ISBN 978-3-659-93397-4

6. Sisetskiy A. P. Holographic modeling in coronary artery disease, hypertension and anxiety-depressive disorders. «Медичні та фармацевтичні науки: Аналіз сучасності та прогноз майбутнього» 13–14.11.2020 : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро, 2020. С. 67–71.

7. Сисецкий А. П. Визначення та корегування психоемоційної напруги при ІХС, гіпертонічній хворобі та соматоформних розладах. Міжнародна науково-практична конференція «Медична наука та практика в умовах сучасних трансформаційних процесів» 23–24.04.2021 : збірник тез наукових робіт. Львів, 2021. С. 40–47.

НАПРЯМ 16. УДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЛЕМЕНТАРНИХ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МЕТОДІВ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-70>

Горелов О. М.,

*доктор біологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу дендрології
Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

ЕНЕРГОІНФОРМАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ВИЗНАЧЕННІ ЛІКУВАЛЬНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ РОСЛИН

За сучасних умов бурхливого розвитку інформаційних технологій з'явилася можливість інтенсивного обміну знань між віддаленими територіально, історично, культурно та за світоглядними аспектами цивілізаціями Заходу та Сходу. Різноманітні системи у рамках цих світоглядів, які мають як кардинальні відмінності, так і дотичні точки зору в окремих положеннях, за їх синтезу можуть стати потужним стимулом пізнання у самих різноманітних напрямках. Серед значних онтологічних відмінностей слід зазначити різні підходи до самих основ буття. Якщо для західної парадигми притаманне уявлення, що в основі буття лежить субстанція, речовина, матерія, то східна парадигма ґрунтується на енергетичній основі. Згідно останньої, всі явища, процеси, об'єкти первинно розглядаються як певний стан енергії, а матерія є ущільненою її формою.

Багато в чому такий погляд збігається з новим комплексним світоглядним напрямом, який розглядає явища у природі та суспільстві з позицій енергоінформаційного обміну та отримав назву «еніологія» [5]. На сьогодні еніологія знаходиться на етапі формування концептуальних засад, визначення загальних напрямів, теоретичного обґрунтування та практичного опрацювання методологічних і методичних основ, що дозволяє визначити її як «екстраординарну науку» [3]. Незважаючи на це, такий напрям поки що не є загально визнаним у науковій спільноті та навіть багато ким трактується як псевдонауковий. На нашу думку, таке ставлення є хибним, оскільки еніологія зможе суттєво доповнити наше уявлення про оточуючий світ.

Слід зазначити, що енергоінформаційний підхід має багато спільного зі східним світоглядом, зокрема у традиційних оздоровчих системах, де стан здоров'я людини багато в чому визначається її «енергетикою». Різноманітні оздоровчі східні системи, які ґрунтуються саме на енергетичних аспектах, привертають увагу не тільки своєю екзотичністю, а і високою результативністю особливо у профілактиці захворювань, відновленні здоров'я та збереженні активного довголіття. Вони довели свою ефективність, використовуються тривалий час і набувають все більшого поширення як альтернатива використання фармакологічних (особливо штучно синтезованих) засобів.

Найбільш широкого поширення набули системи Цигун (Китай), Рейкі (Японія) та тантрична (Індія), менш відомими є тибетська, гімалайська Бонпо, цалаги (система чирокі, Північна Америка), майя та інків (Південна та Центральна Америка). Згідно цих систем, стан здоров'я визначається збалансованістю та інтенсивністю енергообміну між окремими органами та системами людини та людини з довкіллям. Така взаємодія відбувається через енергетичні центри (чакри), дихання та біоактивні точки. Кожна чакра забезпечує енергообмін органів, систем та частин тіла, локалізованих у місцях знаходження відповідної чакри, через специфічні енергетичні канали (меридіани, наді). Така універсальна енергія отримала назву Ци (Китай), Кхі (Японія), Прана (Індія). Для забезпечення нормальної життєдіяльності людини енергообмін повинен відбуватися у широкому діапазоні вібрацій. Кожна чакра працює у певному частотному діапазоні, що інтерпретується її відповідним кольором. Більш детально з методичними аспектами визначення частотних та інших параметрів випромінювань можна ознайомитися у нашій роботі [2].

Одним з найцікавіших, на наш погляд, але майже недослідженим західною наукою, залишається оздоровчий аспект енергоінформаційної взаємодії між людиною та рослиною. Терапевтичний ефект проявляється внаслідок корекції деяких параметрів біополя людини за рахунок польової взаємодії в системі «людина-рослина». В основному такі практики дозволяють зняти гострі хворобливі стани, знизити прояв хронічних захворювань, використовуються для профілактики та підтримання фізичного і психічного здоров'я, тобто мають широкий терапевтичний вплив.

Знаючи частотні параметри чакр, можна підібрати рослини з вібрацією того ж діапазону. Виходячи з принципу резонансу, це дозволяє проводити корекцію функціонального стану відповідних органів і систем людини при енергоінформаційній взаємодії з відповідною рослиною. Так, частоти вібрації куприкової (Муладхара) та крижової (Свадхістана) чакр відповідають вібраціям

«низькочастотних» рослин (калина, вільха, ялина, осика, черемха), чакрам сонячного сплетіння (Маніпура) та серцевої (Анахата) рослини з середньочастотними вібраціями (липа, береза, в'яз, акація біла, тополя біла), горловій (Вішудха) середньо-високочастотні (клени, ясен), лобній (Аджна) і тім'яній (Сахасрара) чакрам рослини з «високочастотними» вібраціями (ялівець, дуб, гінкго).

Характер терапевтичного впливу рослини також визначається інтенсивністю та поляризацією її випромінювання. За нестачі енергії при накопиченій або хронічній втомі, відновленню після хвороби та стресу, підтримці життєвих сил або недостатній функціональній активності тих або інших органів і систем, слід контактувати з рослинами, які мають сильне правополяризоване випромінювання. За умов підвищеної температури, при запальних процесах, надмірній фізичній або психічній активності слід взаємодіяти з рослинами з лівополяризованим випромінюванням. Стабілізуючий та енергетично балансуєчий ефект проявляється при контакті з рослинами, поле яких має середню інтенсивність та праву поляризацію. Перебування у змішаному лісі або парку можна розглядати як свого роду тонізуючий енергетичний масаж, який сприяє відновленню та підтримці здоров'я.

Важливо відмітити, що такий «енергетичний» вплив рослин корелює з фармакологічними властивостями, визнаними офіційною фітотерапією. Так, препарати з гінкго дволопатевого, випромінювання якого характеризується високою частотою та правою поляризацією, що відповідає лобній чакрі, покращують циркуляцію крові головного мозку; аналогічний та загально тонізуючий вплив справляють препарати з дуба. Препарати з липи та глоду, які мають правополяризоване поле з вібраціями серцевої чакри (яка також впливає і на локалізовані у середній частині груднини легені), мають седативну дію, покращують роботу серця, легенів та бронхів. Фармакологічні властивості верби, поле якої характеризується правою поляризацією та помірною частотою, визначають її застосування у лікуванні хвороб органів травлення, печінки та селезінки. Низькочастотні лівополяризовані калина та осика застосовуються для зняття запальних процесів і особливо ефективні при лікуванні органів нижньої частини живота (локалізація куприкової та крижової чакр). Препарати з рослин роду кизильник мають широкий спектр фармакологічних властивостей в залежності від їх частотних характеристик [1, 4]. Отже, навряд чи такі збіги є випадковими. На нашу думку, визначення польових характеристик рослин може знайти застосування для скринінгу їх фармакологічних властивостей.

Таким чином, синтез західної субстанціальної та східної енергетичної парадигм може стати важливим напрямом у розвитку

сучасного уявлення про оточуючий світ. Зокрема, у цьому сенсі вагомим значення набуває еніологічний підхід, який сьогодні перебуває на етапі формування як холичний світогляд. Одним з практичних напрямів його реалізації вже сьогодні може стати терапевтичний аспект енергоінформаційної взаємодії між людиною та рослиною. Знання частотних параметрів випромінювання рослин може бути застосовано у прогнозуванні їх фармакологічних властивостей, покращення та відновлення фізичного та психічного здоров'я шляхом корекції поля людини при контакті з відповідними рослинами.

Список використаних джерел:

1. Гревцова Г. Т., Горелов О. М., Гаркава К. Г., Михайлова І. С. Використання біолокаційного методу у визначенні частотних характеристик та прогнозування фармакологічних властивостей рослин роду *Cotoneaster Medik.* *International research and practice conference "Modern methodologies, Innovations, and operational experience in the field of biological sciences"* December 27–28, 2017. Lublin, Republic of Poland. P. 26–29.
2. Горелов А. М., Миколайко В. П., Красноштан І. В. Введение в эниодендрологию : монография. Киев : ФЛП Ямчевский А. В., 2020. 138 с.
3. Кун Т. Структура научных революций. М. : «АСТ», 2003. 605 с.
4. Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник / відп. ред. А. М. Гродзінський. Київ : Голов. ред. УРЕ. 1989. 544 с.
5. Ханцеверов Ф. Х. Эниология. Т. 1. Москва, 1996. 282 с.

Колоскова О. К.,

*доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри педіатрії та дитячих інфекційних хвороб
Буковинського державного медичного університету
м. Чернівці, Україна*

Тарнавська С. І.,

*кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри педіатрії та дитячих інфекційних хвороб
Буковинського державного медичного університету
м. Чернівці, Україна*

Горбатюк І. Б.,

*кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри педіатрії та дитячих інфекційних хвороб
Буковинського державного медичного університету
м. Чернівці, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЛЕКСНИХ ГОМЕОПАТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ «УМКАЛОР» ТА «ТОНЗИЛОТРЕНЬ» В ЛІКУВАННІ ГОСТРИХ ТОНЗИЛОФАРИНГІТІВ У ДІТЕЙ

Гострий тонзилофарингіт (ГТФ) є однією з найчастіших причин звернень за медичною допомогою до педіатрів або лікарів першого контакту [3, с. 599].

Тонзиліт – це поліетіологічне (бактеріальне або вірусне) запалення мигдаликів з ексудацією та/або лімфаденопатією. Разом із тим, принципових клінічних відмінностей, які могли б допомогти в оптимізації тактики етіотропного лікування, зокрема, з точки зору зменшення непотрібного навантаження антибіотиками, не існує [1, с. 814]. Окрім того, щороку реєструється близько 600 мільйонів епізодів гострого фарингіту, спричиненого β -гемолітичним стрептококом групи А [4, с. 8].

Респіраторні віруси є найчастішою інфекційною причиною гострого фарингіту, зокрема, аденовіруси, риновіруси, збудники грипу, парагрипу, респіраторно-сінцитіальний вірус, що становить 50–80% випадків. При цьому частота гострого фарингіту, спричиненого β -гемолітичними стрептококами групи С і G, не перевищує 5–20% випадків у дитячій популяції, вірусом Епштейн-Барра – 1–10%

(як складова системних проявів захворювання). Описана роль інших вірусів (Коксакі, ЕСНО, герпес I типу, а у складі системної картини – цитомегаловірусу, збудника краснухи, кору, ВІЛ тощо).

Ураховуючи частоту вірусної етіології, основним методом лікування гострого тонзиліту є підтримуюча терапія, включаючи анальгезію та гідратацію; пацієнтам нечасто потрібна госпіталізація. Для більшості пацієнтів ГТФ є самообмежувальним захворюванням, левова частка збудників тонзиліту належить до нормофлори і не потребує повної ерадикації [2, с. 6].

ГТФ і наразі залишається актуальною і до кінця не вирішеною проблемою, що має міждисциплінарне значення, для вирішення якої потрібні зусилля у напрямку оптимізації діагностики та лікування дітей, покращення прогнозу захворювання, якості життя та скорочення потреби в хірургічному лікуванні шляхом впровадження в практику сучасних наукових даних, отриманих на засадах доказовості.

Мета дослідження. Оптимізувати тактику лікування дітей, хворих на гострий тонзилофарингіт, шляхом доповнення комплексу терапії препаратами протизапальної та імуномодулювальної дії з оцінкою клінічних та імунологічних маркерів ефективності запропонованого лікування.

Матеріал та методи дослідження. Під нашим спостереженням знаходилася 51 госпіталізована дитина з клінічним діагнозом гострий тонзилофарингіт. Усім дітям проведено комплексне клініко-параклінічне обстеження із визначенням в сироватці крові С-реактивного білку (СРБ) при поступленні до стаціонару, а на 7-му добу лікування оцінювали сироваткову концентрацію інтерлейкіну-4,-6,-8, фактору некрозу пухлин – α (ФНПа), та інтерферону- γ (ІФН) як маркерів ефективності терапії.

Випадковим методом хворих розподіляли на 2 клінічні групи: I групу сформували 28 пацієнтів (середній вік – $8,0 \pm 0,9$ роки, частка хлопчиків – $53,5 \pm 6,1\%$), хворих та ГТФ, які в складі терапії отримували комбінацію екстракту пеларгонії очиткової Ерs3680 (препарат «Умкалор») і комплексного гомеопатичного препарату «Тонзилотрен» у вікових дозах згідно інструкції до препаратів. Решта 23 дітей сформували другу (II) клінічну групу (середній вік – $8,7 \pm 1,0$ роки ($p > 0,05$), частка хлопчиків – $56,5 \pm 8,3\%$ ($p > 0,05$), та отримували стандартне лікування з приводу ГТФ і виступали групою порівняння. За основними клінічними характеристиками групи були зіставлені.

Результати. Нами отримані достовірно кращі результати лікування хворих на ГТФ дітей при застосуванні комбінації препаратів «Умкалор» та «Тонзилотрен» в комплексній терапії, які доведені наявністю статистично достовірних шансів легшого клінічного

перебігу захворювання на 3-ю добу лікування (оцінка тяжкості ГТФ < 26 балів): атрибутивний ризик (АР) – 59,8%, відносний ризик (ВР) – 2,8(95%ДІ: 1,1–7,2), співвідношення шансів (СШ) – 25,6 (9,0–72,6). У пацієнтів І групи на фоні комплексного лікування відзначали скороченням тривалості госпіталізації на 2,8 доби, зменшенням кількості епізодів респіраторних інфекцій за наступний календарний рік (2,0±0,1 проти 2,6±0,3 епізод/рік).

Ефективність запропонованої терапії підтверджена на 7-у добу лікування вірогідно нижчим вмістом у сироватці крові прозапальних маркерів ІЛ-8 (16,6±5,1 проти 37,9±7,2 пг/мл) та γ -ІФН (21,8±2,3 проти 30,0±1,2 пг/мл) порівняно зі стандартним лікуванням, а також удвічі меншою концентрацією ФНП- α (2,1±0,5 проти 4,5±2,5 пг/мл). Застосування комбінації препаратів «Умкалор» та «Тонзилотрен» супроводжувалося статистично вірогідним зниженням ризику збереження високої сироваткової концентрації прозапальних цитокінів (СРБ>10,0 мг/л та γ -ІФН та ІЛ-8>10,0 пг/мл) по відношенню до стандартного лікування: зниження абсолютного ризику – 20,8%, зниження відносного ризику – 32,3% при мінімально необхідній кількості хворих – 3,1.

Висновки. Застосування в комплексному лікуванні дітей, хворих на гострий стрептококовий і нестрептококовий тонзилофарингіт, комбінації рослинного екстракту пеларгонії очиткової (препарат «Умкалор») і комплексного гомеопатичного препарату «Тонзилотрен» продемонструвало кращу ефективність порівняно до стандартного лікування.

Список використаних джерел:

1. Cherry J. D., Harrison G. J., Kaplan S. L., Steinbach W. J., Hotez P. J. Feigin and Cherry's Textbook of Pediatric Infectious Diseases. Group A, Group C, and Group B beta-hemolytic streptococcal infections. The Netherlands. 2019. 822 p.
2. Stelter K. Tonsillitis and sore throat in children. *GMS Curr Top Otorhinolaryngol Head Neck Surg.* 2014. № 3. P. 1–24.
3. Wi D, Choi SH. Positive Rate of Tests for Group a Streptococcus and Viral Features in Children with Acute Pharyngitis. *Children (Basel).* 2021. № 8(7). P. 599–607.
4. Zhu L, Charbonneau ARL, Waller AS, Olsen RJ, Beres SB, Musser JM. Novel Genes Required for the Fitness of *Streptococcus pyogenes* in Human Saliva. *mSphere.* 2017. № 2(6). P. 6–17.

Павлова О. О.,
*доктор медичних наук, професор,
професор кафедри загальної та клінічної патофізіології
імені Д. О. Альперна
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ АНТИГОМОТОКСИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ – НЕОБХІДНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ГОСТРИХ І ХРОНІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЛЮДИНИ

Незважаючи на стрімкий розвиток фармакології і медицини медичну спільноту не перестають турбувати виклики сьогодення, пов'язані з поліпрагмацією, алергізацією населення до ліків, антибіотико резистентністю, прогресуючою коморбідністю внутрішніх захворювань та ін. [1, с. 34] В цих умовах необхідно згадати про ті методи і засоби лікування які століттями допомагали людині не тільки вижити в складних умовах, а і забезпечити певний рівень якості життя. Нині, те що вважалось традиційним лікуванням віднесено до різних напрямів народної чи альтернативної медицини, хоча її ефективність була перевірена віками [2, с. 28]. Всесвітня організація охорони здоров'я констатувала, що численні надбання народної і нетрадиційної медицини, як складові цілісного медичного знання людства, мають позитивний вплив на стан здоров'я, а з метою оздоровлення і лікування до них звертаються майже 80% населення світу [3, с. 106]. Проте останні десятиліття пріоритетну роль відігравала традиційна медицина і за цей період до лікарської практики багатьох країн увійшли «протоколи лікування», які допомагають лікарю «йти в ногу» з новими досягненнями сучасної медичної науки, підходами до лікування, і у практичній діяльності іноді перешкоджають прийняттю лікарем не обміркованого рішення і тим самим сприяє підвищенню якості медичної допомоги. Однак, «протокол лікування» не може містити універсальних схем для всіх випадків, тому що в багатьох з них наявність нестандартних реакцій відповіді на лікування, потребує пошуку інших, альтернативних і більш безпечних комбінацій і схем. У такій ситуації не обійтися без творчого підходу лікаря до лікування і вибору не універсальної, а індивідуальної терапевтичної стратегії лікування хворого на основі «протоколів лікування». Сьогодні, на фармацевтичному ринку України, з'явилися багатокомпонентні,

складні комбінації ефективних препаратів створених на рослинній основі для профілактики і лікування найрізноманітніших захворювань [1, с. 35]. Багаточисленними дослідженнями показана ефективність їх використання при моно- і в складі комбінованої терапії. Таким чином, доцільність використання при лікуванні низки захворювань, крім загальноприйнятого – алопатичного напряму (пригнічуючого або стимулюючого), альтернативних, нетрадиційних методів, зокрема гомеопатичної та антигомотоксичної терапії не викликає сумнівів [4, с. 118]. Ці препарати характеризуються широким діапазоном біорегулюючої дії, відсутністю побічних реакцій, можливістю досягнення модулюючого ефекту завдяки активації ефекторних механізмів на органному, тканинному, клітинному та субклітинному рівнях. Їх складовими є натуральні компоненти: екстракти рослин, витяжки із органів тварин, стерилізовані культури мікроорганізмів, мінерали, мікро- та макроелементи, які за технологією зазнають гомеопатичного потенціювання, за методами послідовного розведення компонентів. У результаті, біологічно активною складовою препаратів є не концентровані речовини, а їх мікродози, які модулюють функціонування регуляторних систем і активують включення додаткових захисних механізмів [4, с. 119].

На теперешній час накопичені відомості про успішне застосування поєднання алопатичних та гомеопатичних препаратів при лікуванні гострих і хронічних захворювань серцево-судинної, дихальної, нервової систем, гострого і хронічного болю пов'язаного з патологією опорно-рухового апарату [5, с 30; 6, с 562]. У цій комбінації саме складові засобів природного походження регулюють виділення в вогнищі запалення про- і протизапальних цитокінів-регуляторів міжклітинних взаємодій, зменшують судинну проникність, впливають на фізико-хімічні властивості крові та широкий спектр інших не менш важливих показників. Слід зазначити також й те, що вони не тільки відмінно поєднуються з препаратами рекомендованими в «протоколах лікування», а й потенціюють їх дію, що дозволяє використовувати значно меншу дозу іноді дуже токсичних для організму хімічних речовин.

Таким чином, можна вважати, що впровадження і поширення методів і принципів альтернативної медицини, зокрема гомеопатії і антигомотоксичної терапії серед фахівців-медиків різних спеціальностей збільшить діапазон можливостей в підходах до профілактики і лікування багатьох гострих і хронічних захворювань людини.

Список використаних джерел:

1. Бурчинский С. Г., Бачинская Н. Ю. Новые подходы к мультимодальной фармакотерапии и фармакопрофилактике в неврологии. *Ліки України*. 2020. № 9. С. 34–38.
2. Yevtushenko, V. V., O. V. Pokanevych, and Ya F. Radysh. "Folk medicine in the territory of Ukraine: introduction to the problem." *The Pharma Innovation* 2014. № 3. С. 28–29.
3. Євтушенко, В. В. Народна медицина як галузь української культури та невід'ємна складова національної системи охорони здоров'я України (до проблеми державного регулювання народної медицини). *Інвестиції: практика та досвід*. 2015 № 13–14. С. 106–109.
4. Соколова Л. И. Применение антигомотоксических препаратов при некоторых заболеваниях нервной системы. *Ukrainian Neurosurgical Journal*. 2006. №. 1. С. 118–123.
5. Добрянський, Д. В. Оцінка ефективності комбінованої терапії у хворих із загостренням хронічного обструктивного захворювання легень. *Астма та алергія*. 2016. № 4. С. 29–33.
6. Волгіна Л.М., Рідковець С.Г. Інтегративна медицина та антигомотоксична терапія: можливості використання в спортивній медицині. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО імені П. Л. Шупика*. Київ. Т. 26. С. 562–568.

Khavich O. O.,

*Candidate of Medical Sciences, Scientific Officer
SI "Institute of Pharmacology and Toxicology
of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine"
Kyiv, Ukraine*

Tanina S. S.,

*Candidate of Medical Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department of Scientific-Methodical,
Information and Patent-Licensing Work
SI "Institute of Pharmacology and Toxicology
of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine"
Kyiv, Ukraine*

Karatsuba T. A.,

*Candidate of Biological Sciences,
Head of the Oncopharmacology Laboratory
SI "Institute of Pharmacology and Toxicology
of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine"
Kyiv, Ukraine*

THE EFFECT OF SPOTTED HEMLOCK ON THE GLUTATHIONE SYSTEM IN CONDITIONS OF EXPERIMENTAL TUMOR GROWTH

In literature sources related to folk medicine and medicinal plants, a lot of data is dedicated to plants' obtained alkaloids. Among them, Spotted hemlock (*Conium Maculatum* L.), which contains the alkaloid coniine, has been known since ancient times, which is sometimes confused with the plant *Cicuta Virosa*, known to the ancient Greeks, which also belongs to the parsley family (*Umbelliferae*).

The German homeopathic handbook [1] gives the implementations of spotted hemlock, namely the use of coniine alkaloid treating depression, diseases of the central nervous system, disorders of peripheral motor and sensory nerves, cachexia, endocrine gland tumors, prostate adenoma, inflammation of lymph nodes and vessels, breast.

The sphere of our interests included the processes of free radical oxidation of lipids – a natural metabolic process that takes place in the body and under physiological conditions is regulated by a multicomponent antioxidant system, which ensures the preservation of the concentration

of products of free radical oxidation of lipids in tissues at a constant level, and under the conditions of the development of malignant neoplasms [2], this balance changes in the direction of activation of oxidant processes and inhibition of antioxidant protection. Tincture of spotted hemlock was used in the work being made according to a new technology from a mixture (flowers, leaves and seeds) in a ratio (1:10) with 70% ethyl alcohol. It was prepared by the method of maceration (infusion) in ethyl alcohol, taking into account the recipe for making tinctures from potent and poisonous plants as described in the pharmacopoeia. Currently, there are no officially registered medicinal products based on spotted hemlock in Ukraine, including tinctures.

The conducted scientific studies have shown that free radicals can participate in the processes of carcinogenesis [3]. There are a number of ways of interaction between oxidative stress and tumor promotion [4]. Prooxidant substances can stimulate the activity of phospholipases, protein kinases, increase the level of intracellular calcium and diacylglycerol, affect signal transduction at the level of receptors and proteins, lead to the expression of proto-oncogenes [5].

Studying the effect of biologically active substances of spotted hemlock (flavonoids, carotenoids, tannins, ascorbic acid, etc.) on the state of the oxidant and antioxidant blood system of rats in the experiment, carried out under the conditions of tumor growth, was our research aim.

We've chosen Walker's carcinosarcoma as a model of experimental tumor growth, which was transplanted in accordance with accepted methods [6].

The conducted studies of the state of the oxidant and antioxidant system of the blood of rats with Walker's carcinosarcoma showed, that on the seventh day after tumor transplantation, the accumulation of all products of lipid peroxidation (PLP) in the blood of animals was observed. The induction of free radical oxidation processes caused by the influence of a malignant tumor leads to significant disturbances in the functioning of the blood antioxidant protection systems. In whole blood, the content of reduced glutathione (RG) decreased by 44.9%, the activity of antioxidant enzymes also decreased – glutathione peroxidase – by 24.5%, catalase – by 13.3%, superoxide dismutase – by 14.8%. Under these conditions, the activity of glutathione reductase increased by 19.9%, glutathione transferase – by 24.7%, and the ceruloplasmin content – by 25.5% in comparison with control (intact animals).

In further observations (on the 14th day), we've noted a reduced activity of all other enzymes of antioxidant protection. Thus, catalase activity decreased by 26.6%, superoxide dismutase activity decreased by 26.4%. A tumor in the process of development releases a large number of various

toxins and the organism responds by increasing the activity of glutathionetransferase (GT) in blood serum by 36.4% and ceruloplasmin by 47.9%. The content of RG in the blood decreased by 58.2%, what may be associated with its active use by glutathionetransferase, and as compensation – an increase in glutathionereductase activity by 48.5% compared to the control.

We conducted a study of the influence of *Conium Maculatum* L. tincture on the state of lipid peroxidation and on the antioxidant system of rat blood. A wide range of doses was chosen, corresponding to 1/5, 1/3 and 1/2 LD₅₀). Intra-gastrical administration of the tincture was carried out three, seven and fourteen times with an interval of 24 hours.

According to preliminary calculations, the average effective dose of tincture of spotted hemlock is 2.0 ml/kg, which is 1/3 of the LD₅₀.

Administration of the spotted hemlock tincture fourteen times caused normalization of lipid peroxidation and antioxidant protection processes in the blood. Comparing the obtained data with blood indicators of rats with Walker's carcinosarcoma, we've noted a decrease in all studied indicators of PLP – ceruloplasmin content and GT activity by 30.8% and 22.8%, respectively. At the same time, activation of the glutathione system and enzymatic reactions of other studied antioxidant enzymes was noted, and also activation of glutathione regeneration enzymes (from 25.0% to 76.0%) comparing to the control.

In parallel with the conducted studies of the effect of the spotted hemlock tincture on the state of the oxidant and antioxidant system of the blood of rats with Walker's carcinosarcoma, the antitumor activity was also studied in accordance with the accepted approaches. The antitumor effect of the Spotted hemlock tincture was evaluated by the percentage of inhibition of tumor growth by weight and the change in the life span of animals, using due formulas [6].

Bibliography:

1. Homoeopathic Repetitorium: Materia Medica in Tabular Form / Willmar (Firm) Schwabe & Company. Karlsruhe, 1994. 165 s.
2. Ray G., Husain S.A. Oxidants, antioxidants and carcinogenesis *Indian J. Exp Biol.* 2002. Vol.40, №. 11. P. 1213–32.
3. Ríos-Arrabal S., Artacho-Cordón F., León J. et al. Involvement of free radicals in breast cancer. *Springerplus.* 2013. Vol. 27, № 2. P. 404. doi: 10.1186/2193-1801-2-404.
4. Reuter S., Gupta S.C., Chaturvedi M.M., Aggarwal B.B. Oxidative stress, inflammation, and cancer: how are they linked? *Free Radic Biol Med.* 2010 Vol. 1, № 49(11). P. 1603–16. doi: 10.1016/j.freeradbiomed.2010.09.006

5. Kontomanolis E.N., Koutras A., Syllaios A. et al. Role of Oncogenes and Tumor-suppressor Genes in Carcinogenesis. *A Review. Anticancer Res.* 2020. Vol. 40, № 11. P. 6009–6015. doi: 10.21873/anticancerres.14622

6. Доклінічні дослідження лікарських засобів: методичні рекомендації / за ред. О. В. Стефановою Київ : «Авіцена», 2001. 527 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-303-6-74>

Tsybalov V. S.,

*Postgraduate Student at the Department of English Language
for Non-Philological Specialities
Oles Honchar Dnipro National University
Dnipro, Ukraine*

THE FIRST STEP OF THE ALTERNATIVE APPROACH IN WELLNESS PRACTICES IN CONDITIONS OF TRANSITION TO REMOTE MODE

At the present time, the relevance of Health remains very high. Health is inextricably linked with the person himself throughout life. Remote activity on some sides negatively affects Health. A person communicates less live with other people. At the same time, the general time is spent in frozen poses: sitting at the table, half -head in bed, lying in bed.

It turns out that a person wins the time that he had previously spent on the road to and from work, and simultaneously loses movement, physical efforts spent on walking. For example, standing in a crowded minibus, bus, trolley, tram activates the work of some muscles, especially given the abrupt type of vehicle movement. Preservation of equilibrium requires muscle work.

Being to work, a person is in contact with the environment, in particular, microorganisms of other people. This launches the work of the immune system, and with a healthy lifestyle, regular minimal training can be healthy. On the other hand, if the human body is weak, then personal contact can be the cause of the disease, especially in the spring-autumn periods.

When a person is at home most of the time, many systems are atrophy, the immune system ceases to work properly. The lack of contact with other people's microorganisms does not affect the body well, not to mention the amorphousness of a motionless lifestyle. Sometimes it comes to the point that a person does not even leave the house, but orders food to the house.

The next consequence of the transition to remote mode is the psychological factor. Modern life is distinguished by an accelerated “globalized” rhythm, as a result of which the load on the psychological state has significantly increased. More and more efforts are spent on the emotional aspect of perception of reality.

This situation directly affects health, because now a person is required to be in a good shape of almost 24 \ 7. It should be almost always online, ready for activity. In our XXI century, it is very difficult to “hide” from work, study interaction. Such cataclysms as a COVID-19, the terrible war in Ukraine transferred many industries to the remote plane.

The most important terrible consequence is the transfer of a working stressful atmosphere to the house. Since many do not have the opportunity to have penthouses so that each Family member has a personal work place, quarrels may occur. Previously, the work of most people was strictly separated from their home. Of course, many people discussed working aspects in the Family circle. Sometime people had to take work materials to the house, finish something. But there was a feeling that work was somewhere far away, not here. The house was a refuge from the external. And we must say, not only with a physical, but also by a psychological refuge.

Due to the transfer of work activities to the house, the emphasis of working time as a phenomenon has shifted. We can observe the slow gradual erasing of the working hours face.

The development of technology, the emergence of gadgets, the Internet greatly reduced the psychic independence of a person in his own housing space. Now it is difficult to abstract from work. Everyone involved in the workflow has a mobile phone with the Internet. At any moment, a change in the situation in the world is possible, any local changes, as a result of which a person can get a phone call or a message in messenger with a call to do something at any second, convert something to work. This is a subconscious expectation, the feeling that a person can always get in touch, gnaws a soul. Do not answer a working call or message means not to meet the criteria of a good employee. It means that the work at any moment invades personal life, which can be destructive. In addition, people in the family are forced to constantly be next to each other, to interact much more often, than before. So, it may come to a Family collapse.

Given the above, we do not need to be radicalized and become against global changes. We offer this way:

- recognition of changes as a fact: this is not good; this is not bad;
- awareness of the need to maintain and strengthen Health;
- development of workouts and training programs, food, clear sleep schedule;

– constant, daily adherence to programs.

It must be soberly understood that in the modern world, Health is a decisive composite. No one else will take care of Health. Therefore, all efforts must be applied personally.

To improve lifestyle, increase longevity and resistance to diseases, we need to grasp our understanding of Health. All definitions of Health can be divided into three varieties: according to the first it is important the general well-being, according to the second it is the absence of diseases, the third remarks the ability to perform social roles [3, p. 26].

The first thing we should do is to set a stable sleep schedule. A person should sleep enough hours. An important positive consequence is that the body will begin to get up without an alarm clock every morning.

The second question is related to nutrition. You need to develop a clear food program, alternate dishes, consume a lot of vegetables and fruits. It is necessary to realize the increase in the number of pharmacies in any area of cities. This is due to the fact that someone wants to make a helpless creature out of a person, that in every possible way depends on the pills. It is one thing when a person is forced to maintain Health due to the acute phase of the disease. It's quite another matter if a person is quite healthy, but advertising propaganda inspired him that he had something wrong with the psyche, the mind and as a result, he began to imagine any diseases, allergies, and so on. Or if a person runs to a pharmacy for many sprays, tablets to fight against a conventional cold.

Modern promoting is designed to lack time in humans. It is easier to offer a magic pill. It may be inspired that by drinking it, for example, anxiety will go away. This is not a healthy situation.

Unfortunately, there is radicalism regarding so many things in society. On the one hand, we are offered to poison our body for the sake of a second as if a psychological effect and get dependency. On the other hand, there are charlatans and scammers who invite to their “courses” to detect superpowers in themselves, etc. As a result, a person who is accustomed to trust science is automatically inclined to unbelief in other methods of Health support. A believer, on the contrary, sees a global conspiracy in science. The lack of clear explanatory work leads to ignorance of both of them.

The root of healing, strengthening and supporting Health is in the person himself. From the moment a person is aware of the power hidden in him – he is invincible. It combines the hidden power of Faith and knowledge of modern Science. There is a key in this balance. No intermediary is needed between him and Health.

For comparison, we take a few concepts. In Indian practices, there is the concept of “Prana” प्राण (prāṇá). If to delve into the word etymology, it will

become clear that it consists of प्र- (pra-) “towards, forwards, pro-” and अन् (an), the latter from Proto-Indo-European *h₂enh₁- “to breathe” [1]. Understanding Prana concerns its understanding as vital energy in the body (which is not identical to physical strength), the source of all forces, movement and even thinking. In the human body, Prana manifests itself in the form of breathing [2, p. 514].

If we compare with the practices of other traditions, it can be found the correspondence of Chinese Qi energy. In both cases, this is the energy that covers the universe, everything. If to go further in the reasoning, we can assume that both options correspond to some divine energy in some beliefs and religions of the world.

Realizing this similarity, we can conclude that such a concept did not appear at once in one head. On the contrary, such options indicate a community of thinking, which means that we can choose any of the options and believe in it, draw power for healing.

The fact that such concepts exist among different peoples, are used in practices for more than one thousand years, is cut off the likelihood that a certain invisible concept is the fruit of a sick imagination of a certain charlatan. It is important to say that modern Science begins to get to the knowledge of antiquity. In particular, in quantum mechanics, the concept of “measurement” is interpreted as the decomposition of the (abstract) space of the system states of the observable operator’s own subspace. This resembles the logic of the existence of a certain energy that runs in the universe as if disparate, although in the past it could be a whole phenomenon, when compared with the theory of a large explosion.

We can extract a healing component from anywhere in the world at any time, for some excellent energy is both next to us and inside us. This awareness is the first step towards restoring strength, strengthening Health. The second step is in the creation of a holistic philosophical and training system. The Spirit and Body are connected together, therefore the methodology that combines the philosophical approach (explains the basic concepts, gives reason to why it is important not to quit care, etc.) and a practical approach (specific programs, tables, schemes for quick visual perception and execution) is the most effective.

Bibliography:

1. Prana etymology. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/%E0%A4%AA%E0%A5%8D%E0%A4%B0%E0%A4%BE%E0%A4%A3#Sanskrit>

2. Завгородній Ю. Прана. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.

3. Павлова Ю. Оздоровчо-рекреаційні технології та якість життя людини : монографія. Львів : ЛДУФК, 2016. 356 с.

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

I МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ ТАВРІЙСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ДО 160-Ї РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Частина 2

16–17 березня 2023 року

м. Київ, Україна

Підписано до друку 20.03.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 16,74. Тираж 100. Замовлення № 0523-021.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубічка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.